

MEGAZIN ZA POLITIKU I KULTURU CIVILNOG DRUŠTVA, br. 51, 10. 11. 95, god. V, cijena 8 kn, 190 SIT, 4 DEM, 1.80 GBP
2.01

POSTIZBORNI MAMURLUK

DRAGUTIN HLAD:
Tuđman se sprema za rat s Bošnjacima!

KRVAVA NOĆ U SAMOBORU

VACLAV HAVEL:
Baršunasta restauracija

Separat Bastard - MULTIMEDIATRIX

Naš čovjek u Skupštini grada!
RAOS-KNJIŽEVNIK A NE FARIZEJ!

SADRŽAJ

IMPRESSUM

arkzin

BROJ 51
ZAGREB, 10. STUDENI 1995.
MOLIM PLATITI: 8 KN
IZDAVAČ: ARKZIN D.O.O. REPUBLIKE AUSTRIJE 23/I, ZAGREB. TEL/FAX (01) 57 19 11
E-MAIL: ARKZIN_ZG@ZAMIR-ZG.ZTN.APC.ORG

GLAVNA I ODGOVORNA: VESNA JANKOVIĆ
DESIGN & TREATMENTS: DEJAN KRŠIĆ & RUTTA D.D.
FOTOPHOTO: **ark**PHOTO, KRISTIAN KRVAVICA
ILUSTRATOR: VELJKO 3.0
REDAKCIJA: BORIS BUDEN, DEJAN DRAGOSAVAC, TONI GABRIĆ, FRANK HOFMANN, PETAR JURIŠIN (SPLIT), DEJAN KRŠIĆ (OPAKA TEORIJA), IGOR MARKOVIĆ, BOŽO MATIĆ (EKONOM), JO VAN DER SPEK (WORLD), BORIS RAŠETA (SVALOŽENO), TATJANA TAGIROV, BORIS TRUPČEVIĆ
TAJNICA: GAJIĆ RUŽICA [ZVANA SEKA]
DISTRIBUCIJA & PROMOCIJA: DRAŽEN KRSNIK
HIGH (NRG) TECH PODRŠKA, TE SAVJETI BY MAK!!!
PREPRESS: REPRO STUDIO ŽILJAK-MARIČAK
TISAK: TISKARA "NOVI LIST", ZVONIMIROVA 20/A, RIJEKA
GLAVNI DISTRIBUTER: TISAK, ZAGREB (70%)
MIŠLJENJEM MINISTARSTVA KULTURE I PROSVJETE REPUBLIKE HRVATSKE, ARKZIN JE OSLOBOĐEN PLAĆANJA POREZA NA PROMET.

Hardware:
POWERMAC 7100/80, QUADRA 650, UMAX VISTA S8, HP LASER JET 4, GRUNDIG STUDIO 3010
Software:
PAGEMAKER 5.0, PHOTOSHOP 3.04, FREEHAND 5.1, STREAMLINE 3.1, WORD 5.0, WRITE NOW 3.0, X POINT, SPECTRA VR
Fonts:
BODY TEXT: MINION SG, FF META
HEADLINES: BLOCK D&D
ALSO STARING: CYBEROTICA, EXOCET, RECOGNITA, CONFIDENTIAL, DYNAMOE, ADSET SG, KABEL, ORATOR, TEMPLATE GOTHIC, MYRIAD, KRAFNICE, MORE THEN AFRICA...
Special messages:
THIS IS HOW IT WENT: AFTER BEING PUT OUT BY HIS GIRLFRIEND, KAT RENTED A NEW APARTMENT... WIRED 3.11

GODIŠNJA PRETPLATA (25 brojeva): 46 DEM u protuvrijednosti HRK po tečaju NBH na dan uplate. Za Evropu 110 DM,ostatak svijeta 110 US$. Uplate na žiro-račun ARKZIN d.o.o. broj 30101-603-28437 [s naznakom godišnja pretplata]
SUBSCRIPTION: Europe 110 DM; Rest of the World: 110 US$
Devizni račun kod Varaždinske banke 34800-620-16, 2500-71-0816396. ARKZIN d.o.o. NE ZABORAVITE POSLATI KOPIJU UPLATNICE SA SVOJOM ČITKO ISPISANOM ADRESOM!!!
Prošle brojeve možete nabaviti u redakciji. Kupi, kupi, kupi me ti to radiš najbolje!!!
CIJENA OGLASNOG PROSTORA/ADVERTISEMENTS:
Od 50 do 1000 DM. Plaćanje u protuvrijednosti HRK po srednjem tečaju NBH na dan uplate. Glasaj, glasaj, glasaj se - nema ni boljeg od tebe!
Excerpts from ARKZIN on WORLD WIDE WEB: http://MediaFilter.org/MFF/ARKzin.html

Instant bogataši i njihovi interesi, novopečeni vlastodršci, novi plijen iz Fonda za privatizaciju i stare mućke, ekstraprofiti kao malo gdje u svijetu... Sve to treba zaštititi. To su dovoljni razlozi za jednu solidnu diktaturu u Hrvatskoj. Ne prepozna li opozicija, po svojoj staroj navadi, odakle dolazi opasnost, i ne ujedini se u akciji, najebaćemo kao žuti!!!

Piše: Vanja NOVAK

U nedavnom intervjuu u emisiji "Slikom na sliku", profesor **Ivan Grdešić** sa zagrebačkog *Fakulteta političkih znanosti*, konstatirao je kako je hrvatsko biračko tijelo ozbiljno sazrelo u odnosu na prošle izbore. Birači su pokazali, rekao je, da znaju racionalno prepoznati i razlučiti interese nacionalnog značaja od interesa na lokalnim i regionalnim razinama; da znaju prepoznati koalicije, te disciplinirano slijediti upute svojih stranaka. Njegov suzdržani akademski optimizam dijele i prvaci većine oporbenih stranaka, koji gotovo bez izuzetka smatraju da HDZ-u vrijeme polako ali neumitno ističe. Oni trljaju ruke na 75 mandata HDZ-a, jer će biti sasvim jasno na koga će se, kad dođe vrijeme, uprijeti prstom kada pučanstvo konačno bude pitalo: *tko je kriv, i gdje je Pedro?*

Na zapadu nešto novo

Doista, klima u kojoj su se dogodili ovi izbori, pokazuje naznake korjenitih društvenih promjena. Biračko tijelo pokazalo je veliku sklonost ozbiljnijim, pouzdanijim, neekstremnim političarima i strankama; dopadljivijeg izgleda, modernije vizure i staloženije retorike.

Manjkav uspjeh svježe redizajniranog HDZ-a i potpuna katastrofa bratskog im HSP-a, pokazuju da se Hrvatska vraća centru i ljevici - posebno ljevici, što je jedinstven trend svih postsocijalističkih država. Retrospektivno, pokazuje se da je svojevremeni izborni uspjeh HDZ-a bio moguć samo u okolnostima raspamećenog srpskog nacionalizma, kao "na ljutu ranu ljuta trava" odgovor poniženih i uvrijeđenih Hrvata. HDZ, već sad se može izreći zaključak, nije bio jedini mogući izraz devetstoljetnog hrvatskog sna o državi, već samo logična posljedica (tada) već petogodišnjeg srbijanskog nacionalističkog inženjeringa. U perspektivi pak, HDZ se pokazuje kao jedina stranka koja je u stanju Hrvatsku držati u izolaciji prema svim svojim susjedima: to je njihovo shvaćanje države, i zato svaki napad na manifestacije vlastitog šovinizma i ksenofobije i doživljavaju kao napad na državu samu.

Gubitak metropole

U slučaju Zagreba, grada kojemu HDZ (barem prema rezultatima izbora) zauvijek može reći "zbogom", može se točno ukazati na što je **Grdešić** mislio. Zagrepčani su na nacionalnoj razini u znatno većoj mjeri podržali HDZ, nego na gradskoj, jer je HDZ u metropoli dobio samo 16 od 50 mandata gradske skupštine. Slično se dogodilo i u Rijeci, Splitu, Istri. HDZ je ostao još samo na podršci najautentičnije i razmjerno malobrojne jezgre svojih sljedbenika: seoskog stanovništva, te gradskog i periferijskog lumpenproletarijata.

U gradu Zagrebu, u njegovim boljim izdanjima, od samog dolaska na vlast HDZ je bio primljen kao jedna vrst nečisti, revolucionara-primitivaca s kojima se čovjek mora nužnim načinom susretati i komunicirati ali ne i družiti, jer je to pitanje osobnog intelektualnog i građanskog digniteta. Prije otprilike godinu dana, profesor **Vjeran Zuppa** izrekao je proročanske riječi: HDZ će uništiti *gađenje* ljudi prema njima. I to se, doista, počelo događati.

Politička poruka je jasna: za sve one koji žele pravnu sigurnost, ekonomski prosperitet, liberalan društveni poredak, HDZ je zauvijek otpisan. Jedina njegova uloga može još biti povratak Hrvatske u avnojske granice, i potom - zbogom!

No nisu ni oni posve bedasti, kako na prvi pogled često izgledaju. Hadezeovci, kao ograničeni ljudi neograničenih instinkata, dobro znaju prepoznati te trendove. Sudeći po zadnjem valu nasilja raznih vrsta u Hrvatskoj - iza kojega, na različite načine, uglavnom stoji vlast - odgovor HDZ-a na samu mogućnost da izgube apsolutnu kontrolu u zemlji mogao bi biti izuzetno oštar.

U Samoboru su ispaljeni meci - doduše u zrak i plastični, za početak - ovaj put na mlade punkere (vjerojatno mladeži čije mišljenje nije *"oduvijek bilo u skladu s programom stranke"*) ali i slučajne mlade prolaznike; u Osijeku je prebijen urednik "Bumeranga" **Goran Flauder**; uhapšeno je i 14 navodnih špijuna, a za vrijeme izbora dogodilo se - po prvi put - i nekoliko ozbiljnih fizičkih incidenata.

Točno je da smo u Evropi, gdje diktature ne uspijevaju na duži rok, gdje sve to mora propasti, ali ta "utjeha" nije sasvim uvjerljiva. Uostalom, na duži rok svi su mrtvi. Ovi incidenti su ozbiljno upozorenje. Pukovnici su u Grčkoj vladali desetak godina a **Franko** je, u Španjolskoj, vladao do smrti. Da i ne spominjemo komunističke zemlje, **Ceausescua**, **Envera Hoxu**, upad Rusa u Čehoslovačku, udar **Jaruzelskog** u Poljskoj... Okolnosti su, dakako, bile drugačije, ali Evropljani ionako neće živjeti ovdje.

Ozbiljni su ulozi u igri - prije svega novac. Budimo realni i argumentirajmo trivijalno. To da u Zagrebu opozicija ne može preuzeti vlast jer je zemlja u opasnosti a i rat je, kako je na pressici argumentirao akademik-predsjednik, ordinarna je glupost! No, nije on senilan, i **Hellen Keller** bi bilo jasno kako se tu radi o sasma drugim stvarima. Nacionalisti su daleko manji asketi od boljševika. Ostalo je, recimo, još zdrave privrede - turističke prije svega - koju treba "prodati" pravim ljudima. Tko su pravi ljudi? *Zna se - svi predsjednikovi ljudi!* Nedavno je, u srcu Zagreba, hotel "Dubrovnik" prodan po jednoj od najnižih ponuđenih cijena i daleko ispod njegove stvarne vrijednosti. Kupci su, gle čuda golema - predsjednik američkog HDZ-a i glavni tajnik iste stranke! U igri je bila i "Astra", koja je, iz neobjašnjenih ali sasvim objašnjivih razloga, odustala od kupnje a strani ponuđači - koji su nudili znatno veći novac - izbačeni su iz igre. *Čovječe ne ljuti se!* Uz sve to, ovaj hotel ima i poznate nasljednike, bar za svoj stari dio. Kako li su tek privlačan zalogaj dubrovački i opatijski hoteli, te svi oni koji se nalaze između? *Monopoly!* Jedan od razloga što je HDZ htio, pošto poto, potući IDS u Istri, leži i u činjenici da je ova regija gospodarski najprosperitetnija, a takva će biti i idućih godina. Istra će se prva oporaviti od rezultata rata, u turističkoj privredi ali i svim pratećim djelatnostima. U njoj se obrće, za domaće prilike golem novac, koji će ostati izvan kontrole vladajuće stranke i njenih ljudi. To je možda i ozbiljniji razlog napada na rukovodstvo IDS-a od svih **Paulettinih** oštrih izjava, od svih planova o transgraničnoj suradnji i ničim dokazanih optužaba o suradnji s talijanskim neofašistima. Naime, za pokretanje privrednih resursa u ostatku Hrvatske, potrebne su dokapitalizacije, stručni kadrovi, ekonomska pomoć iz Evrope (krediti) i ozbiljan rad, a ni za jednu od tih potreba hadezeovski instant gospodarstvenici, barem dosad, nisu pokazali talent. Istru oni shvaćaju kao hrvatski Eldorado: u odnosu na ostatak zemlje, novac će se tamo, takoreći sam od sebe, oplođivati.

A gdje su sve one privatizacije koje su za ovih pet godina obavljene po istom modelu?

Dojč marke hrvatskog sna

Nije samo pokleklo hrvatsko gospodarstvo izvor enormnih bogaćenja. Jedan od čelnika vladajuće stranke bio je prema tvrdnjama upućenih, prije dolaska u Hrvatsku, "težak" tek oko 70 tisuća maraka. Danas, nakon pet godina, on teži preko 270 milijuna!!! Otkud, kako? To je profit koji, u svjetskim razmjerima, za pet godina mogu ostvariti samo najuspješniji poduzetnici u svijetu. Kako je do tog novca došao, ako je za dva desetljeća poduzetništva u emigraciji, s picerijom u Kanadi, stekao samo 70 tisuća maraka, što je svota s kojom se i ovdašnji socijalistički pica-meni srednjeg formata mogu sprdati? Provizije na kupovinu oružja? Sakupljanje pomoći za domovinu? Raznovrsni poslovi u zemlji... ili jednostavno, u dijaspori nije imao želje razvijati svoje enormne poduzetničke sposobnosti jer je sanjao svoj hrvatski san?

Takvih "poduzetnika", nažalost, ima puno. Bolje reći, ima ih previše, pa su i njihovi interesi realno važan politički faktor. Kada se, dakle, sve tlapnje o "budućnosti nacije" svedu na pravu mjeru, ostaje jedan sasvim prizeman motiv: osobna korist, takozvana "prljavo-materijalna".

Okolnosti u kojima se stječu ti basnoslovni kapitali, ne postoje na mnogo mjesta u svijetu. U civiliziranim, pravnim državama, ekstraprofiti su rezervirani za ilegalne poslove: trgovinu drogom, oružjem, prljavim otpadom (usput: to je jedna od velikih potencijalnih opasnosti po zemlju, jer je hrvatska politička elita opasno sklona korupciji) - pa bi se Hrvatska, ostane li jednostranački sustav na snazi, mogla pretvoriti i u deponij, ovaj put pravog smeća. Zato Hrvatsku treba održati takvom kakva jest. Zagadi li se previše (ekološki, a nedajbože krene li i politički po zlu!) oni će sa svojim kasicama-prasicama punim maraka koje su njihove gospođe uštedjele na hrani otići van - zašto inače svi imaju dvojna državljanstva, jedno ovdašnje i drugo na nekom mjestu ugodnom za život? Tko bi htio alternativu državljanstva zemlje u kojoj je najstabilnija od svih demokracija, a dogodilo se i gospodarsko čudo?

Zaključak kako se ovdje stvaraju sasvim solidne pretpostavke za diktaturu pada prekratko - diktatura nije nešto što bi nam se tek moglo dogoditi - ona je *stvarno*, mada još ne *formalno* već odavno [illegible]

Hoćemo više totalitarizma (II)

U političkim krugovima u Zagrebu može se čuti da su već u dobroj mjeri izvedene sve "logističke" pretpostavke za pacifikaciju mogućih točaka otpora, svim sredstvima. Nešto od toga već se počelo događati - u Samoboru policija puca i tuče mladež; u Osijeku je prebijen urednik "Bumeranga" Goran Flauder; uhapšeno je i 14 navodnih špijuna, a za vrijeme izbora dogodilo se, po prvi put, i nekoliko ozbiljnih fizičkih incidenata. A sigurno *nikako nije slučajan* napad Joška Čelana (*Nedjeljna Dalmacija,* 3.XI.) na Arkzin kao "medij koji proizvodi drogaše"!

I nakon rata - rat

Hrvatska, u očima svijeta, doduše još nije Kolumbija, ima kakvu-takvu kulisu demokracije, ali bi se, ne prekinu li se ti trendovi, uskoro i sasvim mogla transformirati u tom pravcu. Pritisci na opoziciju i slobodne medije, korupcija i nasilje kao argumenti za transfere iz opozicijskih stranaka u *pokret na vlasti*, čega smo bili svjedoci u predizbornom periodu, nažalost sugeriraju zaključak da bi razvoj događaja doista mogao poći tim smjerom. Na prvi pogled, ima dosta razloga za optimizam: kraj rata je na vidiku, ima izgleda da će se riješiti pitanje BiH, a zadnji izbori pokazali su kako se u svijesti građana odvijaju i neki novi procesi.

No taj se optimizam lako može razbiti u paramparčad. Hoće li svi ti interesi - odnosno, konkretni ljudi od krvi i mesa - dozvoliti da budu ugroženi? U političkim krugovima u Zagrebu može se čuti da su već u dobroj mjeri izvedene sve "logističke" pretpostavke za pacifikaciju mogućih točaka otpora, svim sredstvima.

U tom kontekstu događaju se i pregovori u Erdutu - o statusu Istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema - te daytonski pregovori o Bosni i Hercegovini. Iako se čuje da su SAD zaprijetile Hrvatskoj sankcijama u slučaju napada na bivši sektor istok, te da Amerikanci misle **Tuđmana** "svesti na pravu mjeru" (koju je sticajem okolnosti privremeno nadrastao), mogu se opisati i negativni scenariji. Bez konstantne ratne opasnosti, ova vlast gubi hametice; to je najočitiji zaključak zadnjih izbora. **Miloševićev** slučaj pokazao je da i sankcije mogu biti dobar motiv za održanje na vlasti! Stoga se upozorenja pesimista - koji se obično pokažu realistima - kako će se i slučaj istočne Slavonije rješavati vojnim sredstvima, kao i do sad, moraju uzeti ozbiljno. U slučaju da se pitanje istočne Slavonije riješi mirnim putem, doći će do niža problema: ozbiljnih poslova na reintegraciji ljudi, uspostavi evropskih kriterija (interregnum će u svakom slučaju predstavljati neku formu protektorata) i povratku izbjeglih Srba koje će Srbija - kako se čuje - u Hrvatsku vratiti "milom ili silom".

Mirna reintegracija ima samo jednu, za HDZ očitu prednost: opet bi mogli steći alibi zastupnika "nacionalnih interesa"; u tom bi slučaju dobili jednu malobrojnu i bezopasnu, ali opet dovoljno brojnu manjinu kao potencijalnog "neprijatelja".

Iz istih razloga mogao bi se iskoristiti i nastavak rata u Bosni. Obje su opcije moguće. Tri stvari: pregovori o istočnoj Slavoniji, Dayton i dogovor za zagrebačkog gradonačelnika, u idućih mjesec-dva dana, pokazat će u kom to smjeru ide Hrvatska. Ne preda li HDZ Zagreb "milom", to neće biti samo pitanje prvog čovjeka jednog grada, već pitanje sudbine cijele zemlje.

O Daytonu i Erdutu, da i ne govorimo.

Dragutin Hlad, potpredsjednik HND

Tuđman čeka novi rat s Bošnjacima!

Dragutin Hlad potpredsjednik je Hrvatskih nezavisnih demokrata. U predizbornoj kampanji bio je "žrtva" jednog od težih incidenata: u neposrednoj blizini Ministarstva obrane dijelio je predizborne letke svoje stranke, što mu je vojna policija htjela zabraniti. Kada nije pristao - pozivajući se na svoje građansko pravo - na njega je pušten *vojni pas*!

U hrvatskoj javnosti bio je zapažen, isprva, kao nosilac famozne "stranačke iskaznice br. 6" u **HDZ**-u; da bi nakon kraćeg rada u toj stranci, te mjesta doministra vanjskih poslova, prešao u opoziciju s **Manolićem i Mesićem**. "Moja stranačka knjižica jest bila broj šest, ali taj broj nije označavao i moje realno mjesto u hijerarhiji **HDZ**-a. Sticajem okolnosti, bio sam uz gospodina Manolića kad su se upisivali podaci i dobio sam broj 6. No, to nije imalo nikakve težine."

Dvadeset godina Hlad je proveo u Kanadi, kao istaknuti stručnjak za atomsku fiziku; usput je završio i studij političkih znanosti. U Americi Hlad je slovio kao najoštrije pero hrvatske emigracije.

U Hrvatskoj je, odmah po povratku, otpočeo s političkom djelatnošću. Danas radi u Gospodarskoj komori grada Zagreba.

Zemlju je napustio 1972. godine. Nije bio politički proganjan, imao je posao, ali su politički momenti dosta utjecali na njegovu odluku da ode. "U Kanadi sam desetak godina proveo praktički bez ikakvog doticaja s hrvatskom emigracijom: uklopio sam se u kanadski život, upisao studij političkih znanosti, i u tom smislu, upio sam dosta kanadskog duha u sebe. Velik dio onoga što je u meni bilo nedograđeno, dogradio sam u Kanadi; otuda i moja dualna svijest, percepcija svijeta i dualna nacionalnost koja je u prvom redu *state of mind*. Ja sam Hrvat, ali sam i Kanađanin. Tek nakon desetak godina uključio sam se u rad hrvatskih udruga, ali isključivo kao neovisna osoba. Hrvatska zajednica bila je bogata, imala je veoma razvijen socijalni, politički i kulturološki profil. Toronto, gdje sam živio, bio je jedna, uvjetno rečeno, veoma zdrava zajednica. Bio je to najbrže rastući grad u zapadnoj hemisferi, u koji se slivao golem kapital, i gdje je zbog toga svatko tko je htio raditi, mogao uspjeti u životu. A kad čovjek živi relativno zadovoljno, razmišlja drugačije od posve nezadovoljnih ljudi. Hrvatska emigracija lako se uklapala u taj ambijent. Nakon tri do četiri godine svi smo mi već imali kuće na zajam i solidan status, odskakali smo od domaćeg anglofonog stanovništva, premda nismo participirali u kategoriji milijardera. To je ipak bilo rezervirano za *wasp-ovski* dio stanovništva, iako ne u onoj mjeri u kojoj je to slučaj u Americi. Zbog svih tih okolnosti, hrvatska emigracija u Kanadi, posebno u Torontu, nije bila ekstremna."

Dosta je neobjašnjenih stvari o kojima se danas može samo nagađati. Kako je Tuđman otišao prvi puta van, kako je dobio pasoš? Već sam 1987. godine u proljeće dobio, od jednog našeg emigranta u Kanadi, izuzetno precizne naznake o tome da će se u Hrvatskoj nešto dogoditi, i to s tako velikom sigurnošću da jednostavno nisam mogao vjerovati. Iz toga zaključujem da se u obavještajnim i nekim drugim krugovima već možda nešto i kuhalo

▶ **Koliko je hrvatska emigracija bila unutar sebe podijeljena, pluralna... Je li postojao neki jedinstven stav oko pitanja državnosti, granica, isl.? Kakve su se sve opcije naslućivale za posttitovski period?**

Rekao sam da je u Torontu bio zastupljen cijeli socijalni, politički, obrazovni i imovinski spektar. Bila je to u tom smislu vrlo zdrava zajednica, i politički dosta pluralna.

Uvijek se govorilo da će doći do resurekcije Hrvatske: Hrvatska će biti opet stvorena. No, nikada nitko nije mislio da će doći do pada komunizma, osim u sasvim fatalističkim procjenama, poput: *jednoga dana će pasti*. Naravno da će pasti, sve će pasti za tisuću godina! Ali u konkretnom smislu, u smislu elaboriranog političkog mišljenja nije bilo točnih predikcionističkih zapažanja. Bila je to nada, kao kod Židova, *Ei shalom Jerusalim*:: slijedeće godine u Jeruzalemu. Pa je potrajalo dvije tisuće godina.

▶ **Da li je u emigraciji postojao neki konsenzus oko toga tko najbolje artikulira hrvatski nacionalni interes: Bušić, Tripalo, Savka, Tuđman... Je li Tuđman uopće bio poznat u tim krugovima?**

Ne, Tuđman je postao poznat tek pretiskom Bušićeva članka u "Zajedničaru" 1984. godine, članka o žrtvama rata za koji je Tuđman dao dozvolu da se objavi u *Hrvatskom književnom listu*. šezdesetih godina. No Tuđman ni u kom slučaju nije figurirao kao neka hrvatska nada, kao lider.

Hrvatska ustaška emigracija - kad je riječ o Kanadi, riječ "ustaška" emigracija uvijek upotrebljavam uz velike rezerve - nije htjela pridavati nikakvu važnost liderima hrvatskog proljeća. Čak su rezonirali s nešto zluradosti: evo, sad ste i vi dobili ono što smo dobili mi, a vi ste ranije bili na njhovoj strani, pa *praf vam budi*. No, ustaška emigracija nije, zbog svoje radikalne linije, imala šanse u Sjevernoj Americi. Treba reći da se i ona dijelila na nekoliko struja. Među liberalnom torontskom ustaškom emigracijom, uvjetno rečeno, vođa je bio župnik iz Toronta, Dragutin Kamber, koji je u svom testamentu izričito naglasio da ustaše ne smiju participirati u političkom životu Hrvatske, jer su oni imali šansu koja je iz ovih ili onih razloga prokockana. On je bio na stajalištu da ustaštvo u svijetu znači identifikaciju s fašizmom, da u svijetu vlada poredak vrijednosti u kojemu je fašizam označen kao nešto posve negativno i crno, pa se prema tome s tim idejama ne smije izlaziti u svjetsku javnost, i hrvatski lideri se ne smiju iznjedriti iz tog dijela emigracije.

Stoga se ne može identificirati vođa hrvatskog okupljanja. *Hrvatsko narodno vijeće* je tu nešto pokušalo, bila je stanovitih fuzija s proljećarima, ali oni su se uglavnom razišli. Osim toga u SAD i Kanadi, Hrvati su se strahovito integrirali u respektivne nacije, pa su hrvatska pitanja za većinu tog pučanstva bila relativno periferna.

▶ **Prijeđimo na Tuđmana. O njegovu uspjehu postoje najmanje dvije teorije. Jedna - koju zastupa on - polazi od pretpostavke da ga je poslala providnost sama. Druga, mnogo prizemnija teorija, kaže da je on jednostavno otišao u SAD i Zapadnu Evropu prvi pošto je prvi dobio putovnicu; tamo je zgrabio lovu, organizirao HDZ, i - ušao u povijest. Gdje je istina? Zašto je baš on, kao osoba iz drugog reda, uspio?**

Pitanje uspjeha je strahovito zakučasto. Znate, ima tu dosta neobjašnjenih stvari o kojima se može samo nagađati. Kako je Tuđman otišao prvi puta van, kako je dobio pasoš? To treba pitati neke druge ljude.

Ja sam već 1987. godine u proljeće dobio, od jednog našeg emigranta u Kanadi, danas dosta moćnog u Hrvatskoj, izuzetno jasne naznake o tome da će se u Hrvatskoj nešto dogoditi, i to s tako velikom sigurnošću da jednostavno nisam mogao vjerovati da mi je to taj čovjek, kojega ovdje ne bih htio imenovati, mogao na taj način reći!

Iz toga zaključujem da se u obavještajnim i nekim drugim krugovima već možda nešto i kuhalo, ali u tom trenutku nisam imao posve jasnu sliku što, osim neobično čudnog osjećaja koji sam imao nakon što sam čuo "proročanstvo".

Prilično brzo, 1988. godine, Tuđman se pojavio u Americi. U početku nije bio najbolje primljen, pratio ga je glas komunističkog generala. Međutim, njega su iz nekih meni tada nepoznatih razloga primili Hercegovci koji su pripremili logistiku cijelog njegovog putovanja. Tuđman se jako dugo zadržao na kontinentu, nekoliko mjeseci. Ja sam u međuvremenu otišao u Hrvatsku i vratio se, a on je još bio tamo! Fran-

Razgovarao: Boris Rašeta
Fotografije: Kristian Krvavica

jevačka provincija je imala dosta razgranatu mrežu, prema tome ona je mogla pripremiti logistiku putovanja i organiziranja skupa. S jedne strane on je uspio, no tu se morala platiti i određena cijena.

Tuđman je za njih bio interesantan, jer je hrvatska emigracija bila razmjerno zrela i svi su znali da bilo tko tko će sudjelovati u procesu oslobađanja Hrvatske, ne može polaziti ni s direktno nacionalističkih, niti s antikomunističkih pozicija, već da je potrebno imati čovjeka koji u Hrvatskoj ima drugačiju težinu. Bivši komunistički general - zvuči dobro! Mislilo se da bi mogao biti prihvatljiv Beogradu, jer je bio njihov čovjek. Smatralo se da bi on bio prihvatljiviji nego neki čistokrvni nacionalist. Tako da, to nije samo pitanje sreće. On je - s jedne strane - došao prvi, što stoji, ali je pitanje tko ga je poslao, i drugo, dobio je logistku i prihvaćen je od te logistike da figurira kao onaj koji bi mogao biti prihvatljiv za one protiv kojih se moramo na neki način boriti. Prema tome, riječ je o i te kako svjesnoj odluci nekih krugova da se njega instalira, i onda, uz tu cijelu logistiku, da ga se financira, kao i cjelokupnu hadezeovsku kampanju koja je bila strahovitio dobro financirana za hrvatske uvjete 1990. godine. Bila je to velika početna prednost. Drugo, HDZ-ov program bio je najeksplicitniji izraz težnji hrvatskog naroda u to vrijeme. Tuđman je realnije procijenio situaciju. Sve je to utjecalo na njegovu pobjedu.

▶ Nakon te dugotrajne turneje po SAD, gdje je izložio svoj program, Tuđman nije imao problema u Jugoslaviji. Naprotiv, i kasnije mu je omogućavan nesmetan izlazak i povratak.

Ne, nije imao problema i baš sam zato i postavio pitanje tko mu je dao pasoš. Puno pitanja ostaje otvoreno i bilo bi veoma zanimljivo studirati beogradske arhive...

▶ Kod Tuđmana je već koncem šezdesetih sazrela ideja podjele BiH...

To je njegova fiks ideja. On je vjerojatno u svojoj evoluciji, u trenutku kad je postao hrvatski nacionalist, imao pred sobom ideju Banovine Hrvatske. To je vidio kao dostižni optimum, iako je vjerojatno imao i neke maksimalističke varijante. No, Banovina je već jednom postojala, prema tome, ako su se Hrvati i Srbi jedanput nagodili onda to, s većim ili manjim izmjenama, mogu i ponoviti. To je za njega bila jedna strahovito realistična zamisao. Jer, vjerojatno je i u srpskom korpusu uvijek bilo ljudi koji su htjeli nagodbu s Hrvatima i podjelu te države, da se više ne gnjave s tim Hrvatima... Svi su zaboravili da se u međuvremenu dogodilo formiranje muslimanske nacije koju više niste mogli dijeliti, prerezati kao tijesto. Čak je i

Continue

u onim okonostima **Džafer Kulenović** strahovito prosvjedovao protiv podjele BiH, iako Bošnjaci-muslimani još nisu bili formirani kao nacija. A sad su formirani kao nacija, a naciju ne možete tek tako podijeliti.

▶ No, čak je i u liberalnim emigrantskim krugovima (Rađa, npr.) Bosna uvijek bila smatrana sastavnim dijelom hrvatske države. Maček je napadan iz frankovačkih i ustaških krugova kao izdajnik jer je Banovina bila premala. Kako je to onda, Tuđman, s manje više jasno osviještenom idejom Banovine - dakle podjele BiH - dobio podršku emigracije?

To je malo pretjerana ocjena, premda je u hrvatskoj emigraciji BiH smatrana hrvatskom zemljom. Hrvatsku nitko nije vidio u ovim granicama; mislim da je ostalo živjeti uvjerenje kako su Muslimani Hrvati koji su samo primili islam u određenom povijesnom trenutku, i da će pravilnim tretmanom biti vraćeni u hrvatski nacionalni korpus. Tome je pogodovala i okolnost da su se čak i malobrojni muslimani, politički emigranti, u najvećem dijelu nacionalno izjašnjavali kao Hrvati.

U svakom slučaju, unutar hrvatskog korpusa postala je danas gotovo sasvim normalna ideja prema kojoj

U Bosni se dogodila golema izdaja hrvatskog naroda. To je izdaja 700 tisuća Hrvata u Bosni, ali i izdaja hrvatskih interesa u cjelini, jer je Hrvatska strateški puno sigurnija zemlja ako su Hrvati u Bosni. Hrvatska se strateški povlači na ove male granice *kiflistana*. A kiflistan je strateški nesretan oblik, bez dubine. Stratešku dubinu ostavili smo nekom drugom

se Bosnu može dijeliti. Mislim da hrvatski politički korups nije dovoljno svjestan da je Bosnu nemoguće podijeliti; da je nemoguće podijeliti jednu formiranu naciju i da je interes Hrvatske da Bosna ostane država sa svim svojim bogatstvima u različitostima.

▶ Kad ste se vi, zapravo, počeli odvajati od politike HDZ-a?

Odmah čim sam došao!

▶ Zašto?

Ja sam uvelike formiran u Kanadi i u sebe sam upio neke elemente kanadske nacije i naravno, s obzirom na svoje školovanje, ne samo na školovanje na Sveučilištu, već i u korporacijama. Tamo sam, recimo, naučio kako se vode sastanci, upravlja poduzećima, kakvi su procesi *decision making*, kako se sve priprema da bi se došlo do odluke, što se sve radi...

A ono što je najvažnije, kritičnost! Konstantno morate igrati vražjeg advokata da biste pravilno predvidjeli moguće negativne posljedice nekih odluka. Dakle, sasvim je drugačiji način donošenja odluka. I ono što je u tome najvažnije: sav taj proces mora biti racionalan! Dakle, nije važno tko govori, nego što govori. Za stolom kompanije su i predsjednik kompanije, i najniži službenik jednaki, u smislu logičke argumentacije, formalne argumentacije.

Ovdje se to odvijalo na starom principu: drug taj i taj rekao je to i to. I kad je drug rekao, onda se tu više nema što reći. Ovdje je vladalo sljepilo. Što god je Tuđman rekao - a mogao je reći bilo što - to je bila svetinja.

Neću nikad zaboraviti jednu sjednicu središnjeg odbora uoči donošenja Ustava 1990. Anto Baković je tad još mislio da je on ravnopravan član stranke, pa je podnio neku interpelaciju. Bio je napadnut na pasja kola, Tuđman ga je izgrdio kao kakvog šmrkavca. Naravno, jadnik mu je htio odgovoriti, pozivao se na "pravo..." "Ma kakvo pravo, šuti ti, kakvo odgovaranja, pa jesam li ja rekao zadnju riječ". Naravno, nakon Tuđmana, svi su išli pljuvati po Bakoviću. To je atmosfera upravo *kengooru courta*, klokanskog suda. Tu se nisam uklapao i odstupao sam od samog početka.

▶ Nemate li dojam da je ta politika od samog početka bila hazarderska, da je sudbina cijele nacije bila stavljena na kocku. Da li je to možda već postalo nužno u okolnostima kakve su vladale 1990. i 1991.?

Hrvatska elita nije na razini zadatka. Ona participira u lažima; ne diže glas ni kod naknadnih paljenja i ubijanja po Krajini, ni u mnogim drugim slučajevima. Treba reći da ta elita nije u Hrvatskoj ni prije pokušala naći druge modele rješavanja srpskog pitanja. Sve je bilo infestirano nacionalizmom. A ova pobjeda dosta je lažna pobjeda, u kojoj nismo pobijedili sami, daje osjećaj lažne superiornosti koja ne stoji jer smo, na koncu, izgubili rat s Bošnjacima koji su zaustavili Amerikanci. Da nisu, Bošnjaci bi bili za deset dana u Pločama. Ova gorštačka matrica stalno prijeti: "da nemamo HDZ i Tuđmana na vlasti ne bi bilo Hrvatske" nije bez razloga. Koji je razlog da oni moraju biti na vlasti i zašto mi ne smijemo? Oni moraju cementirati svoju vlast, dovršiti pljačku u tzv. privatizaciji - sada postaju zanimljivi jadranski hoteli koji su za vrijeme rata stagnirali - treba onemogućiti anuliranje ili barem reviziju svih tih slučajeva, da bi se dovršilo i ono što im se prije nije isplatilo. Zato treba osvojiti dvotrećinsku većinu, postaviti jakog čovjeka na vlast, pa onda baš Tuđmanu može i srce otkazati.

Ako mislite na Tuđmanovu nacionalističku politiku, ona je definitivno bila hazarderska i nije bila nužna 1990 godine. Naravno, bio sam zagovornik izbjegavanja rata. Sve je išlo prema ratu, stalno je stvarana neka napetost, išlo se po oštrici noža. Bio sam zagovornik slijedeće logike: ako je već Hrvatska bila 70 godina u zavisnom položaju od Srbije, godina ili dvije više-manje, ne čini razliku. Srbija je bila u jednom strahovitom nacionalističkom naboju, ali je činjenica da ta buktinja, kao i bilo koja druga nacionalistička buktinja, brzo i izgara. Što je jača, to brže izgara. I vi onda morate biti samo pametniji, i naći način da se ogradite - kao kad gasite požar, morate prvo naći način da se on ne širi, a potom ga gasite. Ne dolijevate ulje na vatru. Mislim da smo na taj način mogli izbjeći ove katastrofalne događaje, prvo onaj rat 1991. godine, pa onda sva kasnija klanja i razaranja.

▶ Je li se u to išlo svjesno?

Ne bih mogao reći da je Hrvatska politika *per se* rekla: mi idemo u rat sa Srbijom. Ali, mogao bih vam navesti elemente gdje hrvatska politika u mnogome nije htjela izbjeći takvu mogućnost, gdje nije pokušavala naći načine da se rat izbjegne.

Ja sam, primjerice, Tuđmanu dao dva modela rješenja srpsko-hrvatskog pitanja. Sad je to lanjski snijeg, i rješenje je takvo kakvo jest. Moj je model pretpostavljao kupovanje vremena. Neću reći da je on bio najrealističniji, ali je bio dosta realan i mogli smo bar kupiti vrijeme ako već ne i mir. Hoću reći: samo postojanje mog modela, a postojali su možda i drugi, govori o tome da nisu bile iscrpljene sve mogućnosti izbjegavanja rata. Znam da su Šušak i Vukojević bili osobno u Borovu selu, pucali su, stvorili su nered, naelektrizirali situaciju, itd. U prvom redu, što jedan ministar kojemu to nije područje djelovanja, imao raditi tamo? U to je doba Šušak bio ministar iseljeništva. I drugo, zašto jedan ministar puca po ljudima? Trebalo je izbjeći svaku moguću iskricu. Ubojstvo Reichl Kira je drugi primjer. On je mogao razgovarati sa Srbima i stišavati situaciju. Prema tome, postojale su itekako struje u hrvatskoj politici koje su išle na antagonizaciju, na dizanje temperature. Oni su išli na ratnu opciju za koju tek danas vidimo da je imala za cilj stvaranje države u kojoj pravo neće biti suveren, nego privatni interes.

Sad smo, iz raznih okolnosti, tu gdje jesmo. Pobjeda, u jednom formalističkom smislu, je tu. Ali cijena je golema - dvadesetak milijardi dolara gubitaka, i ljudske žrtve koje nemaju cijenu. A sve se to moglo postići i na miran način. I imamo državu šverc komerca.

▶ Bez tog sukoba ne bi bila moguća podjela Bosne?

Moguće je da je sve ovo u Hrvatskoj inscenirano kako bi se u Bosni moglo tobože ratovati, uz neki minimum žrtava.

Rat u Hrvatskoj, u smislu ljudskih žrtava, nije bio tako katastrofalan kakav je mogao biti. Recimo, Srbi su pustili ljude da odu, protjerali su ih, nisu ih ubili. Bilo je zvjerstava, ali nije bilo na onoj skali kako se moglo odigrati. A onda, podjela Bosne. Sve je išlo za tim da se stvori nemogućnost bilo kakvog suživota, da krene rat, nakon kojeg nema pomirbe! Kako danas tim ljudima reći: "Vi morate biti zajedno"!? A jedna struja u hrvatskoj politici išla je za zaoštravanjem te situacije i u Hrvatskoj i u Bosni, kako ne bi postojalo drugo rješenje nego podjela.

▶ Kakva je danas bilanca te politike?

Smatram da je, s dugoročnog hrvatskog stajališta, pogubna, premda se još mogu ispraviti pogrešne stvari. Bilanca je pogubna iz dva razloga. Prvo, Hrvatska je stvorila jedno redukcionističko, nacionalistički infestirano društvo, u smislu sužavanja duhovne širine. Hrvatska nacija je široka, kozmopolitska nacija. Prema tome, tjerati neki nacionalistički ekskluzivizam je upravo glupo, a posljedica je to da je Hrvatska postala uska, uskih pogleda. Mala nacija poput naše može tu i tamo vojno uspjeti, ali nikad ne može predstavljati stvarno ozbiljan vojni faktor. Ona se mora održati na drugi način: svojim sustavom vrijednosti, ekonomijom, otvorenošću. Hrvatska mora biti privlačna za sve, i na takvoj je geografskoj poziciji da, uz sustav vrijednosti koji je otvoren prema svijetu; ona može biti velika. Ali ne može biti velika ako je nacionalistička. Budući da se sve dogodilo nedavno, u razmjerno kratkom razdoblju, taj redukcionizam je moguće ispraviti.

▶ Pod kojim uvjetima?

Prije svega, pod uvjetom da se ovdje doista stvori pravna država. Na ovim prostorima dogodila se kriminalizacija politike i politizacija kriminala: ratnohuškačka opcija ima i tu posljedicu. Ti su interesi isprepleteni, a pravna država uvelike ne postoji baš zbog toga. I onda imate ekonomski pad, nedolazak kapitala, nedostatak tehnoloških inovacija, odsustvo poduzetničkog i inovativnog duha... Sve je to isprepleteno.

Drugi, u strateškom smislu značajan moment, jest to da nam se dogodio rat s Muslimanima, zbog tendencije podjele te zemlje. Palo je mnogo žrtava, i stvoreno je golemo nepovjerenje. Jer, ne možete se najprije malo klati, a potom opet peći janjce zajedno. To baš ne ide, tako brzo.

Bosna i Hercegovina je simbiotička država sa Hrvatskom. Hrvatska može bez BiH, ali Bosna jedva može opstati bez Hrvatske. U mnoštvu praktičkih aspekata, one čine gospodarsku, prometnu i stratešku cjelinu. A s obzirom na ekonomsku i kulturnu snagu Hrvatske, Bosna je onda u mnogome determinirana Hrvatskom, posebno stoga što Hrvatska ima i svoj nacionalni korpus u Bosni. U slučaju da je hrvatski narod konstitutivan u BiH, s paritetnim pravima, i uz jaku, slobodnu Hrvatsku i simbiotički položaj BiH,

Znam da su Šušak i Vukojević bili osobno u Borovu selu, pucali su, stvorili su nered, naelektrizirali situaciju, itd. U prvom redu, što jedan ministar kojemu to nije područje djelovanja, imao raditi tamo? U to je doba Šušak bio ministar iseljeništva. I drugo, zašto jedan ministar puca po ljudima?

te s hrvatskim pučanstvom u tim koridorima, BiH je praktično sastavni dio Hrvatske. Međutim, što se dogodilo? Zbog bošnjačko-hrvatskog rata u BiH po prvi puta u povijesti hrvatsko pučanstvo je eksterminirano iz strateških koridora u Bosni: iz doline Bosne, doline Lašve i dijela doline Neretve. Eksterminiranjem tog pučanstva, Hrvatska više ne drži te vitalne koridore koji BiH čvrsto vežu s njom.

▶ Nije li Boban priznao da je to stanovništvo povučeno namjerno s nekih od navedenih točaka?

To je izdaja hrvatskog naroda. To je svjesni akt, i sad se postavlja pitanje: u čijoj službi je to napravljeno? Prije smo govorili o onom pasošu. Sada postavljamo pitanje, u čijem interesu je to napravljeno? To je, s jedne strane, izdaja 700 tisuća Hrvata u Bosni, ali s druge strane i izdaja hrvatskih interesa u cjelini, jer je Hrvatska strateški puno sigurnija zemlja ako su Hrvati u Bosni. Time se Hrvatska strateški povlači na ove male granice *kiflistana*. A kiflistan je strateški nesretan oblik, bez dubine. I ako ste svoje stanovništvo povukli iz tih koridora, onda ste stratešku dubinu ostavili nekom drugom. Neću reći neprijatelju, ali nekome drugom koji to u nekoj situaciji može postati. A da je hrvatsko pučanstvo tamo, to se ne bi moglo dogoditi. Ratom u Bosni, Hrvatska je stvorila pretpostavke za dovođenje svoje neovisnosti u opasnost.

▶ O tom se iz određenih razloga ne govori, ali dojam je da je tragedija Hrvata u Bosni gotovo ekvivalentna tragediji Srba u Hrvatskoj.

Nema razlike! U osnovi, radi se o svjesnom preseljenju Hrvata na zapad, Srba na istok, a u Miloševićevoj i Tuđmanovoj glavi Muslimana, najbolje, da i nema. To je svjesni akt stvaranja etnički čistih država na ovim prostorima.

Ovdje se, kao i drugdje u istočnoj Evropi, nacija još uvijek gradi na etničkom temelju. Radi se o svijesti dvaju ili triju zaostalih umova koji povijest hoće vratiti u sedamnaesto stoljeće. I takav koncept nacije je dio redukcionizma o kojem sam govorio. Ni u hrvatskoj naciji ne može se govoriti o etničkom čistunstvu. Ne bih volio da me se shvati rasistom, ali pogledajte Srbe u Hrvatskoj i Hercegovce. Ako je itko genetski blizak, onda su to Srbi i Hercegovci. Ne želim tome pridavati nikakve vrijednosne konotacije. I sad ti, koji su jedni drugima najbliži, uvlače u rat nas ostale! Pa to je ironija sudbine.

▶ Na ovaj način, nesretan, srpsko pitanje u Hrvatskoj je riješeno.

Kako stvari stoje, mislim da to neće biti na drugačiji način riješeno. Neki Srbi će se vratiti, ali većina ne. Nije to bila bježanija kao pred Džingis Kanom, već prije svega svjesna odluka političkih moćnika u Srbiji i ovdje. Sad se Srbi u Hrvatskoj dosta svode na jednu malu etničku manjinu koja će biti tretirana, a već i jest, kao i svaka druga. Srbi u Hrvatskoj više nisu politički narod i nisu više politički problem. Naravno da se tu postavljaju i dodatna pitanja, jer je hrvatska nacija uvelike formirana u simbiozi sa Srbima u Hrvatskoj. U krajnjoj liniji, Srbi u Hrvatskoj su bili dio hrvatske nacije. Hrvati su živjeli u simbiozi sa Srbima, a Srbi su itekako simbiotički živjeli s Hrvatima. I samo je igra slučaja zašto pravoslavno stanovništvo u prošlom stoljeću nije ušlo u hrvatsku, nego u srpsku naciju. Htio bih spomenuti grčkog pjesnika **Kavafija**, koji ima jedan zgodan stih:

I što će biti s nama sada
Kada barbara više nema?
I oni su bili neka vrst rješenja

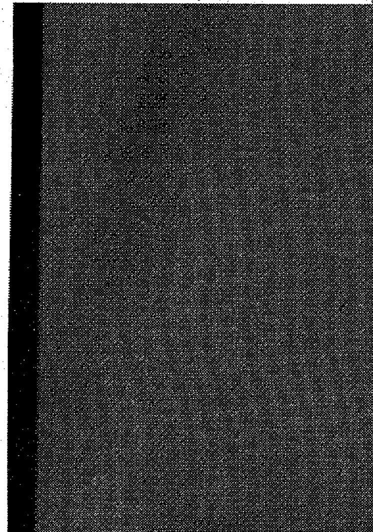
▶ Hrvatsko pitanje u Bosni, odnosno njegovo rješenje, još je otvoreno...

Ni jedno pitanje koje je dovelo do rata između Bošnjaka i Hrvata nije riješeno. Riječ je o primirju kojega su stvorili Amerikanci. Po mojim spoznajama, Tuđman se itekako sprema za rat s Bošnjacima.

▶ Vaš stranački predsjednik, Stipe Mesić, uvjeren je da će u Daytonu biti oktroirano rješenje, i da će Bosna opet zaživjeti.

Tu sam malo pesimističniji. Nikad se tako puno Hrvata nije iselilo iz Bosne kao za vrijeme Tuđmana, iako stoljećima jesu iseljavali, posebno za vrijeme austrijskih prodora. Tuđman je završio hrvatsku katastrofu u Bosni.

Za BiH se može argumentirati da je dosad opstajala kao državni entitet - otomanski, jugoslavenski, austrijski - ako ju je držala neka vlast sa strane a to može funkcionirati i kao Pax americana. To je funkcioniralo, bez golemih problema. Odakle je nastala tolika mržnja? To je u prvom redu stvar lidera. Oni su uvijek odgovorni za otvaranje ventila mržnje. Lideri moraju biti svjesni svoje pozicije, i ne smiju dolijevati ulje na vatru. U Bosni je išlo suprotno, prije svega kada je riječ o Karadžiću. On je bio u Londonu, na Freudovom institutu, i specijalno je studirao manipulaciju masa i nije sasvim jasno zašto je u Srbe imputirao toliko količinu mržnje. Ako su vođe jedini odgovorni, onda je rješenje jednostavno: vođe se maknu. I u tom smislu Bosna može opstojati, ako joj Amerikanci stvore državni okvir, uvedu pravni red. Onda će dolaziti i kapital, jačat će privreda, i moći će se živjeti. Ali, bez kažnjavanja ratnih zločinaca na svim stranama, i srpskih, i muslimanskih i hrvatskih - bez tog purgatorija se ne može. Ne smiju se stvarati kolektivne krivnje. I kad se u populaciji raširi uvjerenje da vlada pravda, onda bi se moglo uspostavljati i povjerenje. Samo, politika koju danas vodi hrvatska vlast, ide protiv američkog interesa. Tuđman ne dopušta naseljavanje Bošnjaka u novooslobođena područja: sve su to "hrvatski gradovi, hrvatske teritorije", sve je to Herceg-Bosna, nema ni Federacije, ni Republike. Sve to govori da Tuđman hoće cementirati tu poziciju, no pitanje je hoće li mu Amerikanci dozvoliti. Ostvari li ovo što je sad postigao, Hrvati će to *an gross* prihvatiti. Ali, ako to ne uspije ostvariti i Amerikanci ga prisile na povlačenje, onda je to opet golemi fijasko. Sve goleme žrtve bile su uzaludne. Deset tisuća hrvatskih mladića je poginulo u ratu s Bošnjacima. Zašto - ovo govorim iz Tuđmanovog aspekta - ako se ništa nije osvojilo? I ako se Herceg Bosna mora reintegrirati u Federaciju, čime Bosna postaje definitivno druga država. Sad je na djelu *Anschluss* koji nije proklamiran, ali je djelatan. Dođu li tu Amerikanci, oni će djelovati po zakonima države BiH. Bez obzira na sve, Amerikanci će vjerojatno Tuđmana prisiliti na povlačenje, kao što su ga u više navrata prisiljavali na neke druge odluke. Mi smo bili u Doboju, pa smo se povukli, u Bosanskom Brodu, pa smo se povukli, Derventi, iz Hercegovine smo se povukli. Sve su to bila slavna povlačenja, pa za Tuđmana jedno dodatno povlačenje neće biti ništa novo, bude li se opet morao povući. On itekako sluša sve što mu narede. Ali, govorim o ratnim strahotama, klanjima, emigraciji Hrvata iz centralne Bosne. Malo, vrlo malo Hrvata će se tamo vratiti. U strateškom smislu, to ostaje izgubljen hrvatski prostor. Rezultat je katastrofalan: kiflistan. Iako će Amerikanci uspostaviti mir, ne vjerujem da će se Hrvati u supstancijalnom broju vratiti na ta područja. I tu je ta katastrofa. Iz Daytona, Hrvatska u jednom širem smislu riječi izlazi, zahvaljujući vlastitoj politici i vlastitom diletantizmu, oslabljena.

▶ Hrvatska politika, kao uostalom i druge na ovim prostorima, samo žanje ono što je posijala.

Zapravo, riječ je o kažnjavanju. Samo, to neće osjetiti Tuđman, nego Republika Hrvatska i hrvatski narod.

▶ Što su novoga, po vama, donijeli ovi izbori?

Situacija, ako se ocjena bazira na rezultatu izbora, nije tako katastrofalna, premda razvoj događaja može ići u dva smjera. Jedan vodi prema nastavku ove katastrofe, drugi prema izlazu. Stalno govorim o redukcionizmu u hrvatskom društvu. U prvom redu, ne smijemo imati previše iluzija. Na određenim prostorima postoji određena kultura, čiji je sastavni element i politička kultura. Ljudi na ovim prostorima nisu nikada participirali u pravom demokratskom društvu i u demokraciji. To vrijedi manje više za sve ovdašnje narode. I to je ostavilo određene posljedice, u prvom redu kult vođe. Za većinu puka to nije strašno. Golema apstinencija na ovim izborima pokazuje da građani sami nemaju percepciju da o nečem odlučuju, da će sve biti kao i prije. Moja stranka i jest htjela biti *grasroots operation*, inzistirati na tome da građani počnu sami rješavati svoje probleme. Očito, nismo tu poruku uspjeli prenijeti ljudima. No, sami rezultati izbora ipak su pozitivno indikativni. S aspekta oporbe, oni daju puno elemenata za optimizam. Jer, vladajuća stranka je htjela postići dvotrećinsku većinu, mijenjati Ustav i osvojiti apsolutnu vlast u državi. Nemam ništa protiv predsjedničkog sustava kakav je, na primjer, u Americi, jer je predsjednik ograničen Kongresom. Ali naš predjednik ima puno veću vlast nego američki, jer mu stranka "*yes-mena*" daje veće ovlasti bez kontrole Kongresa. Oni su na te izbore išli s logikom "sve ili ništa", uz golemu financijsku potporu i angažman predsjednika Tuđmana, koji je u cjelini bio neustavan. I uz sve to, oni nisu polučili ono što su htjeli u trenutku kad su dali sve od sebe.

Odnos snaga ostat će uglavnom kakav je bio i prije. Manje-više, to je pat pozicija. Obzirom na probleme koji su pred Hrvatskom (diktat u Daytonu i gospodarski problemi, standard), država će se uskoro naći pred pitanjima tipa: koje će se mehanizme uvesti da bi se mogao dogoditi gospodarski rast. Ova ekipa sa svojom dosadašnjom politikom, sa šverc-komerc ekonomijom i nepoduzetničkom privredom (a poduzetništvo u prvom redu pretpostavlja uzimanje rizika, a ovdje je najveći domet "poduzetničkog" rizika kada i koga podmititi) u te strukturalne promjene koje će se morati dogoditi u gospadarstvu, neće moći ući. Prema tome, za oporbene stranke ostaje da analiziraju situaciju, da vide gdje su bile nedorečene. U svakom slučaju HDZ je zaustavljen, jer teško može ponoviti izbore kao ove, a sve drugo im neće ići na ruku. Oporba će, na idućim izborima koji će biti prijevremeni, pobijediti bar kao HDZ sada, a onda bi trebala biti otvorena vrata za sve, u prvom redu za stvaranje pravne države čime se stvaraju pretpostavke za sve ostalo, u prvom redu za dolazak kapitala i generiranje poduzetničke klime. Hrvatska populacija je obrazovana, radišna, kvalitetna, ima mnogo srednje obrazovanih kadrova, tehničara i zanatlija koji u stvari vuku gospodarstvo, i onda Hrvatska obzirom na svoju poziciju može biti Meka za ostale prostore. No mora se nadvladati postojeći redukcionizam. Pravi biznismen je širok, i to je dokaz da ovi naši novopečeni bogataši nisu pravi biznismeni. Arapski i židovski trgovci i poslovni ljudi posluju već četrdesetak godina. I u hrvatskoj emigraciji u Torontu, koja je bila situirana, pa je bila i šira po svojim pogledima, bilo je takve suradnje. Vođa "četnika" u Torontu Živko Apić, i vođa "ustaša" Mladen Sopta, bili su poslovni partneri.

Hrvatska populacija je obrazovana, radišna, kvalitetna, ima mnogo srednje obrazovanih kadrova: tehničara, zanatlija koji stvarno vuku gospodarstvo, i Hrvatska u perspektivi, sa svojim vrijednosnim sustavom, obzirom na svoju geografsku poziciju može biti Meka za ostale prostore. Tu se mora nadvladati ovaj redukcionizam. Ako je pravi biznismen, biznismen je širok, a redukcionizam je dokaz da ovi naši novopečeni bogataši nisu pravi biznismeni, jer nisu široki

▶ Ima i danas takvih partnerstava.

Ima. Čak i kod Hercegovaca, Dretelj u Hercegovini je unatoč embargo bio jaka carinska postaja.

▶ Hoće li redukcionizam biti prevladan? Na čemu će se temeljiti novi hrvatski identitet, sad kad "barbara" više nema, a bili su za taj identitet konstitutivni?

Ovisi. Ako Hercegovci ostanu na vlasti, oni donose svoje standarde i držat će ih dvadesetak godina. Za to vrijeme pojavit će se nova generacija koja će misliti na temelju modernijih matrica. No, oni uvelike nisu spremni predati tu vlast. Pa što će im dvotrećinska većina? Nije Tuđman u pitanju, on je ograničen svojom biologijom i maksimalno može vladati još par godina. To treba za nekog drugog. Ustavne promjene trebale su instalirati mjesto potpredsjednika koji bi u slučaju potrebe naslijedio predsjednika. A to bi bio mlađi čovjek - koji, možete nagađati. Ovi izbori daju naslutiti da je ovaj redukcionistički trend dosegao svoju maksimalnu točku i da mora poći silaznom putanjom. A onda bi moglo doći i do uspona novih snaga koje su otvorene, koje nemaju naočnjaka, mogla bi se dogoditi nova situacija u kojoj će se stimulirati konkurencija, poduzetništvo, kompetencija, sposobnost, meritornost i inovativnost.

Dakle, dođe li do mirne predaje vlasti oporbi, svi putevi su otvoreni. Hrvatska bi se vratila svojim korijenima, te uz pravnu državu stvorila takvu klimu u kojoj bi se na nemjerljiv način stvarala i materijalna bogatstva i povećavao životni standard. Bez transcendencije nema ni materijalnosti, a bez toga nema ni moderne nacije.

Cancel OK

Hrvatski eldorado: Super! Nepokoreni grad opet na malim ekranima:

Zagreb noćas ne smije pasti!

Zagrepčani su rekli: "Fuuuj!!!". Fuj mobitelašima, lopovima, pokondirenim tikvama, poseljačenju grada i svima koji su ih učinili *jadnima, siromašnima & prestrašenima.* Fuj i pjevačima, glumcima, sportašima i novinarima koji su se napuhivali svojom kulturom i pameću, a ušli su tako masovno u partiju da bi im i Kinezi pozavidjeli! Ušutkani u svojim javnim istupima, stjerani već nekoliko godina u sjenu onih koji su uzurpirali sva poduzeća i poslovne prostore u gradu i pokušali od aukcija slika napraviti vrhunska kulturna događanja, Zagrepčani su svojim glasovima pokazali da je pet godina srednjevjekovnog ugnjetavanja bilo dosta i previše i da ih dobar dio ne vjeruje u svijetle perspektive iz mračnih glava.

Pokazali su također da im je jasno koliko je Zagreb **Tuđmanu** važan. Četvrtina ukupnog broja stanovnika države Hrvatske, trećina industrijskih potencijala, sveučilišno i kulturno središte podiglo je samo malo svoju glavu i već time izazvalo bijes samozvanih bogova. "Cvijet novinarstva" koji je imao priliku pratiti izbliza smjenjivanje svih duginih boja na **Tuđmanovom** licu tijekom izborne noći tvrdi kako je **Franjo** vrlo često nakon prvih pokazatelja o gubljenju svevlasti u metropoli rekao: "Poništit ću izbore u Zagrebu!" Bila je to, kažu, jedna od umiljatijih rečenica te noći.

Pokazavši da mu više ne vjeruju, da su negdje u svojoj svijesti pohranili njegove megalomanske poteze od gradnje dvora do zaustavljanja prometa u središtu grada, da su mu zamjerili ministricu kulture, *Dinamo*, besposlicu, mirovine, stanove, neobjektivne medije, odlazak podmlatka u inozemstvo, lupili su Franji takvu šamarčinu zbog kojeg bi mnoge glave u HDZ-u mogle vrlo brzo pasti. Rijeci i Puli pridružio se, konačno, i Zagreb čime je dokazano da ni *frankenštajnovsko ljepljenje* izbornih jedinica (spajana su mjesta koja ništa zajedničkog nemaju) ne može spasiti HDZ-ove kandidate.

Tomac: danas gradonačelnik, sutra predsjednik države: TITO-TUĐMAN-TOMAC

Opozicija ima mogućnost da Tuđmana raskrinka u njegovoj najtrivijalnijoj ljudskosti: treba mu samo, kao u "Šumi Striborovoj", ponuditi košaru svračjih jaja nad kojom će pokazati svoj račlasti jezik. Odnosno, treba mu ponuditi dobrog i njemu nepodnošljivog kandidata! Teško da bi se u tom slučaju akademik Tuđman suzdržao od sasvim neakademskog izljeva žuči čime bi najbolje pokazao Zagrepčanima koliko malo drži do njih i njihovih želja!

Mikša, di ti je obraz?

Gradovi su, naime, uglavnom glasali protiv! Riječani su odmah plebiscitarno pokazali što misle o **Šarinićevom** *Hrvatskom riječkom listu*, **Gregurić** je u Varaždinu dobio nakon što su stigli listići iz okolice, **Brodarac** u Sisku nije dobio Sisak već sela Banovine, **Granić** je izgubio u Gradu-Dubrovniku, a spasio ga je ruralni ostatak dubrovačko-neretvljanske županije. **Gaži** je izgubio, ali ponavljanje izbora u selu Horvati - u kojima nisu ni bila otvorena birališta u znak protesta što ih je vlast umjesto Zagrebu priključila općini Stupnik, trebali bi mu donijeti pobjedu. Hadezeovci su se, naime, spustili među horvaćanski puk i obećali im, zna se, ponovni ulazak u sastav Zagreba. Naknadna prebrojavanja glasova navukla su beskrajno sumnjivu prednost i **Mikši**, koji da ima imalo obraza ne bi nikada više stao pred Zagrepčane.

Svega toga su hadezeovci itekako svjesni i ubrzana prestrojavanja u njihovim redovima kao i najava novih unutarstranačkih izbora najbolje govore kakvu su pomutnju izazvali izborni rezultati. Ne zato što su loši, već zato što su građani pokazali da nema više slijepe pokornosti i da bi je ubuduće moglo biti još manje. Batinanje građana i arogancija policije, koja prijeti da uništi predizbornom kampanjom već načet dobar glas ministra **Jarnjaka**, najbolji su indikator, ne samo panike i rigidnosti sistema koji je prikrivao pravo lice sve dok nije bio prinuđen da ga razotkrije.

SDP u vremenu i prostoru

Zagreb nije smio biti izgubljen. Ne samo kao katedrala duha i scenografija čije su kulise smišljene tako da predsjedniku bude ugodno kad s visina baci pogled ili se spusti u Gonji grad, već prije svega kao neiscrpna kasica-prasica u koju se uvijek moglo posegnuti bez suvišnih zašto. Stenjući pod porezima i prirezom Zagrepčani su bez svoje volje punili vreće iz kojih je **Mikša** rezao drveće i "tarcao" trgove, a kada je kao ljetos zatrebalo uredno je prebacio 100 milijuna kuna *viška* iz gradskog proračuna u državnu blagajnu. Centralizacija države dovela je do animoziteta ostatka Hrvatske prema gradu, ali je onoga tko vlada Zagrebom učinila dovoljno moćnim da bezobzirno vlada i svima ostalima! Čak je i zakon promijenjen kako bi se zagrebački prsten, koji nije bio dovoljno hadezeovski, stavio pod upravu hadezeovske metropole, pa je poraz tim veći. Očito, akademik Franjo ni u snu nije očekivao da će u zagrebačkoj skupštini dvije trećine vlasti pripasti opoziciji!

Reakcije **Ivića Pašalića** toliko su bijesne da se gubi u proturječnostima. Ne samo da je HDZ i dalje najjača stranka u Skupštini grada (što objektivno po pojedinačnim rezultatima doista jest, ali sa samo 16 ili 17 vijećnika je ipak debela manjina), već će, kaže on u prvim rekacijama, **Mikša** i dalje biti gradonačelnik! Već sutradan tvrdi da će HDZ koalirati sa opozicijom u Skupštini grada, iz čega će se iznjedriti novi gradonačelnik, svakako hadezeovac. Iz svega se može iščitati samo jedna zapovijed: *Zagreb ne smije dobiti opozicijskog gradonačelnika!*

Piše: Božo MATIĆ

No, dok HDZ homogenizira svoje redove, koalirana opozicija kao da se polako osipa. Najjača opozicijska stranka u Skupštini grada, SDP, opet pokazuje znakove nesnalaženja u vremenu i prostoru. Pomalo uplašeni vlastitim izbornim uspjehom umiruju se ponavljanjem da za njih to nije iznenađenje (a jest itekako veliko, jer ni sami nisu bili do kraja svjesni, kao ni ostatak opozicije, stvarnog raspoloženja biračkog tijela). Na prvoj "presici" nakon izbora na pitanje o tome tko će biti novi gradonačelnik **Račan** je odgovorio: "Chirac". Time je pokušao reći da bi **Tomac** kao gradonačelnik Zagreba mogao 1997. na predsjedničkim izborima ponoviti uspjeh **Jacquesa Chiraca**, gradonačelnika Pariza. **Tomac** pak, koji je gotovo cijelu izbornu noć ponavljao da je u izbornu trku sa **Ivicom Kostovićem** ušao unaprijed svjestan da će izgubiti, odšutio je odgovor na to pitanje premda je par dana kasnije u novinama prokomentirao smjenjivanje dvojice urednika *Omladinskog radija* kao pravi budući gradonačelnik.

No priča se tu ne završava. Dio opozicije (ASH, HND i neki drugi) koji su ušli u Skupštinu grada otvoreno izjavljuju da je za njih SDP-HDZ, odnosno da tu stranku ne smatraju ni socijaldemokracijom ni opozicijom, i da će, bude li SDP o prvom čovjeku Zagreba dogovarao sa HDZ-om, izaći sa svojim protukandidatom pri čemu su se najviše spominjala dva imena: **Vedriš & Mesić**! Gužva je dakle poprilična. Kandidata može istaknuti 15 vijećnika gradske Skupštine, što znači da HDZ može istaknuti svoga kandidata, SDP u koaliciji sa još nekom strankom svoga, a ostatak opozicije svoga. Odugovlačenje sa izborom može potrajati od 30 dana do tri mjeseca, nakon čega kandidata mora potvrditi predsjednik države u roku 14 dana. Odbije li ga, skupština mu mora ponuditi drugoga. Odbije li i njega, može predsjednik imenovati svog čovjeka. Ne pristane li skupština raditi po nalozima tako imenovanog gradonačelnika dolazi do velikih problema.

Otvara se dakle niz mogućnosti za događanja Zagrebu i u Zagrebu. Opozicija ima nevjerojatnu mogućnost da **Tuđmana** razotkrije do kraja. Treba mu samo, kao u "Šumi striborovoj" ponuditi košaru svračjih jaja nad kojom će pokazati svoj račlasti jezik. Odnosno, treba mu ponuditi dobrog i njemu nepodnošljivog kandidata, koji će u svojim prvim nastupima Zagrepčanima obećati smanjenje ili ukidanje prireza, socijalne olakšice za najsiromašnije, male gradske akcije koje život u velegradu čine boljim ili bar podnošljivijim, dakle, sve ono što **Mikši** ni na kraj pameti nije padalo. Teško da bi se u tom slučaju **Tuđman** suzdržao od izljeva žuči čime bi najbolje pokazao Zagrepčanima koliko malo drži do njih i njihovih želja.

Naravno ni HDZ nije bez aduta. Isticanje relativno prihvatljivog opozicijskog kandidata pružilo bi im mogućnost da ga prihvate i polako rade na njegovu difamiranju. Treba li uopće sumnjati da bi opozicijski gradonačelnik morao imati daleko više od čistih ruku da izbjegne sve što bi mu se moglo napakirati. Koliko su **Vedriš** i **Mikša** bili zaštićeni kao članovi HDZ-a i kućni ljubimci predsjednikove obitelji od bilo kakve javne odgovornosti za priče i skandale koji su se vezivali uz njihova imena (od *Mistera 10 posto* do bezporeznog mercedesa i šećera!), toliko će novi čovjek svakog trenutka moći, i uz podršku medija, biti svakog trena stavljen na stub srama zbog bilo kojeg postupka.

SDP je navodno, na prvi poziv visokog vladinog dužnosnika o zajedničkom nastupu HDZ i SDP odgovorio negativno. Najjači čovjek saborske oporbe, **Zlatko Tomčić**, također se zalaže za gradonačelnika iz opozicije. **Tuđman**, pak, očekuje da se njegovi kandidati, kako god znaju, izbore za prihvatljivog kandidata. Ako već, zbog demagogije i ne bude hadezeovac, morat će se ponašati kao da jest. Sredstva kojima se HDZ služio u pridobijanju opozicionara u predizbornoj kampanji više su nego dobrodošla: od bubrega do tvornica. Ima li zagrebačka opozicija bilo kakvih iluzija o fair-playu (a čini se da ima) neka slobodno više puta odvrti film o padu opozicije u Osijeku, koji je u odnosu na Zagreb posve nevažan, sa **Zlatkom Kramarićem**, gradonačelnikom u glavnoj ulozi.

IZBORNA BLASFEMIJA!

Živila Herceg-Hrvatska!

Piše: Toni GABRIĆ

Prema sadašnjim rezultatima, HDZ je osigurao maksimalno 75 zastupničkih fotelja, što iznosi 59 posto mandata. Bez glasova s *"posebne liste"*, najjačoj bi stranci preostala samo 63 mjesta, drugim riječima, bez glasova dijaspore HDZ ne bi mogla samostalno formirati vladu!

Uz ozbiljne sumnje je li među ovih sedamdeset i pet fotelja barem nekoliko osvojeno na krajnje upitan način, utjecaj tobožnje dijaspore na uspjeh nove/stare vladajuće stranke pokazuje se u još jasnijem svjetlu. Tako se o vlasti koja će sjediti na Markovom trgu, ponovno, prema stoljetnoj tradiciji, ponovno odlučuje izvan Hrvatske!

Od 360 tisuća birača kojima je omogućeno glasanje na posebnoj listi, gotovo 320 tisuća Hrvata je u Bosni i Hercegovini, s pretežnim mjestom boravka u "Herceg - Bosni". Rezultat toga je da se država kojoj plaćamo porez i formalno pretvorila u "Herceg-Hrvatsku". Hercegovizacija Hrvatske ogleda se prije svega u tome što maniri hercegovačke oligarhije sad definitivno preplavljuju hrvatsku političku scenu. Jer, procedura kojom je donesen Izborni zakon, sadržaj tog Zakona i način njegovog provođenja nisu ništa drugo negoli prvorazredni politički kriminal, a u javnosti je posljednjih dana izneseno toliko detalja koji ilustriraju tu tvrdnju da se na njima više niti nije potrebno zadržavati.

Oporba u stupici

Među prigovorima kojima se osporava regularnost izbora '95 navodi se onemogućivanja pripadnicima mađarske etničke zajednice da glasaju na državnim listama i stvaranje brojnih poteškoća kojima se nastojalo neutralizirati glasove Srba. Ipak, ekskluzivistička politika prema pripadnicima manjina najviše je utječala na rezultat izbora time što je, nakon progona krajinskih Srba i diskrecione odluke administrativnih organa kojom im se realno onemogućava povratak, znatno smanjen cenzus za sudjelovanje srpskih predstavnika u radu Zastupničkog doma. Krajnja računica je ovakva: da na izborima nisu sudjelovali oni koji na posebnu listu ni po kojoj pravnoj teoriji nemaju pravo, a da su glasali oni kojima se to pravo, ni po našim zakonima, ni po međunarodnim kriterijima nije moglo oduzeti, danas bi slika Zastupničkog doma, i uz sve uočene "mućke na terenu", bila bitno promijenjena.

U tom duhu sročeni su i izvještaji većine međunarodnih promatračkih delegacija.

Jan Bergqvist, delegat Evropskog vijeća, svoje glavne zamjerke, prije svega potpunu glorifikaciju vladajuće stranke u medijima, upućuje upravo posebnoj listi za dijasporu i redukciji glasova srpske manjine na tri predstavnika. Ističući i onemogućavanje anonimnosti glasanja pripadnika etničkih manjina, Bergquist kaže da *"prevladava osjećaj da brzina kojom je donešen novi izborni zakon nije ostavila nikakvu mogućnost za valjane konzultacije i kompromis, i zato se nadamo njegovoj reviziji prije slijedećih izbora"*.

Ozbiljne zamjerke *posebnoj listi* za dijasporu upućuje i *Privremeni izvještaj posmatračke delegacije OESS-a*. Načinom na koji su izbori provedeni, direktno su oštećena politička prava hrvatskih građana i predstavnika većinske političke volje, a to su - kakva li paradoksa! - opozicijske stranke. One sada priznaju da su se uspjele "navući" u stupicu time što nisu na odgovarajući način pokrile sva biračka mjesta.

Njihovo ponašanje ipak je i dalje preko svake mjere kalkulantsko i neozbiljno. Izjava **Dražena Budiše** na press-konferenciji održanoj nakon izbora, da HSLS "još nije donijela odluku" hoće li Ustavnom sudu uputiti zahtjev za provjerom ustavnosti *posebne liste*, upravo je zapanjujuća. Podsjetimo da je glavni tajnik HSLS-a, **Božo Kovačević**, još gotovo mjesec dana prije izbora javno tvrdio da su liberali interpelaciju takvog sadržaja već predali Ustavnom sudu. Sadašnji Budišin demant te informacije ukazuje da se vrh HSLS-a prema političkoj javnosti odnosi krajnje neodgovorno.

Sindrom zabijanja glave u pijesak vidljiv je i dalje u ponašanju Budiše, Kovačevića i drugih opozicijskih lidera, koji, poput Zlatka Tomčića upozoravaju na brojne nepravilnosti izbornog postupka, izbjegavajući izreći jedini logičan zaključak - da je nova hadezeovska vlast nelegitimna!

Sindrom zabijanja glave u pijesak vidljiv je i u ponašanju drugih stranačkih lidera, primjerice Zlatka Tomčića koji, upozoravajući na brojne nepravilnosti izbornog postupka, izbjegava izreći logičan zaključak - da je nova hadezeovska vlast nelegitimna. U prošlosubotnjem intervjuu na Radiju 101 Tomčić je, nakon potankog opisivanja različitih manipulacija, izrazio nadu da će se među članovima HDZ-a ipak kad-tad morati probuditi demokratska savjest - što bi se moglo shvatiti kao dobar politički vic da nije već otužno. Gubitak kontrole nad izbornim procesom "dnevnopolitička" je zamka u koju se dala uhvatiti hrvatska oporba. Osim nje, izbori '95. potpuno su aktivirali i onu bitnu, stratešku zamku u koju se "te strančice" (kako, nažalost često s pravom, voli reći predsjednik) love već godinama. Opozicija nikad nije pružila čvrst, jasan, moderan i civiliziran odgovor na *državotvornu* ideologiju koju joj od početka nameće HDZ. Na Zakon o državljanstvu, prema kojem je glavni kriterij dobijanja državljanstva pripadnost hrvatskom narodu, iz političke sfere nikad nisu pristigle ozbiljnije zamjerke, mada su već tad svakom iole dalekovidnijem analitičaru bile jasne moguće implikacije.

Randes-vous kod Dva goluba!

Opozicija nije zauzela čvrst stav ni protiv progona krajinskih Srba, iako je bilo očigledno da se i tim aktom (koji je zastrašujući sam po sebi) modificira biračko tijelo u korist HDZ-a. U hitnu proceduru donošenja izbornog zakona opozicija je uletjela poput legendarnih gusaka u magli.

I sad će, nakon malo gunđanja, a u ime hrvatskog jedinstva i netalasanja, poslušno sjesti u saborske klupe, legitimirajući time svaku narednu zakonodavnu blasfemiju pripremljenu na partijskim kružocima vladajuće stranke. Općenito, može se već naslutiti da će glavna opoziciona deviza u slijedećem sazivu Zastupničkog doma biti staloženo, jer uz ojačali SDP u Sabor će ući i daleko veći broj članova tradicionalno trpeljivog HSS-a. HSLS je ostao bez predstavnika radikalne liberalne ekonomske struje, **Vilfana, Fižulića i Granića**, a donedavni žučljivi polemičari poput **Mesića, Lorgerice, Tripala ili Parage** ubuduće će se umjesto u *foyerima* na Markovom trgu nalaziti kod Dva goluba.

Novu kvalitetu saborskim će diskusijama davati vršni poduzetnik **Radimir Čačić** i bivši ugledni sudac Vrhovnog suda **Vladimir Primorac**. HDZ je intelektualno ojačao svoju "klupu", angažiranjem prvog među hrvatskim sofistima (neka nam oproste gospoda Protagora i Gorgija), prof. dr **Smiljka Sokola**. Ali, nakon svega što se posljednjih tjedana desilo, diskusije koje će voditi ovi učeni, pametni ili lukavi ljudi neće više ni na koji način biti bitne, jer je tijelo u kojem će oni sjediti, načinom na koji se konstituiralo, potpuno derogirano.

Izbori '95. pokazali su da se oni koji pretendiraju na demokratičnost, više neće parlamentarnim putem moći iole uspješno suprotstavljati HDZ-ovoj apsolutnoj vlasti. Ostaju još dobrim dijelom neiskorištene, a posve legitimne, izvanparlamentarne metode, i na domaćim je demokratskim snagama da ih razrade i ugrade u svoju strategiju.

Odgovornost i budućnost ljevice u Hrvatskoj

Vrijeme je za nove ljude!

Piše: Bogdan DENIĆ

Poslije ovih izbora treba očekivati nastavak energičnih napada na sveučilište, institute, medije i kulturu, kako bi ih se dovelo u red. Otvoreno je pitanje koliko će dugo još biti moguće igrati na goli nacionalšovinizam. Zato treba žuriti. Ipak, pored svih prevara, marifetluka & pritisaka, HDZ je doživio veoma opasan izborni i moralni poraz! Čak i pod ovim, najpovoljnijim zamislivim uvjetima, HDZ je dobio manje od polovine glasova onih koji su izašli na izbore. Da nije zastupnika iz dijaspore jedva bi postigli većinu u Saboru, ali ni slučajno dvotrećinsku, koju su htjeli osvojiti radi promjene ustava i davanja još većih ovlaštenja ionako već od prije jakom centru i predsjedniku.

HDZ je izgubio Zagreb i Rijeku i doživio katastrofu koji nikakav inženjering nije mogao spasiti. Isto se dogodilo i u Istri, i to u izbornim jedinicama krojenim posebno za njihovu potrebu. HSP kao rezerva je kompromitiran krađom koja je bila potrebna da se spasi od propasti a partije centra, HSS i HSLS biti će manje kooperativne. Čak je moguće, u optimističkoj projekciji, da će SDP, zbog konsekvenci svoje pobjede, krenuti u oštriju socijalnu kritiku. Vjerovatan mir i međusobno priznanje SR Jugoslavije i Hrvatske krajem ove godine znatno će umanjiti vrijednost nacionalističke retorike i svakodnevnoj politici. Korupcija i lupeško bogaćenje dvadesetak familija na vrhu sve više će više iritirati radnike, nezaposlene, umirovljenike i mlade koji ne vide perspektive u ovakvoj Hrvatskoj, čiji se režim ponaša na način koji će nas van Evrope zadržati na duži rok. U tom smislu HDZ i njezin neprikosnoven vrhovnik zadržavaju Hvatsku na Balkanu i marginama Evrope unatoč svih pretenzija na neku sredjoevropsku kulturu i povijesni identitet.

Problem je veoma jednostavan: ova garnitura na vlasti usidrena je u političku kulturu Srednje Evrope, ali onu iz tridesetih godina ovog stoljeća. A Srednja Evropa je ipak malo avansirala, i u njoj samo najmarginalniji slojevi danas pate od nostalgije za tom prošlošću. Može li se uopće zamisliti da neka jedinica, recimo njemačke vojske, maršira pjevajući neku SS pjemu, nalik na naše Jure i Bobane? Ili da ubojice koji su ubili i dijete dobiju odlikovanja pošto su i poslije priznanja oslobođeni presude za taj zločin zbog tehničke greške tužiteljstva?

Ovi izbori bili su, dakle, nepovoljiva šansa za HDZ. Od ovog trenutka nadalje njima sve ide nizbrdo! Prva katastrofa koja ih čeka - a nažalost, i sve nas koji smo se htjelinehtjeli našli u istom brodu s tom razbojničkom posadom - je **rebalans državnog proračuna**! Golem novac potrošen je direktno i indirektno na ove izbore, i to se sada mora platiti iz nekih izvora. To znači i veće poreze i napad na ono što je ostalo od ionako bijedne socijalne države. To se nalazi šansa za jednu široku, modernu evropsku ljevicu koja bi mogla djelovati sve ofanzivnije. Mir znači da će narod biti sve manje sklon trpjeti jednu bahatu vlast koja im guli kožu i povećava nezaposlenost i socijalnu bijedu u ime patriotizma.

Problem je u samoj ljevici!

Hoće li ona biti sposobna da jaše na nadolazećim valovima socijalnih nemira i usmjerava ih prema konstruktivnim zahtjevima za demokracijom i socijalnom pravdom, ili će oni iz frustracije proizvesti radikalnu populističku desnicu? Ljevica ima golemu odgovornost prevazilaženja svojih neodgovorih podjela, koje su u većoj mjeri karakteristika rukovodstva nego baze, članova i glasača tih četiriju stranaka koje sebe nazivaju socijaldemokratskim. SDP, ASH, SDU i DA bi - da su nastupile skupa - dobile preko 16 posto glasova na ovim izborima, a moguće i više od 20 posto što bi proizašlo iz same dinamike ujedinjenja. Dobar dio ljevih glasača je vjerojatno apstinirao. Takva zajednička lista bi dobila masovnu pomoć od radničkih i socialdemokratskih partija u svijetu. Hrvatska demokratska ljevica bila bi most ka Evropi pošto bi bila prepoznata od strane sličnih stranaka u Evropi koji su na vlasti ili predstavljaju glavne opozicijske stranke u svim evropskim državama i najveću skupinu u evropskom parlamentu.

Ujedinjena ljevica mogla je računati na 20-ak posto glasova. No pojavljuju se nove mogućnosti. Šansa nije izgubljena, ali potrebni su novi i jači igrači - stari bi se mogli povući u neki "gornji dom"

Cijena jedinstva ljevice je najvjerovatnije povlačenje u neku vrstu "gornjega doma" svih sadašnjih užih vodstava i dovođenje novih mlađih igrača koji ne nose breme starih svađa na ljevici! Prvi korak ka regrupaciji ljevice bi moglo biti pomirenje bliskih ASH i DA sa SDU-om. Da se to učinilo prije izbora ta kombinacija bi sada bila u Saboru i pritisak stranačke baze za suradnjom na vrh SDP-a bio bi neodoljiv, makar kao početak u nadolazećim lokalnim izborima.

Proces ujedinjavanja treba započeti. On je težak i bolan, i povrijedit će mnoge sadašnje velikane u tim malim torovima. Oni moraju izaći iz svojih geta i početi se baviti ljudskim pravima i drugim problemima sa kojima se u ovom momentu uglavnom bave nevladine organizacije. Tu, u svojevrsnoj kombinaciji novoga i starog, mora se stvoriti **politička kultura radikalne demokracije što je identitet suvremene ljevice**.

Jer, izbori su samo jedan, i ne uvijek najvažniji momenat u borbi za slobodnije društvo, jednakost i socijalnu pravdu.

RASPAMEĆUJ!

Novi val nasilja u Hrvatskoj

Otkup vojnih stanova još nije realiziran. Zahtjevi su predani, ali Ministarstvo obrane ima posljednju riječ, i rok od godine dana za odgovor. Golema je većina onih kojima se to pravo ne može osporiti, stoga - sinhronizirane akcije, od nasilja do pritisaka suptilnije vrste, mogle bi pomoći u lišavanju nepoćudnih

Piše: *Tatjana TAGIROV*

Kad sam se vratila iz Tuzle (sa sesije *Helsinškog parlamenta građana*), po Zagrebu je kolalo upozorenje: *"Ako netko zvoni rano ujutro, ne otvarajte. Ako krenu provaljivati, držite telefon pokraj kreveta, zovite odmah nekog poznatog, najbolje nekog odvjetnika"*.

Priča o Tuzli

Primjetan strah kod "običnih" ljudi predizbornih dana u Zagrebu, potpuno je različita slika od ratom okružene i prepune izbjeglica Tuzle. Tuzla je poseban svijet. Na njenom primjeru, ako opstane (moj dubrovački prijatelj pitao me u jednom času: *a da mi njima kažemo da ionako nemaju šanse?*), jednoga će se dana moći dokazivati da razumna vlast za posljedicu ima i razumne građane, koji mogu - tako različito od nas, a da se nisu ni poklali, ni pobili, ni srušili sve oko sebe - s (ovdje već izumrlom tolerancijom) rješavati probleme i konflikte. Kojih ima, naravno. I tamo su neki pokušali izbaciti legalne stanare iz stanova, ali ono što je nezamislivo u Hrvatskoj, dogodilo se u ratnoj Tuzli - vlast je već prve slučajeve spriječila, pokrenula postupke protiv nasilno useljenih, i vratila legalne stanare u njihove stanove. Bez obzira na nacionalnost stanara!

U toj i takvoj Tuzli, dakle, skupila se zavidna "količina" ljudi iz svijeta, te iz zemalja bivše Jugoslavije, pa i one koju uglavnom, mi ovdje, pišemo u navodnicima, onih ljudi koji su već godinama oponenti Miloševićevom režimu (novinari, filozofi, "ljudskopravaši" i ini) i koji vole sebe svrstavati u tzv. *drugu Srbiju*. No, nakon tri dana u Tuzli, povratak iz Tuzle, ujedno je značio i povratak iz iluzije u "surovu stvarnost" mladih demokracija.

Hapšenje u Tučepima

Najprije, jedan komad puta preko "ničije zemlje" (kažu, i najopasniji). Nakon dugih kilometara prizora razbijene i uglavnom srušene Bosne (od Tuzle do Metkovića putuje se 13 sati!), dolazi - bar za neke, pokazalo se, tvrda i čvrsta granica - Metković. Naime, igrom slučaja, u naša dva (od sedam) zadržana autobusa bila je grupa ljudi iz bivšeg Sovjetskog Saveza čiji pasoši, možda ipak, i nisu bili u najboljem redu. Neću prepričavati događanja s tzv. čvrste granice - tek spomen na devet i pol sati, na granici vlastite zemlje, provedenih u smrdljivom autobusu (nemojte krivo shvatiti: bili su tu Rusi, Azerbejdžanci, Hrvati i sačuvaj nas Bože, Srbi!) ima nekog značaja.

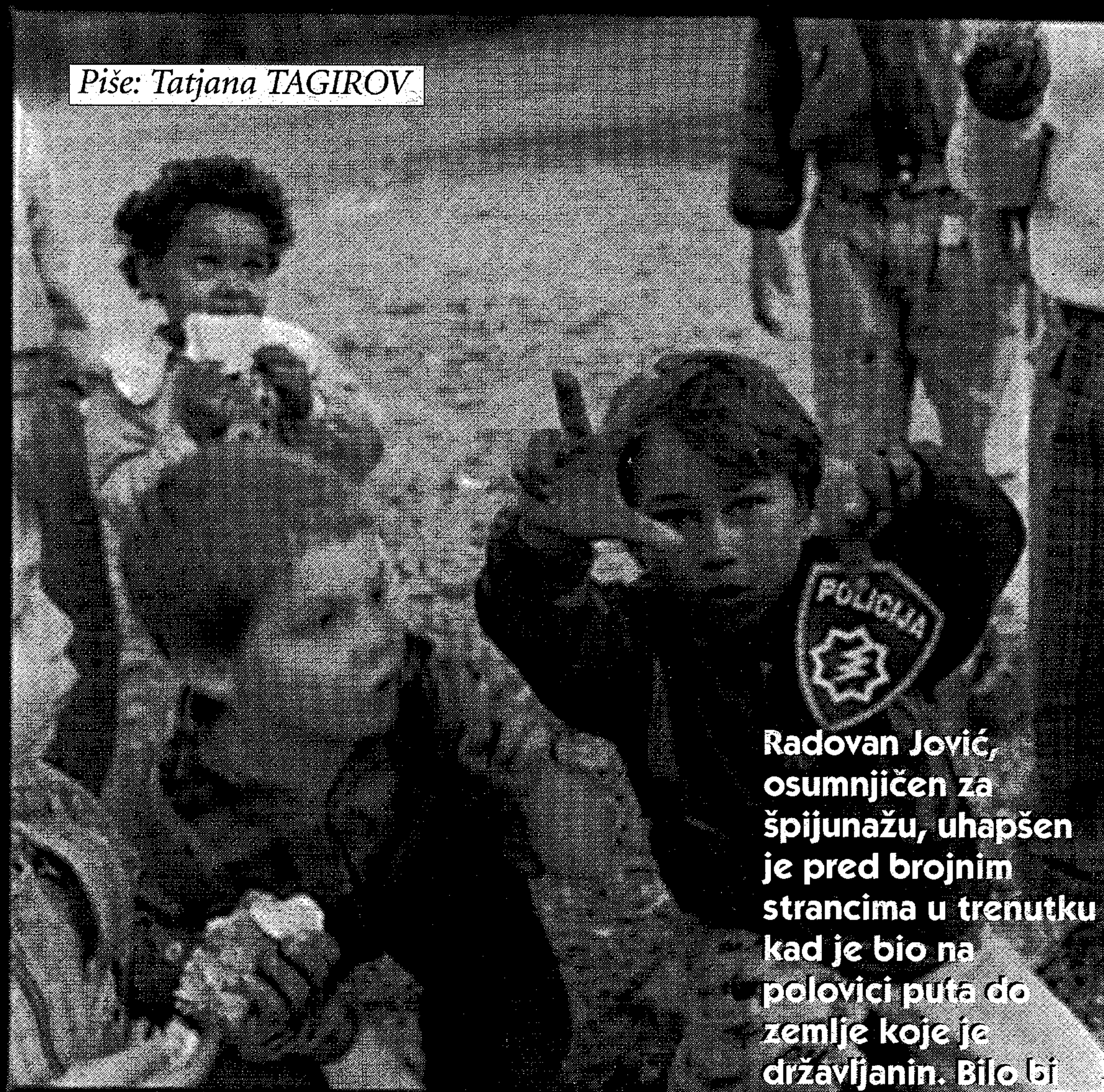
U hotelu u Tučepima dogodilo se hapšenje - nepokretan je, na nosilima, iznesen **Radovan Jović**, bivši sudac iz Gline, čovjek koji je sudjelovao na skupu u Tuzli na osobni poziv američkog ambasadora u Hrvatskoj, i još nekih važnih ljudi, pa je - logično - imao urednu tranzitnu vizu kroz Hrvatsku (danas je on državljanin SRJ). Neka sud, naravno, radi svoj posao, ali hapšenje (osumnjičen je da je bio krajiški i srpski špijun) i cijela naknadna priča, ponešto govore o tome koliko smo od vremena Udbe do demokratskog SZUP-a napredovali. Hotel je, nakon što su preostali putnici telefonom obavijestili o događaju ambasade, međunarodne organizacije, odvjetnike, HHO, naglo i na brzinu zatvoren (hej, usred Tučepa). Mi - hrvatski, jugoslavenski državljani i ostali, dva sata potom utrpani smo u dva autobusa. Uz policijsku pratnju (koja se smjenjivala svakih nekoliko desetaka kilometara), putovali smo Krajinom pod rotirajućim svjetlom (navodno zbog sigurnosti jugoslavenskih državljana), uz svega tri usputna kratka stajanja za 13-satne vožnje do Zagreba i povremeno maltretiranje uniformiranih. U jednom trenutku, prije Splita, čak se pojavilo i "tumačenje" da i mi, hrvatski državljani, te nekoliko stranaca, moramo s ostatkom "transporta" skroz do granice. U Splitu su se, međutim, Splićani - nakon duga natezanja - ipak uspjeli iskrcati, a mi ostali izbačeni smo nasred Zagreba, dok je ljudima iz "agresorske zemlje" koji su planirali da produže boravak u Zagrebu - usprkos urednim vizama - to zabranjeno. Praktično, 80-ak ljudi imalo je tretman uhapšenika, na cijelom putu od Tučepa do Terezina Polja, graničnog prijelaza između Hrvatske i Mađarske.

Kasnije će jedan američki državljanin našeg porijekla zapanjen pitati: kako netko može zabraniti čovjeku s vizom da ostane u zemlji? Čija je to odluka bila? Na njegovu ljutnju tipa "pa oni su, s obzirom na vize, mogli naprosto izaći iz autobusa i ostati gdje hoće", naprosto nije bilo odgovora.

Usprkos tome što je u pravu.

Prilozi biografiji nasilja

Atmosfera represije narednih je dana pojačavana.

Radovan Jović, osumnjičen za špijunažu, uhapšen je pred brojnim strancima u trenutku kad je bio na polovici puta do zemlje koje je državljanin. Bilo bi mnogo logičnije da je uhapšen odmah pri ulasku u Hrvatsku, ili na izlasku iz nje!

Još Radovan Jović nije ni uhapšen, još su autobusi čekali na "tvrdoj granici", a već su jedne dnevne novine objavile napad na **Ivana Zvonimira Čička** (također sudionika skupa u Tuzli), bombastično ga optuživši da je, ni manje ni više, nego - tražio bombardiranje Hrvatske! *Feral Tribune* se morao tiskati tri dana ranije (o.k., tri dana ranije smo se smijali).

Zatim su zaredale vijesti i o predizbornom fizičkom nasilju nad građanima.

Uhapšen je čovjek, jer je sprejom uništavao **Franjine** plakate (kojega nismo ni birali na ovim izborima, nego tek njegovu stranku, koju volimo ili ne, svejedno). Zadržan je u policijskoj stanici cijelu noć. Na člana jedne stranke pušteni su vojni psi zato što je pod brisače parkiranih automobila ostavljao letke svoje (ne vladajuće) stranke. U Osijeku je

(nota bene, nije to prvi napad na njega) premlaćen glavni urednik *Bumeranga* **Goran Flauder**, pod budnim i mirnim okom policije (nakon svih prijetnji **Branimira Glavaša** tih dana). Policija je to, naravno sa zakašnjenjem, demantirala - čovjek je naprosto pao na vlastiti foto-aparat i tako nekoliko puta, kao što se izobičajilo u demokratskim uzusima. Vjerujemo!

Onda su, nazočni - bar oni na predizbornom koncertu vladajuće stranke na Trgu bana Jelačića - vidjeli što po suverene hrvatske bubrege znači pjevanje *"svetog imena Dinama"*. Potom su počele optužbe po novinama da smo, mi *Arkzinovci*, zajedno s **Georgeom Sorosom**, autori *protimbe* hrvatske obnove i reanimacije, jer klince nagovaramo na drogu, ako ih već vlastoručno ne ubijamo drogom (vidi: *Nedjeljna Dalmacija*, nadasve znane nezavisne novine), da bismo onda saznali da su - iz sličnih razloga - uniformirani prebili buljuk klinaca u Samoboru, jer sama muzika znači da su nepoćudni, pokvareni *Arkzinom* ili nečim sličnim, pa treba da Boga ubijemo u njima, uništimo im bubrege za budućnost, kako one sa stražnje strane, tako i one u glavi.

Ono što je, pak, ostalo izvan vidokruga javnosti, novi je val deložacija (ponajprije u Splitu, ali i u Zagrebu), te niz (**Milorad Pupovac** tvrdi nekoliko desetaka) građana, uglavnom "krive" nacionalnosti, koji su paralelno sa "špijunskom aferom" privođeni u policiju na informativne razgovore koji su se, ne tek u rijetkim slučajevima produžavali do duboko u narednu noć.

Ključ za objašnjenje

Teza nekih, opozicijskih naravno, političara bila je da je, bar kad je o posljednjem riječ, posrijedi "izborna priča" i pritisak na birače srpske nacionalnosti da ne izađu na izbore. Starija teza od ove, tek je nastavak starih hrvatskih problema: deložacija i tzv. mekog etničkog čišćenja nehrvatskog stanovništva, uz dodatak: oni izbjegli Srbi iz Krajine koji se žele vratiti u Hrvatsku, izgubit će za to volju.

Još je jedno tumačenje koje ne bi valjalo izgubiti iz vida: otkup vojnih stanova još nije realiziran. Zahtjevi su predani, ali Ministarstvo obrane ima posljednju riječ, i rok od godine dana za odgovor. Golema je većina onih kojima se to pravo ne može osporiti, stoga - sinhronizirane akcije, od nasilja do pritisaka suptilnije vrste, mogle bi pomoći u lišavanju nepoćudnih.

Svemu tome potpomaže, dakako, i aktualno zakonodavstvo, koje je u nekim najsuptilnijim segmentima dalo na volju uredbama da uređuju ono što nipošto ne bi smjelo izaći iz okrilja zakona. Još je na snazi uredba kojom se, u postupku pred vojnim sudovima (primjerice, za Jovića i ostalih 13 uhapšenih, nadležan je vojni sud) ograničavaju neka prava osumnjičenih ili optuženih osoba, kao što i neki drugi organi djeluju u "uvjetima ratnog stanja ili neposredne ratne opasnosti" koja, uzgred, od hrvatskog Sabora nikada nije proglašena.

Iako, ni zakonska slika tu nije najbolja. Ne pred dugo vremena usvojen zakon kojim se "tajna policija", praktično, stavlja pod kontrolu samo predsjednika, a ne i parlamenta, mora pobuđivati zebnju.

S druge strane, zna se i za neriješene slučajeve, "nekontrolirane grupe", pojedince rukovođene pravednim gnjevom, slučaj ubijenog "špijuna" u slavonsko-brodskoj policijskoj stanici, nestanke ljudi...

Opet uz napomenu da sudu valja pustiti da radi svoj posao najnezavisnije što može, da sa svime ovime ova vlast misli ozbiljno, govori i činjenica da je Jović uhapšen pred brojnim strancima, u trenutku kad je bio na polovici puta do zemlje koje je državljanin. Bilo bi mnogo logičnije da je uhapšen odmah pri ulasku u Hrvatsku, ili na izlasku iz nje.

Ovako, cijela izvedba hapšenja ima i dalekosežnije poruke. ■

Zašto se Samoboru dogodio krvavi koncert?

Hrvatski metak za hrvatske punkere

Piše: Ivana DRAGIČEVIĆ

"Nisam vjerovao da se tako nešto događa. Ako su poslali antiterorističke postrojbe da tuku koncertnu publiku, ne znam koliko bi onda Hrvatska trebala imati terorista. Za njih su svi, koji se navodno 'čudno' oblače teroristi. Bojao sam se kada je policajac s prstom na obaraču ušao u dvoranu, jer da mu se netko zamjerio, on bi možda instiktivno pritisnuo obarač i pet-šest ljudi bi stradalo!"

U samoborskom klubu **"Kuglana"**, 31. listopada trebao se dogoditi koncert samoborskih bandova **Deafness by Noise** i **Dik'o'braza**, šibenske **Nule** i slovenskih **Wasserdichta**. A dogodilo se nešto sasvim drugo! Službene procjene govore da se, u očekivanju koncerta, te noći pred Kuglanom skupilo 200 do 250 ljubitelja punka, uglavnom srednjoškolaca i studenata. Očekivali su dobar provod.

Početak koncerta predviđen je za 21.00 sat, ali se protegao na 21.30. Tada su, umjesto prvog benda, na scenu stupila dva policajca i obznanila kako "koncerta neće biti". Uslijedila je burna reakcija publike uz povike - "Hoćemo koncert!" i "Vratite nam pare!"

Policija okupljenima nije dala nikakve argumente zbog čega se koncert otkazuje. Negodujući, masa je ipak polako krenula prema izlazu, dok je nekolicina revoltiranih, zajedno s glazbenicima koji su spremali instrumente, ostala u prostoru za svirku. Uz galamu i gužvu na izlazu, policija odlučuje stvar preuzeti u svoje ruke. I tada nastaje krvavi cirkus - policijsko demonstriranje moći uz psovanje i brutalno guranje zadnjih redova!

Djevojčicu od kojih 15-tak godina, koja je sjedila na stolici i čekala da se smanji gužva na izlazu, policajac agresivno hvata za jaknu i baca ju prema masi. Dolaze i do glazbenika na *stageu* te ih tjeraju iz prostorije, ne čekajući da spreme instrumente.

U ulaznoj prostoriji sa šankom, grupica punkera nastavlja glasno skandirati. Raspamećeni policajac hvata pjevača "Nule" za kosu i vuče ga prema izlazu. U isto vrijeme, ulijeće drugi policajac, oboružan puškom, što izaziva revolt i paniku među publikom koja je zaostala u dvorani. Iz gomile, probija se šaka koja udara MUP-ovca. Nastaje potpuni kaos. Ljudi nastoje što prije izaći na ulicu, ali tamo ih dočekuju "marice". Upadamo kao svjedoci pendrečenja pripitog punkera, što je popraćeno strašnim zvižducima mladih. Uz povike "fašisti!", nekolicina i dalje ostaje pred Kuglanom. Policajac počinje pucati u zrak. Spašavajući glave, svi bježe, ali posustali pod udarcima pendreka padaju na pod. Nekoliko pijanih *teenagera* u revoltu baca kamenje, razbijaju pri tome semafor i staklo na jednom vozilu.

Ali, ni tu nije kraj. Oko 22.30 pred klub dolazi 150 pripadnika specijalne policije, *popularne* **Alfe**, koje - kao pojačanje - nastavljaju sa nasiljem, samo ovaj put daleko brutalnije. Preostale poliježu na pod, pretresaju, napadaju bez obzira na spol i dob.

Prema službenoj izjavi XIV. policijske postaje Samobor, u stanicu su te noći privedene 104 osobe radi utvrđivanja identiteta, te da bi se spriječilo daljnje narušavanje reda i demoliranje grada. Nadalje, MUP navodi da su njihove jake snage došle zbog nekoliko telefonskih pritužbi građana. Kako vlasnik Kuglane nije prijavio koncert, što je bio dužan učiniti 48 sati ranije, policija ga je odlučila prekinuti. Pucanje s njihove strane obrazložili su kao "pucanje radi zastrašivanja", ali u službenom izvješću nema podatka o nasilju policije nad pojedincima. "Strah od mase" i tri hica iz pištolja koja su, navodno, na policiju ispaljena iz gužve (prisutni su potvrdili kako je riječ o petardama) izazvalo je policiju na samoinicijativno pucanje. No, kako i sami priznaju, čahure od tih (imaginarnih) metaka nisu pronađene. Što se tiče ozlijeđenih, iz policijske postaje na traumatologiju je otpremljeno dvoje ljudi, a prijavljene su i tri lakše ozljede. Toliko od policije.

Ipak, od prisutnih smo dobili i drugačije izjave: *"Nisam vjerovao da se tako nešto događa. Ako su poslali antiterorističke postrojbe da tuku koncertnu publiku, ne znam koliko bi onda Hrvatska trebala imati terorista. Za njih su svi, koji se navodno "čudno" oblače teroristi. Bojao sam se kada je policajac s prstom na obaraču ušao u dvoranu, jer da mu se netko zamjerio, on bi možda instiktivno pritisnuo obarač i pet-šest ljudi bi stradalo."*

O ponašanju policije u postaji, pjevač "Nule" kaže da su bili O.K.: "*Samo su me legitimirali i nisu me dugo zadržavali. Ipak htjeli su me zastrašiti.*"

Postavlja se pitanje, zbog čega je ova samoborska noć poprimila miris krvi i rafala, te masovno hapšenje? Organizatori koncerta kažu da se nisu bavili prijavom koncerta, jer je za to bio zadužen vlasnik. Pred Kuglanom se te večeri skupilo previše ljudi i zbog buke koja je vani stvarana, susjedi su pozvali policiju. Dio krivnje, nesumnjivo je i na neprijavljivanju koncerta. No, reakcija policije, zbog svoje neprofesionalnosti i prekoračenja ovlasti zavređuje ne samo javnu osudu, već i sudsku prijavu. Ožiljci koje su nanijeli petnaestogodišnjacima i djevojkama, ne daju se ničim opravdati. Olako poistovjećivanje skupine punkera, skinheada, ali i svih ostalih tzv. normalnih sa "čudnom sektom okupljenom na noć vještica", "hašomanima"... samo pokazuje njihovu neinformiranost.

Je li neprijavljeni koncert bio razlog policijske potjere za mladima kroz cijeli Samobor? Hoće li i tijekom veljače, u vrijeme maskenbala kordoni policajaca izaći na ulice i batinati ljude zbog neprijavljenog veselja? Jer, i tada će biti čudnovatih kreatura, vještica i klauna.

Boj se bije bije, punkerska se krvca lije...

Idući mjesec - i mrtvaci na pločniku!

Piše: Sanda DODIK

Ista socijalna i dobna skupina - stanovništva - omladina (tzv. mladež) našla se pod policijskim tretmanom tri puta za samo mjesec dana. Zašto? Je li zato što je najranjivija i najnemoćnija?

Srednjoškolci XVIII. gimnazije podvrgnuti su policijskim zastrašivanjima i ucjeni. Prema **Bad Blue Boysima**, nakon zagrebačkog predizbornog mitinga ***HDZ***-a, postupilo se još oštrije - hapšenjem, uvredama i prijetnjama. U "slučaju Samobor" na scenu su stupili i specijalci, te psi, pendreci i gumeni meci.

Nastavi li policija sa stupnjevitim rastom represalija, idući mjesec možemo očekivati i mrtve na pločniku!

U cijeloj samoborskoj priči, nešto je posebno zabrinjavajuće. Otkuda policiji ovlasti da puca na okupljenu publiku? Gdje su joj dokazi da je ista publika bila naoružana? Tko se sjetio da pozove **Alfe**? U kojim uvjetima može intervenirati specijalna policija? Hoće li zbog nanesenih ozljeda itko odgovarati, i kada?

Poznavajući Samoborce, hoće.

Alfe su iz Zagreba pozvane samo za tu priliku, očito bez ikakvih preciznijih uputa koje ili nisu dobili ili nisu ni tražili. Zato s njihovim ulijetanjem u Samobor nije stradala samo koncertna publika, već sve što se te večeri našlo na ulici, a imalo je ispod 30 godina. Tako je nastradala i nekolicina mladih koji su se te večeri slučajno našli na ulici i s koncertom nemaju nikakve veze. Najveću brutalnost specijalci su iskazali na samoborskom autobusnom kolodvoru, gdje su tukli i bacali na pod više desetina mladih. Tragovi krvi vidjeli su se i nekoliko dana poslije. Jedan 18-godišnjak završio je u bolnici s puknutim bubnjićem. S koncertom nema nikakve veze i tu večer zatekao se na kolodvoru jer je pratio djevojku na autobus.

Sutradan je Samoborce zatekla opća konsternacija i zaprepaštenost. Temperatura u Samoboru toliko je porasla, da je stvar nužno stigla i do političkog nivoa. Oporba, koja u Samoboru drži vlast, najavljuje tužbu i rasplet na sudu. Samoborski hadezeovci događaj tumače tako da je, eto, specijalcima pao mrak na oči pa se nisu znali obuzdati.

Krvava samoborska noć nije eksces - ona je, naprotiv, fini pokazatelj kontinuiteta!

Jesu li specijalci uopće obučeni u obuzdavanju? Sada, kada je rat na izmaku, jesu li Samobor, punkeri i omladina pokazatelj s kim će ubuduće oni ratovati? Neki revoltirani roditelji najavljuju da će odštetu za ozljede nanesene njihovoj djeci zatražiti sudskim putem.

Sprema li nam država daljnje divljanje policije po ulicama od metropole do mirnih provincijskih gradića?

Učestali susreti policije i omladine dvostruko su indikativni.

Prvo, obeshrabrujuće je to što nam specijalci daju do znanja što mogu očekivati svi neposlušni građani koji se ubuduće neće oblačiti, navijati, okupljati i inkorporirati u rigidnu, donbakovićevsku formu poželjnog Hrvata.

Drugo, ohrabruje nas generacija mladih koja se ni po cijenu vlastitih modrica neće uniformirati.

In memoriam: MILJENKO SMOJE (1923 - 1995) - nikad objavljen interview

Dvadesetpetog listopada napustio nas je **Miljenko Smoje**. Za njim je ostalo oko 60 tisuća kartica novinskog teksta sasvim netipične sudbine - njegovi članci nisu bili za jedan dan, analitičari druge polovice ovog stoljeća u Dalmaciji i Hrvatskoj morat će posegnuti za rukopisima neponovljivog kroničara. Ostali su i neke njegove misli koje nije sam pribilježio, neki intervjui. U travnju 1993. godine u *Zvončacu* u Splitu za stolom se Smoje našao sa **Stojanom Obradovićem**, **Goranom Vežićem** i **Perom Jurišinom**. Tada taj intervju, na žalost, nije imao gdje biti objavljen. Bilo je to vrijeme Smojina novinarskog interregnuma - vrata *Slobodne Dalmacije* su mu poslije vlasničkih promjena u tom listu bila zatvorena, a *Feral Tribune* u kojem je napisao svojih posljednjih 113 tekstova još nije počeo samostalno i sutereno izlaziti. A nije još bilo ni *Arkzina*. Kopije intervjua, kao kakav *"samizdat"*, kružile su Splitom, čitala ga je Smojina vjerna publika kojoj će zauvijek toliko nedostajati. Donosimo dijelove Smojina govora, njemu u čast.

Ja san radija kontra

Za napisat šta se nama događa nije dovoljno ni Veliko, ni Malo misto. Ovo ne može niko opisat. Možda **Shakespeare**. Triba shakespearovsko pero da se prikažu ovi pakli... Ovo su užasi ovdi. Normalnon čoviku ovo sve skupa ne gre u glavu. Još ne virujen da se ovo događa... Ja san bija neka naivna stara pizda, razumiš... Petnaest dana prije nego šta je počelo, ja nisan virova. Ko to može virovat, enti gospu? Dobro, ajde, moš virovat da se može zapucat. Ali, da ćemo jedni druge ubivat, sustavno rušit zemju, ubivat, klat dicu...

Di su izvorišta svega toga? Govorilo se uvik da je Balkan bačva baruta, balkanska krčma...

Ja san mislija da su to neke literate izmislili, da su to neke floskule... Davno su bili Turci... Ja san se smatra potpuno Evropljaninon, a sad se svi pakli oko mene otvaraju. Ti ljudi oko mene su divlji, oni bi krali. Kažu mi: tebe čeka metak u čelo! Zašto metak u čelo, ko to može objasnit?

I ovi šta pregovaradu idu od New Yorka do Geneve, idu u pizdu materinu. Činidu lipe obroke, večere:...

I ne vidin nikoga bez noge, bez ruke... Svi su lipi, zdravi i debeli - jidu, piju, a gledan oko sebe mladiće, invalide bez obe noge, vuču se, jad božji. Ljude koji plaču, blidu dicu koja se vuku materama uz skute... Izbjeglice... Ma to je užas...

A dico, ne znam je li to bilo nešto prikriveno, sakriveno... Ja san dolazija u Vukovar - puno san volija taj grad - razgovara bi s judima i svi su mi govorili, falili se kako žividu skladnu uz onu riku u onome lipome kraju, lipo se živilo... Kad san odlazija u Benkovac - baš 15 dana prije nego šta je počeja rat, proša san tamo, iša san u Trst - svratija san u oštariju "Šumadija". Šalili su i Hrvati i Srbi, baš san ih pita kako nemate osmrtnice na ćirilicu nego na latinicu, a oni kažu: Pička mu materina, **pop Đujić** nan je posla mašinu na ćirilicu, a **Učo** (Jovan Rašković, op.a.) je diga i odnija u Beograd. I onda Hrvat zajebaje Srbina, piju skupa, jidu, smiju se, prijatelji su bili, a za 15 dana su se počeli klat. Ko to može razumit? A kad se to počelo događat onda trče, niko od tamo, i viče eno ustaše kolju Srbe, a onda neko viče eno četnici kolju Hrvate. Enti gospu, ovi trče od ovamo, oni trče od tamo i svak je pobiga na svoju stranu, svrstava se uz svoje, boji se, plaši se...

Meni je jedna stvar jasna - da se ovaj teren već dugo potkopava, da se ta bivša zemja već dugo destabilizirala. Koji su to historijski tokovi, to ni ja ne znan. Ali jedno znan - šta bude tija svit to će se dogodit, da će oni nać rješenje jer mi ga između sebe nećemo nikad nać. Da se u nas ijadu godin pametni judi sastaju, iz generacije u generaciju, neće ništa rišit. Ovu papazjaniju šta smo je zamišali, mi ne možemo rišit. Šta se svit dogovori i šta nan naredi, to ćemo mi morat slušat.

Ako nas puste da se mi koljemo i to će trajati do vječnosti. Bilo bi grozno čut da kažu: *pokoljite se, pa kad vam dosadi onda nas zovite*. To je grozan cinizam, ali je de facto tako. Ili tako, ili nas slušajte, a nemojte se tuć pa nas zvat da vas spasimo. A mi ćemo se tuć u beskraj dok ne bude i zadnja kuća popaljena.

Vidite, ko je moga nekad računat da ćemo bit prijatelji s Njemcima, Talijanima... E, ako ništa drugo mi i Srbi ćemo morat poslovat jedni s drugima, a čin se posluje onda se i sede, a kad se sede onda se i pije, razumiš... Poslovni judi će doć u Beograd, pa u Zagreb, pa u Bosnu... pa ćedu potpisat ugovor, pa ćedu popit rakiju, pa ćedu se jubit... A onda će jedan drugome jebat mater pa ćedu se opet poklat.

Ja nisan tija virovat, a **Krleža** je govorija da ga ne bi tija nadživit **Tita** jer da šta će bit posli Tita, šta će se događat posli njega to će bit strašno. Krleža je bija uman i star i moga je predvidat... I kad je Tito umra, na stadionu u *Poljudu* svi igrači plaču, bacijedu se po tleju, sto ijad Splićani gre, marširadu, tužni... Beskrajna tuga, niko progovorit... A sad kidadu te slike... I kažu svi sad da su vikali kontra Tita. Nije istina - vikali su za Tita. Ja nisan vika. Ja san napisa jednu lipu stvar.

Meni su govorili da će umrit, da napišen nekrolog, ali nisan tija pisat. A kad je umra, kad san izaša na ulicu, kad san vidija kako Split reagira, onda san napisa reportažu... Izašla je u onu knjigu *"Bilo je časno živjeti s Titom"*. I ja se toga teksta ne odričen jer je to bilo reagiranje moga grada na smrt Tita. I ti sto - dvista ijad judi koji plačedu, te slike tih igrača na stadionu sad se kidaju u *Ajduka*. Ti koji su padali po placu, koji su pivali *"Druže Tito"*. Sad niko nije bija, svi se odriču, i ta slika u *Ajduka* više ne postoji... Sve se falsificira. Enti gospu, mene bi sad na Braču, tamo često gren, uvjeravali kako je prije bilo grubo. A svaki Bračanin ima po glavi kuću i po, dva konduta, dva televizora. Vile, bazeni, gre ispod mora voda, gre letrika, pinezi u banke, pinezi u žepe. Pričaju se pizdarije kako se nije moglo, nije se imalo, tribalo je bižat vanka. Je su li oni ludi? Ma ne mogu progutat nike stvari. Ja znan Dalmaciju i kažen ti da je živila boje nego li Njemačka. Iman jednu prijateljicu u Njemačku i sićan se kada je počela tek kriza u nas prije desetak godin, ja je pitan šta misli o ovoj krizi? Ma šta govoriš pizdarije, kaže ona, koja kriza? Kada bi bar mi bili u ovakoj krizi.

Imamo glad i rat. Još jedino nemamo kugu jer je neznamo proizvest

Imamo glad i rat. Još jedino nemamo kugu jer je neznamo proizvest. Pogledaj te ljude vanka, tu žalost, tu tugu. Stvara se jedan uski krug bogataša koji mogu šta oće i ovi drugi, jadni, izgubjeni. Srija san nekidan jednoga prijateja, pomorca. Otišli smo na kavu i govori mi: *Smoje moj šta je ovo? Sve šta san ima sve su mi uzeli. Uzeli su mi jutarnju kavu, uzeli su mi Slobodnu Dalmaciju, uzeli su mi Ajduka, "Jugoplastiku"*...

Ovo su isprid mene novine od tri dana. Ja ih letimice pogledan... Pune su tih pusti komentatori, svi su počeli komentare pisat, svi su se izvištili, svi znaju istoriju svita, svi su pametni, a enti gospu dok nije bija rat ništa nisu znali. Pošaji ga u selo napisat reportažicu ne more dvi riči napisat, a sad kad su komentari svi su pametni. Znaš ono: Rižu, imaju nožice, štivaju, kredu jedan drugoga, šta je reka oni **Owen**, šta je reka oni drugi kurac, kako se zove? A kad in nije drag oni stari šta je bija pri Owena, kako se ono zove? E, **Carington**. E, onda je on sklerotičan, sifilitičar, pijanćina, a kad reče štagod šta in je drago onda je pravi čovik, poštenjačina... Bože sačuvaj.

Ja san uvik mislija da su novinari dobrin dijelon govna, znaš. Velika. Da se stavjaju u službu za male pineze. Bar da se prodaju za velike pineze, nego se za puno male prodaju.

Ma, ajde. kakva duhovna obnova? Šta ću sad činit duhovne vježbe i pokore? A ima ta duhovna obnova i lipi sličic. Sad po malin mistima vidiš sekretare partije kako idu u procesije, pa piva bidan crkvene pisme, a okolo ga zajebaju... A onda su i ovi popi došli debeli. Glave su in ovake, ka balun. One švore bidne šta su izašle iz samostana posli 30-40 godin, sad se to napuvalo... Jer sad su oni ka glavni, sve je njiovo. Jedan pop mi kaže da će morat smanjit sve te proslave, svečanosti... Kaže mi, vidi kako san debel doša. A bija je fin čovik, elegantan. Upropastit će in ovo zdravje.

A smišni su mi ovi šta su '71. letili iz partije pa kad su mi dolazili plakat: *A dali su mi zadnji ukor, a ja san partijac*... Kune se u Tita, da će život dat za partiju samo da ga ne potiraju, a sad govoru: *Ja san radija kontra*. Recimo ovi nas **Đodan**... Oni su živili u partiji, svi su postali sveučilišni profešuri, i on i **Savka**, onda su počele radit frakcije i zamirili su se komunistima i onda su ih komunisti potirali. I onda su im komunisti krivi šta su izgubili misto na fakultetima, a nisu in krivi šta su dobili doktorate i postali akademici. Bi moj kurac posta akademik da nisi bija crveni.

Ja san prisustvova prvome zboru HDZ-a u Supetru na Braču. Kažu mi vratari na porti: *Barba Smoje, samo nima zajebancije*. Počela se svirat "Lipa naša". A enti boga, niko ne zna "Lipu našu"... Svi znaju samo "Internacionalu"... A onda su se sitili pa su drugi put napisali riči pa su čitali kad su pivali.

Kad su bili ovi prvi demokratski izbori onda su na Braču di su, je li, dobili komunisti, govorili da su išli njiovi agitatori i da su strašili jude: porušiće vam spomenike, palit će van bandire, uzet će van boračke dodatke i penzije, kosti sinova ce van bacivat... E, i onda su govorili tako su kurvini sinovi komunisti tamo na te laži dobili izbore. Aha, ništa se od toga nije dogodilo. Kako da ne. Tamo nisu mogli nać čovika koji bi za prve izbore tija bit za HDZ. Pa su onda rekli jednome pošćeru da mora zbog demokracije i pluralizma. Bidni čovik se opira i plaka. Sada su svi za HDZ. I sada svi plaču gladni i bosi. Jebenoga, čudnoga svita.

Kad su bili prvi demokratski izbori onda su na Braču di su, je li, dobili komunisti, govorili da su išli njiovi agitatori i da su strašili jude: *porušiće vam spomenike, palit će van bandire, uzet će van boračke dodatke i penzije, kosti sinova će van bacivat...* E, i onda su govorili tako su kurvini sinovi komunisti tamo na te laži dobili izbore. Aha, ništa se od toga nije dogodilo. Kako da ne. Tamo nisu mogli nać čovika koji bi za prve izbore tija bit za HDZ. Pa su onda rekli jednome pošćeru da mora zbog demokracije i pluralizma. Bidni čovik se opira i plaka. Sada su svi za HDZ. I sada svi plaču gladni i bosi. Jebenoga, čudnoga svita!

Razgovarala (neobjavljeno): STINA

ZLO DIJETE HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI, PREDRAG RAOS, ODNEDAVNA VIJEĆNIK U SKUPŠTINI GRADA - PRVI ARKZINOV ČOVJEK NA VLASTI! - OBJAVLJUJE I DRUGI NASTAVAK SVOJIH FATANJA S VELIKANIMA MODERNE HRVATSKE POEZIJE I PROZE! "UHVAĆEN ZA IZRAZ!"

U moj! U moj!

Fatanje peto

Diminuendo con brio

Činjenica je da su u SFRJ vođeni politički procesi i da ta mogućnost i dalje postoji. Zato, sve dok SFRJ ne postane pravna država, sve dok u njoj ne bude osigurana puna neovisnost pravosuđa, ne možemo bez rezerve primati sudske presude niti se možemo pozivati na sudsku arbitražu, napose u pitanjima političkih prava i sloboda. Zahtijevamo da sva tijela zakonodavne i izvršne vlasti u SR Hrvatskoj i SFR Jugoslaviji odmah poduzmu sve što je potrebno za uspostavljanje pravne države i neovisnog pravosuđa.

Proglas Predsjedništva DKH,
Večernji list, 25.7.1989.

Tko se kobile laća, od kobile će i poginuti.

AGM XV 71

Šovagović i Peakićeva trideset pet godina godina iza Staljina i četrdeset četiri iza Hitlera uvode "objektivnu krivicu" i "kolektivnu odgovornost", vjerujući pritom - tu je tragedija - sasvim iskreno, dapače zagriženo, da je *to* Zapad, da je *to* kršćanstvo, da je *to* demokracija i da je *to* suprotnost četničkom poganstvu. To je gore od zločina. To je kokodak

To što se MPM, pripisavši **Sonji Manojlović** autorstvo inkriminiranoga članka, prosrala kao steona krava, nije nikakva novost; to da je potom jedan drek pokušala sakriti pod još veći (tvrdnju da je Sonja tajno snimala sjednice), ni to nije ništa neobično; takvom je, napokon, akrecijom fecesa i nastala plodna podloga za rast ove knjige. Nije neobično ni ono što je potom uslijedilo: da MPM, optužena za kazneno djelo klevete, ni na 10 (slovima: deset) ročišta nije dovela svjedoke (**Fišera**, **Kočana** i **Kanižaja**), koji bi, nakon što bi ih sudac upozorio da je davanje lažnoga iskaza krivično djelo, potvrdili njene navode. Nije neobično ni to što je **Jeleni Lovrić**, kad se, u savršeno analognom slučaju - privatna tužba zbog javne klevete - nije pojavila na sudu, već na prvom ročištu suđeno u odsutnosti, da bi dobila punih šest mjeseci. Doista, pred zakonom smo svi jednaki, samo što u toj jednakosti postoji četrnaest carskih dijetenklasa i dvije i pol tisuće indijskih kasta. Nije, napokon, neobično ni to što je rečena MPM istodobno i član državne komisije za pomilovanja, pa tako, dakle, može pomilovati i samu sebe. A nije onda neobično ni to što naši pisci, kad već ex-prva dama DrKa sama sebe miluje, pišu uglavnom samo za vlastito zadovoljstvo.

Neobično je zapravo samo to što su se na 11. i 12. ročištu ti svjedoci ipak pojavili, i onda ponovno sve postaje obično. I Fišer (čovjek kojemu su se argumenti protiv mene - Prilog 5.1 - sveli na mnogo puta ponovljenu konstataciju da sam "nečastan čovjek") i **Kanižaj** (koji je **Peru Kvesića** u javnom glasilu DrKa - Prilog 2.2 - nazvao "pizdom") potvrdili su da je Sonja Manojlović doista potajno snimala sjednice predsjedništva i da je to bila javna stvar. Što bi sve bilo jako lijepo da je to, sudeći po uvidima u zapisnike Predsjedništva, uopće bilo moguće, jer kad je Sonja na sjednicama bila, nije bilo Kanižaja i Fišera i obratno. Tako da su svjedočenja Fišera, čovjeka koji me je nazvao nečasnim, i Kanižaja, koji je Kvesića nazvao pizdom, morala biti odbačena kao lažna.

Što je neobično. Kao što je neobično i to da je MPM - bar na prvoj instanci - proglašena krivom i osuđena. No poslije toga neobičnosti prestaju, da čestim ponavljanjem ne bi postale obične.

Neobično, dakle, nije što je MPM potom osuđena na najvišu novčanu kaznu, koja je u trenutku izvršenja djela iznosila 500 dinara, a u času donošenja (prvostepene) presude malo više od 70 feniga. A još je manje neobično što je poslije toga slučaj otišao u žalbu i zastaru - toliko o pravnoj državi i kolegijalnom ujedanju vuka i magarca.(...)

Pa ipak, sve je to samo kabinet neobičnih običnosti i običnih neobičnosti, poanta je u nečem posve drugom. Poanta je u onoj upravo pjesnički spontanoj Marijinoj izjavi, koja je glasila otprilike ovako: ako taj članak nije pisala Sonja Manojlović, napisali su ga Babić ili Kvesić, pa je to zapravo svejedno, sve je to isto leglo, u biti sam rekla istinu, što me gnjavite s detaljima i nijansama.

Jer ljudi su detalji i nijanse. U babilonskoj demokratskoj logici relevantna je činjenica samo faraonova kruta batina. Koja nekima očito godi, al nekima bogami ne.

Ali krenimo Marijinom logikom. Danas je **Goran Babić**, postavši dio neprijateljskog ratnog propagandnog stroja usmjerena protiv vlastite domovine, jasno i nedvosmisleno prekoračio onu crtu što slobodu govora dijeli od nacionalne izdaje. Pa me čisto zanima, hoćemo li, jer sve je to isto, ekstenzijom toga karcinoma od logike, za izdaju biti suđeni i Kvesić i Sonja i *mea parvopiscitas*? Naši potomci i naši rođaci, i do kojega koljena? Naši kučići i naši mačići, moguće čak i kućne muhe?

Nedavno pak, slušam na radiju **Fabijana Šovagovića**, humanističkog intelektualca, Europejca i Mitteleuropejca, kako se žali što mu

Continue

VOX POPULI
(DVIJE ČESTITKE OSTAVLJENE NA SEKRETARICI)

Čestitam, čujem da si ušao u Skupštinu grada, jebo te pas. Pa sve budale primaju tamo, pa to nije normalno. Ajde bok.

(Boro Krivokapić, tužba slijedi)

E, halo, bok Raos, ovdje Vendi, ova ti je čudna sekretarica, ovaj, ona, mislim, dobro... Drago mi je kaj si upao u tu vijećnicu, sad ćeš moći zajebavati ove glupe, odvratne, pišljive, usrane hadezeovce, znaš. Ja sam isto protiv njih, ja sam ko stari, znaš, tak da, ovaj... trt-mrt, samo mi je zbog toga drago, inače ono, znaš... Smoždi ih do kraja, znaš kaj, tata kaže da ih smoždiš da im mast curi, znaš, pa khm, khm to... Znaš. To bi ti bilo dobro. Mislim, kužiš. Dakle, do kraja s njima. Ajd bok.

(Gospođica V.J., 13. godina)

Continue

Bog ne podari sveznanje. Da otkrije onih, kako je od psihologa doznao, deset posto potencijalnih zločinaca u općoj populaciji, onih deset posto koje uživa u ubijanju. Da ih se spriječi (obilježi, zatvori, pobije?), jer koja je korist kažnjavati ih kad već nešto učine. Jer Šovo bi (obilježio, zatvorio, pobio?) četiri stotine tisuća ljudi u Hrvatskoj, pet stotina milijuna ljudi na kugli zemaljskoj, u svojoj selekciji vjerojatno polazeći od dijagnoze psihijatrijskoga tandema **Šoljan-Stamać** i svjedočenja Fišera i Kanižaja, sve dakako uz asistenciju punačkoga bolničara **Branimira Donata**, sudeći ljude još prije zločina, što ne čini niti Bog, koji ima bar za napršnjak više pameti od dičnoga glumca - ili baš zato što je ima. To što je Bog čovjeku dao punu slobodu da se odredi između dobra i zla, što je time, dapače, odredio njegovu bit, definiravši ga u prvom redu kao moralno biće i jedino ga time stvorivši "na svoju sliku, sebi slična", Baalove žrece Šovagovića i Peakićevu ne obavezuje baš ninašto. Oni trideset pet godina godina iza **Staljina** i četrdeset četiri iza Hitlera uvode "objektivnu krivicu" i "kolektivnu odgovornost", vjerujući pritom - tu je tragedija - sasvim iskreno, dapače zagriženo, da je *to* Zapad, da je *to* kršćanstvo, da svi su oni vrlo jasno shvatili da su zasrali motku, da su me osudili bez veze, da su se zgražali nad nečim normalnim, da je Tonko Šoljan svojim zaista besprimjerno, da se izrazim blago, idiotskim vođenjem skupštine dreku pljusku dao, no program i dresura i električno zvonce Pavlovljeva psa bili su jači. A uvjetovani je refleks govorio: vlast ne može pogriješiti i najveća je pogreška priznati pogrešku. I zbog toga se klupko mora odmotati do kraja - dok ne ostane ništa.

Nedjeljko će Fabrio sve to lucidno sumirati u intervjuu *Danasu* (2.5.1989): "... neprijatelj sam svih fizičkih tortura pa stoga i ovakvih drastičnih mjera... Međutim 'sindrom Raos' pretvarao je sve naše skupštine i plenume u trakavicu koja nam je oduzimala vrijeme, a nije bitno doprinosila samoj književnoj stvari."

Što je bitno, što je nebitno: tu je početak svih naših nesporazuma i kraj svih naših sporazuma. U biti "same književne stvari", koja je za jednoga zadnji bastion dostojanstva čovjeka bez ikakva epitetona, a za drugoga pretvaranje književnika u paradnoga konja nekakvih svečanih državotvornih akademija. Za jednoga je veza s Bogom izravna, ona prolazi kroz čovjeka i izgovorenu riječ, koja je božanski stvaralački logos što progovara kroz svakoga od

Marija Peakić-Mikuljan, Tonko Šoljan, Ante Stamać, Branimir Donat, *e tutti quanti in compagnia* zanimljiviji su kao tipovi nego kao likovi; to je samo statistički uzorak (*random sample*) našeg prosječnog amebalnog mediokritetstva. Među svima njima nema nijedne zaista same po sebi zanimljive ličnosti; srašteni su oni, tako zabijeni i ubetonirani u ove koordinate i ovaj trenutak, da se kroz njih, kao kroz vodljive žice, mogu pratiti sva zbivanja u golemoj mrtvoj masi tog pradrevnog faraonskog monolita

je *to* demokracija i da je *to* suprotnost četničkom poganstvu. To je gore od zločina. To je kokodak.

Znam da se sve to čitatelju, usred sve ove ratne gnusobe, može učiniti pizdarijom - *words, words, words* - no ova se knjiga - jer se bavi onima kojima se bavi - drugime i ne bavi. Ne bavi se ona nikakvom poviješću, nikakvim velikim ljudima i događajima, ona naprosto, literarno radoznalo, pokušava proniknuti u jednu mezopotamsku svijest, napraviti prerez kroz te mastodontske tikvetine još u mezozoiku zgusnute u koprolit, kako bi za zahvalno potomstvo sačuvala (nadam se) labuđi pjev jednog praiskonskog mraka koji će se (ponovno, nadam se) već za pedeset godina doimati toliko bizarnim da će se ova knjiga smatrati najfantastičnijim od svih mojih djela. **Marija Peakić-Mikuljan, Tonko Šoljan, Ante Stamać, Branimir Donat**, *e tutti quanti in compagnia* zanimljiviji su kao tipovi nego kao likovi; to je samo statistički uzorak (*random sample*) našeg prosječnog amebalnog mediokritetstva. Među svima njima nema nijedne zaista same po sebi zanimljive ličnosti; srašteni su oni, tako zabijeni i ubetonirani u ove koordinate i ovaj trenutak, da se kroz njih, kao kroz vodljive žice, mogu pratiti sva zbivanja u golemoj mrtvoj masi tog pradrevnog faraonskog monolita.(...)

I Marija Peakić i Dubravko Horvatić, i Tonko Šoljan i Ante Stamać, nas; za drugog je nebo oslonjeno na mezopotamsku piramidu vlasti, organizacije i imbecilnoga sudakanja, i spoj s apsolutom vodi kroz samoupravne organe. Zato jedni govore i pišu, svađaju se i polemiziraju, a drugi izbacuju, uređuju, dovode policiju, imbecilno prepričavaju pravovjerne novine, vode zapisnike i zauzimaju pelikanske poze pred kamerama. I zato je za jedne bit spora utvrđivanje moralne istine, a za druge funkcioniranje organizacije - pa makar i takve koja bez te moralne istinoljubivosti gubi svaki smisao postojanja - birokratskoga moloha kojem se, bez imalo griznje, žrtvuju živi ljudi.

I baš u tom različitom prepoznavanju biti leži sama bit svih naših razlika. I baš tu, tom suptilnom točkom ravnoteže između pragme i onoga što se naprosto zove istina, između vremenitih potreba organizacije i božanski vječnih i neotuđivih prava pojedinca, prolazi ona tanka crta što dijeli Mezopotamiju od Zapada, čovjeka kao infinitezimale bezimenoga roblja bogova od čovjeka kao neponovljiva i nepovrediva moralnoga bića. Tu, u toj točki, u kojoj se pamet nadomješta cinizmom.

Nedjeljko Fabrio postao je moralnopolitičkopodobni urednik, akademik i prvi čovjek književničke birokratske hijerarhije.

Ja sam postao književnik. I točka.

To je naš izbor.

Fatanje šesto

Amoroso con fuoco Furioso štemabile

Jedan od intimnih razloga zbog kojih sam se, daleke 1970., još kao brucoš uključio u "maspok" - taj pokret prije svega liberalni, a tek u izvodu nacionalni - krio se u osjećaju da svojim precima ipak nešto dugujem. Djeda, **Iliju Jakovljevića**, pjesnika, prozaika, novinara i uglednoga odvjetnika, vrlo nedvosmislena borca za pravnu državu, ubiše mi komunisti bez suda, a majku, s čitavim jednim naraštajem naivnih studenata koji su "narodnu demokraciju" - kao i ja šoljanovsku - shvatih doslovno pa komunističkoj suprotstavili nekakvu svoju, alternativnu listu, baciše s fakulteta.

Dijete ne razumije apstrakcije, takve kao što su vješanje otrovanoga čovjeka za radijator, ali zato ono što sebi može jasno predočiti doživljava vrlo duboko. A to sam "bacanje" s fakulteta mogao zamisliti, u svoj njegovoj animalnoj i analnoj sirovosti, i zato ga smjestiti kao vrlo konkretan ljudski čin u vrlo konkretne ljudske koordinate. Golema predavaonica i unutra šajkače i uniforme i bombe i bakandže i stotine nogu što u taktu lupaju, i stotine grla što unisono, zvjerski složno urlaju: "Van! Van! Van s njima!" dok kroz svu tu gungulu, kroz te hormone, kroz te u kratke, rekurzivne petlje spojene mozgove, neki slabašni glas uzalud pokušava apelirati na razum, i razloge, i moral, doprijeti do čovjeka kao razumnog i moralnog bića. Ali biomasa ima neke svoje zakone, i sva ta protoplazma, razdvojena još u prekambriju, kao da je ipak sačuvala praiskonsku težnju k ponovnom stapanju u nekakvu golemu jedinstvenu prastanicu pregolemog praoceana.

Čovjek-argument i čovjek-element. Čovjek-mikrokozam i čovjek-mikromozak. Čovjek, **Pascalova** lomna trska, protiv valova mišića, smiješanih mozgova, krvi, sluzi, govana i muda. Bitka unaprijed izgubljena. A svi oni misle da su slobodna ljudska bića samo zato jer je njihov hormon njihova misao.(...)

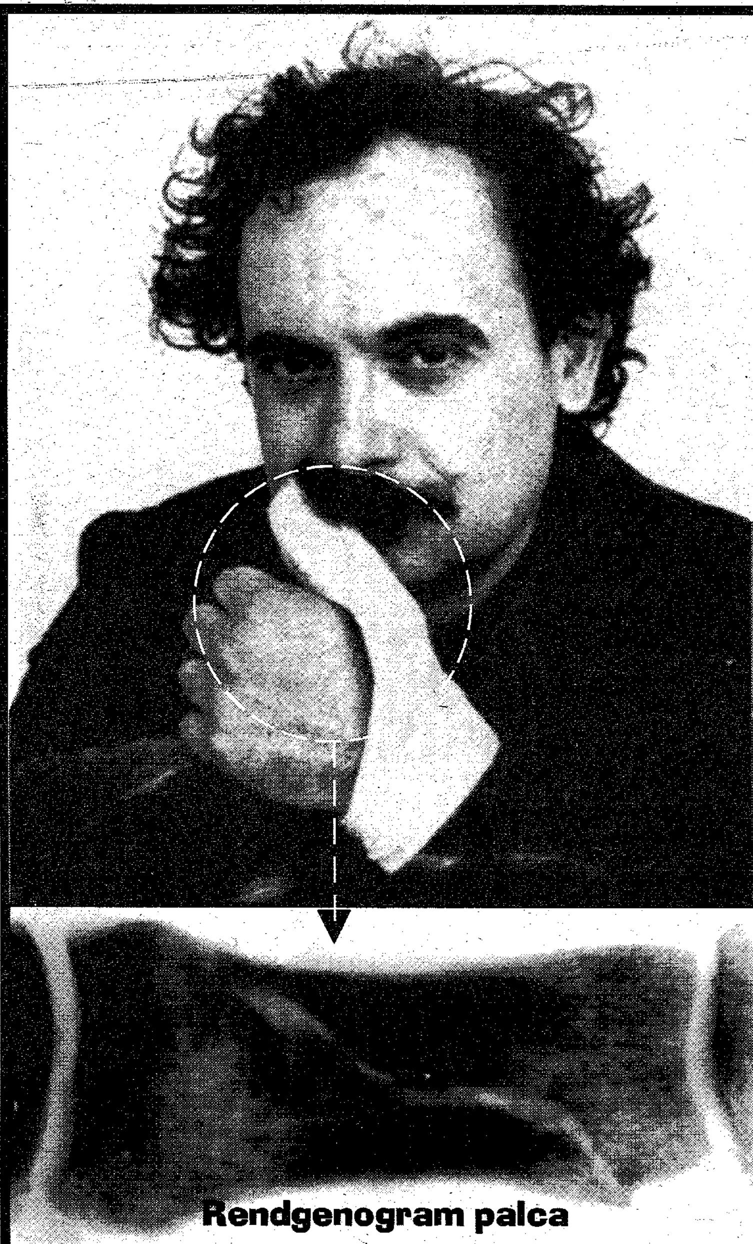
A na posljednjoj se skupštini DKH u mislima vratih na dječje uspomene i tu sliku i vrijeme za koje mnih da je zauvijek prošlo. Ali ona marva što je lupala nogama - a što nije samo moja opservacija - ona beslovjesna goveda što se nazivaju hrvatskim književnicima, nisu za sobom kao opravdanje imala čak ni četiri godine zvjerskoga rata na koncu kojega je teško ne poživinčiti. Nogama nije lupala generacija koja je ostavila kosti po šumama i gorama, pa sad naprosto nije željela dopustiti da joj netko parlamentarnim smicalicama oduzme ono za što je smatrala da je pošteno platila krvlju; nogama su lupali ljudi koji bez komunizma ne bi bili ništa, jer takve drkotine, nečitljive i nečitane, niti u jednom kapitalizmu ne bi mogli tiskati. Ali nisu oni lupali unatoč tome, nego upravo radi toga. Taj, kao što rekoh, "zadnji isprdak jednog trulog birokratskog režima", taj parazitski izdanak na parazitskom izdanku, to slijepo crijevo slijepoga crijeva, taj podrepni krpeljev krpelj, gladan krvi ali žedan zraka, tim je govedim stampedom pokušavao ne kazniti mene i zgaziti komunizam, nego pobjeći od vlastite utvare u ogledalu. Bar na trenutak povjerovati da sam ih ja ponizio i da ih je komunizam smanjio, pobjeći od jednostavne činjenice da čovjeka - otkako mu je dana sloboda volje - poniziti i smanjiti može samo vlastiti čin.

Jadna, tupa goveda, što se ponizuju bijegom od poniženja. Ta lupa nogu željela je nadglasati ono što je sama vikala s krovova: "Goveđa lupa nogu - to je jedino čime su hrvatski književnici sposobni odgovoriti Raosu". Nogama mrčeći bestijalno okrutni i vječno bijeli papir. (...)

Nitko, prilikom tog izbacivanja, ni riječi o mom "vrijeđanju" akademika **Tadijanovića**, o mom miniranju javnih skupova i nedoličnom ponašanju na istima; govorilo se isključivo o mojoj pisanoj riječi, raspredalo se o mojim polemičkim tekstovima, na koje ipak nitko nije imao muda odgovoriti, naprosto zato što među svima njima nije bilo nijednoga književnika. I žuč nije tekla, i gnjev nije bujao zbog onoga što sam u tim tekstovima rekao - jer da su oni banda, to je već ***established fact***, i o tome privatno ne dvoji baš nitko - nego zbog onoga kako samo to izrekao. Jer, misliли oni o tome što ih je volja, zanijekati nisu mogli da je to prije svega dobra literatura. A dobro je pisanje jedino što se u Društvu književnika ne može oprostiti. Jer pili granu na kojoj sjede sve te premudre, podrigle i popišane sove. Dokazuje da je dobro pisanje naprosto moguće, sada i ovdje, a oni da ne mogu ne zato što se ne može, nego naprosto zato što oni ne mogu.

Uzmimo, recimo, usporedbe radi, samo nemušto mukanje (Prilog 1.26) akademika i pjesnika **Slavka Mihalića**, jednog od najvećih živih, tvrde njegovi ugledni živi, našeg živoga klasika (dopišite dalje), pa se upitajte kakav je to jezik. "To nije jezik i stil za ugled hrvatskom gimnazijalcu", rekao bi nesvršeni gimnazist Age (XIII 184) "premda može služiti ugledom većini članova Društva hrvatskih književnika." To hrvatski jezik nije, osim po vezničima; književni jest samo utoliko što takvim talimidom pišu hrvatski književnici. A ta minimata od jezika, ta forumaška birokratska nakaza, samo je odraz jedne minimate duha, jer jezik i duh su isto. I ako tom jezivom smeću, toj zahodskoj jami nesuvislih riječi i sagnjijalih misli, žele dati ime hrvatskoga jezika, onda ja Hrvat nisam, jer to moj jezik nije.

I zar time da mi odgovore? Pa čak i da odgovore - zar to nije onaj isti govedi, unisoni tupa-tupa dignut na kinderštubni nivo?(...)

Rendgenogram palca

Iako nisam komparatist, i mada mi se od te meštrije pomalo povraća, jer kopa po dreku - nakon što je pisac probavio već sve što se probaviti dalo - ipak se u meni, pri pogledu na tu moju Fracturu multifragmentaris phalangis proximalis pollicis sin. sine dislo., budi kompulzivna potreba da toj licenci poetici nađem nekakav književni uzor. Sav je moj trud, međutim, urodio prilično mršavim plodom. U novijoj hrvatskoj književnosti nađoh samo: "U poluokretu savi mu ruku i dvorištem se jasno začu lomljenje kostiju." (Str. 22), "Rskavica pršte i brkajlija poče da se guši." (Str. 25), "Čuo je kako su ključne kosti pukle ali čovek nije imao vremena da krikne." (Str. 45), "Šiptar pade a krvava mrlja označi mesto ne kome mu je puko nos i čelo." (Str. 48), "Nagli pokret i vratni pršljen krcnu. Borba je bila okončana." (Str. 59). Ovi citati iz romana Demoni dolaze **Miloša Krajišnika**, (objavljenog u Politikinoj seriji Knindže, Vitezovi srpske krajine), pokazuju, istina, vrlo jake književne paralele, no s obzirom na godinu izdanja (1991) i godinu loma (1990), tvrdnja o umjetničkom utjecaju postaje vrlo dvojbena. Nije, međutim, isključeno da je taj roman do **Branimira Donata** dospio još u rukopisu, i još prije multifragmentarije, jer mu ga je, kao uglednom kritičaru, na ogled poslao ugledni književnik Miloš Krajišnik, a poznato je da su obojica pripadala istom kulturnom krugu. Ta se teza čini još vjerojatnijom zbog mnogih drugih zanimljivih paralela (navodim tek poneku): "Vidiš, pristao sam da radim za mafiju jer su me dobro plaćali. Omogućili mi da se školujem, naučim jezike, posao, novčane transakcije - i konačno borilačke veštine. Dobar ratnik - ni za šta. Sava se nasmeja oporo." (Str. 6), "Znaš, radio sam za mafiju. Ma, ne, ništa prljavo. Čist biznis."" (Str. 15), "Sav zadihan, obliven potocima znoja, obasjan reflektorima, podsećao je na neko od božanstava rata na dalekom Balkanu." (Str. 14-15)", "Izvini, brate, stvarno sam preterao. Ali što se ljutiš? Pa zajedno smo bili iza brave. Bili smo 'nestašni' u svoje vreme, to je istina i to mnogi znaju. Šta je bilo, bilo je, tu si u pravu. Sada se obojica trudimo da budemo korisni zemlji i narodu. Nikola frknu a onda podiže čašu: - Za Srbiju - reče poluglasno!" (Str. 40), "Pustili su je tek kada su se svi muškarci izređali na njoj.", (Str. 24). I dakako: "Sava priđe još korak bliže i htede da je zagrli ali se ona spusti na kolena i počne da petlja oko šlica. Zip kliznu i devojka ga pogleda u oči. - Da vidimo šta se ovde krije? Da li je i meni sreća naklonjena. Rekavši to zavuče ruku ispod ruba gaća i izvuče Savin muški ponos. - Moj Got... ovo je... to je..." (Str. 30).

Tužna i nevjerojatna ispovijest Nenada Čanka, predsjednika Lige socijaldemokrata

Ja sam vođa pokreta otpora

Nenad Čanak - dragi moji čitatelji, nije političar nego - pojava, čuđenje u svijetu. Nikad se nisam, dva i pol sata koliko je trajao naš takozvani intervju (i mi bijasmo takozvani), toliko smijala. Iz želuca. Da ga, najprije ozbiljno, predstavim - predsjednik **Lige socijaldemokrata Vojvodine,** čiji je ekonomski program "Daj pare i nosi se u kurac" (oprosti, mama, to je citat) i stav "Sreća nije u novcu, nego u količini". Jedna od dubljih misli koje sam tad, a oboje smo bili gosti **Helsinškog parlamenta građana** u Tuzli, čula, bila je ovo: "Kad netko ima SPS, to je kao da ima rak - možeš da ga žališ, ali ne i da mu pomogneš, jer još nema leka. Ali, kad neko ima radikale, to je kao da ima triper, i sram ga bilo što se ne leči". Kaže da je sretan što može da psuje, jer bar u Vojvodini pokušava izgraditi image ozbiljnog političara, pa se upristojio, a vjeruje da se **Arkzin** ne prodaje tamo. (Čanak, što si se zezn'o!)

Sve ostalo što o njemu treba znati, rekao je sam.

Prvo ratno hapšenje

Godina 1991. je bila kao neki košmar, u kome se nije znalo ni ko pije ni ko plaća, za nas, posmatrače od spolja. Unutra se, naravno, sve znalo, samo mi to nismo znali. Čim je puklo u Sloveniji, 25. i 26. juna, ja sam kren'o za Sloveniju da vidim šta se tu događa. Nisam mogao da verujem da se tamo zaista puca, nije mi išlo u pamet da neko normalan može da zarati *iz bez veze.* E međutim, ja sam 1. jula stig'o u Sloveniju, tad su na beogradskoj televiziji stalno bile neke vesti da slovenački lekari dave tamo neke zarobljenike i ne znam šta sve rade. Odem ja tamo, raspitam se ovo ono, šta se tu radi, odem u bolnicu, tamo neka doktorica **Jolanda Jezernik,** nikad neću zaboraviti kako se zove, išamara me nasred bolnice: *nije te sramota, vi beogradski novinari,* ja kažem *gospođo, pa nit sam Beograđanin, nit sam novinar, pogrešna adresa, nema veze.* Napade ona mene, *vi samo lažete, evo sad ovde, pitajte koga hoćete, tu su vam ranjenici...* Pit'o ja tamo nekog čoveka, za svu nevolju čovek bio oficir, i to bezbednjak, kapetan, pa kaže: *udarilo nešto, ja pao s tenka, nemam pojma šta je bilo,* i tako dobijem iscrpnu informaciju... I sad, vraćam se ja u Srbiju da širim istinu o Sloveniji, stig'o ja kući, kad ono me čeka već u novinama naslov: *Autonomaš na noge separatistima,* kao ja išao tamo da nešto čestitam **Janši, Kučanu,** ovo-ono... Ne prođe tu dve nedelje, srpska garda me uvati na ulici, izlome me k'o majmuna, prebiju me ono za svaki slučaj, kao *ti si onaj majku ti jebem, mi smo smislili da te ispišamo čim te vidimo,* počeli kurce da vade, a ja sam na to osetljiv, ja počeo da se otimam, a oni izvadiše neke pendreke, ubiše boga u meni. Vratim se ja kući sav umlaćen onako, sad se razmišljam: *jebalo me moje mirotvorstvo, nisam još ni poč'o, a već batine dobio!* E ne prođe tu nešto vremena, zapuca se ono po Hrvatskoj, levo-desno, i sad, ne možemo mi iz Lige to otrpeti, to je suviše za nas, napravimo mi demonstracije ispred pokrajinske Skupštine - u to vreme je još nešto tu bilo - šest dana mi demonstriramo iz dana u dan, prvi dan se skupilo malo, drugi više, treći došli neki ozbiljniji ljudi, četvrti dan, vodim ja njih kroz grad - bilo je tu jedno dve hiljade ljudi, pred garnizon, kao ono: *dosta rata, zaustavite se* i u tom pravcu. Mi tu kao nešto mirotvorimo - pučanstvo to nije nešto s oduševljenjem dočekalo, gađali su nas saksijama s prozora, i u tom pravcu su ispoljavali svoje nezadovoljstvo, ali mi istrajavamo na tome. Tek, šestog dana mene uhite i, u policiju, i onda ono: good cop, bad cop, jedan me pita *pa dobro Nenade šta će ti to,* a drugi kaže: *daj ga meni, ja sam ga prvi vid'o,* a ovaj mu kao ne da, pa kaže *daj da mi nađemo kompromisno rešenje.* U svakom slučaju, kažu oni meni na kraju otvoreno, ja kažem *braćo nemojte se šaliti sa mnom, znam policijske metode, kažite šta hoćete,* kažu: *mi bi da ti skloniš ljude sa ulice.* Ja kažem: *eto vidite, dok rat ne prestane, mi ćemo biti na ulici.* E kažu, *dobro, kad sutra dođete da pravite demonstracije, mi ćemo sve da vas pobijemo.* Ja shvatim da, razborito ljudi govore, ne treba se baš gurati, kako da kažem. Posle je naše iskustvo pokazalo da pogine može svako i to nije neki problem, je li, i ja tu kao svaki pristojan demagog, proglasim da su naši zahtevi ispunjeni, sklonim ljude s ulice i pobegnem kući. Jer, vidim, odneo đavo šalu, ubiće me neka budala... nije meni za poginuti, nego mi žao poginuti bez veze, imam, kako bi rekao, osećanja prema sebi, pozitivna.

Koji će meni oružje?

Ne prođe tu par dana, oktobar, krenusmo mi da insistiramo: *nemojte ljudi, šta vam je,* pa je onda **Mile Isakov** pravio s *Nezavisnima,* na prozoru njihove kancelarije, svako veče alternativni dnevnik - tu se skupe ljudi, pa onda novinari tu čitaju prave vesti, da ljudi ne bi verovali u propagandu miloševićevsku, pa sam onda i ja tamo govorio, kao ono: kucnuo je čas, pa mi trebamo svoju sudbinu u svoje ruke, svi tapšu naravno, ali ništa od toga. I, 1. novembra 1991. godine, tj. dva dana ranije zovu mene, da li bi ja hteo da imam tv-duel na *Studiju B.* U to je vreme *Studio B* jedina otvorena stanica. Ja kažem *hoću, s kim,* pa kaže *mi smo mislili sa* ***Paroškim,*** s ovim s onim. Ma daj, nemam ja tu šta s njim da radim, *ja sam bre ovde predsednik pokreta otpora,* ja se već proglasio, i kažem ja: *ne može.* Ja 'oću samo s nekim zločincem, i to ili **Miloševićem** ili **Šešeljem.** E, obezbede oni meni Šešelja. I stvarno, dođe taj 1. novembar, i ja sa Šešeljem, on meni *gnjido,* ja njemu *đubre,* on meni: *izdajniče,* ja njemu *prostaku,* i u tom pravcu, on meni *kaki si ti Srbin kad ne voliš oružje,* ja njemu *koji će meni kurac oružje, ja sam se u životu igr'o kompjuterima, vraćaj se tamo odakle si doš'o, nema ti mesto ni jednu nulu u poštanskom broju, odakle si ti uopšte došao, umeš li ti da hodaš po ravnom, ti mutavo služinče* i sve tako i u tom pravcu mi raspravljamo, i sve je to tako lepo išlo i bog zna kako se to tom narodu beogradskom što je gledao dopalo. Jer, Šešelj je u to vreme bio sav silan i važan, on sve nešto gadno kaže, pa svi padnu u nesvest... A meni došlo to nešto da se pošalim sa njim, pa nešto autonomašim, pa ukazujem na moje manire, kako me je mama uz bečki valcer rađala i u tom pravcu izlažem materiju, i prođe to, i to meni donese veliku popularnost. Izaberu oni mene za *"Utisak nedelje"*, i to se posle pokazalo kao strašno korisno, a evo zašto: 5. novembra budi mene moj sekretar, kaže ima neke demonstracije u Senti, ajd' idemo da vidimo šta je, kaže naši neki demonstriraju protiv rata,

Rezervisti koje su pozvali, a njima se nešto ne ide, došli pred opštinu da se žale. Dok su oni stajali, došle žene da pitaju hoće li dolaziti kući na ručak, a kad su došle žene, došli i roditelji da pitaju šta se dešava. Pa je tako, kogod je prolazio stao da se raspita, i nakupi se tu sveta, a nemaju vođu. Ja se tu setim stare Warholove izjave - *ako hoćeš brzo da uspeš, počni od vrha,* a u političkom smislu to znači: ako hoćeš brzo da uspeš, nađi grupu ljudi koja negde ide, pa im stani na čelo. Tako ja i postupim. Kažem ja njima: *ja sam došao da vas spasem, saću ja da pregovaram sa ovim opštinskim vlastima da mi zaustavimo te mobilizacije.* Kažu oni *tako je, ti si naš, mi ćemo te slediti do groba...* nema veze, ko god da je naišao, a eto, sticajem okolnosti ja naišao...

Smijala se i bilježila: Tatjana TAGIROV

Snimila: Maja DENIĆ

Kako sam postao političar

Ja kažem *uvek*, sednemo mi u kola, idemo u Sentu, kad ono pred opštinskom skupštinom stoji, brate, jedno pet-šest hiljada ljudi, nije malo, i to sve neki u uniformama. Kad ono, rezervisti koje su pozvali da idu, a njima se nešto ne ide, pa došli pred opštinu da se žale. Dok su oni stajali da se žale, da pitaju gde će, došle žene da pitaju hoće li dolaziti kući na ručak, a kad su došle žene, došli i roditelji da pitaju šta se dešava. Pa je tako, kogod je prolazio stao da se raspita, i nakupi se tu sveta, a nemaju vođu, ko će da smisli zahteve i šta će. Ja se tu setim stare **Warholove** izjave - *ako hoćeš brzo da uspeš, počni od vrha*, a u političkom smislu to znači: ako hoćeš brzo da uspeš, nađi grupu ljudi koja negde ide, pa im stani na čelo. Tako ja i postupim. Kažem ja njima: *ja sam došao da vas spasem, saću ja da pregovaram sa ovim opštinskim vlastima da mi zaustavimo te mobilizacije.* Kažu oni *tako je, ti si naš, mi ćemo te slediti do groba...*: nema veze, ko god da je naišao, a eto, sticajem okolnosti ja naišao... Uđem ja unutra, sa gradonačelnikom ja tamo ovo-ono, kažem neće ljudi da idu, nećemo mi ni da idemo, oćemo da demonstriramo, on meni: *ko je tebe izabrao?* Tu ja izađem na balkon. A moji drugovi već obezbedili razglas i sve to. I ja krenem da izlažem to kako *mi ne možemo da dopustimo, kako mi smatramo, nikad mismo bili, i tako u tom pravcu*, i sve te fraze, i kažem: mene ovde pitaju koga ja ovde predstavljam. Naravno, ori cela ulica, tu je deset hiljada ljudi: *ti si naš, ne damo te, živeo Čanak*, tu ja otpozdravim na njihovu inicijativu i njihovo pravilno opredelenje za mir i prosperitet, a i mene, što se podrazumeva, pošto sam ja simbol celog tog procesa. Tada sam, u stvari, prvi put postao političar. Evo kako. To se sve događalo na balkonu, na koji valjda niko nije izlazio jedno zadnjih tri'est godina. U međuvremenu, jedini posetioci balkona su bili golubovi, koji su se osrali na ogradu od balkona u debljini jedno pet santimetara. Sad ja stojim među golubijim govnima i izlažem materiju i shvatim u jednom trenutku da ja moram da se nagnem preko balkona da me ljudi vide... tu se moram osloniti levom rukom, a u desnoj držim mikrofon, na tu ogradu konkretno. Sad ja razmišljam: da li da propustim efekat, ili da postupim protiv svojih ubeđenja, i ja shvatim - *sad si se odao politici, lati se govana!* I ja se uhvatim rukom za ta govna, i tu ogradu, držim ja vatrene govore, kliču oni *ura, živeo Čanak, oćemo Čanka*, i tako, ja se vratim, sve brišem ruku o pantalone da ne vide ovi pregovarači kakvo sam iskustvo imao i kažem: *evo vidite, narod hoće.* A vidim ja, to neke birokrate, seoski političari, provincijalci, a ja sve one parole još iz '88. koje su ljudima još sveže bile u pameti: *vidite, narod ovo želi, pređite na stranu naroda ili podnosite ostavke, dosta je bilo tih foteljaša i onih koji se oglušuju o narod*, i krenem tako da pravim linč najobičniji od njih, a oni nesretnici, te većaju, te ovo, te ono. Ja, normalno, kontrolišem situaciju, trajalo je to 48 sati, te demonstracije. I kažu oni, treba da se sastane Skupština, može krajem meseca, a ja njima: *ako možete ljude da pozovete da se za pet sati spreme u rat, ima da za pet sati organizujete skupštinu opštine.* Udarim ja po demagogiji, a oni nesretnici, šta će, vide đavo odneo šalu, oni ne stižu da se konsultuju sa Novim Sadom, a ja znam staru vojvođansku izreku *ne jebe kurac već prilika*, dakle, prilika je sada, udri ih toliko da ne mogu da se mrdnu. Uzmem ja njih da kinjim, da insistiram da se to što pre odluči, skupi se skupština, i ja im kažem: pošto se radi o narodu, mora narod da čuje šta se događa, pa mikrofon u salu da narod napolju sluša kako ko diskutuje! Oni ne smeju ništa, treba da žive tu i sutra, i oni sve: *pa mi mislimo, mi smatramo, mi protiv rata* - ne sme niko da kaže da ljudi treba da idu u rat, i naravno, tu mi oborimo tu skupštinu opštine, ustanovimo svoju vlast koja raspiše referendum o prekidu mobilizacija na teritoriji skupštine opštine Senta. I tu moji ljudi preuzmu vlast, mi državnu vlast preuzeli, ono ura, sve oslobođeno, i tu shvatimo da smo otkrili spasonosnu formulu.

Kako sam hteo u oslobođeni Beograd

Dogovorim ja odmah sa svojim drugovima u Adi da oni to isto naprave, Ada je susedna opština od Sente. Dođemo mi u Adu, a tamo ima jedan veliki industrijski kompleks, i sad je već bilo jednostavno - znamo recepturu, koliko jaja, koliko brašna, narod na ulice, skupština da odluči i - gotovo. No, pošto su tamo Mađari, a oni vredni ljudi, nemaju oni vremena da se zajebavaju sto godina: u devet je počelo, u pola 11 bilo gotovo. Sve smo se dogovorili - da počnu demonstracije kad zasedne skupština, nema se vremena, nisu oni blesavi da stoje na ulici ceo dan kao neki ulićari, nego da mi obavimo tu formalnost. Ja izašao na balkon, bogu fala, taj balkon je bio drugačije koncipiran, nisam morao da ponavljam iskustvo, držim ja govor o bratstvu i jedinstvu svih naroda i narodnosti, kako smo mi, svi smo, al' jedno je jasno da l' se kaže haburum, il' se kaže rat, il' beke, il' se kaže mir, potpuno je svejedno, mi svi znamo o čemu se radi, mi nismo za haburum, mi smo za beke, i to je to. Tu oni shvate šta sam ja hteo da kažem, oni kažu *hoćemo Čanka*, ovi podnesu ostavke ko je treb'o, ne podnese ko nije treb'o, napravimo mi na brzaka deklaraciju, i za sat i po mi završili.

Čankov grb i program, nacrtan jedne tuzlanske noći u novinarskom bloku

Sad se meni osladilo, kako to lepo ide taj proces - uzmeš i dovedeš narod, obaviš skupštinu, nema tu neke preterane pameti, važno je samo otkriti recept, onda ga samo primenjuješ. Tu sam ja prevideo nešto, kako kaže moj idol u ekonomiji **John Locke** koji je izmislio papirni novac - ako je nešto dobro, čini to još više, pa će biti još bolje. Nema veze što paprinim novcem nastaje inflacija. Onda, odemo mi u Temerin, to je sledeća opština, da i njih slupamo, međutim oštro oko moje primeti, jest da je tu narod, jest da tu skupština, sve ima, a ima nešto i mnogo kola u kojima sede neki koji kao nezainteresovano čitaju novine, pa šalu sprovode. Vidim ja, *Nenade, neće tako valjati*, 8. je novembar '91. Idem ja sad u Beograd. A moram da pomenem da smo prvu podršku dobili za našu akciju u Senti od *Mirovnog pokreta Valjeva*, a ja sam se čuo telefonom s **Vukom Draškovićem**. Ja mu kažem: *druže Vuče, da ti digneš ustanak sad u Srbiji, a ja ću u Vojvodini, pa da se mi sretnemo lepo u oslobođenom Beogradu, da porazimo nenarodni okupacioni režim Slobodana Miloševića, kamarilu domaćih izdajnika i njegove fašističke sluge. Kaže Vuk: vidi Čanak, dobro ti je to, sačekaj ti jedno nedelju dana ti da izdržiš, pa ćemo mi onda da ruknemo od dole i ove da slupamo.* Odem ja, dakle, u Beograd da se sretnem sa Vukom, nisam ni stajao u Temerinu, vidim uhapsiće me odmah, stignem ja - kad vidim, Vuk nešto budalasa na krunskim savetom, nešto oni mađijaju, Diznilend za odrasle, ma nema veze. Odem u Pančevo, tamo s nekim prijateljima podgovorim pobunu, vraćam se u Novi Sad i idem da spavam kod ženske, znam da će me uhititi kad dođem kući. Međutim, tamo baba, sirota poplašena žena, ja zvonim usred noći, odem da tražim žensku u kafiću, kaže ona *evo saću ja.* Meni sad dosadilo da sedim pred babinom kučom, nego ja odem do svog stana da se presvučem. E, to mi je bila greška. Kako sam nogom kročio u stan, leva mi noga još napolju, kad ono dvojica - a to su isti oni udbaši koji su me već apsili, kažemo mi *zdravo-zdravo, šta ima*, kažu *mi bi da ti pođeš sa nama.* A pošto me već znaju, kažu, *obuci se ti malo toplije.* Vidim ja, neće valjati, čim treba da se toplije oblačim, pitam ja njih: *'oćete vi mene likvidirati*, kažu oni *ma jesi ti normalan, ali možda će potrajati pa da se ne smrzneš.* Sipali mi po kajsijevaču, obuko se ja, i idemo,

Kako sam postao dobrovoljac

Stigli mi u udbu, kod njih u kancelariju. Kad kaže: *znaš ti što smo mi tebe zvali?* Ja kažem *bogumi ne znam.* Kaže: *vidi, ti se nisi odazvao na poziv za mobilizaciju*, ja kažem *kakav poziv, majku vam jebem, nisam ni dobio.* Kažu, *nisi bio kod kuće, nismo mogli da ti uručimo.* Kažem ja, *kako ne znaš, u svim novinama možeš da pročitaš gde sam, kako ne znaš gde da mi uručiš. Ne, ne*, kažu, i na licu mesta pozovu vojnu policiju, dođu njih četiri, oboružana, jedan podoficir, predaju oni mene, kaže udbaš *nemojte ga baš vezivati, miran je, nema potrebe*, a ja već vid'o sebe kako me zatrpava u ruševine, znaš ono negde, kao kad me ubiju metkom u potiljak i ja sad razmišljam: ovo ti je bilo to Nenade, probo si šalu i zajebanciju, e, saćeš da platiš. A razmišljam uvek to tako u životu biva, samo da se ja u samrtnom času dobro pokažem. Sad, izlazim ja sa ovim policajcima, kažem ja *stoj*, vratim se onim udbašima, prigrlim jednog na grudi i kažem: *čuvajte mi Vojvodinu.* Velim ja ovako sebi, *jebem ga, nekad će trebat te poslednje reči, pa bolje sad dok to još ima neku javnost, nekoga ko će to da prenese*, nego kad odem pa me tamo u nekoj jarugi upucaju. Krenemo mi, mislim ja neće me valjda sad ubiti, a možda i hoće, ali ko ga jebe, ja sam reko čuvajte mi Vojvodinu i sad... Odvezu oni mene u vojni zatvor na Paragama, to je pored Novog Sada, i sad ja očekujem, saće da me u'apse, gurnuše me u neku prostoriju, a ja očekivo sad neka tamnica, memla, pa akrepe davi, bukagije neke da mi stave na noge, da me okuju za zid i tako, ja to sve već zamislio, i to mi bilo dobro. Znaš ono, ako već treba da poginem, bar da kad se to bude filmovalo da dobro izgleda. Kurca! Zatvore me u garažu! Pa zamisli poniženje, i pičku materinu... robijao u garaži! To je pozledilo moj dignitet i integritet da ja to opisati ne mogu. Sedim ja u toj jebenoj garaži, na nekim vojničkim razbijenim krevetima, a neki ljudi tu još spavaju - pokupili onu pijanu vojsku po gradu, pa ono pjano, smrdi, upišalo se... Ja sedim i mislim o svojoj tužnoj sudbini, jer ne daju mi čak ni da budem u tamnici gde memla akrepe davi, nego sedim u garaži s pijanom vojskom koju su za noge izvukli iz kafane. Ujutru neki stariji vodnik, a znam ga od ranije jer sam s njim imao verbalni duel ispred novosadske komande još u septembru, kažem ja njemu: *slušaj brate ovo mora da je neka greška, ja sam politički lider, ja sam vođa pokreta otpora, kakve su ovo gluposti?* Ode on na telefon, vrati se i kaže: *vidi, nije greška.* Tu ja shvatim, nije slučaj neg' namera njina, odo' ja u kurac. U svakom slučaju, ture oni mene u kombi, i odvezu iz te garaže, nema bukagija, al' opet ne možeš da izađeš, ista stvar. Ali ja sve nešto mislim, ako preživim, to će onako lepo zvučati u biografiji - nenarodni režim ga je više puta hapsio i zatvarao. Garažu preskočiš, jebeš ga, ni ovima ne piše gde su ih zatvarali. E, tu ja shvatim da sam više puta hapšen i zatvaran i da mi predstoji jedna sjajna politička karijera, po tom osnovu, međutim, odvezu oni mene u Ilok. Jao, kad smo mi prešli ono, pa ja gledam i razmišljam, saće da skrene s puta, pa u prvu jarugu, metak u potiljak, kao oteo se pa bežo... Ali, neki dobri ljudi tamo, oficiri, kažu *ti si taj*, ja kažem *ja sam taj*, kažu *e dobro je sad si naš.* Ja kažem *fala, utešili ste me*, i sad razmatraju u koju će me jedinicu, i kaže, *nemoj u onu, tu su rezervisti, nego ajd u ovu, tu su dobrovoljci*, kaže, *a tu su stariji, pa ćeš s njima moći bolje da razgovaraš, oni su pametniji.* Mislim ja, *jebo te pamet kad se javio dobrovoljno, a mene u bukagijama dovukli...* U svakom slučaju, ture oni mene u tu dobrovoljačku jedinicu, a tu ona fabrika "Razvitak" u Iloku, pravila cigle pre rata, a onda ovi osvojili, tj. oslobodili kako oni to kažu, laboratorije - u njima dnevni boravak, a u kancelarijama spavaju. Ulazim ja, onako kosat sav, nisu me ni ošišali, gledaju me oni, a jedan drži otvorene novine, vidim ja preko ramena moja slika velika, pola strane, i krene kako sam ja vaki-naki, pa izdajnik i to, i pita: *jesi ti taj.* Kažem: *ja sam.* Vidim, atmosfera dosta ledena, i sad da izvadim situaciju kažem ja *šta ima braćo ima l' rakije?* Tu mi odmah nađemo zajednički jezik. Zveknuli mi rakiju, *je l' ko za kafu*, pitam ja, odma ja kuvam kafu, pa im opet sipam rakiju, da ih napijem pa da ne mogu dobro ciljati, pa da me ne ubiju odmah. Pokažu oni meni kancelariju gde ću da spavam, sklupčao se ja pa kao spavam, a sve virim na jedno oko, pa kad priđu da me kolju ja bar jednog da zviznem, da me duša mine. Čujem ja malo, vrata se otvore, pa zatvore, pa otvore, pa zatvore. Posle su mi kazali da su išli da gledaju, pa kažu: *vidi, mirno spava, ne može da bude tako velik zločinac pa tako da spava*, pa su imali dileme, a onda su došli do solomonskog rešenja, da mogu da me ubiju uvek, da ne moraju žuriti, nego da me malo provere. I tako je počelo to moje ratovanje koje je trajalo dva meseca.

Kako sam preodgojio pijanu bandu

Prvo sam, nekih mesec dana, bio u Iloku, posle na bogojevskom mostu, ali kad su me oni posle malo upoznali, onda je bilo zabave.

Jednu noć, oni uzeli, popilo se bogu hvala, kako to već priliči u najboljoj srpskoj vojnoj tradiciji, opjanilo se sve i krenuli da pevaju "*Marširala, marširala kralja Petra garda*". I ja skočim, kažem *ne može to da se peva...* au, to je repetiralo, to urlalo *ne možeš ti tako nama.* Pa *ne može braćo, falširate*, kažem ja, *to ozbiljna četnička pesma, kaki ste vi to četnici tu ko pijane svinje, nije to u redu, ja sam znate diplomirao flautu i klavir, moje uvo ne može to da izdrži.* Dam ja njima intonaciju, da se vidi ko može da peva ko ne može, i uvidim ja tu - ko ima sluha može da peva, ko nema topće nogama, jer to je koračnica. Dam ja njima intonaciju onako u tri glasa, da to bude odlučno, da se ne deru ko pijane svinje, i dopadne se to njima, sada to lepo zvuči, to horski, pa tri glasa, pa sve. I vežbali mi to vežbali, ali kažem ja *braćo, to koračnica, to mora u stroju da se vežba* i ja njih napolje, pa kažem: *bando pijana, pogledaj se na što ličiš, zakopčaj se, bre sramotiš slavnu srpsku vojsku, nego jen, dva tri-i - marširala, marširala kralja Petra...* I sad mi oko fabrike marširamo i pevamo, jer mi kad ulazimo u oslobođena mesta, moramo pokazati da smo mi ozbiljni ljudi, a ne tamo neka banda. Tri dana sam ih terao da vežbaju, i kažu oni meni: *jebi se ti Čanak, ti tu nas muštraš ko mladu vojsku.* Tu ja vidim, moram nešto da smislim. Tu ja ovakvu tezu odvalim: *vi'te braćo, mi sad idemo da oslobađamo, normalno. No, ima tamo drugog življa, ako smo oslobodilačka vojska, moramo odmah sa lokalnom populacijom da imamo dobre odnose, a ima tamo Mađara, pa moramo mi neku mađarsku pesmu da naučimo, da oni znaju da smo mi na njihovoj strani.* Sad me oni bledo gledaju, niko ne zna reč mađarski, niko ne zna ništa, kako će da pevaju. Međutim, u jednoj jedinici bio jedan dečko Mađar, i - pošto je glupo da ih nove pesme učim da pevaju - prevede on pesme ovu "Marširala marširala..." na mađarski: *Marširazdi, marširazdi Peter kiralj garda*", i sad, ja njih način reči na mađarskom, da pridobijemo i lokalnu populaciju kad ih budemo oslobađali.

Kako sam postao kuvar

Ja sam nosio i uniformu i beretku. Međutim, nismo imali oznake, i kažu oni meni: *pa stavi neku oznaku, ubiće te neko... evo stavi zvezdu.* Kažem ja: *tu propalu ideologiju, ne pada mi na pamet.* Kaže, *pa dobro, stavi kokardu*, kažem ja *e ne mogu braćo iz ekoloških razloga. Što iz ekoloških*, kaže, a ja kažem: *pa vidiš da tu ima dve glave, jebo te, ja to kad pogledam odmah me podseti na ono tele iz Černobila s dve glave, to neka radijacija, otrovno, osim toga to ofanzivna životinja, orao, a mi smo oslobodioci, defanzivni.* I onda sam od jednog trogodišnjeg dečka dobio patkicu-žutkicu, bedžić, i to sam onda stavio pošto je patka defanzivna životinja, pa sam išao s patkom, to da se odma vidi ko ovde ima patka, ko nema. Međutim, problem je bio u tome što ja nisam znao za jednu pojavu, koju su mi posle javili s naše osmatračnice da to fluorescira u mraku! Iš'o sam i svetleo ko svitac u mraku i velim, dobro je što nije bilo nikog u blizini ko bi me uz'o za vepra da me skine ko vrapca.

E, prebace nas za Bogojevo, u neki kanal. Ono hrana tako-tako, daju vojsci da jede grašak, a ja sam bio lovac, nije mi to strano. Idemo mi u patrolu, i najedanput ja dignem pušku i bum, opalim. Oni svi poležu, *šta ti je, eno ga vido sam ga*, kažem ja. Vid'o sam ga, odemo mi da pogledamo, srndać, ja sam dobio naređenje: *ako vidiš da se neko šunja i ne zna lozinku, ti odma pucaj, nemojte vi meni, jel se šunjo? Šunjo, niste ga ni videli, je li znao lozinku?, nije znao, ne znam ja je li se on prerušio ili nije, da mi to skinemo.* Odnesemo mi srndaća u logor, skuvao ja paprikaš ovim dobrovoljcima, srneći, a ja bogu hvala, u životu sam bio svašta pa i kuvar. Jede cela regimenta, svi me u zvezde kuju, jedu tri dana, pošto je ostalo i zasutra, i kažu posle trećeg dana oni meni: *vidi, saćemo mi po vepra, ti nama kuvaj, a mi ćemo umeste tebe u patrolu.* I tako sam ja posto kuvar, i kuvao lepo dobrovoljcima, oni mene pazili, mazili. Slali smo vojnu policiju da donese bolju papriku, ova lokalna je bila dosta loša pa nema paprikaš pravu boju, i vrlo smo se lepo slagali.

Kako sam završio rat

Posle toga, u neko zlo doba, pročuje se glas da Arkanovci hoće da me

Izlazim ja sa policajcima, kažem stoj, vratim se onim udbašima, prigrlim jednog na grudi i kažem: *čuvajte mi Vojvodinu*. Nekad će trebat te poslednje reči, pa bolje sad dok to još ima neku javnost, nekoga ko će to da prenese, nego kad odem pa me tamo u nekoj jarugi upucaju.

ubiju. Tu se dobrovoljci najede, kaže moj drug **Suvi**: *majku im jebem, oni tebe da ubiju*... Pa straže oko mene da me ne ubiju, kaže Suvi, *šta ima oni da te ubiju, mi te hranimo, mi te pazimo, mi ćemo da te ubijemo*. I tako su me čuvali, jer su me shvatali kao svoje vlasništvo, a u međuvremenu je nama stizala ta hrana što nam je vojska slala, a ja ove hranio paprikašom. Tu ja otkrijem da je u blizini, jedno kilometar i po, jedno cigansko naselje, i ja da ne propadne - jer kod nas u Vojvodini se hrana ne baca, nije običaj, i ja kod Cigana: *Alo, Cigani, ručak*, i hranim ja njih, a oni svi kako sam ja human i to, a ja sve njima: obezbedio Čanak, autonomaš, Vojvodina. Posle sedam dana, kako vojni kamioni na put, Cigani se okupe i viču: *Živeo Čanak, živela autonomija*. Birač je birač, vi'te, ja sam uvek o tome razmišljao na najbolji mogući način.

I tako, korak po korak, u međuvremenu su se političke okolnosti bile da je jako mnogo ljudi intervenisalo za mene, uključujući pokojnog **Vilija Branta**, niz poslanika i parlamenata iz sveta, Amnesti je digao paniku, i posle dva meseca, dođoše po mene, ja mislim sad će da me skinu, turili me u kamion, i ono, umesto jarka koji me sleduje - Novi Sad, i kažu: Beži odavde da *te više ne vidimo*, i tako se završi moj rat.

Prošlo vreme za balkone

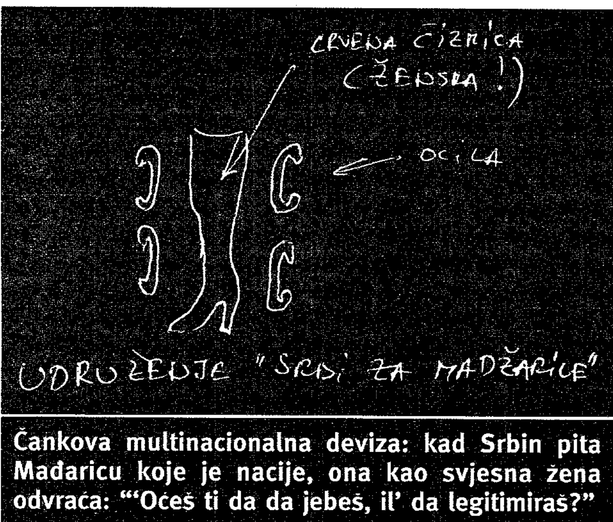
Posle toga više nisam imao balkone, ali je tada još situacija bila dosta ozbiljna, jer smo mi tada objavili *Memorandum o Vojvodini*, u kome smo izložili svoju tezu da je Vojvodina subjektivitet s kojim nema zajebavanja, da mi ne priznajemo ovakav odnos prema Vojvodini itd. Malo sam skratio, ali to je suština. Odemo mi u Sombor da promovišemo memorandum, bio je to 24. april 1992. godine, ono ja poznat, vratio se iz rata, dobio u knjižicu upisano i učešće u ratu, sav čudo od čoveka. Pojavljivalo se tad što nisam odbio da idem u vojsku, kako da odbijem, *bre odneli me, jesi ti lud, to je kao kad bi ormar odbio da se seli*, toliko je otprilike bilo i moje šanse da nešto učinim. U Somboru prepuna Gradska kuća, mi držimo tribinu o položaju Vojvodine, pa nadnacionalna opcija, pa građansko društvo. Ne prođe deset minuta, kad ulaze "posetioci", njih 30 u maskirnim uniformama sa automatima, "dobrovoljački odred Vukašin Šoškočanin" ima primedbu na naš memorandum o Vojvodini. Da ne duljim priču, podjurili su skup, mi smo bežali po Gradskoj kući, zaključali se u neku redakciju, oni razbili vrata, pa za nama, mi kroz sporedni izlaz, vamo-namo. A zvali policiju, policijska stanica 120 metara od Gradske kuće, trebalo im je 46 minuta da stignu. Nema veze, nešto su imali baš posla i tako. U svakom slučaju, tad sam bio u Somboru, sledeći puta sam išao *mnooogo* kasnije... dok se malo tamo nisu smirile strasti. I više ni vreme nije bilo za balkone, jer jednostavno, sve se promenilo.

Sada u Vojvodini

Ovog trenutka je vrlo komplikovana situacija, zbog toga što sad bi svi da se upišu u mirovnjake i autonomaše, i sad ti ne možeš verovati kolika je navala u naše redove, zato što, dok smo bili napadani, dok **Milošević** nije zaokrenuo politiku. Jer *mir, normalno, oduvek nije imao alternative, a ja kao jedan poznati ratni zločinac i koljač sam išao u rat, sram me bilo*, sada se to promenilo. Već par godina, to moram reći, niko nas ne uznemirava, nemamo maltretiranja, policija nas ne dira - vrlo budnim okom prate što radimo, prisluškuju, ali čak nema ni telefonskih poziva. Shvatili su da je svaki napad na nas samo dodatna promocija. Oni su pokušali da nas uguše, ali to im nije pošlo za rukom i u ovom trenutku u Vojvodini nije problem iskazivanje drugačijeg mišljenja, pa čak ni na tribinama nema više provokacija. Jednostavno, ovi poludeli nacionalisti su udarili glavom u zid, a ovi drugi nikada nisu ni bili ekstremni, i sve je to leglo, i vlada na neki čudan, perverzan način, jedna relativno opuštena i otvorena atmosfera. Naravno, uz punu zatvorenost medija, odsecanje svih potencijalnih financijskih resursa. Sad kad je bila poslednja mobilizacija, pohapsili su sve Šešeljeve i **Đinđićeve** pobornike i njih poslali na front - tako to **Milošević** radi - on onu političku opciju koja mu u tom trenutku smeta, pošalje na front. Ne mora da sudi, jer ako sudiš nekom, ostaje neki trag, zapisnik, pa saslušanje, pa presuda. Ovo nema - *pohapsiš, oteraš, zdravo*... Mi smo uspeli našim radom da smanjimo odziv na mobilizaciju, koji - uzgred rečeno - nikad nije bio ogroman, ne zbog želje za ratom, nego zbog građanske discipline, koja je poznata, ali je svedena na svega šest procenata. Mislim da je to veliki uspeh svih onih koji su na tome radili.

Teorija o nacionalizmu i onaniji

Kada se gledaju akademici ove tzv. Srpske akademije nauka, čovek dobije potpuno čudnovate ideje. Zato što su se oni na toliko mesta izlupetali najraznovrsnijih budalaština, da kad kreneš da razmišljaš po njihovim načinima spoznaje sveta, u smislu *Srba kao naroda najstarijeg na planeti, nebeskog naroda*, ne mogu se sve te gluposti ni pobrojati, onda sam shvatio da samo treba prihvatiti jedan neobavezni način razmišljanja i to se može dokazati. Čistom logikom se može, onda, napraviti i izvesti teza da je drkanje finalni stadij nacionalizma. A evo kako. Kada je čovek nacionalist, onda umesto da kao svaki normalan čovek kad vidi dobru žensku, prva mu je zamisao da ju odvuče u krevet, on krene da misli koje je ona nacije. I onda, time što neće da se polimerizuje sa pripadnicama druge nacionalnosti, sebi smanjuje polje seksualnog delovanja u ogromnoj meri. Pošto je nacionalizam sam po sebi skopčan vrlo tesno sa šovinizmom, odbijanjem različitosti, a pošto je naučno dokazano da se Srbi i Hrvati daleko manje razlikuju nego Srbi i Srpkinje, to je normalna posledica da se čak i drugi pol odbacuje zbog različitosti. I naravno, pošto svaki nacionalista u svom etalonu idealnog pripadnika svoje nacije kreće od sebe samog, i više mu niko ne može odgovarati, jer je on jedan i jedinstven, onda ostaje sam sa sobom, da se igra sam sa sobom, što se u narodu zove drkanje. Tako da, u tom smislu, mi koji smo opredeljeni za anacionalnu opciju u seksualnom smislu se možemo opredeliti kao jebači, a nacionalisti kao drkadžije.

Čankova multinacionalna deviza: kad Srbin pita Mađaricu koje je nacije, ona kao svjesna žena odvraća: "'Oćeš ti da da jebeš, il' da legitimiraš?"

O očevima nacija

Evo recimo, poznata je stvar, i to je isto moguće dokazati - koji je način da se postane otac nacije. Tako da se narodu jebe majka, jer je vrlo komplikovano postati otac drugim načinima, jer se to i tako postiže seksualnim putem. A s druge strane, narod koji pristaje da dobije oca post festum, treba ga odmah hospitalizovati u bolnicu za debilnu decu. Zato što posle toliko vremena postojanja njemu još uvek treba otac, on ti treba dok si mali, a kad porasteš, to više nije tako.

O Tuzli i različitosti Bosne

Tuzla je najbolji dokaz i zato ju svi mrze, naročito nacionalisti, da ništa od ovoga nije bilo neumitno. Nacionalisti su čudo - oni stalno traže neku višu silu zbog koje baš tako mora da se desi, i eto, baš su oni bogom dani da sprovedu nešto što se šesto godina, od Kosovske bitke, ili tisuću ljeta u Hrvatskoj, čekalo. Jednom prilikom '92. godine bio sam gost slovačkog parlamenta. Posle prijema sam otišao sa ljubaznim domaćinima u pivnicu u Bratislavi, po imenu *Mamut* sa 2000 mesta, a pivo ne možeš da izbrojiš, ne može i digitron da stane. Sednemo mi i pijemo pivo i ja pitam mogu li da nazdravim domaćinima: "Braćo Slovaci i sestre Slovakinje, kucnuo je čas da i mi Slovaci uzmemo svoju sudbinu u svoje ruke. Protivprirodna versajska tvorevina Českoslovačka, oduvek je gradila privid svog ekonomskog prosperiteta na jevtinom radu nas Slovaka i jevtinim sirovinama istrganim iz grudi naše jedine majke Slovačke. Ali, s tim treba prekinuti. Za nacionalnu propast našeg naroda najodgovorniji su Česi, Mađari i Jevreji. Zbog toga mi moramo sada najzad uspostaviti svoj vekovni san, a to je nezavisna država. Mi Slovaci nikad nismo bili genocidan narod, sa nama žive i mnogi drugi narodi, ali ako neko misli da može da se ne pokorava zapovestima nacionalne države, neka ide, nije nam potreban. Neki kažu da u Slovačkoj moraju da se govore i drugi jezici osim slovačkog, a ja vas braćo pitam: ako se u Slovačkoj neće govoriti slovački jezik, a gde će se onda na svetu govoriti. I zato braćo Slovaci i sestre Slovakinje, uz sve slobodarske tradicije našega naroda, pozdravljam vas s našim tradicionalnim pozdravom: *sloboda ili smrt!*". Tog klicanja, tih ovacija, tih ustajanja s drugih stolova, tog nazdravljanja... nisam video nikad i nigde, ni pre ni posle. Kad su se ovacije stišale, jer su neki rekli *Čanka za predsednika*, čak je bilo predloga da ostanem kao politički savetnik i u tom pravcu, dobio sam priliku da završim svoj govor sledećim rečima: *protiv onih koji drže ovakve govore u Srbiji se borim već godinama i nadam se da ćete mi u toj borbi pomoći*. Platili smo i otišli.

Zašto hoću biti političar

Pa, kako da vam kažem? Kad sam ja bio muzičar, mladi roker, to, ko god vam kaže da je poč'o da svira zbog muzike, laže, počeo je da svira zato da ga ženske gledaju. I politika je tu, kao nešto, znate, postala vrlo popularna u poslednje vreme. Nisam ja zbog toga počeo da se bavim politikom, istini za volju, ali primetio sam da ima nečega u izreci da svi lekari na svetu pišaju u lavabo i jebu medicinske sestre, a političari jebu novinarke. Razlog je sledeći: kad ti možeš kao muškarac u životu da ono, kao sediš i ti sad pričaš svoju priču, a da te neka lepa žena gleda s očima i sve ju interesuje, pa još da postavlja potpitanja, pa se još kao zanima za herojstvo tvojih ideja, pa uvažava sve što si učinio - to ni jedna druga profesija ne dozvoljava, osim javnog delatništva koje se ponekad odvažno naziva politikom. To je po prilici kao prsti na nogama i nokti na rukama, ono što sam nasledio od svojih predaka, tako i vođa čopora - političari su vođe čopora, lideri. A lider, kao vođa čopora, on je najjači mužjak, i normalno je da najjači mužjak pojebe najviše ženki, jer se time i najbolje potomstvo stvara. To je jedan podsvestan nivo, da kad si ti kao ispred drugih, pa ih ti kao vodiš, ti si najjači i onda žene više vole da se tebi daju nego nekom drugom. To otvara neverovatne mogućnosti delovanja neodgovornim pojedincima u koje ja, dakako, ne spadam, međutim, mor'o sam da primetim tu pojavu, naravno gnušajući se nad pojedinim zlupotrebama kojima sam imao prilike da svedočim, jer u ovom trenutku valjda imamo i preča posla od takvih stvari.

Posljednji Mohikanac

Napisao & snimio: Vladimir Desnica

Varivode. Nikada niste ni čuli za njih? To vam je jedno malo seoce pokraj Devrski ili, za lošije poznavaoce zemljopisa, pokraj Kistanja. Za one pak koji su zemljopis učili tek kroz posljednja ratna događanja, olakšat ćemo orijentaciju. To je ono malo mjestance u kojemu su "nepoznati počinitelji" krajem rujna oslobodili života jedanaestoro staraca i starica.

A što, poštovani čitaoće, znači to ime, Varivode? Ako bismo tu smjesu nazivlja preveli hrvatskoengleskim, proizašlo bi da je to mjesto u kojemu se vodi rat - War & (kojeg neki) vode. Ili, kako bi se to narodski reklo - Rativode. Smiješno je u svemu da su Varivode za vrijeme bivanja "Krajine" bile pošteđene eksplicitnog uključivaja u ratna zbivanja, a tako je bilo i za "Oluje". Rat za njih, naprosto, nije imao interesa. A onda, nekako, dogodilo se.

Nakon 28. rujna Varivode su spale na samo jednog stanovnika, djedu Milana Pokrajca, starog 77 godina.

Kada je začuo prve pucnje sakrio se u kuću i tri dana nije izlazio. U kući ga je i pronašla hrvatska policija koja od tada o njemu brine. "Deda Milan", kako ga zovu policajci, Zagorci, uglavnom leži na poljskom krevetu u dvorištu svoje rodne kuće. Teško se kreće. Ima rak debelog crijeva. Tri puta je operiran i misli da je to bilo i previše. Bog dao, Bog uzeo. Ipak, svakog jutra smogne snage da sa svojim šarcem išeta na pašu.

Na pitanje kako će se grijati ove zime, odgovara: "Neću ja zimu niti dočekati. Želim umrijeti gdje sam i rođen. U mojem selu pokraj moje kuće, a ne u hladnoj sobetini neke bolnice.

Pokraj njega leži veliki "Sovjetski" atlas svijeta i "Prohujalo s vihorom". Deda Milan okrenuo se čitanju.

"Što se zapravo dogodilo kada su hrvatska vojska i policija ušli u Krajinu?"

"Rat je prošao pored nas. Ovdje nije ispaljen niti metak. Oni koji su se preplašili, otišli su. Ja se nisam bojao. Dosta sam proživio pa, ako mi je suđeno, neka me ubiju, mislio sam."

"Što se nakon toga događalo?"

"U prvo vrijeme ništa. U selu je ostalo nas petnaestak. Potom su došli mještani sela Rupe i počeli odnositi stvari, pljačkati. Prvi sam puta vidio hrvatsku službenu uniformu kada me policija našla u kući, nakon što su ubili moje susjede."

"Kako se osjećate?"

"Bolje nego ikada, osim što me muči moja bolest. Nije za to kriv rat, godine su to, razumiješ. Policija me dobro čuva, ne moram brinuti o hrani. Pomognu mi i oko konja."

"Jeste li za pivo, deda?"

"Može, može, ali kada bih bar nekako došao do vina. Navikao sam na vino, a sada ga nemam."

Na ulazu u Varivode kontrolna je točka policije, i na izlazu. Uz dedu Milana stalno dežura policajac da mu se, ne daj bože, nešto ne bi desilo.

Na pitanje kako će se grijati ove zime, djed Milan odgovara: "Neću ja zimu niti dočekati. Želim umrijeti gdje sam i rođen. U mojem selu pokraj moje kuće, a ne u hladnoj sobetini neke bolnice."

U susjednom Smrdelju, desetero staraca luta avetinjski praznim selom. Osamdesettrogodišnja baka Marta Vranjković zakasnila je, kako sama kaže, u izbjeglićku kolonu. Slabo čuje, loše vidi i ... prekasno je otkrila da je većina njezinih suseljana otišla. Rado bi kćerki u Erdevik kod Beograda ali, kako da joj javi da dođe po nju?

"Povezi me, rano, ako mogneš, do moje ćeri" - govori mi. "Ništa ovo novo ne valja. Šta da radim ovdje sama, bez mojih?"

Njezin šesnaest godina mlađi suseljan, Milan Vranjković, objašnjava zašto nije otišao iz Smrdelja - "Nemam nigdje nikoga. Kamo, komu da odem. Odlučio sam ostati, pa šta bude."

"Vidjeli smo opljačkane i spaljene kuće. Znate li tko je to napravio?"

"Oluja!"

"Tko deda?"

"Oluja, sinko. Oluja." ■

Unatoč nestajanja zelenog pokreta u Splitu, objavljujete redovito tekstove o etičkom i pravnom animalizmu, a nedavno ste u Italiji bili na jednom znanstvenom skupu o biodiverzitetu. Što je bio sadržaj tog skupa ?

Prvenstveno se govorilo o izgledima Konvencije o biodiverzitetu iz Rija. Poznato je da se problem biodiverziteta postavlja u posljednje vrijeme na krajnje dramatičan način, uslijed spoznaje da širom svijeta svake godine iščezava više stotina biljnih i životinjskih vrsta. Do danas je znanstveno opisano oko milijun i 400 tisuća vrsta, ali najnovije procjene ukazuju da na planeti postoje ne manje od 30 milijuna vrsta, a najveći dio toga, ako se sadašnji ritam istrebljenja nastavi, ljudi nikad neće upoznati, a kamoli opisati, iskoristiti i zaštititi. U utrci s razornom tehnologijom i vlastitom demografskom eksplozijom čovječanstvo danas pokušava to istrebljenje života barem donekle usporiti, no sigurno je da će visoka stopa iščeznuća u narednim godinama ostati neizbježna. Sve to dakako tiče se i Evrope, koja je također ugrožena na više ravni: uništavanjem mnogih ekosistema i biotopa, nestajanjem na stotine vrsta, ali ne manje i ugrožavanjem genetske čistoće pojedinih vrsta i varijateta biljaka i životinja.

▶ Koja je bila tema vašeg izlaganja ?

Organizatori su mi zadali temu *Biodiverzitet i kultura rata*. Ta tema je mogla značiti nekoliko stvari :s antropološkog ili barem s modernotehnološkog gledišta mogla je značiti stalnu praksu civilizacijskog razaranja prirode od Homo fabera, a mogla je značiti zaborav ekološke i zaštitne brige u društvima koja su zahvaćena ratom, i priču o neposrednim štetama koje rat nanosi prirodi i biodiverzitetu.

No, ja sam predložio jedan nov pristup temi, a ujedno bitno i, po mom sudu, nužno proširenje problematike biodiverziteta.

▶ U čemu se sastoji to proširenje koje predlaže nebiolog o uobičajno biološkoj problematici ?

Podsjetio sam da u klasičnoj literaturi od Aristotela do evolucionista termin ‚*bios* uključuje, pored "drugih životinja", i našu vrstu *Homo sapiens sapiens* kao predmet zoologije i ekologije. Ne zadržavajući se na mnogim teoretskim pitanjima ograničio sam se na opis nekih činjenica - koje bi mogle moju tezu početno potvrditi - a posebno činjenice da čovječanstvo uništava s jednakom brutalnošću i iracionalnošću biološke kompleksnosti oko sebe (biocid) i kulturne kompleksnosti unutar sebe (genocid, kulturocid).

▶ Kako ste tu proširujuću hipotezu o biodiverzitetu povezali s temom rata ?

Iz mnoštva primjera suvremenih multikulturnih društava koja danas potresaju ratovi ponudio sam kao najbolji tužni primjer slučaj južnih Slavena na Balkanu. Uz neke dijelove Rusije i Kavkaza, nigdje u Evropi nema prostora s toliko kompleksnosti i međuovisnosti kultura kao na teritoriju bivše Jugoslavije. Tu je stoljećima koegzistiralo preko 20 autohtonih etničkih skupina Slavena i ne-Slavena, te sa kulturama srednjeevropskog, mediteranskog, islamskog i romanogrčkog tipa. Odnosi među tim etničkim skupinama bili su uvijek vrlo dinamični u pozitivnom smislu - s bogatim spletovima prihvaćanja i razmjena, ali i u negativnom smislu sa sukobima, promjenjivim hegemonijama i egzodusima naroda. Međutim, nikad u moderno doba diverzitet i zajednički život tih skupina nisu bili toliko ugroženi kao u ovim našim danima nacionalističkih bijesnila.

▶ Može li se i teorijski općenitije ustvrditi postojanje krize kulturnog diverziteta u suvremenom svijetu ?

Bio- i etno-diverzitet

Razgovarao: Stojan OBRADOVIĆ (Stina)

Riječ je o jednoj daljnjoj teorijskoj postavci. Nije li u ovo doba razaranja tolikih ekosistema i tolikih vrsta i varijiteta biljnog i životinjskog svijeta i samo čovječanstvo istovremeno pred procesima erozije suživota autohtonih etničkih skupina koji dijele iste teritorije? Nismo li pred jednim generaliziranim procesom etničkih netolerancija, odvajanja, čišćenja i koncentracija etnija - koji proces se očituje u silovitim nacionalističkim buđenjima i konfrotacijama? Mnogo je pokazatelja da se upravo to zbiva kao snažna tendencija u suvremenim odnosima među autohtonim etnijama - dok se istovremeno, izgleda paradoksalno, ali je i objašnjivo, razvija jedno novo prožimanje kultura preko ekonomskih migracija, s novim problemima koje ove donose.

▶ Kako ste na skupu predočili konačno rješenje južnoslavenskog pitanja?

Poslužio sam se trima geografskim kartama u bojama koje su predstavljale etničku strukturu bivše Jugoslavije prije Drugog svjetskog rata, 60-ih godina i u listopadu 1995 godine. Žao mi je što te karte iz tehničkih razloga neće biti moguće reproducirati i uz ovaj razgovor, jer one plastično pokazuju kako su prostori izrazito bogatog i stoljetnog etnodiverziteta odjednom stravični prostori etnocida.

▶ Što pokazuje stanje prije Drugog svijetskog rata ?

Popis stanovništva iz 1931. godine nije sadržavao rubriku *nacionalnost*, već samo rubrike *materinji jezik* i *vjerska pripadanost*, ali se iz njega može ipak s visokom pozdanošću utvrditi etnička struktura u Kraljevini Jugoslaviji. Bitna je osobina te demografske strukture izrazito visok etnodiverzitet u suživotu i u teritorijalnoj prožetosti širom Jugoslavije. Srbi su kao relativna većina ukupnog stanovništva bili ujedno i najdisperziranija etnija - 30 posto ih je bilo izvan Srbije, uglavnom u BiH i Hrvatskoj. I Hrvati su vrlo disperzirani, 26 posto ih je bilo izvan Hrvatske. Muslimani su živjeli od Bosne do Makedonije. Samo su Slovenci i Makedonci bili dobro koncentrirani na svojim teritorijima.

▶ Da li je Drugi svjetski rat, s preko milijun poginulih i drugim posljedicama, značajno promjenio tu etničku sliku ?

Ne. Udio gubitaka pojedinih etnija bio je doduše nejednak, ali ne toliko, s obzirom na teritorijalni raspored, da bi značajnije izmjenio etničku strukturu. Jedino su gotovo iščezli Jevreji. Međutim, važno je za ovu našu temu istaknuti da je neposredno poslije rata došlo do nekoliko velikih kvalitativnih promjena, danas bismo rekli etničkih čišćenja, s nestankom ili sa značajnim smanjenjem triju neslavenskih etničkih skupina. Prvo, nestaje u političkom izbjeglištvu pola milijuna Nijemaca iz Vojvodine, Slavonije i Slovenije; drugo uveliko se smanjuje broj Talijana iz Istre i Zadra - od prijeratnih 300 tisuća Talijana po popisu iz 1981. tek 15.tisuća; i treće, turska manjina opada nakon rata za 2/3, čineći 1981. oko 100 tisuća stanovnika.

▶ A kako izgleda etnička karta za 1995. godinu?

Na njoj su vidljivi grozomorni razmjeri vrhunskog zločina ovog rata, jednog hotimičnog i sustavnog pluríetnicida, radikalnog razaranja etničke kompleksnosti od strane sukobljenih nacionalističkih pokreta. Geografska karta tog novog stanja plastično pokazuje kako u BiH i Hrvatskoj naprosto nestaje suživot etnija i kako tu ostaju tek male oaze, gotovo kao prirodni rezervati ili čak zoovrtovi etnodiverziteta u nekoliko urbanih središta - u Tuzli, Sarajevu, Zagrebu i Rijeci - te istodobno značajno opada etnički diverzitet u Vojvodini, na Sandžaku i Kosovu.

Ne računajući još protjerano i izbjeglo stanovništvo pred terorom raznih šovinizama, tj. ne računajući barem 10 posto neregistriranih izbjeglica i prognanika, te muškarce koji su izbjegli s raznih područja da bi se uključili u razne vojske, te statistike danas govore o oko četiri milijuna prisilno i kriminalno raseljenih osoba s hrvatsko-bosansko-srpskog područja: oko 300 tisuća Hrvata iz Hrvatske početkom rata, preko 400.tisuća Srba iz Hrvatske, vjerojatno oko tri milijuna Muslimana, Srba i Hrvata iz BiH, više od 50 tisuća Hrvata i Mađara iz Srbije, ne mali broj Muslimana sa Sandžaka. Uz sve to, još i mnoštva mladih ljudi koji su pobjegli izbjegavajući vojnu obavezu ili pošli zauvijek u emigraciju za normalnim životom, a broj takvih u Srbiji se procjenjuje na preko 200 tisuća, i u Hrvatskoj na oko 100 tisuća. Tako se vjerojatno, ukupno prisilno raseljeni, računajući i one koje službene statistike ne zahvaćaju približavaju brojci od pet milijuna ljudi. Oko miljun "privremeno" izbjeglih i prognanih nalazi se u Zapadnoj Evropi, ostatak u Hrvatskoj, u Srbiji i u tri etnički očišćena područja Bosne, gdje se sada ostvaruje jedna monstruozna razmjena istjeranog stanovništva i zauzimanja napuštenih materijalnih dobara

▶ Neki tvrde, a neki i vjeruju, da će raniji etnodiverzitet biti uspostavljen nakon sklapanja mira, pa je stoga njegovo razaranje za razliku od biodiverziteta u prirodi barem najvećim dijelom privremeno tj. reverzibilno ....

Takva je teza posve kriva. Vratit će se svojim domovima uglavnom ljudi koji pripadaju etničkoj skupini onih što će na kraju vladati određenim teritorijima. Za sve ostale, niti su po namjerama naših šovinista, niti su po raspoloženjima samih raseljenih ljudi takav povratak i obnova nekadašnje etnostrukture mogući. Prvi ne žele i čine sve što mogu da spriječe povratak iseljenih, a izbjegli se, pak, velikom većinom neće ni htjeti vratiti u svoje domove, ako bi to značilo povratak pod vlast šovinista iz druge etnije. Mislim da će se eventualnim sklapanjem mira među *Gospodarima rata* tek dokrajčiti velika prisilna seoba naroda, jer će sadašnji ostaci urbanih manjina moći "dragovoljno" zamijeniti ili prodati bar dio svoje imovine, kako bi napustili svoje etnički opustošene i za njih nepodnošljive postojbine pod vlašću nedemokratskih i šovinističkih vladara.

Da bi prikazao pitanje *Konačnog* rješenja južnoslavenskog pitanja, poslužio sam se trima geografskim kartama u bojama

▶ Što može i što hoće međunarodna zajednica učiniti da bi se ovakav slijed stvari spriječio ?

Vraćajući se našoj široj temi biodiverziteta, ova je etnička katastrofa vrlo slična s onim uništavanjem jedne šumske površine prebogate biljnim i životinjskim vrstama. Kad se jedna tropska šuma uništi nikakve su mogućnosti njene obnove. Suptilne stoljetne etno-kulturne međuzavisnosti na našim područjima složene su i ranjive upravo koliko i tkivo izvorne autohtone prašume. Uništeni prostor se može ponovno pošumiti, ali se dobiva jedna umjetna monokulturna ili kulturno homogenizirana šuma.

Nemojmo zaboraviti da u teškoće našeg kulturnog diverziteta spada i nesposobnost vladajućih entiteta, jednako u Srbiji kao i Hrvatskoj, da nakon istjerivanja "onih drugih" pristanu na normalna životna razlikovanja među Srbima, odnosno među Hrvatima.

Kad ne bude više Srba među nama, šovinistički će mentaliteti nastaviti proganjati diverzitete kultura i jezika kod samih Hrvata, nastavit će proskribirati regionalizam, alternativne stilove življenja, pluralitet masmedija, značajne političke razlike, demokratske smjene vlasti itd. Bit je nacionalizma u ustrajnoj totalitarnoj homogenizaciji društvene zbilje.

Baršunasta restauracija

Ljudi prošloga komunističkog aparata u gospodarstvu su tijekom niza godina stekli toliko konatakata da im je mnogo lakše bilo pristupiti privatizaciji u usporedbi s onima koji ranije nisu imali nikakva iskustva. Imali su *know-how*, poznavali su tržišta, imali su novce - ništa čudno što su pobjeđivali. To jest neka vrsta baršunaste restauracije!

Kad sam te prije šest godina posjetio na Hradčanima, tada već s diplomatskom putovnicom zastupnika našeg Sejma, oko tvoje kuće stajao je gusti prsten pripadnika tajne policije koji su nas fotografirali. Rekao sam ti tada kako je s komunizmom u Češkoj svršeno jer je Prag grad u kojemu komunizam ne stoji dobro i da ćeš ti uskoro postati predsjednik. Smijao si se, smatrajući to šalom. Danas, nakon šest godina, u svakoj od naših zemalja čuje se isti glas: "Revolucija nije završena!". Reci mi, Vašek, Zašto nisi završio revoluciju?

Ne bih se usudio ustvrditi kako je ta optužba osnovana. Znam, međutim, kako je to vrlo rašireno mišljenje. Treba stoga pokušati dokučiti koji su tome uzroci. Po mom mišljenju istodobno s padom komunizma slomila se i struktura navika, vrijednosti ili stilova života. Čitava pokoljenja bila su naviknuta na komunizam i znali su na koji se način u njemu mogu kretati. Poznavali su ga i, iako su ga mrzili, imali su istodobno nekakav osjećaj sigurnosti - slično kao u zatvoru, gdje se također nikome ne sviđa, ali po izlasku na slobodu svatko gubi orijentaciju.

Nešto slično dogodilo se zasigurno nakon pada komunizma, kada je bilo potrebno ponovno organizirati sebi život. Većina ljudi je podsvjesno računala kako će nakon revolucije sve naglo postati lijepo, ljudi će postati srdačni, prestat će krasti i varati... A svijet, naravno, iz dana u dan nije postajao ljepši, ali su zato ljudi izgubili dotadašnji osjećaj sigurnosti. Podsjećaju se na nade koje su imali u trenutku revolucije i uspoređuju ih sa situacijom koju vide oko sebe. Ta usporedba kod mnogih od njih izaziva uvjerenje kako revolucija nije završena.

Ako je moje razumijevanje ispravno, ona također predstavlja argument da je revolucija upravo završena. Onu vrstu sigurnosti mogao bi ljudima dati samo nekakav autoritarni vođa, što ipak nije bio cilj naše revolucije.

A zar ne misliš da završena revolucija u osnovi predstavlja izdanu revoluciju? Jer završena se revolucija pretvara u svoju suprotnost. Mi se ipak nismo borili za vlast nego za slobodu, za to da bi Poljaci, Česi ili Slovaci mogli sami sebi birati vlast. I u tom smislu revolucija jest završena, jer danas mogu izabrati takvu vlast. Tko hoće predsjednika Havela - ima predsjednika Havela, tko Meciara - ima Meciara, tko predsjednika Walesu - ima Walesu...

Mi ne možemo dovršavati revoluciju, jer tada prestajemo biti ljudi slobode i postajemo jakobinci ili boljševici. Tada oduzimamo slobodu i govorimo: ova vlast je dobra, a ne: vi birate. Ako loše izaberete, imat ćete lošu vlast, ali izbor pripada vama. Ne čini li ti se kako je slogan okončanja revolucije u osnovi anti-demokratski slogan?

Mislim da je to uistinu tako. Jer kada ljudi govore kako je vlast loša i optužuju je za razne stvari, zaboravljaju kako su sami izabrali tu vlast. To je još jedan dokaz kako u našim društvima još uvijek nedostaje ukorijenjena svijest o tome što je to demokracija. Mislili smo da, ako se obori loša vlast, naredna automatski postaje dobra. Ali vlast će biti onakva kakvu je društvo u stanju iznjedriti iz sebe. Nakon prekida kontinuiteta demokratske kulture, može proći dosta vremena dok se ne formiraju istinski, vrijednosni politički likovi.

Razgovarali: Adam MICHNIK & Andrzej JAGODZINSKI

FOTO: arkFOTO

Ako pogledamo povijest, rekao bih kako su jedine revolucije s kojima se uspijevamo identificirati, bile nesvršene revolucije. Na primjer, američka revolucija. Jer svršena revolucija znači revolucionarni teror...

To je istina. U američkoj revoluciji fascinira to što nisu jedni ljudi odnijeli pobjedu nad drugima, nego su pobijedila načela.

U mnogim zemljama naše regije na demokratskim izborima pobjeđuju formacije postkomunista: u Litvi, u Poljskoj, u Mađarskoj, Bugarskoj... Zašto se to događa?

To valjda ima nekoliko uzroka. Prije svega, komunisti su bili jedini koji su imali praksu u vladanju, aparat, strukturu, disciplinu itd. Sve je to naravno vrlo korisno, također u uvjetima demokracije. Osim toga njihova pobjeda može predstavljati oznaku prirodnog kretanja klatna kakvo vidimo u zapadnim demokracijama, gdje jednom vladaju desniji, a drugi put, ljeviji političari. I konačno nešto o čemu sam govorio na početku: osjećaj umora i nedostatak vještine kretanja u novim uvjetima, što rađa frustraciju.

Ipak ne bih precjenjivao taj fenomen i ne bih govorio o povratku komunizma, jer to što se dogodilo jest bespovratno. Radije bih bio sklon to tretirati kao stanoviti izraz stabilizacije koja može pomoći u kristalizaciji političke scene. Jer kada se ljudi uvjere kako nema nikakvih čudesnih lijekova, a lijepa se obećanja ne mogu ispuniti, rezultati narednih izbora mogu biti sasvim drukčiji

Zašto je u Češkoj drugačije?

U velikoj mjeri to možemo zahvaliti Brežnjevu, jer nakon vojne invazije 1968. godine svi ljudi tipa Horna ili Kvašnjevskog bili su izbačeni iz partije. Na vlasti su ostali isključivo najograničeniji ljudi, konzervativni i kompromitirani, koji nipošto nisu bili u stanju preoblikovati komunističku partiju u neku formu socijaldemokracije. Međutim, oni koji su pokušavali uvoditi neke reforme prije 1968., kasnije su dospjeli u kotlovnice ili na čišćenje ulica i izgubili svaki utjecaj na politiku. Kada naša partija ne bi bila na takav način kastrirana, nije isključeno kako bi, slično kao u Poljskoj i Mađarskoj, mogla nakon nekog vremena postati značajan igrač na političkoj sceni.

U Poljskoj traje spor: kako interpretirati dvogodišnju vlast sadašnje koalicije. Prema jednoj hipotezi to je rekomunizacija, "PRL-bis" (kratica za Narodna Republika Poljska, prim. prev.). Druga, međutim, koju ja branim, govori kako je to baršunasta restauracija. Ona ne znači povratak starog režima, nego povratak ljudi toga režima, koji na novi način nastavljaju mehanizam pokrenut u revoluciji. U Engleskoj je nakon Cromwella nastupila restauracija, ali nije se više vratio poredak prije Cromwella. Slično je bilo u Francuskoj nakon Napoleona. Kakve su po tvom mišljenju konzekvence takve baršunaste restauracije?

To što nazivaš baršunastom restauracijom u Češkoj se ne pojavljuje u političkoj sferi, ali stanoviti simptomi mogu se primjetiti u gospodarskoj sferi. Nekadašnji upravljački aparat raznih poduzeća - to su danas najveći poduzetnici i kapitalisti, koji su lukavo promijenili zastave. Ipak, mislim kako je, nakon tako velike promjene vlasničkih odnosa, to vjerojatno neizbježna faza. Mogla bi se usporediti s vremenom kada su nekadašnji osuđenici odvoženi u Australiju i tamo postupno počinjali izgrađivati gospodarstvo te zemlje. Oni su još bili prijestupnici, ali njihovi potomci već ne.

Tržišna privreda ne može nastati za jedan dan, jer to nije samo stvar zakonodavstva. Nije dovoljno razdavati tvornice privatnim vlasnicima. U našim zemljama je likvidirana tradicionalna buržoazija. Nedavno sam imao susret s 20 najvećih privrednih poduzetnika u našoj zemlji, koji su me pitali: "Jesmo li mi buržoazija?" Rekao sam im da ne znam.

Kao što znaš, potičem iz buržoaske obitelji i znam kako buržoazija ne znači samo da je netko bogat. To je također određeni etos, stil, način ponašanja, određena vrsta stvaralačkog pristupa svijetu, participacija u javnim stvarima. To je konačno ponos na to da si častan čovjek i imaš čiste ruke. Komunizam je razbio strukture koje su prije toga postojale i tek poslije njegova pada, rađaju se nove. Nema još poduzetnika s tradicijama koji bi nastavili djelo predaka, postoje samo ljudi koji su stekli nekakvu imovinu. Često zahvaljujući svom talentu, ali često i zahvaljujući nepoštenim trikovima.

Ljudi prošloga komunističkog aparata u gospodarstvu su tijekom niza godina stekli toliko konatakata da im je mnogo lakše bilo pristupiti privatizaciji u usporedbi s onima koji ranije nisu imali nikakva iskustva. Imali su *know-how*, znali tržišta, imali također novce - ništa čudno što su pobjeđivali. To jest neka vrsta baršunaste restauracije. K tomu, mogu se primjetiti određeni znaci srastanja tih ljudi s ljudima iz kruga desničarske vlade. Neki radikali zbog toga jako kritiziraju Klausov kabinet. Čini mi se ipak kako bi se taj fenomen morao pojaviti ovako ili onako.

U "Kukavicama" Jozefa Skvoreckog postoji precizan opis načina na koji ljudi koji imaju nečistu savjest, u trenutku kad im više ništa ne prijeti, postaju najbeskompromisniji revolucionari. Taj opis odgovara valjda svim postkomunističkim zemljama...

Mislim da kod nas to može biti jače nego, na primjer, u Poljskoj - barem zbog toga što su se Poljaci više puta borili za svoju slobodu. U našoj suvremenoj povijesti često se, međutim, pojavljuju "zakašnjeli osvetnici" koji odrađuju vlastita poniženja i kolaboraciju. U vrijeme rata ponizno su savijali vratove i najviše su se bojali kako slučajno ne bi došli u kotakt s nekim članom

"Kada ljudi govore kako je vlast loša i optužuju je za razne stvari, zaboravljaju kako su sami izabrali tu vlast. To je još jedan dokaz kako u našim društvima još uvijek nedostaje ukorijenjena svijest o tome što je to demokracija. Mislili smo da, ako se obori loša vlast, naredna automatski postaje dobra. Ali vlast će biti onakva kakvu je društvo u stanju iznjedriti iz sebe. Nakon prekida kontinuiteta demokratske kulture, može proći dosta vremena dok se ne formiraju istinski, vrijednosni politički likovi"

pokreta otpora, koga bi kasnije morali otkucavati. Nakon rata upravo su oni, a ne partizani, vješali Nijemce po banderama. Nešto pomalo slično može se primjetiti i danas kada se u publicistici pojavila grupa osvetnika koji neprestano žele dekomunizaciju. Nije poznato jedino da su oni išta radili protiv komunizma za vrijeme vladavine tog sistema.

▶ **Veliki šok posljednjih godina predstavlja balkanski problem. Rat između Srba i Hrvata jest rat u kojem neće biti pobjednika, nego samo gubitnici. To je rat koji daje signal Evropi da gubi multikulturna država, a pobjeđuje - etnička. Rat koji je otkrio nemoć Evrope, koja nije uspjela ništa uraditi. Danas u osnovi ne znam na čijoj sam strani u tom ratu. Sve češće dolazim do zaključka kako je to rat između "etničkih čistača", jer obje strane teže tome. Kako mi - ljudi koji su se borili za slobodu, demokraciju, toleranciju i multikulturalnost - trebamo gledati na taj rat?**

To je tema kojoj se i sam često vraćam. Uvjeren sam, naime, da se u bivšoj Jugoslaviji radi o Evropi, o njezinim osnovnim, fundamentalnim vrijednostima. Jedno od njih je načelo građanskog suživota ljudi različitih naroda i raznih religija. Kada se međunarodna zajednica složi s činjenicom etničke podjele, znači da pljuje po načelima na kojima sama počiva.

Najprije se priznaje Bosna i Hercegovina kao država u njezinim sadašnjim granicama. Ubrzo nakon toga počinju crtati mape kako bi je podijelili. Nije ju moguće podijeliti jer bi granična linija prolazila kroz svaku obitelj, svaki dom, svako selo.

Najgore je to što tamo postoje tri strane u sukobu i četvrta koja ne želi nikakav rat. To su ljudi koji žele normalno živjeti. Ta četvrta strana je najveća, ali nitko s njom ne pregovara. Svi razgovaraju s tri strane koje imaju oružje. Žrtvovano je, dakle, građansko načelo u ime etničkog načela i svi se izgleda s tim slažu. Strašno je da se Karadžićeva armija smatra jednom od strana u sukobu i stavlja u ravan s armijom suverene, diplomatski priznate države Bosne. Pregovarači imaju zasigurno dobru volju, ali njihov rad smatram nečim neizmjerno opasnim. Apsurd predstavlja i to što je Rusija, koja u vrijeme Josipa Broza nije mogla sebi stvoriti dobru poziciju na Balkanu, sada, voljom zapadnih država tamo prisutna i to još kao supersila.

Balkan je iskra iz koje može nastati veliki požar koji će zahvatiti Makedoniju, Kosovo, Bugarsku, islamski svijet... Nije istina dake kako se moramo opredijeliti na stranu nekog od "etničkih čistača". Naprotiv, trebamo se opredijeliti na stranu onih koji ne žele etnički čiste države. To je veliki izazov i ozbiljan ispit za Evropu. Ako ga ne položi i nacrta granice onako kao to sebi izbore i očiste te divlje armije, to će biti njezin poraz, koji može donijeti fatalne posljedice na najmanje očekivanim mjestima: na Korzici, u Kataloniji ili Baskiji. Ako dakle, Evropa da za pravo Le Penima, Haiderima, Sladekima i Žirinovskima, priznat će ih i generalno i omalovažiti načela na kojima se sama zasniva.

▶ **Što se može učiniti da bi se pomoglo toj četvrtoj strani koja ne nosi oružje?**

Postavljao sam to pitanje našim vojnicima iz mirovnih snaga i generalima iz NATO-a. Zaključak svih tih razgovora je da se konflikt može zaustaviti samo vanjskom silom, ako nećemo pustiti da traje 20 godina. To neće učiniti UNPROFOR koji može izvršavati samo policijske i humanitarne funkcije. Rat treba okončati silom i to je tehnički moguće. Nema, međutim, dovoljno političke volje.

▶ **Svaki narod ima svoj "kostur u ormaru", moj također. Što bi ti kao predsjednik mogao kazati o tome čega se Česi stide u svojoj povijesti? O čemu ne vole govoriti?**

Mislim da ne vole govoriti o svom ponašanju u teškim razdobljima i trenucima neposredno nakon kraja tih teških vremena. Na primjer, vrlo je nepopularno govoriti o ponašanju nekih Čeha za vrijeme njemačke okupacije i odmah nakon završetka rata - tijekom preseljenja sudetskih Nijemaca. Također o ranijim vremenima - mračnom razdoblju između münchenskog sporazuma i okupacije. Prirodno, neugodan je također govor o ponašanju u vrijeme komunizma.

Bila su to vremena kada je društvo željelo preživjeti i izabralo je put prilagođavanja okolnostima. Danas se toga nerado sjećaju i zato ne voli disidente koji su živa grižnja savjesti. Možda će jednom doći vrijeme kada će neki današnji osvetnici radije zaboravljati ono što danas pišu.

▶ **Bivši savjetnik premijera Klausa rekao je kako je preseljenje sudetskih Nijemaca otvorilo Gottwaldu put ka vlasti, jer je slomilo češku moralnost.**

Upravo tako, čak još i gore. Poslijeratno preseljenje - s kojim se tada slagao svatko: komunisti, demokrati, velike sile - bilo je u osnovi veliko etničko čišćenje. Opredijelili smo se bili za nešto što danas smatramo najvećom opasnošću za Evropu.

Nakon svih strahota rata, ljudima se činilo očiglednim da Nijemci koji su nas izdali, moraju otići. Mislim ipak da ako netko izda svoju zemlju, treba u njoj biti suđen na osnovi individualne krivice. Protjerivanje iz zemlje jedne petine građana predstavlja rješenje o kojem barem sebi danas trebamo reći da je u najmanju ruku bilo sporno. Ako to ne učinimo stvaramo atmosferu u kojoj bi se takvo što moglo ponoviti, kada bi na izborima pobijedili nekakvi ekstremisti ili nacionalisti i poželjeli izbaciti iz zemlje, primjerice Cigane, Slovake, strance ili bivše članove komunističke partije. Drugim riječima, tako pristajemo na načelo kolektivne odgovrnosti, što otvara put rasizmu i diskriminaciji.

U vrijeme rata nacistički je režim u znatnoj mjeri zarazio čak i one koji su ga osjetili na vlastitoj koži. Jednom je Eugene O'Neill napisao: "Toliko dugo sam se borio s malim ljudima da sam i sam postao malen". Mi smo također podlegli bolesti kolektivne ocjene etničkih grupa ili naroda. Mislim kako je element nacionalne higijene kazati to sebi otvoreno - mirno, argumentirano, bez napadanja onih koji to govore, bez optužbi za izdaju narodne stvari.

Masaryk je više puta istupao usprkos javnom mnijenju, a pored toga je bio neobično popularan i konačno je postao predmet kulta. Pokazalo se, dakle, kako se govorenje nepopularnih stvari može isplatiti. Dolazi, naime takav dan, kada društvo tisuću puta razljućeno zato što to sluša, naglo počinje razumijevati.

Naravno, ne mislim da je to što se dogodilo moguće na neki način ublažiti - da se sudetski Nijemci trebaju ponovo vratiti nama i da im trebamo varatiti imovinu. To za nas ne može imati niakve pravne posljedice, jer se historija ne da vratiti. Moguće je međutim o njoj kazati istinu.

Intervju je objavljen u listu
GAZETA WYBORCZA
21-2. listopada 1995.
s poljskog preveo: Srđan Kisić

Američka zahvalnost

izvor: apc/reg/carib

Od smanjenja ekonomske pomoći do zatvaranja konzularnih predstavništava - to je put kojime se Sjedinjene Države polako povlače s Kariba. Tokom dvadeset godina hladnog rata Karibi su, kao neka vrst dvorišta velesile, dobivale posebnu pažnju Washingtona. Međutim, kako "crvena opasnost" više ne prijeti, a SAD se suočavaju s raznovrsnim domaćim problemima, regija se suočava s neispunjenim obećanjima. Početkom mjeseca, u posljednjem valu povlačenja, objavljeno je da će se uredi USIS-a u Surinamu, Belizeu i Guajani ubrzo zatvoriti. Kad se ta direktiva i ostvari, to će značiti pravi kolaps u intelektualnoj ponudi tih zemalja, kao i pad mogućnosti za akademsko usavršavanje i razmjenu studenata i stručnjaka - izgubio bi se, na primjer, doticaj s Fulbrightovom stipendijom. USIS-ova misija je u Guajani od 1955. a knjižnica s više od šest tisuća naslova jedna je od najboljih u zemlji. Više od 30 tisuća stanovnika se svake godine koristi njenim uslugama, a naročito je popularna među studentima i mladim znanstvenim radnicima. Razlog zatvaranju, prema riječima lokalnog USIS-ovog direktora Daniela McGaffiea, jest 25-postotno smanjenje budžeta USIA, koje je izglasao Kongres pod vlašću republikanaca, a s objašnjenjem da je hladnoratovsko vrijeme prošlo i da više nije potrebno razvijati propagandističke aktivnosti.

Ta odluka slijedi nedavno zatvaranje ambasade na Antigui, čime je stanovništvo prisiljeno na putovanje na Barbados ukoliko želi nastaviti poslove sa Sjedinjenim Državama, a sve zajedno je jasan pokazatelj da će regija i dalje biti marginalizirana u vanjskoj politici pod utjecajem pobjede republikanaca na posljednjim izborima.

Problem se pojavljuje ne samo na kulturnom, već i na ekonomskom planu. Karipske države okupljene oko lokalnog saveza CARICOM - njih 14 - predložile su nedavno akt kojime im se omogućuje pristup sporazumu NAFTA, pod sličnim uvjetima kao što ih ima i Meksiko, a koji je Kongres glatko odbio. Prijedlog je bio široko podržan od vlada svih zemalja, kao i poslovnih ljudi regije, jer se radi o vitalnom sporazumu koji bi podržao narastajuću tekstilnu induštriju regije prije svega. S izvozom od oko milijarde USA dolara i s 500 tisuća radnih mjesta, ta industrija iznimno je osjetljiva na bilo kakve restrikcije, kakve predlaže NAFTA, i krucijalna je za ekonomski opstanak mnogih zemalja regije. Istovremeno najavljena žalba Sjedinjenih Država na tzv. Lome konvenciju koja regulira trgovinu bananama između Evrope, bivših kolonija u Africi i karipskih zemalja, smatraju analitičari, još je jedan nož kojega Washington zabija u leđa tim zemljama. Prednost evropskog tržišta trgovini bananama, koje čine oko 70 posto izvoza tih zemalja, smatra se diskriminatornim u Sjedinjenim Državama, iako je riječ o daleko povoljnijim uvjetima za sve zemlje proizvođače.

Uz sve to, američka pomoć cijeloj regiji drastično je opala u posljednjih deset godina i to s 226 milijuna u 1985. na samo 22 danas.

m@iL news

Ne bojte se, nije kod nas

izvor: Human Rights Net

Demokratske promjene u Slovačkoj možda su u opasnosti. To je uzrok zbog kojega su se Sjedinjene Države svrstale uz Evropsku Uniju u izražavanju zabrinutosti i diplomatskoj inicijativi za ukidanje autoritarne politike slovačke Vlade. Opozicijski lideri bivaju napadnuti. Privatizacijski program je iz korijena izmijenjen i samo prijatelji ljudi u Vladi mogu dobiti dionice najvećih poduzeća nekada državnog valsništva. Nakon reizbora Vladimira Mečiara za premijera izvršemno je pravo čišćenje po svim lokalnim uredima.

Slijedeći dokaz nedemokratičnosti jest zatiranje slobode medija, uglavnom kroz financijske pritiske, a kada je protekle zime premijer direktno preuzeo vlast na državnoj televiziji i radiju veliki broj novinara., koji se nisu slagali s krutom uređivačkom politikom, je otpušteno. Sjedinjene Države i EU pozvale su u više navrata premijera da prestane sukobe s predsjednikom Kovačom jer demokratska vlada mora tolerirati različita mišljenja i podržavati ustavna prava vlastitih građana. Tijekom nedavna susreta s predsjednikom Kovačom, Bill Clinton je upozorio da su demokratske promjene i slobodno tržište osnove za dalje američko investiranje u Slovačku, kao i da je to ključ za ulazak u Trans-atlantsku zajednicu.

Dodao je da to vrijedi za sve zemlje koje žele postati članice NATO-a, ili bilo koje druge Zapadne institucije.

I za Hrvatsku.

Filipini
Pravda za sve Muslimane

izvor: apc/reg/philippine

Tenzije su opet porasle na Filipinima nakon što su vladine snage pojačale presiju zbog navodnog planiranog terorističkog napada muslimanskih secesionista. Međutim lideri Muslimanskog oslobodilačkog pokreta Moro (MILF) odbijaju optužbe da su planirali pljačku banke, sabotaže i napade na nekoliko gradića na južnom otoku Mindanau. Krajem prošlog mjeseca vladine trupe su zauzele nekolicinu sela nedaleko od MILF-ove planinske baze, ali su se ubrzo, nakon urgencije političkih lidera, povukli, vjerojatno izbjegavajući dalju eskalaciju nasilja. Vojska tvrdi da se radilo samo o akciji zaštite inženjerijskih jedinica koje su gradile novu cestu, ali svi promatrači su jednodušni u ocjeni da je to bila demonstracija sile i pokušaj većih ofanzivnih akcija protiv pobunjenika. Jedan od vođa MILF-a, Al Hai Murad, nedavno je izjavio da nakon što su mirovni pregovori zapali u slijepu ulicu vojska želi "imati sve pod kontrolom".

MILF je zapravo frakcija MNLF-a kojeg predvodi karizmatski Nur Misuri, koji je vodio pregovore s vladom u Manili proteklih godina. Postignuti dogovor - autonomna vlada na Mindanau, drugom po veličini otoku zemlje, umjesto originalnih zahtjeva za otcjepljenjem - na žalost još uvijek ne nalazi prava oruđa za implementaciju. MNLF zahtijeva od predsjednika dekret kojime će svih 13 provincija Mindanaoa postati muslimanske autonomne regije, dok Vlada s druge strane polaže pravo na plebiscit koji je garantiran Ustavom. Slijedeća runda pregovora otpočet će slijedećeg mjeseca, ukoliko u međuvremenu ne dođe do pogoršanja stanja na terenu. A moglo bi ga biti, jer radikalni lideri MILF-a još uvijek vode "sveti rat" i tvrde da narod želi živjeti u miru, ali da je jedini put do mira i slobode kroz rat.

Desetine tisuća ljudi poginulo je tijekom muslimanske pobune u sedamdesetima, nakon čega je na konferenciji u Libiji 1976., general Marcos postavio prve okvire za lokalnu autonomiju muslimanske većine. Pet godina nakon toga, pod vlašću Corazon Aquino, četiri provincije na Mindanau provele su referendum za autonomiju osjećajući se ugroženim u dominantno kršćanskoj zemlji u kojoj Muslimani čine samo oko 10 posto stanovništva odnosno šest i pol milijuna duša.

Današnji predsjednik Ramos ponudio je maslinovu grančicu, ne samo muslimanima, već i drugim pobunjeničkim grupama - prije svih komunistima, koji vode gerilski rat već desetljećima - unutar programa nacionalnog pomirenja. Zemlja je danas ušla u period laganog rasta društvenog proizvoda - prvi puta nakon dugo vremena - a Mindanao, bogat poljoprivrednim mogućnostima i rudnim bogatstvima obećavao je prosperitet stanovništvu. Međutim, sve je dovedeno u pitanje kad je manja frakcija muslimanskih pobunjenika počela s terorističkim akcijama i otmicama. Nedugo potom, doveden je u pitanje i nacionalni program obnove, jer su vođe obaju glavnih frakcija smatrale da se novac akumulira u Manili i da blagostanje ne dotiče Muslimane.

Tako danas dvije frakcije, koje prema službenim izvorima imaju oko 26.000 vojnika (iako tvrde da je broj i znatno veći), prijeće ekonomski napredak zemlje i, iako su formalno za pregovore, spremne su ratovati dok ne postignu zadani cilj: "pravdu za sve Muslimane".

Ne treba niti spomenuti da je desetogodišnja pobuna vrlo dobro financijski pokrivena, i da danas pobunjenici imaju dva velika kampa za obuku vojnika, dobro su naoružani, a prema nekim podacima posjeduju i veći broj Stingera. Donacije se dobivaju, prema Muradovim riječima "od svih islamskih zemalja" i to "u duhu Islamskog učenja".

GRAD ŽENA

Predstava Darci Picoult "My Virginia" govori o skandalu s lijekom dietilstilbestrol [DES], kojega su od 1938. do 1971. godine liječnici u SAD i drugdje po svijetu prepisivali trudnicama za sprečavanje spontanog pobačaja iako su analize još 1953. pokazale njegovu neefikasnost i kancerogenost

Američki diskurs - oprezno

Piše: Erika REPOVŽ

Ljubljanski festival suvremenih umjetnosti *Mesto žensk*, bio je bez sumnje vrlo ambiciozno postavljen projekt, koji nije imao samo želju slovenskoj publici predstaviti nekolicinu eminentnih umjetnica (među kojima se po ekspresivnosti i originalnosti umjetničkog izraza isticala **Meredith Monk**), nego i odgovoriti na neka od često postavljanih pitanja kao što su: zašto odvajati žene od muškaraca, da li je to dobrovoljna (!) getoizacija polovine stanovništva, i kada govorimo o umjetnosti, nije li ta univerzalna te je po toj logici svako razdvajanje samo umjetno isproduciran larifari, ali i mnoga slična. To je trebalo svoju teoretsku refleksiju pružiti na simpoziju *Duhovi v mestu žensk* i seriji predavanja na *Institutu za društvene studije*.

Od svih civilnodruštvenih pokreta koji su bili proizvod šezdesetih feminizam je jedan od rijetkih koji još uvijek proizvodi javni diskurs. No od povijesnih dana '68 je proteklo dobrih četvrt stoljeća, i bilo bi neobično da se stvari nisu korijenito promijenile. Promjene su najočitije kada se same protagonistice tih promjena nađu na nekom međunarodnom simpoziju i ustanove da se u osnovi zajednički problemi razlikuju od države do države i da niti feminizam ne može izbjeći povijesnu činjenicu da se svijet u kulturnom smislu, još uvijek, dijeli na Ameriku, zapadnu Evropu, tzv. zemlje u tranziciji i tzv. Treći svijet. Praktični primjer problema bile su debate koje su se na simpoziju razvijale između slovenskih i američkih teoretičarki o tome, koliko je teorija važna za identifikaciju feminizma i njezin odnos prema aktivizmu, odnosno pitanje: da li se akademski feminizam otuđuje od "baze" i stvara zvijezde intelektualnog show bussinesa? Slovenke i Amerikanke su zastupale različita stajališta da bi se na kraju složile *"O.K. different countries, different problems..."* Profesorica na *University of California* i nekadašnja urednica *Theatre Journala*, **Sue-Ellen Case** je na simpoziju o ženama u kazalištu govorila i o različitim smjerovima unutar američkog feminizma, koji je u prošlosti svoju subverzivnost gradio uz teme koje su ga bitno opredijelile na kritiku društva i time posredno na kritiku države; na pitanje subjekta kao i na pitanje političkih programa vezano s proturasističnim, gay i mirovnim pokretima. Danas, po njezinim riječima, lezbijke ne nalaze više svoje mjesto unutar pokreta i muški homoseksualci su im bliži u prepoznavanju njihova socijalnog koda. Američki feminizam u međuvremenu završava svoj pohod na univerzitete i većinu svoje energije, koja je u zlatnim vremenima držala aktivistice na okupu, troši u intelektualnim natezanjima. Mi Slovenke, koje smo tek nedavno dobile prvu teorijsku žensku reviju (*Delta*), koja je upravo u vrijeme održavanja *Mesta žensk* izašla s drugim brojem, tek od nedavno na *Institutu za društvene studije* spoznajemo feminizam kao akademski diskurs, naravno živimo potpuno drugačiju stvarnost (iako smo na teoretskom nivou mnoge stvari, čak i u širem kontekstu, davno prevazišle).

Američke lezbijke ne nalaze više svoje mjesto unutar feminističkog pokreta i muški homoseksualci su im bliži u prepoznavanju njihova socijalnog koda

Vesna Kesić, koja je govorila o ženskom pokretu u Hrvatskoj, postavila je i druge specifične probleme s kojim se danas susreću i bave žene na području bivše Jugoslavije: formiranje ženske opozicije suprotstavljene totalitarnom etatizmu i rad sa izbjeglicama.

Općenito možemo reći da Amerika danas u Istočnu Evropu lako izvozi svoj tehnološki *know-how*, ali je u sadržajnom smislu na mnogim područjima nekompetentna.

JOŠ MALO PA FELINNI

Femmouzes T. - Rita Macedo [glas, harmonika] i Francoise Chapuis [glas, udaraljke] - pripadnice su francuskog trubadur - rapa.

Stvaralačka ludost

Maggie Nicols je 47-godišnja vokalna solistica s bogatom i burnom, ne uvijek prijatnom, glazbenom prošlošću. U petnaestoj je godini napustila školu i počela plesati. U šesnaestoj je zapjevala. Tada ju je privukao jazz - pjevala je bop. Improviziranoj glazbi posvetila se 1968. godine kada se pridružila skupini *Spontaneous Music Ensemble*. Od tada je ta glazba njezina velika ljubav, utočište i mogućnost za oslobađanje stvaralačke ludosti...

U Ljubljani je gostovala sa skupinom *Al Dente* u kojoj su još **Lindsay Cooper**, **Michele Buirette** i **Elvira Plenar**. Razgovor s komunikativnom Maggie, otkriva teškoće s kojima se često suočavaju autorice.

"Ženama u jazzu nije lako. Instrumentalisticama je još teže nego pjevačicama, premda su ljudi bili iznenađeni kada sam počela improvizirati, radila sam uglavnom s jazz glazbenicima. Tada sam imala puno teškoća sa seksizmom".

Maggie je od 1977. godine aktivna feministkinja.

"Zanima me povezanost stvaralaštva i politike. Ako možeš slobodno stvarati, puno si neovisniji. To je osnova svega. Stvaralaštvo je u ljudskoj prirodi i ako ga aktiviraš, odbijaš pritiske sistema. Zato je stvaralaštvo opasno. U suštini sam anarhistica i zbog toga povremeno imam problema".

Maggie vjeruje da je stvaralaštvo ludost, koja na taj način postane čovjekovo oružje.

"Radi se o tome da možeš biti to što jesi. Najgore je ocjenjivati ljude. Ludost je da od najvećih tabua, i pod najvećim je pritiskom. Opasno je reći da je to bolest, jer bi to značilo da je na bilo koji način treba izliječiti. Na taj način ludom oduzimate pravo odlučivanja".

Maggie zna da je pozornica pribježište.

"Imam sreću da se mogu izraziti glazbom. Pozornica me štiti. Tu mogu učiniti sve bez rizika da me strpaju na psihijatriju. Život možeš donijeti na pozornicu - pozorncu ne možeš u život".

Većina ljudi tvrdi da ne bi željeli ništa zaboraviti niti mijenjati u svom životu. Maggie misli drugačije.

"Puno vremena sam trebala za prevladavanje straha koji je posljedica silovanja. U djetinjstvu me je spolno zlorabio stric, u petnaestoj i šesnaestoj godini to su činili glazbenici. Neki od njih su još na sceni, vrlo su poznati... Još uvijek se nisam oslobodila straha. Tada bi sve učinila da bi me voljeli. Sada kad mogu mirno reći da sam biseksulaka, kad mogu oslobađati svoju ludost - zadovoljna sam s tim što sam i kakva sam".

Simona FURLAN

Među najbolje primljenim predstavama je svakako Kuhinjski show Bobby Baker u kojemu s pravom mjerom engleskog humora predstavlja dvanaest kuhinjskih radnji i parodira stereotip o kuhinji kao tipično ženskom kraljevstvu

Meredith Monk je skladateljica, pjevačica, filmska umjetnica, koreografinja, i njezin ljubljanski nastup Pjesme s brežuljaka, jedan je od vrhunaca festivala. Monkova važi za jednu od najavangardnijih glazbenih ličnosti posljednjih trideset godina. Rođena u Peruu, preselila šezdesetih u New York, gdje je ustanovila producentsku firmu The House. U svojoj bogatoj karijeri predstavila je s velikim uspjehom više od šezdeset glazbenih djela, sedamnaest opera, trinaest filmova, i objavila isto toliko ploča. Iako je najpoznatija po multimedijalnim performansima, njezin ljubljanski recital dokazao je i njezine izuzetne glazbeničke sposobnosti.

Prikazivanje ženskog

Jedna od najboljih stvari koja se dogodila vezano uz Kulturni festival Mesto žensk, svakako je i novi broj **Časopisa za kritiku znanosti**, koji je gotovo cijelim sadržajem posvećen prije svega Duhu grada žena, ali i općenito ženskom pitanju promatranom kroz različite prizme socioloških i antropoloških vizura. Najveći dio je i posvećen bloku **Mesto žensk**, sa nekoliko podtemata - najbolji je zasigurno Žensko pismo (pazi lomljivo!), ali ne zaostaju mnogo niti Lude žene, Žene za kamerom, u performansu, te Žene, znanost i tehnologija. (Čak i Oikos donosi tekst o ekofeminizmu kao mali prilog urednika **Andreja Klemenca** opći atmosferi). Što je posebno značajno svi tekstovi su, a što nije uobičajena praksa, objavljeni dvojezično: u slučaju eseja i radova na engleskom, a u slučaju književnih ostvarenja uglavnom na jeziku na kojem su nastali. I taj dio, sa poezijom **Luise Futoransky**, francuske Argentinke i **Phillis Levin** vrijede više od svih sati provedenih u besplodnim akademskim raspravama bez zaključaka vođenih tijekom trajanja Festivala u pokazivanju i prikazivanju Ženskog.

Jer za žensku misao, pismo, i općenito ženski diskurs - ukoliko ga i gdje ga prihvatimo kao kategoriju - daleko je važnije da se žene afirmiraju kao kreativni i prepoznatljivi sudionici u svim dimenzijama i na svim ravnima društvenog života, pa time i u umjetnosti, nego da zapadnu u diskusije (kvazi)akademskog nivoa i spuste se na puko podražavanje muškog principa. Jer, kako kaže **Mihela Zupančič** u uvodu: "Razlikovanje ženskog i muškog je potrebno, sve dok se ne ostvare uvjeti prerastanja spolne podjele, odnosno kada će oba spola imati mogućnost jednako živjeti raznolikosti svojih subjektiviteta, koje se više niti diskurzivno neće moći reducirati na jednostavno biološko razumijevanje".

Gabrijela PETRETIĆ

Budimo histerične

Uršula Cetinski bila je umjetnička direktorica i voditeljica projekta *Grad ženskih*, koji se odvijao pod pokroviteljstvom **Daniela Tarschysa**, generalnog sekretara *Savjeta Evrope*. Uršulin projekt su u Salzburgu, na akademiji za kulturu i menadžment izabrali među tri najzanimljivija projekta u Evropi.

Razgovarala: Simona FURLAN

▶ Kada i kako je nastala zamisao o festivalu?

Prije godinu i pol bila sam u Velikoj Britaniji, i tamo sam upoznala mnogo žena koje se bave kazalištem. Kazališne skupine, uključujući i tehničko osoblje, isključivo su žene. Jasno, kod nas je tako što nemoguće.

Tada je na *Slovenski ured za žensku politiku* došao iz Velike Britanije prijedlog za višednevni susret britanskih i slovenskih umjetnica. Voditeljici Ureda, **Veri Kozmik**, prijedlog se učinio zanimljivim, tim više što je smatrala da djelovanje Ureda treba proširiti i na područje kulture.

▶ Da li vam je, možda, tko predbacio da umjesto kulturnog događanja, pripremate feminističko zborovanje?

Engleski podnaslov festivala je *Let's be hysterical*. Možda je bilo najviše primisli da se radi o getoizaciji žena. Ovaj je festival uistinu stvar muških. Zapravo, oni su u toku priprema bili najfantastičniji feministi! Festival *Grad ženskih* je zanimljiv kao kulturni i umjetnički događaj. Puno sam putovala i uvjerila se da je ženska produkcija vrlo zanimljiva. Posebno sam se koncentrirala na kazalište. Predstave rade s malo novaca, a teme koje obrađuju povezane su s osobnim životom, intimom... To su neobičajene kazališne tvorevine, s puno mašte. Oduševila me duhovitost tih žena, a takve smo pozvali na festival.

▶ Da li su muškarci uvrijeđeni, osjećaju li se diskriminiranim kad se sretnu s konceptom ženske stvaralačke samosvjesti?

U Velikoj Britaniji pa i u SAD, ženska se kultura jasno isprofilirala. Sve vrijeme govore o pozitivnoj diskriminaciji. A ovaj se festival oslanja na taj tok postfeminizma koji ne otklanja muškarce koji nisu neprijateljski određeni. Obrnuto, vrlo je širok i tolerantan. Zapravo se bori za jednake mogućnosti muških i ženskih u društvu, jednako uvažavanje i položaj. I ne samo muških i ženskih, nego i različitih rasa, kultura drugačije spolno opredijeljenih i to kao akt pozitivne diskriminacije, dok društvo ne postane takvo da za priznatost neće biti važno da li si muško ili žensko.

Predstava "Alma" Uršule Cetinski i Polone Vetrih u produkciji Cankarjevog doma zasnovana je na literarnoj ostavštini celjanke Alme Karlin, koja je uprkos opsežne literarne produkcije, u Sloveniji bila neopravdano prezrena

ABECEDA MIRAMIDE ILI KAKO SE NA TERENU GRADI MIR

Nije to samo vikati: Stop the war!

Od 23. do 28. listopada u Pakracu se odvijao PRVI TRENING GRAĐENJA MIRA. Trening je organiziran u suradnji Antiratne kampanje Hrvatske i Istraživačkog projekta Sveučilišta u Leedsu (UK) "Projekti Socijalne obnove u Sloveniji i Hrvatskoj"

Kreativno ime treningu - MIRAMIDA, dao je i inicijator i glavni organizator Goran Božičević. On je jedan od suosnivača Volonterskog projekta u Pakracu, a pune dvije godine bio je i koordinator tog projekta. "Nešto se ovdje radilo više od dvije godine." kaže Goran. "Bio je to mirovni rad. To se naziva - izgradnja mira. Ispostavilo da se na taj način nigdje prije nije radilo. Zato neprestano dolaze strane TV ekipe i stotine novinara iz svijeta. Nas su pozivali u Evropu, Ameriku, da im objasnimo što i kako radimo, koji su nam pristupi: nije to baš isto što i vikati - "Stop the war". Na žalost, pokazuje se da se u samoj Hrvatskoj o tome ništa ne zna. Mnogi, ne samo mladi ljudi, potpuno su neinformirani o tom radu, no kad saznaju, žele se uključiti. Trening želi prvenstveno pružiti informaciju o tom radu zvanom - građenje mira, upoznati ljude s osnovom našeg pristupa a to je nenasilna komunikacija."

Pet dugih dana

"Nenasilna komunikacija je vještina i to vrlo moćna vještina. Želim širom otvoriti vrata nenasilne komunikacije, ne zato što mislim da se ljudi trebaju smijesiti i voljeti jedni druge, već zato što moje iskustvo u izrazito stradaloj i traumatiziranoj zoni pokazuje da se mnogi konflikti mogu transformirati u pozitivne procese pomoću tih vještina. Također, želimo pružiti informaciju o ljudskim pravima, civilnom društvu, ženskim pitanjima. Nije nam namjera školovati aktiviste za određeno područje rada, nego ponuditi informaciju o kvantitativnom i kvalitativnom bogatstvu mirovnog aktivizma. Drugi je cilj uključiti u trening ljude koje to zanima ili koji već rade u ratom postradalim područjima na transformaciji primirja u pozitivni mir. To je težak i zahtjevan posao i mi im ga želimo olakšati. Dobra volja je neophodna u ovom radu, no nije dostatna. Štoviše, bez adekvatnog treninga može biti i štetna za neku zajednicu."

Na treningu je sudjelovalo jedanaest "učenika" iz Hrvatske i BiH. Trajao je pet intenzivnih i dugih dana. Tokom prijepodneva redovito su se održavale radionice. Treneri su bili iz različitih nevladinih organizacija (Mali korak, Volonterski projekt Pakrac, Ženske Studije Zagreb, Most Beograd...) Govorilo se o nošenju s konfliktom, o radu žena u javnoj sferi, o medijaciji... Nisu se vodile samo o teorijske rasprave, već je sve bilo isprepeleteno iznošenjem vlastitih iskustava... Tako su radionicu "In the middle" vodili Marcin, Stefan i Bocian, tri volontera iz Poljske koji su u zimu i proljeće 94. bili u prvoj skupini volontera koji su radili na "krajinskoj" strani, vrlo često su prelazili liniju razgraničenja i radili na mirovnom posredovanju (različitog stila od Stoltenberga, Owena i ekipe).

Dan poslije

Voditeljica Ženskih studija iz Zagreba Biljana Kašić istakla je da je taj aktivizam potkrijepljen znanstvenim, istraživačkim i teorijskim radom mnogih stručnjaka i instituta u svijetu.

Najjednostavnije bi termin "izgradnja mira" bilo objasniti kao rad na transformaciji primirja u stanje pozitivnog mira. Dakle, u područjima zahvaćenim ratnom destrukcijom, mnogi domaći i međunarodni čimbenici sudjeluju u pokušaju smanjenja tenzija, razdvajanja sukobljenih strana te uspostavi primirja. Primirje je samo negacija ratnih sukoba, stanje mira, ali negativnog mira, kad svakog trena postoji opasnost od ponovnog oživljavanja borbi.

Kao što je i zajednica ne-zahvaćena ratnim sukobom zapravo heterogena cijelina, tako poratna zajednica znači mnogo više nego dvije homogene zajednice razdvojene linijom razgraničenja. Slika ni u kojem slučaju nije crno/bijela i jednostavna.

Za razliku od uspostave i održavanja primirja (peace making/peace keeping) izgradnja mira (peace building) je aktivan rad na otvaranju komunikacije među ljudima, pokušaj revitalizacije nekih ratom pokidanih veza, socijalna obnova, izgradnja civilnog društva. Izgradnja mira uključuje rad sa širokim spektrom grupa i individua u poratnoj zajednici i znači rad na normalizaciji života u toj zajednici.

Kako smo saznali od Gorana cijeli trening je zamišljen da domaći ljudi koji su godinama uključeni u mirovnjački rad progovore o svojim iskustvima, prenesu svoja znanja i tako počnu širiti mrežu civilnog društva.

Predavanjem/diskusijom Paula Stubsa, gosta Studija za socijalni rad Sveučilišta u Zagrebu, koji dolazi iz Sveučilišta u Leedsu (UK), počeo je večernji blok predavanja, nazvan ABECEDA. Paul je govorio o civilnom društvu. U sklopu Abecede tokom tjedna nastavljene su diskusije/predavanja na teme: Izgradnja mira - Civilne inicijative (u RH), te vrlo simbolično i neobično večer na temu "Iz drugog ugla".

FOTO: MARCIN POLETYLO

Najjednostavnije bi termin "izgradnja mira" bilo objasniti kao rad na transformaciji primirja u stanje pozitivnog mira

Daleko od hippy ideala

Gost predavač bio je Pavle Kalinić, bivši pukovnik Hrvatske vojske i bivši aktivist u Hrvatskom helsinškom odboru, autor knjige "Ni pukovnik, ni pokojnik, ni pokajnik".

Što znači "iz drugog ugla" upitali smo voditelja treninga Gorana Božičevića. - "Mirovni pokret u svijetu nosi cijeli niz predrasuda, krivih pristupa, šablona, podjela na "nas" i "njih" i zapravo ni po čemu ne doprinosi, da tako kažem, "pozitivnom miru", osim što su uvjerni da to rade. Mi smo u Pakracu često imali većih problema s tzv. "mirovnjacima", nego s tzv. "ekstremistima". Te su podjele gluposti. Zato sam i pozvao Pavla, jer je on kao dragovoljac, s visokim odgovornostima, u oružanoj borbi i na kraju i ranjenik, prošao potpuno različito iskustvo od mnoštva tzv. mirovnjaka. Meni je Pavle zanimljiv jer se svojevremeno javio da bude voditelj grupe stranih volontera u Pakracu, ali i kao aktivist ljudskih prava koji je bio direktno uključen na radu u nizu slučajeva deložacija i sličnih situacija. Iako u idućem treningu namjeravam uključiti same pakračke dragovoljce, mene je veselilo dovesti Pavla u Pakrac da i on vidi što to rade mirovnjaci."

MIRAMIDA je u tih pet dana građena punim tempom, bez popodnevne sijeste. Popodnevni rad bio je podijeljen u grupe: žensko pitanje, elektronska pošta, socijalna rekonstrukcija i ljudska prava.

Opća predrasuda o mirovnjacima često je povezana sa slikom američkog hippy pokreta, lijenog života u raznoraznim komunama i bijega od realnosti. Ovaj trening stubokom razbija tu sliku.

Svi sudionici i sudionice bili su smješteni po privatnim kućama. Gostoprimstvo su im ponudile žene iz Kluba žena Pakrac. Tako su se "lekcije" nastavljale i u kasnim večernjim satima, dok su Pakračanke i Pakračani dijelili s gostima svoje životne priče i razmišljanja. Jedna sudionica govori nam da se prvi put nalazi u Pakracu. Tu se prvi put susreće direktno s ratnom destrukcijom. Tokom rata nije se, kaže, micala iz Zagreba, no ovaj trening u Pakracu dao joj je poticaj da se malo direktnije uključi u neki koristan rad u izgradnji mira. Druga sudionica, iako već neko vrijeme radi na projektu s izbjeglicama u Zagrebu, govori nam da joj je tek sada jasno što su ti ljudi prošli i koliko je taj mirovnjački rad zahtjevan.

Kako se često u prosvjeti govori o pozitivnom i negativnom utjecaju ocjenjivanja učenika, u MIRAMIDI se učenike nije ocjenjivalo, nego su učenici dobili pravo ocjeniti MIRAMIDU. Prosjek ocjena MIRAMIDE, kako stoji u prvom izvještaju je 4,5 što daje snažan poticaj organizatorima da u bliskoj budućnosti tečaj ponove, tj. nastave.

Vanja NIKOLIĆ

Povodom desetgodišnjice "praznih demonstracija" TTB-a

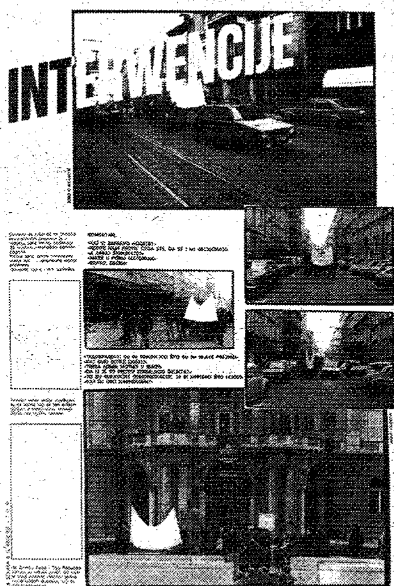
ARHEOLOGIJA CIVILNOG DRUŠTVA. Na žalost, oni dijelovi civilnog društva, one tripovite tvorevine, "grupe i inicijative" koje su me zanimale i u čijem sam životu i sam sudjelovao, najčešće nisu krasili ljudi sa dokumentarističkom sklonošću ili sustavnošću uopće. Dakle, potrebno je uključiti introspektivni vremeplov koji se, osim raznim vrstama goriva, može hraniti i šturom dokumentacijom, fotkama, ili rezultatima koje su drugi dobili nakon uključivanja vlastitih vremeplova. prazne demonstracije koje su održane prije deset godina, dobile su svoj komadić javnosti fotkama u *STUDENTSKOM LISTU*, izložbama, čak je i poznati **The Economist** objavio o tome pola kartice.

Međutim, o **TTB**-u, o tome tko je i kako organizirao prazne demonstracije, koliko mi je poznato, nitko nije objavljivao ništa! Da bi razumjeli nastanak i vibru **TTB**-a potrebno se vratiti daleko u osamdesete...

Član 133.

Bilo je to doba u kojem je *ona* Partija još uvijek imala svu vlast. Što to znači, mogli bi pitati oni koji nisu živjeli pod sjenom Ce-Ka, u zlatno vrijeme za sve koji su imali love i ponašali se u okvirima propisane političke korektnosti. To znači da nije bilo dozvoljeno nikakvo organiziranje mimo postojećih organizacija, da se za svaku stvar znala hijerarhija ili shema nadležnosti, od vrtića do mirovine, preko **Saveza socijalističke omladine**, Socijalističkog saveza radnog naroda, sindikata, **SUBNOR**-a, sve do **Saveza Komunista** koji nije volio da ga zovu Partijom misleći kako će promjenom imena promijeniti svoj klasični autoritarni sadržaj. Za pjevanje pjesama, crtanje, pričanje viceva, za bilo koju riječ, crtež, sliku ili ponašanje koje oni sa više moći od vas ocijene kao štetno po ugled socijalističkog društva, mogli ste otići u zatvor. Sistem nije trpio neovlaštene govornike, niti bilo kakve aktere umjesto zadanih i postojećih. 1984. započeo je politički sudski proces u Beogradu na kojem su šestorici ljudi sudili zbog "udruživanja radi neprijateljske djelatnosti", njihova najveća krivnja bila je u tome što su se sastajali i razgovarali, često akademskim jezikom, u svojim stanovima. **Član 133**, famozni "verbalni delikt" harao je po zagrabačkim birtijama svaki put ako bi se u nekoj pjesmi spomenuo Jelačić ili možda Velebit.

Grupa prijatelja okupila se višemanje slučajno. Deset do petnaest ljudi počelo se družiti po birtijama i stanovima (a gdje bi drugdje?). Većinom smo svi bili studenti, uz koju iznimku. Jedna škvadrica bila je sa Filozofskog fakulteta, druga sa Elektrotehničkog i nekih srodnih, dok su to sve povezivali likovi upleteni prijateljskim (pivsko-glazbenim) vezama sa ljudima iz obje škvadre. Virus "angažmana", "aktivnog odnosa spram svijeta u kojem živimo" bio se uvukao u dijelove šire škvadre, pa su o tome počele rasprave, uz "Ožujsko" ili gemište u "Zagorcu", "Brnu", "Plitvicama", "Zadru" (Cvjetni trg) ili mjestima na koja se išlo poslije fajrunta u navedenim birtijama. Svima je bilo dosta priče "niš se nemre", "nema mjesta gdje možeš stvarno zabrijati" i slično. Postojala

Trajno Topla Borba Train Toillet Banda

Uspomene evocira Benjamin PERASOVIĆ

je određena razlika između ljudi koji su bili za "umjetničke" ili "kulturne" eksperimente, dijeleći sa drugima potrebu "da se nešto javno i neformalno isfura" i onih kojima eksplicitno političko oporbenjaštvo nije bilo strano. Zajednički nazivnik nađen je samom pričom o tome što konkretno učiniti i svi su se složili oko prve akcije - odigrati na Trgu Republike jednu partiju igre "čovječe ne ljuti se" sa nama kao figurama koje se pomiču po poljima. Polja smo namjeravali nacrtati na podu, kredom. Bez ikakve formalne najave (a u to doba "prije Univerzijade" ni ulični svirači nisu smjeli svirati na ulici jer bi to bilo okarakterizirano ili kao "prošnja" ili kao "remećenje javnog reda i mira"), namjeravali smo odigrati "čovječe...". Za naš vlastiti gušt i za promociju nečega što smo zvali **TTB** i što se odnosilo na nas same!

First trip

Prije bilo kakve javne akcije, grupa starih i novih frendova odlučila je otići na more "čoporativno", kako se to u tadašnjem slengu govorilo, i tamo ispiti i ispričati sve priče koje su se zakotrljale u Zagrebu. Odredište je bila Jelsa na Hvaru, gdje su neki imali kuće i rodbinu, (dakle i informaciju o najboljim mjestima i đirevima) a kamperski duh cijele škvadre obećavao je danonoćni, permanentni tulum, seminar ili praktikum. Uputili smo se na more, naravno, čuvenim vlakom **Zagreb-Split** koji je uvijek kretao sa **drugog A perona u 21.55**. Pošto smo kasnili na kolodvor, vlak je već bio pun. Mjesta se našlo samo u malom prostoru pokraj WC-a, kojeg smo odmah zauzeli. Kako smo na more nosili saksofon, dvije gitare i bongose (uz nekoliko vrećica u kojima su se sudarale boce), nastao je **Train Toillet Band**. Ime smo zadržali, iako smo rijetko kad funkcionirali kao band. Više smo voljeli skandirati **Ti Ti Bi** zadovoljavajući se imenom i činjenicom da polako klizimo prema nekim manjim javnim brijanjima. (U vezi sa imenom potrebno je spomenuti kako je za par ljudi, vjerojatno zanesenjaka vanparlamentarne borbe društvenih pokreta Zapada, **TTB** značio i kraticu od **Trajno Topla Borba**).

Dodatna fusnota: Na moru je **TTB** doživio svašta, uključujući iskustvo represije i "Alabama-feelinga" u zraku, a o tome su dvojica iz **TTB**-a pisali u ***STUDENTSKOM LISTU***.

Prvim javnim brijanjem **TTB**-a možemo smatrati spomenutu partiju "Čovječe ne ljuti se" sa kockom od spužve i ljudima koji se pomiču i "jedu" po pravilima igre. Pred kraj partije došla je milicija (pripadnici milicije nisu voljeli da ih se zove policijom) i počela uobičajenu priču o javnom okupljanju, bez neke žešće agresije, valjda zbog šarene i miroljubive atmosfere. Jedan od dvojice bio je tvrdoglaviji i na njegovo insistiranje da prekinemo, netko iz **TTB**-a mu je uletio sa pričom: *Čujte, nemojte zamjeriti, ali mi ćemo sad biti gotovi, pa to je samo jedna partija i- gotovo, idemo doma, vidite da je sve O.K., eto, samo jedna partija, da završimo, dajte, eto, jednu partiju, samo da završimo...* Nitko tada uopće nije bio svjestan priče, ali pošto su milicajci odigrali "dobrovoljček" varijantu mi smo deset minuta nakon toga (i završene partije) ponavljali spiku sa murijom, uz pivo, i skužili koliko puta se čulo "eto, molim vas, ali JEDNA PARTIJA" pa smo vjerovali da je to, ako ništa drugo, umađijalo policajce. (Specifičan nadrealizam u komunikaciji s policajcima još će izraženiji biti kasnije, kada je, u malo napetijoj situaciji, čudnu povorku sa zeleno-žuto-crvenom zastavom u Jurišićevoj zaustavio policajac tražeći da mu se objasni kakva je to zastava. Niti jednim odgovorom nije bio zadovoljan, mršteći se i postavljajući tezu o nekoj terorističkoj organizaciji iz neznamkoje zemlje, dok mu jedan drugi glas nije uletio: "Druže, to je sašiveno!"- "To je sašiveno?" - "Da." I nakon toga milicija odlazi bez riječi!)

Ustav i gitare

Druga javna akcija **TTB**-a (a možda redoslijed i nije bio takav, vremeplov mi malo "šteka" uslijed mijenjaja različitih vrsta goriva) bila je prilično obilježena "civil rights movement" atmosferom. Ušli smo u tramvaj (mislim trinaesticu) kojim smo mogli kružiti, i povremeno čitali Ustav (na glas, naravno), posebno dijelove o "slobodi misli i izražavanja" kao i "slobodi zbora i okupljanja", nakon čega je prijateljica iz škvadre stvarala drugu vibru gitarom i svojim glasom, što je dio ljudi zaista i doživljavao kao dokumentarac o **Joan Baez**. Osim legitimiranja i zapisivanja, ni to javno brijanje **TTB**-a nije prošlo sa većim policijskim privođenima. (kasnije će se dio ljudi iz **TTB**-a koji su osnovali Svarun sa nostalgijom sjećati kako su javne akcije prolazile bez privođenja u stanicu Milicije i drugih prigodnih frki!) Ideja o praznim demonstracijama nastala je, (koliko mi vremeplov dozvoljava točnosti) u glavi našeg saksofoniste, dobrog duha cijelog **TTB**-a. Takvim prijedlogom oduševili su se svi, i oni koji su se grozili eksplicitne politike i svrstavanja uopće, kao i oni koji su htjeli ubrijati "u glavu" problema.

Plan je bio sljedeći: napraviti transparente na kojima ništa ne piše, od platna ili samo od praznih drvenih okvira, dijeliti "letke" odnosno prazne papire A4 formata, otvarati usta i gestikulirati bez glasa, a sve to po mogućnosti u povorci koja kruži gradom. "Neka si svako sam zamisli, neka vidi parole koje hoće na našim praznim transparentima", govorio je jedan glas iz **TTB**-a, dok je drugi naglašavao estetsku dimenziju pobune, treći ubojitost takvog čina, a četvrti u sebi bio siguran da će svakome politički pismenom biti jasno da su to demonstracije protiv verbalnog delikta i za slobodu izražavanja mišljenja, slobodu da misliš drukčije.

To što se prazne demonstracije mogu različito interpretirati, nije smetalo nikoga. Problem je bio jedino u tome što smo mogli prognozirati policijski prekid takve akcije u prvim minutama njenog održavanja. Tu je glavnu ulogu odigrala činjenica da je **Omladinski radio 101** pokrenuo pozitivnu priču koju su nazvali **Interwencija** i koja je uključivala niz javnih događanja, niz intervencija u prostoru koje su imale karnevalski, brijački karakter. Pošto smo poznavali organizatore **Interwencije Omladinskog radija**, a i oni nas, zamolili smo ih da budu formalni predlagači naše akcije, koju je **TTB** ionako planirao izvesti, sa neizvjesnim ishodom. Ovako je **Omladinski radio** tražio dozvolu od Milicije za nekoliko javnih "skupova", među kojima su bile i prazne demonstracije najavljene bez te opasne riječi, kao neki mimohod eksperimentalne kazališne družine.

Runnin' on empty

Čim smo se okupili, miliciji je bilo jasno da je to neka frka, ali dozvola je postojala i oni su gutali knedle, pomalo zbunjeni razvojem događaja. Tako su prazne demonstracije zaista i održane, u skladu sa prvim planom. Na svakom uglu na kojem bi stali, od Trga preko Frankopanske do Zdenca i kroz Masarykovu na Zrinjevac pa natrag na Trg, kada bi jedan od Titibijevaca počeo "držati govor" odmah bi se okupljala masa ljudi sa različitim komentarima, ali, čini mi se, i sa prilično osjećajem gladi za drugu ili drukčiju političnost. Neki su prolaznici bili razočarani što niti jedna riječ nije izašla iz naših usta, neki su kužili naš pristup "iz prve" i čestitali ili na neki drugi način odobravali, neki poznanici sa faksa su pokazivali na milicijska kola koja su nas pratila i pokazivali nam znakove prekriženih ruku tipa "malo buju vas priključali" i slično.

Kada smo se vratili na Trg, održali smo posljednji "govor" koji je sadržavao upečatljive pokrete rukom našeg govornika, dijeljenje praznih papira uz naše povjerljive i poluzavjereničke poglede upućene prolaznicima. Taj je govor privukao gomilu ljudi od kojih su mnogi na rubovima mislili da ne čuju zbog udaljenosti i žamora, a ne zato što nitko od nas nije izustio ni riječi! Točno u momentu u kojem je jednom milicajcu broj okupljenih ljudi prekinuo dozvolom osigurano strpljenje, mi smo završili "spiku", zamotali i složili prazne transparente i uputili se u *Kvazar* na pivo.

Nakon te akcije komentari su bili različiti, a Centralni Komitet je također prepoznao političke implikacije praznine koju smo predočili demonstracijama, raspravljajući o toj akciji, smjestajući je u "neprijateljska djelovanja", "pokušaje destabilizacije" i nadajući se da će svaku sličnu u buduće spriječiti. Ljudi koji su pokrenuli **Interwenciju** u sklopu **Omladinskog radija**, napravili su poslije i neke izložbe gdje su slike sa praznih demonstracija kao dio **Interwencije** još koji put podsjetile ljude na taj brijačko-politički događaj. Pala je i jedna radio-emisija na tu temu, naš prijatelj koji je cijelu stvar snimio video-kamerom montirao je klasični prilog od par minuta, ali ga je tadašnja Televizija Zagreb u velikom strahu odbila. To je bila i jedna od posljednjih akcija **TTB**-a.

Bližilo se vrijeme osnivanja Svaruna, no to je jedna druga priča iz arheologije civilnog društva!

EKSKLUZIVNO! OTKRIVAMO! IMENA I TELEFONSKI BROJEVI!

BEZ PARDONA!

Narkopromičba: "Proširenje medijskih sloboda u RH" - formula kojom je ova opskurna grupica svoju urotničku djelatnost htjela prikazati kao lege artis činidbu!

Escobar, Pablo (+): Pseudonim kojim se stanoviti Soros George (neki tvrde da mu je pravo ime Đorđe, i da se iza ovog pseudinima krije pravi pravcati Kriptosrbin) skrivao kada je prelazio granice Hrvatske i Herceg-Bosne. Legenda inače tvrdi da mu to (samo) jednom prilikom nije uspjelo.

Agencija STINA - Središnja Tiskovna Institucija NArkomafije. Prodrli su i u telefoniju - što dokazuje slučaj P.J. (39, 190, 95), "slobodnog novinara u Splitu" koji u slobodno vrime uvodi telefone za zna se kuda! Odvojio se od ideološke matice STINE na kraći rok; kasnije kao razmetni sin u istu vraćen! Po kazni poslan u Herceg-Bosnu da razmatra mogućnosti proširenja uzgoja konoplje radi ruiniranja tradicionalne hercegovačke duhanske privrede, dok se njegovi bossovi, inače notorni bonvivani, razuzdano šeću od Hong-Konga do Bratislave!

Raos P.: Intimusi ga zovu Peđa, što dovoljno govori! Odnedavna gradski otac u Zagrebu. U svom sotonističkom dvorcu uzgaja mačka **Jorgu**; zvijer crnu i zelenih očiju: stvarnu, mračnu djelatnost pokriva pečenjem palačinki kao naizgled naivnom zabavom! U umak od banana stavlja i opojite droge pa kad mladež jednom proba oma dohodi po još! Sin **Ivana R.**!

arkzin - Medijska ekspozitura stravičnog mondijalističkog narko-kartela, čiji je integralni dio monstuozna srbočetničko-masonska loža u Zagrebu. Ona ima samo jedan cilj: uništiti poštenu hrvatsku mladež. Teza im je jednostavna i populistički obojena: mladež ćemo uništiti mi, akoprem se starež već uništava sama!

Fuad Kassim Abdul Aziz: Ova fundamentalistička spodoba često se viđevala u širokim krugovima ove minorne redakcije. Neobično pouzdani svjedoci tvrde da je najčešće djelovao halucinogeno. Nepozudani tvrde da se zagubio negdje između hrvatskih kazamata i mlade demokratske države Herceg Bosne (neki tvrde: Bosne i Hercegovine, države u procesu odumiranja).

Agentur Bilwet - segment opskurne Fondacije ADILKNO

ADILKNO - ekstra odjel himbene Agentur BILWET

ČAST SVAKOME VERESIJA NIKOME!

Boris B. - dopisni stupničar Arkanazina; ostarjeli hipik, ladi guzicu u Beču gdje je u najtežim trenucima za našu otadžbinu pred naletom jugosrbočetničkokomunističke aždaje naprsoto - zdimio. Tom činu nije dao valjano teorijsko objašnjenje, ali zato često pruža kvazi-teorijska kvazi-opravdanja i ideološka utemeljenja ove narkofilske urote. Često povezivan s djelatnošću opskurnog K. Krausa, koji je na istom cionističkom zadatku djelovao u atmosferi dekadentnog carskog Beča, pa je carstvo zato i propalo. I sam je do balčaka ogrezao u opačine psihoanalize i marksizma. Ovog inače čistog Hrvata iz poštene hrvatske obitelji moguće su hipnozom i ucjenama glede latentne homoseksualnosti na put veleizdaje navele Služba bezbednosti i KOS tijekom njegova boravka u zloglasnoj JNA. Bogami, ni Viktor ga nije volio!

V. Janković - Mata Hari amsterdamskog narko-kartela u Hrvatskoj. Također, i starog denerala Jankovića kći!

Comandante MALARIA - tajanstveni kurir višestruka imena, veza između latinoameričkih revolucionarnih hunti, amsterdamskih narko-anarhista, islamskofundamentalističkih terorista i zagrebačkih techno-promotora. Poznat kao osnivač teorije narkoturizma. Važan čimbenik arkzinovskih međunarodnih himbi i opačina, direktna internetovska veza s monijalističkim faktorima rasutim diljem globusa.

MTV - Music Television odnosno ezoteriočkim krugovima poznata Mondijalna Trip Vizija - multinacionalna korporacija, himbeno oruđe u ruci anglosaksonske plutokracije, pače, oligarhije.

I bogati plaču: Na prvi pogled, teško dohvatljiv dio zavjere. Na drugi pogled, nešto lakše.

Dejan K.: Mladić koštunjav i visok, mršave donkihotovske građe; nježna i bleđunjava lika, na prvi pogled dandy, u ponašanju gotovo asket. Ne pije; ne puši, svoju djelatnost nastoji zamaskirati vrlo uvjerljivom slikom (prividnom, dakako) povučenog i trezvenog, solidnog obiteljskog života. U tom smislu napravio je sve što se dalo napraviti uključujući i nasljednike. No iskusnije analitičare to nije moglo zavarati: On je centralna idejna i organizacijska figura ovih aktivnosti koje prijete razoriti mladež, našu budućnost. Smislio termin "opaka teorija", kojim - na prvi pogled duhovitim i živijalnim stilom - pridaje krinku nevinosti svojoj zlopakoj djelatnosti. U SAD boravio prije par mjeseci, što je "koincidiralo" s tamošnjim boravkom Mauzera Jovića. Ovaj znakovit detalj dovoljno je znakovit.

A. Anić - Probao sve osim meskalina. Prva dokumentirana žrtva droge u anarho-narkomanskom kartelu Arkzina - prešao u Feral! Gdje širi svoju "istinu" o ciklonu B u Jasenovcu! Crnim mercedesom koji su koristili ustaški časnici vozio se za potrebe reportaže u Jasenovac, što jamačno odslikava njegov morbidni i sadistički karakteter! Sin rječnika Anić-Silića!

Ben - Benjamin P. - samozvani sociolog kulture mladih, više puta boravio na odjelu za toksikomaniju Bolnice Sestara Milosrdnica. Zbog višestrukih prijevara kada je umjesto droge neslutećim mladim nevježama prodavao kredu, pastu za cipele i Tik-Tak bombone, emigrirao u Amsterdam gdje sada, lažno se izdavajući za žrtvu političkih progona, taj jugo-narkoman živi o trošku Nizozemske vlade i širi objede i difamacije glede stanja u miloj nam i jedinoj domovini Rvackoj. U uskoj sperzi s **Comandante Malairiom** i guruima zagrebačke tehno-narko scene.

V. V. Janeković - poznata narko-novinarka koja je ekskluzivni vohun zlopakog Arkzina u narkomansko-pijanačkim događanjima u Londonu, te šefica tamošnjeg biroa te zlohude djelatnosti. Ako se ne nadrogira, ne može ni hrvacki govorit, a kamol' pisat. Inače, geni govore dovoljno - unuka bake Janeković, komunističke provenijencije u ovom stoljeću, koja je poznata po obračunima s bardom hrvatske književnosti B. Donatom (vidi Raos!), i kćer zloglasnog novinara Vremena M. Vasića, te je i s time dokazana perfidna sveza glede četničke i ostale narkomanske ujdurme protiv naše zemlje.

D. Dragosavac - sin zloglasnog D. Dragosavca, što svjedoči o o kontinuitetu zločinidbene djelatnosti. U prisustvu više svjedoka, narkotiziran pjevao riječi stare davorije: Zora puca bit će Arkaniza! To više govori o njemu nego o muzici!

Nova Gradiška - internacionalno središte produkcije i distribucije raznovrsnih narkotika. Ondašnji zatvor je u toplim uspomenama mnogim involviranim!!!

Tanja T. - skraćeno TNT, poznata po svojim agresivnim ispadima prema suradnicima i šire i izjavama tipa: donesi nož iz kuhinje i zakolji se sam. Od ranih dana gađala je more raznim staklenim predmetima, a otkad je postala sredovječna počela je pokazivati svoj pravi karakter tatarsko-rusko-terorističke određenosti, pogotovo u sukobima sa vlašću, te joj ništa ne znači prebiti cijeli kordon policije ili nečeg sličnog. Ukratko, ta konfliktna ličnost, kćer je sina ruskih emigranata, pa se ni njene veze sa zloglasnim KGB-om još ispituju i nisu dovoljno poznate javnosti. Prema vlastitoj, nikad dokazanoj izjavi, zna biti i mica-maca.

S. Žižek - guru ove lacanovsko - marksističko - techno - narkomanske sljedbe. Već na sam spomen imena ove spodobe mnogim dobrijem Hrvatom se rigati hoće!

V. Danilović: Uz tandem Kršić&Dragosavac, zadužen za podsvijesni prodor halucinogenih formi svijesti u najširu čitateljsku mladež. Mračnu djelatnost vješto je zamaskirao u borbu za mala autorska prava, iza kojih se kriju velike autorske halucincije. U nazočnosti više svjedoka nekoliko je puta naglašavao: "Droga me je zela!" Preko judeomasonskih veza katapultiran i u jednu izdavačku kuću gdje pokušava proširiti svoju zavjereničku zločinidbu!

B. Rašeta - na vezi drži i **Željka Malnara**, poznatog vođu sekte darkera koji je nekoć putovao Indijom. U ovu rabotu nije slučajno upleten jerbo je, kako mu prezime kaže, sin zloglasnog **A. Rašete**!!! Što je u hrvatskoj javnosti malo i sasma nedovoljno poznato! Polivalentnost njegova odnošaja sa zagonetnom **Micom** nije dovoljno razjašnjena.

Veljak, L.: Zloglasni Vladimir Zorić, kriminalac i mafijaš s razgranatim vezama u Latinskoj Americi, Tajlandu i Baskiji, kojega se pola zemaljske kugle boji kad krene da pliva, pleše hep-hep i ulazi u tramvaj. Još u pokojnoj Jugoslaviji otimao brodove i rušio rekorde u uništavanju privatne imovine, posebno privatne brlje. Zloduh tzv. hrvatske ljevice. Po pouzdanim ezoteričnim proročanstvima predodređen za ulogu hrvatskog Fouchéta. Bože, spasi Hrvatsku!

Božo M. - ustvari Boža, financijski inžinjer i monetarni mešetar. Gospodarska osnova zagrebačkog narkobiznisa, najtvrđi protivnik uvođenja kuneka - oće samo dojčmarke!

Donji Lapac: Rodno mjesto dvaju potpredsjednika Sabora u zadnjih pet (5) godina, **S. Rajića** i **M. Đukića**, te jednog budućeg: **B. Rašete**. Kako u D. Lapcu zbog kratkotrajnog prolaska demokracije više ni trava zelena ne raste, to je **B. Rašeta** tamo odlučio uzgajati travu (onu, zna se!) i to s naizgled duhovitim obrazloženjem: svijet počiva na paradoksima, a policija rijetko zalazi u taj kraj! Na tu je ideju, u prisustvu više svjedoka, zlopaki teoretičar **D. Kršić** izjavio: "Tako je: Treba sva ta minorna mjesta obraditi!" Zna se što je mislio pod "obradom"!

AND NAU SAMTING KOMPLITLY DIFRENT

Severina - sve za HDZ!

Minea - ham ham je najveća droga!

Doris D. - banica Torcide

Gabrijel Garcia Markes: alter ego trip J. Čelana; eklatantni narkoman, jer ko bi mogao pisati takve bljezgarije da kiša pada sto godina i krv se cijedi okolo i sve trava raste zelena zelena dočim ti si ljubav jedina??

"To nije slučajno", rekao je **I. Marković**, čovjek koji lozu više voli nego domaju, na čijim se prsima danas umjesto kilograma medalja Bljesak, Oluja i Maestral, zbog narko-biznisa, vije samo jedan logo: Elesse! Prvobračni sin A. Markovića i netjak Mihajla Markovića!

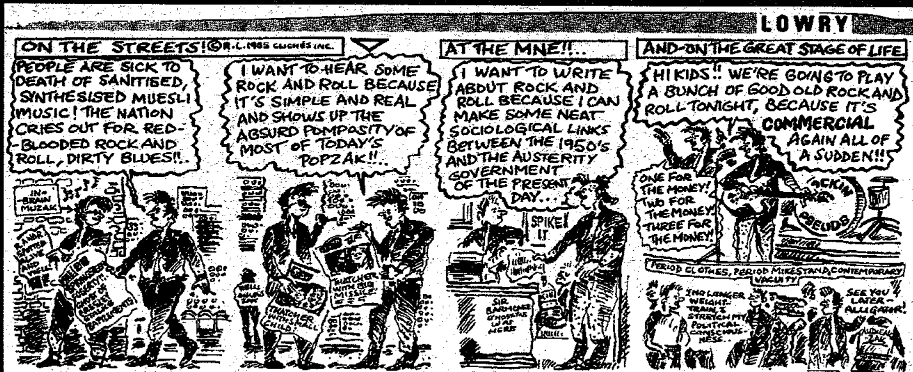
Mica - osoba X, njeno ime se povremeno pojavljuje u narkoleptičkim fantazmagorijama objavljivanim na stranicama biltena Arkanzin. Obično loše informirani izvori često je pogrešno identificiraju s likom Vlatke Pokos: Tako, kad su je pitali "Gospodična vi uopće ne ličite na Vlatku Pokos", odgovorila je "Ali ja nisam Vlatka Pokos!", "To onda objašnjava zašto ne ličite na nju!"

Toni. C.: glupost ga je sebi zela!

OVO IMAMO SAMO MI! TURBOSENZACIONALNO! STRAVIČNO!

THAT'S THE WAY POP GOES

europop vs. britpop

Piše: Petar GLODIĆ

Informacije o svjetskoj pop sceni koje primamo putem naših medija već su godinama iskrivljene osobnim vizurama autora. Međutim, ono što je u zadnje vrijeme napisano o fenomenu tzv. "BRITPOPA" posebno je simptomatično.

Potpuno "nepricipijelna" koalicija koja se izredala u gotovo svim novinama na tom primjeru pokazuje totalno nerazumijevanje mehanizama pop kulture. U svojim beskrajno zabavnim kritikama koalicionari se kod pojave svakog novog imena/pravca prvo "isprovaljuju" ili ga jednostavno prešute. Poslije, kad vide da svjetski tisak za tu pojavu nema loših riječi, umjesto kuloarskih etiketa "pederčine", počinju koristiti hipokrizijske formulacije "nisu nezanimljivi" i slično.

Jeftini maloljetni sarkazmi i petparačka politologija nikada nisu na odmet kada se raspravlja o Britpopu: Englezi napuhavaju lokalne vrijednosti uz prirođenu aroganciju i nacionalizam (o našem nacionalizmu nema govora, kao ni o proglašavanju minornih hrvatskih bandova svjetskim senzacijama), **NME** i **MM** dio su antirokerske zavjere i bave se glazbom isključivo na komercijalnim motivima (mnogi od nas pišu po tabloidima koji u svakom slučaju nisu gori od NME-a), plus još malo revolucionarnih teorija konspiracije u STEVE ALBINI ili IAN MACKAYE stilu koje su uvijek interesantne, ali su smiješni njihovi polupismeni prenositelji. Plus, još "objektivnih" kritika u kojima izbija bolesna, gotovo staračka skepsa.

Tu se šlepaju i pop relikti a njih su dvije vrste: hippie i punk nostalgičari. Prvi su gunđali još na SEX PISTOLSE, pa na SMITHSE dok drugi smatraju kako su RAMONES i njihovi replikanti zadnji krik pop glazbe. Nostalgičarsko bavljenje glazbom je gerontološki određeno. Oni priznaju samo djela iz "svog" vremena čime ujedno priznaju potrošenost vlastitog roka trajanja. Stara je to i prokleto dosadna priča: isti ljudi prodaju maglu gušću od engleske na isti način, samo su pacijenti-konzumenti novi.

U zemlji zakržljale umjetnosti i skoro nepostojeće pop kulture, pamet nam dijele samozadovoljni, rogobatni poprock prijeki sudovi čije djelovanje pruža paralelu s istočnjačkim iracionalizmom tzv. državotvornog i dirigiranog političkog uma. I onda, kako bismo uopće imali dobru glazbu i nove mlade izvođače? Nikako, jer upravo ti ljudi mladim naraštajima doziraju informacije isključivo kroz svoje predrasude, uopće ne spominjući potencijalu subverzivnost pop glazbe. Upravo zato kod nas dominira glazbeni garage/noise eskapizam ili benevolentni retrogardizam i mi nemamo autore koji bi izrazili naš itekako dinamičan zeitgeist u glazbi, kao što ih nemamo niti u filmu. Ali za klince se sve manje treba bojati. Oni su danas pametniji, oni uče dvojezične programe (ako im to dozvoljavaju!), oni čitaju strani tisak i surfaju po Internetu (???!!!...). Upravo zato, kad pročitaju u jednim novinama kako su The Smithsi bili "velika rock prijevara" oni će znati da se radi o neargumentiranoj tvrdnji, a možda i o nečem puno gorem.

Velika Britanija 1995. Dojučer beznačajna imena s indie ljestvica bez ikakve frke ulijeću na brojeve 1 onih velikih lista i bez problema se tamo zadržavaju nekoliko tjedana. Za koncert teenage atrakcije SUPERGRASS koja nastupa već u dvoranama za 2000 ljudi nemoguće je naći ulaznicu unatoč jakoj ekonomskoj krizi. Subverzivni narko-funkeri BLACK GRAPE, fascinantne postmodernistice ELASTICA, inovativni bristolski trip hoperi TRICKY i PORTISHEAD, jungle manijak GOLDIE, emocionalni art rokeri P. J. HARVEY, TINDERSTICKS, GENE, DRUGSTORE, RADIOHEAD, BOO RADLEYS, SUEDE, situacionisti MANIC STREET PREACHERS, kič-maheri PULP, čak i veteran PAUL WELLER doslovno haraju top listama. Bolja glazba na oficijelnim chartovima nije se nalazila gotovo nikad osim u prvim danima rocka i punka. Naravno, kao i uvijek proguraju se i mediokriteti, kao i uvijek uz zdravi ide i bolesni revivalizam, kao i uvijek novinari hiperboliziraju i financijska dobit igra ulogu. Ali nažalost i to je pop kultura, zar ne? Britpop je sve prije nego unisono i jednoumno gibanje a u "đavoljem" anglo tisku često se mogu naći cinični žalci o "staljinističkom Britpop redizajniranju" povijesti. To se u nas naravno prešućuje, jer zdravlje jedne nacije mjeri se samokritičnošću i rušenjem nacionalnih mitova.

oasis VS. blur.

SJEVER (MANCHESTER) VS. JUG (LONDON)

DRUNKEN GEEZERS VS. ART WANKERS

MANCHESTER CITY F.C. VS. CHELSEA F.C.

BEATLES VS. STONES

KINKS VS. WHO

PISTOLS VS. CLASH.

Pop rivalitet desetljeća, nema dvojbe, ali i vrlo opasna stvar! Nedavno su zbog eskalacije animoziteta koji više nije samo poželjnog natjecateljskog karaktera, u nekim gradovima otkazani usporedni nastupi zbog straha od sukobljavanja suprotstavljenih fanova. NOEL GALLAGHER (**oasis**) pijano je izjavio kako se nada da će DAMON ALBARN (**blur**) negdje uhvatiti AIDS i odapeti. Glupo, krajnje glupo! Nakon opravdanih osuda, ipak se ispričao, ali samo oboljelima od AIDS-a. Evo malo teza u prilog anti-brit skepticima, i to onim zdravim a ne bolesnim.

14. kolovoza kada su **blur** svojim "COUNTRY HOUSE" odnijeli broj 1. ispred **oasis** i "ROLL WITH IT", single je izdala i MADONNA ali to nitko nije primjetio, a TAKE THAT su se također zagubili negdje na chartu. Tu je cijela poanta: **blur** & **oasis** ne predstavljaju protutežu FUGAZI ili JESUS LIZARD već **blur** & **oasis** & FOO FIGHTERS & PEARL JAM nose zastavu kvalitetnog popa nasuprot BON JOVIU ili MICHAELU JACKSONU! Uostalom, **blur** gitarist Graham Coxon deklarira se kao žestoki mrzitelj Britpop fame i teški fan Fugazi i SONIC YOUTH. Pluralizam dakle - generalizacije OUT.

Nedavno objavljeni albumi **blur**: "The Great Escape" i **oasis**: "What's The Story / Morning Glory?" svaki na svoj način donose spoznaju da ovi bandovi trenutno ispisuju povijest glazbe.

blur

Svojim četvrtim albumom **blur** zaključuju "MODERN LIFE/PARKLIFE/ESCAPE" "trilogiju o likovima" i nadalje iskazujući velik stupanj kompozitorske evolucije. "ESCAPE" je kolosalan i klasičan Britpop album, velik na način "MORE SPECIALS" SPECIALSA ili "LEXICON OF LOVE" ABC, i nema nikakvog govora o tome kako je socijalno psihološka bodljikavost autora DAMONA ALBARNA prizemna. Shodno današnjem dobu tu se ne radi o ironiji već o POST ironiji, što mnogi ne shvaćaju a likovi njegovih pjesama su malograđani, yuppiei, torijevski političari... ljudi nesposobni za "veliki bijeg" iz tamnica vlastitih života. Umjesto midle class zaglavljivanja u predgrađu (koje je izbjegao) ili utopljivanja u obilju novca i političko-medijske moći (što je također izbjegao) Albarn ispisuje totalno uvjerljiv prosede za mladenačku običnost, ali ne i bezličnost. U kratkim vinjetama on se uvijek drži po strani i prepušta (inteligentnom) slušatelju vlastite zaključke. Lucidno korištenje hipertrofirane studijske tehnike pod paskom starog suradnika, Smiths/Mozzer producenta STEPHENA STREETA, čini potpuno ispunjenu kulisu za pitke hitove ("CHARMLESS MAN, STEREOTYPES") ili gotovo orkestralne melankolijske komade ("HE THOUGHT OF CARS", "BEST DAYS"). Post orvelijanska vizija tehnološkog napretka u cilju kontroliranja individualiteta ("THE UNIVERSAL"), duhovita upotreba naracije laburističkog zastupnika KENA LIVINGSTONEA u crtici "ARNOLD SAME", kao i razotkrivanje tipične desničarske hipokrizije u "MS ROBINSON" jasno govore da se Britpop nikada ne smije poistovjetiti s tipovima poput DOUGLASA HURDA ili LORDA CARRINGTONA. Ms Robinson je tip koji ispod urednog odijela nosi ženske gaćice plus haltere i aluzija na poznati slučaj tojijevskog MP-a koji je nađen slično odjeven i mrtav u krevetu neke kurve je posve jasna. Albarnova ljubavna posveta djevojci JUSTINE iz Elastice jedna je od dirljivijih u posljednje vrijeme: "I NEVER SEE YOU / WE ARE NEVER TOGETHER / I'LL LOVE YOU FOREVER", a tu je i masivni "ENTERTAIN ME" koji nosi COBAINOVSKI prezir prema mediokraciji.

Tako mi "**Globusove**" recenzije ovog albuma, ako mi netko dokaže da su **blur** foliranti, promijenit ću ime u *Džemaludin* i otići se boriti na strani čečenskih pobunjenika.

oasis

Nakon prošlogodišnjeg debuta "DEFINITELY MAYBE", NME-ovog albuma "of the year" i najvažnijeg dugosvirca devedesetih uz NIRVANIN "NEVERMIND", irska braća Gallagher: LIAM (pjevač) i NOEL (mozak) vraćaju se pitanjem "WHAT'S THE STORY?". Oni su nepopravljivi sjevernjaci i 385. genijalni band iz Manchestera (Mancunians), oni izgovaraju "*fookin*" umjesto "*fucking*", a njihove međusobne tuče nadmašile su one između čuvene braće Davies iz Kinksa. Gallagheri su rabijatni polu-delikventni uličari šljakerskog porijekla, oni imaju debele obrve poput **Момчила Крајишника** i uopće ne poziraju; oni su istinske sirovine. Noseći žestoke ožiljke vječnih ratova između sebe i sebe protiv cijelog svijeta, kontraste ljubavi/mržnje i ostalih ljudskih trica & kučina, oni iza sebe imaju barem jedan neporeciv argument - veličanstvenu muziku koju rade. "MAYBE" je bio glas mladih ljudi koji žele pojesti svijet za doručak, megalomanski ali nepopravljivo individualistički manifest bijesne mlade čeljadi. "MORNING GLORY" je frapantno staložen i plah. Iako skučenog svjetonazora rock stara i oskudne elokvencije, songwriter Noel otkriva s manjim zadrškama ranjivost, kokainske auto-sarkazme i do jučer nepoznatu tankoćutnost. Ispod njegove grube maske skriva se nešto drugo i to je dobro: ljudi koji nose maske definitivno su zanimljiviji od bedastih ekstrovertita koji sebe prosipaju iza svakog ugla.

Njihov život nije pjesmica ("HELLO"), i valja ga ponekad zagristi za muda ("ROLL WITH IT") iako im je okus nepodnošljivo gorak. Tragičnom životnom greškom propustili ste odrasti uz "HEY JUDE" i "LET IT BE" BEATLESA te "ALL MOD CONS" i "ETON RIFLES" THE JAM??? Onda neka vam genijalni **oasis** songovi "DON'T LOOK BACK IN ANGER", "SOME MIGHT SAY" i "CHAMPAGNE SUPERNOVA" u kojem nastupa i Paul Weller budu poticaj za nadoknađivanje izgubljenog. Slijedeći put kad mi neki stručnjak bude dokazivao kako **oasis** nisu to što jesu, prelazim na nastavak politike drugim sredstvima.

Banzai!

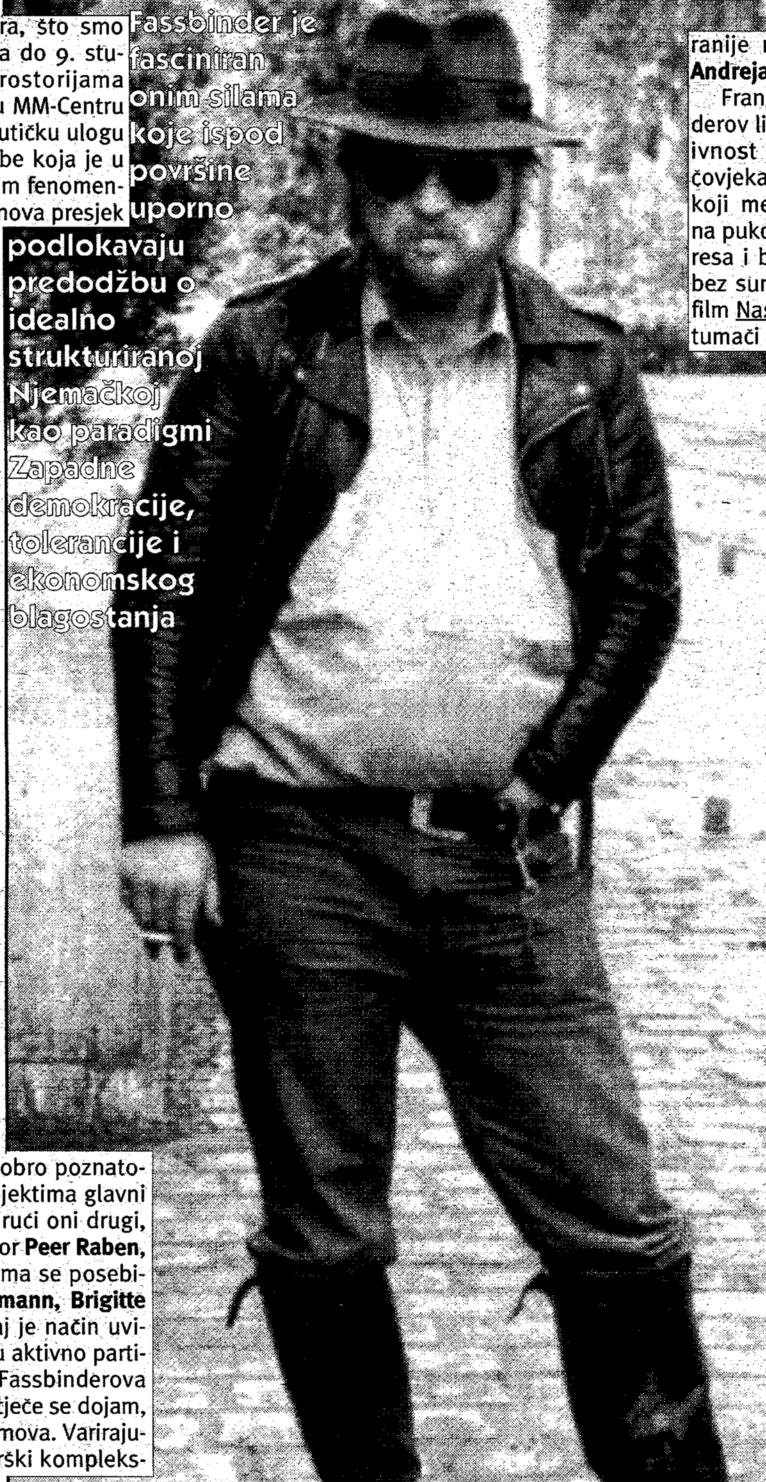
Rainer Werner Faßbinder [1946-1982], uz selekciju filmova

Kult Franza Biberkopfa

Ciklus filmova R. W. Fassbindera, što smo ga mogli pratiti od 9. listopada do 9. studenog, u (većim dijelom) prostorijama Goethe Instituta i (manjim dijelom) u MM-Centru SC-a, još je jednom odigrao propedeutičku ulogu u upoznavanju s likom i djelom osobe koja je u filmskome svijetu ostala kulturološkim fenomenom par excellence. Selekcija od 15 filmova presjek je njegove karijere s, uglavnom, najreprezentativnijim uzorcima za iščitavanje značenja ovoga autora u filmskoj historiografiji.

Aureola mističnosti i mračne privlačnosti grijeha, otkačenosti, buntovništva, kao i izokrenutih paradigmi vrijednosnih normi, koja je ovog stvaratelja pratila tijekom njegova kratkog života, pa sve do danas - pokazala se dostatnim mamcem uglavnom vrlo mladoj populaciji da redovito hodočasti na ove projekcije. (A propos, sezona se alternativnih filmskih projekcija poprilično zahuktala - osim spomenutih prostora tu je još i Galetino Art-Kino - "vani je hladno, a unutra fino", što nije zanemarivo/uz simboličnu cijenu ili besplatan upad/ najčešćem profilu gledateljstva - studentima).

Najranija faza stvaralaštva **R. W. Fassbindera** je usko povezana s kazališnom trupom münchenskog "action-theatra". Glumeći, inscenirajući i obrađujući kazališne komade postupno postaje spiritus movensom kasnije osnovanog "antiteatera", a skupina glumaca iz tog novopokrenutog kazališnog projekta biti će stalnim filmskim suputnicima daljnjeg Fassbinderova razvoja i stalnim suradnicima u produkcijskim i kreativnim pothvatima. Utjelovljenja Fassbinderovih filmskih likova biti će uvijek raspodijeljena dobro poznatome društvu, gdje će u pojedinim projektima glavni protagonisti biti jedni, a njih podupiruće oni drugi, i obratno. To su prije svega kompozitor **Peer Raben**, te čitava galerija glumaca među kojima se posebice ističu **Hanna Schygulla, Irm Hermann, Brigitte Mira, Kurt Raab, Hark Böhm...** Na taj je način uvijek cijela postava u svakome projektu aktivno participirala u oživotvorenju osebujnog Fassbinderova autorskog svijeta, pa su ovi filmovi, stječe se dojam, autorskiji od uobičajenih autorskih filmova. Varirajući stalno prisutne opsesije, dramaturški kompleksnije razvijane što je više sazrijevao kao autor i kao opservator ljudskih slabosti, tjeskobe i samoće - ovaj je svojevrsni projekt imao koherentnost i dosljednu akribičnost u iscrtavanju ljudskih karaktera pomaknuog autorskoga kaleidoskopa. Na najosnovnijoj razini uvjerljivosti likova i situacija to djeluje upravo zapanjujuće hiper-realistično i gotovo organski uraslo u tkivo jednog, ipak, konstruiranog filmskog svijeta.

Fassbinder je fasciniran onim silama koje ispod površine uporno podlokavaju predodžbu o idealno strukturiranoj Njemačkoj kao paradigmi Zapadne demokracije, tolerancije i ekonomskog blagostanja

Fassbinder je oduvijek fasciniran podzemljem, onim silama koje ispod površine pružaju kontrapunkt vladajućem establishmentu. Onim duševno hendikepiranim, često seksualno pomaknutim, ausajderima koji uporno podlokavaju predodžbu o idealno strukturiranoj Njemačkoj kao paradigmi Zapadne demokracije, tolerancije i ekonomskog blagostanja.

I u filmovima koji se svrstavaju u ultimativne melodrame iz svijeta dobrostojećih malograđana ili glamurozno predeterminiranih ženskih likova (Zašto je poludio gospodin R.? ili Gorke suze Petre von Kant), osjeća se ispodpovršinska prljavština koja opterećuje karaktere.

U Fassbinderovim ranim filmovima preovlađuje mikrokozmos svodnika, prostitutki, sitnih kriminalaca... Čest je i motiv ksenofobije, koja će se i kasnije nametati kao jedna od osnovnih tematskih preokupacija. Fantom animoziteta i netolerancije prema strancima jedno je opsjedajućih mjesta - prisutno već u ekranizaciji Fassbinderova prvog kazališnog komada Katzelmacher (Stranac); zatim eksplicitno u Svi drugi se zovu Ali ili Strah izjeda dušu, a isprepliće se u mnogim filmovima iz sedamdesetih godina.

Sveprisutno otuđenje u naoko normalnom građanskom životu, bezlične egzistencije u dosadnoj jednoličnosti, sljedeći su motivi koje lucidnom minucioznošću Fassbinder iznosi pred gledatelje. Postupno razaranje psihe junaka Fassbinderova svijeta, koje se eksteriorizira u ispade naizgled neobjašnjivog i nemotiviranog nasilja, izvedeno je preciznim seciranjem otuđene građanske svijesti i bespoštednom kritikom od strane demijurga-autora koji vlastitim snagama proizvedeni mikrokozmos ogoljuje do srži njegova raspadanja.

Upravo prijelomni trenutak njegova filmskog razvoja predstavlja okretanje prema melodrami kao narativnom obrascu u kojemu će najbolje iskazati svoje analize naivnih, krhkih i počesto bespomoćnih karaktera.

Fassbinder je majstor u oslikavanju ženskih psihologija (možda upravo stoga što je sam homoseksualac!). Od remek-djela Gorke suze Petre von Kant, preko suptilne, gotovo bressonovske inscenacije Fontane Effi Briest, i brechtovski intoniranog Majka Küsters putuje u nebo, kao i intenzivno sirkovskog Brak Marije Braun do spektakularnih razrada intime naslovnih junakinja u Lili Marleen i Loli, i možda najsretnije provedenoj analizi melankolije i neuralgije u Čežnji Veronike Voss - Fassbinder je stvorio galeriju ženskih likova teško prispodobivu filmskom svijetu bilo kojeg drugog autora. Njegove su žene samo naoko jake i dobro se snalaze u svijetu muškaraca; ustvari upravo je beznadežan nedostatak ljubavi i razumijevanja ono što ih predodređuje.

U sljedeću skupinu mogu se svrstati fimovi u kojima su likovi preopterećeni pretjeranom roditeljskom, odnosno "majčinskom ljubavi", i koji se ne mogu izvući iz usuda nametnute obveze za određenim pozivom i osmišljavanjem radne i obiteljske sredine: Piljar, Pa ja samo želim da me volite, Kineski rulet... Melankolija, kao glavna osobina melodramatski postavljenih situacija, prevladavajući je moment koji boji atmosferu u kojoj se kreću neshvaćeni i razočarani likovi.

Umijeće pričanja jednostavnih priča što toliko mnogo govore o složenosti međuljudskih odnosa, stavlja Fassbindera u skupinu onih pripovjedača 20. stoljeća koji stvaraju svojevrsnu povijest sredine koju obitavaju. Stoga je i kritičar Wolfram Schütte umnogome bio u pravu kada je prigodom Fassbinderove smrti izrekao: "Naš Balzac je mrtav." Doista, može se reći da je Fassbinder stvarao jednu osebujnu, alternativnu historiografiju SR Njemačke u kojoj je sedimentirao sve ključne društvene slojeve u jedan mozaik socijalno-psihološke strukturiranosti dotada neprepoznat u okvirima njemačke beletrističke i esejističke proze, pa ni u naboljim ostvarenjima nacionalnog teatra druge polovice ovoga vijeka.

Jedan autor, odnosno jedan roman presudno je utjecao na umjetničko oživotvorivanje **Rainera Wernera Fassbindera**. Radi se, naravno, o **Alfredu Döblinu** i njegovu Berlin Alexanderplatzu. Roman koji je u svom narativnom postupku slijedio neke zakonitosti filmskog kadriranja i kolažnog strukturiranja, s prebacivanjem planova pripovijedanja u ... inače svojstvenom filmu, najveći je njemački roman o velegradu - prispodobiv u svojem postavu jedino ranije nastalom ruskom romanu Petrograd **Andreja Bjelog**.

Franz Biberkopf paradigmatski je Fassbinderov lik koji najbolje utjelovljuje instinkt, naivnost i konačnu neprilagodljivost malog čovjeka u kovitlacu nemilosrdnog ritma grada koji melje svaku individualnost prisilivši je na puko preživljavanje u odnosima golog interesa i borbe za profit. Stoga je najintimniji i bez sumnje najautobiografskiji Fassbinderov film Nasilje slobode (1974), gdje sam redatelj tumači glavni lik koji se zove Franz Biberkopf. Nakon što gubi posao kao sajamska atrakcija - Fox, glava koja govori - protagonist proleterskog statusa ulazi u kružok bonvivana-homoseksualaca, zaljubi se u sina jednog poduzetnika i, nakon što je dobio na lutriji, stubokom mijenja svoj način života. No pokazuje se da on tek upada u jedan mehanizam izrabljivanja i konačno, nakon upotrebe, biva odbačen. Sugestivno iskazujući naivnost glavnog lika, kao i izazivajući simpatije vezane uz njegovu prostodušnost, Fassbinder nam nudi melodramatsku senzibilnost, te time na neki način odstupa od ironijskog i autoironijskog diskursa što ga rabi Döblin. Kod njega nema duhovitosti u onoj mjeri u kojoj bi to možda zahtijevao prikaz sudbine zapravo jednog priglupog junaka. Stoga je i stupanj empatije bitno smanjen. No uz obilje redateljski i scenaristički zanimljivo uobličenih situacija, ovaj film tragičnom smrću protagonista, od prevelike doze valiuma neodoljivo podsjeća na smrt samoga redatelja nekoliko godina kasnije (najvjerojatnije bio overdose).

Fassbinder će se Biberkopfu i Berlin Alexanderplatzu vratiti kasnije i 1979. snimiti TV-seriju s 13 nastavaka, zapravo trinaest jednosatnih filmova, i epilogom.

Može se reći da je ovo njegov "tour de force" u kojemu konstruira magični realizam, intervenirajući u dokumentarnost fakture sredstvima bliskim inscenaciji njemačkog umjetničkog ekspresionizma. Stvorivši klaustrofobičnu atmosferu, Fassbinder je ostvario djelo specifične osjećajnosti, bez Döblinove ironije, ali s lucidnošću autentičnog i samosvojnog umjetnika.

Sve osobine Fassbinderova redateljskog stila - posve reducirana scenografija i kostimografija, grubi kazališni postav likova u kadru; likovi se kreće najčešće praznim ulicama pa poprimaju karakter svojevrsnog gestaltističkog lika na pozadini, posvemašnja ogoljenost i očišćenost od sporednih tijekova radnje i simultanizma, kao i statičnost i odstupanje od svake ekstravagantnosti u kadriranju - prisutne su i u posljednjem ostvarenju Querelle (1982), po pripovijetki "Querelle de Brest" **Jeana Geneta**.

Priča o mornaru nestvarne ljepote, koji ustvari voli jedino samoga sebe, izuzetno se dobro uklopila u autorski kaleidoskop (ili bestijarij!) **Reinera Wernera Fassbindera**. Na pozadini velebno konstruirane kulise, odvija se onirički intonirana priča o ljubavi i smrti, erosu i thanatosu, koja svojim opijatskim, razbludnim i pomjerenim horizontom užasa ocrtava bliskost Fassbindera s Genetovom prozom ultimativne oslobođenosti od svih stega i konvencija. Taj je film imao ulogu daljnjeg produbljivanja Fassbinderove karizme, potpomognute i njegovom smrću koja je uslijedila koji mjesec kasnije.

Neobična osobnost, emfatičke karizmatičnosti i kultnog statusa među sljedbeništvom, Fassbinder ostaje uvijek iznova otvorenim novim propitivanjima egzistencijalne tjeskobe svakodnevne jednoličnosti bivanja, usamljenosti i želje da se bude voljenim. Stoga on mnogo toga govori i pripadnicima generacija neo-cool svjetonazora. I ne samo svojom "kultnošću".

Milan KANAT

Filmski dnevnik

Ove godine je *Udruženje njujorških filmskih kritičara* Specijalno priznanje dodijelilo *Jean-Lucu Godardu:* za njegovu filmsku publicistiku kao i za njegove filmove. Za najboljeg režisera 1994. godine proglasili su ipak *Quentina Tarantina*.

Tarantino je nagradu primio. *Godard* je svoju odbio. Na slavljenički banket, koji je sazvao **Arthur Penn**, poslao je faks u kojem se pozivao na krhko zdravlje, snijeg i prazan džep.

"Hollywood je uvijek govorio, da vaš službenik nije više sposoban pripovijedati priče. I u zadnjem poglavlju svojih priča o filmu rekao sam, kako ništa nije izgubljeno - osim časti."

Godard je svoju čast izgubio - i zato to Specijalno priznanje nije zaslužio. Hej, što mu je oduzelo čast? Godard nabraja neke razloge.

Prvo, nije spriječio **Spielbergovu** ponovnu izgradnju Auschwitza.

Drugo, **Jane Fondu**, ženu **Teda Turnera**, nije uvjerio da ne kolorizira sve te stare filmove i sva ta draga stara smješna lica.

Treće, nije osudio **Billa Gatesa** što je svoj ured nazvao *Rosebud*.

Četvrto, Udruženje njujorških filmskih kritičara nije upozorio da ne zaborave na **Shirley Clarke**.

Peto, firmu Sony (eks-Columbia) nije uspio prisiliti na plaćanje autorskih honorara.

Šesto, američku filmsku Akademiju nije uspio prisiliti da nagradi **Abbasa Kiarostamija** a ne Kieslowskog.

Sedmo, Stanleya Kubricka nije uvjerio da javno prikaže Alvarezove kratke filmove o Vietnamu.

Osmo, film **Le mépris** nije snimio s **Frankom Sinatrom** i **Kim Novak**.

I tako dalje. *Uf*.

Ne, Godarda nije bilo, Tarantino je došao. Susret je tako opet izmakao.

Opet?

Khm, već drugi put. Kad je Tarantino naokolo još nosio svoje prve scenarije, kad je još pokušavao stupiti u filmski svijet, u *"priče o filmu"*, u kurikulumu mu je naime pisalo da je filmsku karijeru započeo kao glumac - epizodnim ulogama u Romerovom zombie-šokeru **Dawn of the Dead**... i Godardovom **Kralju Learu**. U prvom je nastupao bilo tko, pa i **David Emge**, čak i **Ken Foree**, ali nikakav Tarantino. U drugom je također nastupao svatko, zacijelo **Molly Ringwald**, hej, čak i sam Godard, ali nikakav Tarantino.

Quentin, taj mali, obalni, pacifički posuđivač videokaseta u Video Archives, htio si je izmisliti život, huh, htio je biti *somebody*, makar *anybody*, samo ne *nobody:* kasnije je priznao da si je ta dva filma pripisao samo zato što ih - barem u Americi - nitko nije ni vidio.

Jednom riječju, svi filmovi su njegovi, cjelokupna filmska povijest. Znači, Tarantino sebe shvaća kao dio svega što je ikada vidio.

Godard je od drugačijeg tijesta: Za njega je filmska povijest neuspjeli projekt.

Jer je premalo postala dio nas?

Jer je previše postala dio nas?

Ni jedno ni drugo - filmskoj povijesti nije uspjelo postati ona sama! Filmskoj povijesti nije uspjelo postati filmska povijest. Sve dok za Oskare kandidira **Kieslowski**, a ne **Kiarostami**, nema filmske povijesti. Dok se zaboravlja na **Shirley Clarke**, nema filmske povijesti. Dok se javno ne prikažu kratki filmovi **Santiaga Alvareza**, nema filmske povijesti. Dok se **Le mépris** ne snimi s **Frankom Sinatrom** i **Kim Novak**, nema filmske povijesti. Svatko mora osobno preuzeti odgovornost i krivicu za neuspjeh filmske povijesti: Godard je zakasnio na sastanke sa **Spielbergom, Jane Fonda i Billom Gatesom**. U svojoj knjizi on je [illegible] kriv pred filmskom poviješću.

Marcela ŠTEFANČIĆA jr. [4]

Tarantino je na sve sastanke s filmskom poviješću došao. Tu nema nikakvog osjećanja krvnje. Filmska povijest je uspjeli projekt. Potpuno. U suprotnom slučaju ne bi bilo njegovih filmova. Filmska povijest je tamo gdje je nađeš. Nema ničeg skrivenog. Sve je transparentno.

Zatvorena trgovačka država. Svi filmovi su na svome mjestu, na pravom mjestu. Nema tu izgubljenih časti.

Razlika između Godarda i Tarantina je razlika između Kinoteke i Videoteke: Kinoteka je filmski kozmos u kojem su neke stvari - filmovi - jednostavno izgubljeni, dok je Videoteka filmski kozmos u kojem neke stvari, koje trenutačno manjkaju, jednostavno još nisu naručene. *Delivery is a matter of few days.* Courtesy: Quentin.

Ono kaj manjka, pak bumo snimili.

Ah, da se razumijemo - obojica su hipercinefili, štoviše, za obojicu možemo reći da snimaju filmove o filmovima, ali da Godard snima filmove o izgubljenim filmovima, a Tarantino filmove o filmovima koji još nisu snimljeni.

Otvaraju se dvije perspektive: Godardu su zabranjeni svi filmovi koji su već bili snimljeni, Tarantinu, pak, svi već snimljeni filmovi samo su ključ za filmove koji u Videoteci još uvijek manjkaju, a naručeni su.

Pulp

Zašto je Quentin Tarantino zaista rijetki filmski *buff* koji slobodno bez zadrške može uzviknuti, uh, jedva čekam da vidim novi film Quentina Tarantina

Los Angeles. Prometan kao i obično. Auto. Naprijed Travolta i Jackson. U crnim odijelima i s crnim kravatama. Na zadnjem sjedištu treća osoba, Marvin po imenu, crnac. Pištolj iznenada opali i iz onog na zadnjem sjedištu, Marvina, pljusne krv.

"Jesus Christ Almighty!"

"Fuck!"

Pa nisam ništa učinio ... nisam kriv, sam je opalio, huh, sam je opalio. Pulp Fiction. Režija: Tarantino.

"I wasn't thinkin' about the splatter."

Ne, stvarno nije mislio da će tako špricnuti, briznuti, pljusnuti.

Po cijelom automobilu. Usred prometa. Usred bijelog dana. Pištolj je sam opalio. Tako to uvijek kaže dijete kad nešto pokvari. Dobrodošli u svijet u kojem se stvari kvare same od sebe. Dobrodošli u svijet u kojem profesionalni ubojica zaboravi ponijeti šmajser sa sobom na klozet. Dobrodošli u svijet u kojem tip s nekoliko metara ispali čitav šaržer i unatoč tome obje mete promaši.

Stvari se tu ponašaju suprotno svojoj kulturi. Znači, kamen tu više ne zna koliko iznosi njegova težina ... tu mali, nevažni, anonimni dealer ne zna tko je šef podzemlja ... i tu pištolj ne zna što mora pogoditi i kada treba opaliti. Znači, tu sami prirodni zakoni više ne znaju kako se moraju ponašati da bi bili prirodni.

Dobrodošli, dakle, u svijet u kojem realnost više ne zna kako se mora ponašati da bi bila realna.

Ono što vidimo je, naime, pokvareno.

"Look at this mess," krikne Jackson.

Obojica su potpuno zamrljana, upackana. I auto također. *Splatter*, je riječ koju upotrebljavaju. Žanr takoreći. Tu realnost može obuhvatiti još samo žanr. *Splatter.* A *splatter* u jeziku filma Pulp Fiction znači:

1. filmski žanr s kojim je moguće zahvatiti pokvarenu realnost;
2. trenutak u kojem se realnost zamaže, zapacka;
3. trenutak kad realnost progovori nerazumljijim jezikom.

Pazi, pokvareno!

A što sad, Jackson? Hja, odvezu se prijatelju koji živi na obali jezera Toluca, sad se već sjećate, iza brijega, heh, kraj studija Burbank. Ime mu je Jimmie. Skoro sve govori već činjenica da ga igra Quentin Tarantino, režiser PF. Skoro sve, ali ne baš sve. Sve naime kaže tek Jacksonova opaska:

"Dogovorili smo se. Njegova žena će se za sat i pol vratiti s posla i do tad moramo otići."

Jebada, ne?

Panično, malčice kasnije ustvrdi Tarantino:

"Ako se moja žena vrati kući i nađe leš, svemu je kraj - rastava."

Prije nego se vrati "mama", treba zapackano izbrisati i pospremiti nered. Ako ne, biće vraga!

Profesionalnim ubojicama se zatresu hlače i klecnu koljena. Dječaci pozovu stručnjaka, kojeg ne zovu bez razloga *cleaner*, čistač. Keitel. Naime čovjek koji čisti takve stvari. Juhaj, možemo se igrati koliko i kako hoćemo, jer ćemo potom pozvati čistača. PF je priča o derištima kojima se ne sviđa pospremati za sobom. Igračke razbacaju, a zatim ih ne spreme. Tarantino zna što djeca žele - čistača.

PF je himna čistačima. Reservoir Dogs, Tarantinov režijski prvijenac himna je konobaricama. Dati ili ne dati tringelt konobarici, premišljaju i odvaguju na početku filma Reservoir Dogs momci, gradski psi koji su se uputili na veliku pljačku. Prije nego što krenu u pljačku dogovore se: konobarici ipak treba dati napojnicu. Hej, pa zašto da ne, ionako će za njima pospremiti, počistiti, jednom riječju, zapackanu realnost ponovo će staviti u upotrebu.

Film Reservoir Dogs izgleda tako kao da su se glumci udružili sa svojim fanovima i potom zaista učinili ono što su prije radili samo u filmovima.

Sorry, Arnie, nikakvog stupanja NA filmsko platno.

Sorry, Woody, nikakvog stupanja S filmskog platna.

Reservoir Dogs ne izgleda kao post-modernistički pastiš, več kao posljednja misija na kojoj su se združili glumci i njihovi fanovi, kao zajednički projekt glumaca i njihovih fanova. Kao da su si rekli - ugrabimo film! ...i ne puštajmo ga više iz ruku ... dok ne padne zadnji od nas! Reservoir Dogs je ispunjenje utopijske želje da zvijezde i njihovi fanovi žive u istom svijetu ... i da mogu postati prijatelji, koje rastaviti može samo sama smrt. Ne, film Reservoir Dogs nije ni pastiš niti citat, već otmica.

Novac je taj koji diskriminira pljačkaše - i novac je taj koji uvijek diskriminira zvijezde i njihove fanove. Svakako: novac će uvijek praviti razliku među njima. Uvijek će među njih stati novac, klasna razlika ... razlika u socijalnom statusu. Reservoir Dogs je wish-fulfilment fantazija i istovremeno autokritika te wish-fulfilment fantazije: možete nas baciti u isti svijet, ali potom ćemo se poubijati. Do zadnjega. Mogu li fan i zvijezda živjeti u istom svijetu? Je li svijet pravi prostor za fanove? Je li svijet pravi prostor za zvijezde?

Pljačka krene krivo, svi poginu. Ni vi ne bi umrli ... za slobodu filma? Rađe bi živjeli vječno?

U PF nije riječ ni o kakvim postmodernističkim jajcima dekonstrukcije, parodije ili subverzije žanrova koje su u posljednjoj dekadi ionako postale zaštitnim znakom filmskih analfabeta, još manje je pak riječ o nekakvom miješanju žanrova na koja su u protekloj dekadi navalili prije svega filmaši koji ne poznaju pravila niti jednoga pojedinog žanra; *makaršto, da ne bi* - Tarantino je najčišći žanrovski fetišist, takoreći purist, žanrovski fan i fanatik, iskreniji i od samih žanrova. U čemu je Tarantinov žanrovski *twist?*

Uzmimo plastičan, u stvarnosti vrlo direktan pogled:

- *Willis* se vrati u svoj stan mada sluti da ga tamo već čeka profesionalni ubojica kojeg je poslao ojađeni, razjareni, prevareni Marsellus;
- otškrine vrata, stupi unutra, zrak je čist, nigdje nikoga, sve je na svojem mjestu, baš onako kako je ostavio;
- iznenada na kuhinjskom pultu ugleda šmajser;
- osvrne se, i još jednom provjeri, nigdje nikoga, nikakvog šuma, samo automat;
- iznenada začuje puštanje vode, otvaraju se klozetska vrata kroz koja, zla ne sluteći, zakorači Travolta zakapčajući šlic;
- nekoliko trenutaka se začuđeno, nijemo gledaju, potom Willis Travoltu rafalom pošalje nazad na zahod.

Razumijete? Kod Tarantina se u žanrovskim situacijama ne nađu likovi koji se potom ponašaju tako kao da znaju da nastupaju u žanrovskim situacijama, ne, kod Tarantina likovi padaju u žanrovske situacije a da toga i nisu svjesni, znači, u žanrovskim situacijama nađu se nevježe, zato se uvijek čini kao da u žanrovske situacije upadaju realni ljudi ... koji ne poznaju sva pravila žanra.

Kad čekaš u zasjedi, ne smiješ na klozet.

Sylvesteru Stalloneu to se ne može dogoditi - on ne ide na zahod. Na koncu konca niti samom *Willisu* to se ne može dogoditi u filmovima **Umri muški.** Predobro zna da nastupa u filmu u kojem nitko ne smije na klozet.

Travolta nikada ne zna u kojem filmu nastupa. *"Ne gledam televiziju"* naglasi na početku.

Tarantino je samo filmski gledatelj, da, filmski *buff*, koji je postao filmski režiser. Simpatičan je zato što iskreno vjeruje da filmski junaci i njihovi fanovi žive u istom svijetu. I zato što takoreći fanatično vjeruje da je sva filmska povijest u posljednjih 100 godina, još uvijek živa.

Preciznije, Travolta i Marsellusova metresa idu u *life*, ali ne bilogdje, već u neki restoran, na dlaku sličan nekoj kičastoj pop-artističkoj instalaciji, u kojoj goste poslužuju dvojnici Jamesa Deana, Marilyn Monroe, Mamie Van Doren i Jane Mansfield. Znači, u Tarantinovim filmovima čitava filmska povijest još uvijek je živa. Svi filmovi. Svi junaci. Sve zvijezde. Svi žanrovi. Sve situacije. Sve priče. Sve *pulp fictions*. I da, dvojnici su potrebni kako bi filmska povijest mogla ostati živom.

Žanrovi, te banke filmskog sjećanja potrebni su iz istog razoga. *Travolta* i *Uma Thurman* se zakače već u tom restoranu, na tom križanju filmova, zvijezda i žanrova, slično kao *Christian Slater* i *Patricia Arquette*, koji se u **True Romance** zaljube već kad jedno drugome objasne koje zvijezde, filmovi i pjesme su im najdraži.

Kviz iz pop-kulture je kod Tarantina uvijek test srca.

Tarantino je kao dijete koje se boji da će film završiti. Njegova citatomanska cinefilija predstavlja tek pokušaj da premosti rupe i praznine između filmova, da bi jednom zauvijek fiksirao kontinuitet filmova i da ostvari utisak kako nakon kraja filma junaci još uvijek žive dalje ... u tom istom svijetu.

Yes, Tarantino je pravi filmski buff, konačno, samo vrhunski filmski fan bi u isti film smjestio tako idiosinkratične glumce kao što su *Uma Thurman, Maria De Medeiros, Rosanna Arquetta, Ving Rhames, Bruce Willis, John Travolta, Harvey Keitel, Tim Roth, Samuel Jackson, Christopher Walken, Eric Stolz* i on sam, *Quentin Tarantino*. I ne samo to, samo vrhunski filmski fan bi sve te glumce u film doveo na osnovi "dvojničkog" sistema, takoreći na osnovi svoje fanovske percepcije, svi ti glumci su naime u filmovima koje je gledao nastupali u parovima, uvijek po dvoje zajedno, i svaki par samo jednom, štoviše, osim tih sparivanja u filmovima se uopće nisu više sretali:

- *Thurman i De Medeiros:* Henry & June
- *Keitel i Roth:* Reservoir Dogs
- *Jackson i Walken:* True Romance
- *Willis i Travolta:* Look, Who's Talking
- *Stolz i Tarantino:* Sleep with Me
- *Arquette i Rhames:* Flight of the Intruder

I samo vrhuinski filmski fan bi sve te glumce potom razdijelio u nove parove. Znači, samo vrhunski filmski fan bi se potom još za dobru mjeru pobrinuo da se svi ti glumci sa svojim izgubljenim polovicama iz svojih prijašnjih filmova uopće ne sretnu.

Hej, a što je s *Travoltom* i *Willisom*, reći ćete!

Khm, *Travolta* u filmu Gle tko to govori *Willisa* nije vidio, samo je čuo njegov glas (Willis je glas posudio fetusu/djetetu). Sada, u Šundu, *Travolta Willisa* opet ne vidi. A ovog puta ga niti ne čuje.

Tarantino je stvarno jedan od rijetkih filmskih *buffova* koji može bez zadrške uskliknuti, uh; jedva čekam da vidim novi film Quentina **Tarantina.**

translation b a S a r d

strip

Imamo KATAKOMBU! Što god undergraund ili alternativa danas bila i značila u hrvatskom stripu (uzmemo li "Endem" kao mini-mainstreamsko mjerilo) to je utjelovljeno u ovom šarolikom projektu "posebnog Endemovog izdanja". S naglaskom na alternativno. Ili, da pojasnimo. kada bi gledali na široko svjetske uzore, Katakombi se ne bi reflektirao Crumbov "Zap" (kojeg sa svojim sex, droga and r'n'r imageom utjelovljuje "Stripoholik") već Spiegelmanov artisticko-autorsko-pseudo-art-alter-črc prc (uf, složenice...) magazinčić "Raw". Bez pretjerano negativnih konotacija. No Katakomba. Centralno djelce ovog pilot broja (to je ono koje strši nametljivim položajem i brojem strana) je "Sargent Zajeb" Matije Pisačića. Moram priznati da sam se već mnogo puta susretao s Matijinim radovima tako da sve više smatram kako je šteta da se jedan tako originalan, dobar i perspektivan crtački talent ubija i gubi u nečitljivim nebulozama od priče. Što je vjerojatno i jedan d osnovnih nedostataka većine stripova: zanemarivanje publikama koje traži fabulu ili barem neku klimavu smisaonu nit za koju se može uhvatiti. Tako nalazimo i crteže Andreja Flumiania (iznimno zgodno ali premalo za konkretnije uvide), odbojnog "Rondo Veneziano" Danijele Ratkajec, neka čuda Miroslava Nemetha ili pak "Sagu o Johnu", ni dobru ni lošu stupidariju Nikole Majnarića. Uz dvije table ovog puta samo solidnijeg Daria Kukića tu su i table kreatorske koalicije Kuki-Tico-Keljo-Seb te dobri i čitljivi (s glavom i repom) stripovi Ivana Čondića ("Marginalac"), fenomenalnArtica "Rat za..." Dalibora Talajića, underground klasik "Kako je nastao techno" Velimira Grgića te još neke table manje-više zanimljivih stvarčica (Barić, Salihović, Ricov - da ne kažu kako ih nisam htio spomenuti). No, da se recenzija ne bi pretvorila u telefonski imenik, zaključimo: svaka pohvala "Endem" ekipi na dobro obavljenom poslu. Stripovi su taki - kakvi jesu, dobili su svoj geto pa ko voli nek izvoli. Ako ništa drugo, pročitajte si sjajan tekst "Unerground, what?" Nebojše Radića pa u sažetoj formi saznajte nešto više o povijesti ovog stripovskog pravca. Možda u Katakombi i nema ničega što bi moralne policajce kastriranih mozgova natjerali da skviče kao žirovane svinje na izmaku. Ali je zato definitivno kuuuul!

Imamo i Ivu M.! A Ivo M. ima novi projekt! Opet albumski. Riječ je o prvom albumu europskog hita "Putnici vjetra", poslovično omiljenog Bourgeona, sa svojih nekih 48 stranica i poprilično sjajnom kolorcu. Album se zove "Djevojka pod krmom" (za sve vas s 50-tak kunica u džepu), a potez je, što god mislili o navedenom izdavaču, dobar. Ne znam ima li u planu uskoro izbaciti i Bourgeonov "Spell of misty forest", ali ova "Djevojka" (mislim album) tako zgodno izgleda da jednostavno morate odbaciti teoriju fotokopirke (ju nou vot aj min; naj se ljutiti, Ivo!)

Imam i Dubravku! A Dubravko i jope rastura! U što ste se vjerojatno uvjerili i sami ako ste pronjuskali ovogodišnjim Infom. Da, govorim o izuzetnim ilustracijama koje je (u koloru; *puno bolje izgleda od Macana u Pixelu! Heh, heh...*) načinio za CARNet. Slikica ima otprilike sedam osnovnih ("Culture" je koma!) i još kojekakvih okolnih (Gospođica hostesa vikala je kad sam grabio šake pune vizitki koje je oslikao. Ali isplatilo se!). Hvale vrijedna informacija je i ta da se Matakoviceve ilustracije nalaze među pet najboljih svjetskih WWW-a (World Wide Web za normalne iliti "*Svesvetska paučja mreža*" prema imbecilnom prijevodu Zorislava Šojata; jes, isti onaj koji je "Veronica" isprevodio kao "Veoma jednostavno glodavačko svemrežno kazalo strojnih spisarnica" Prosvrljate li Internetom (pardon, Međumrežnikom) uvjerit ce se i sami.

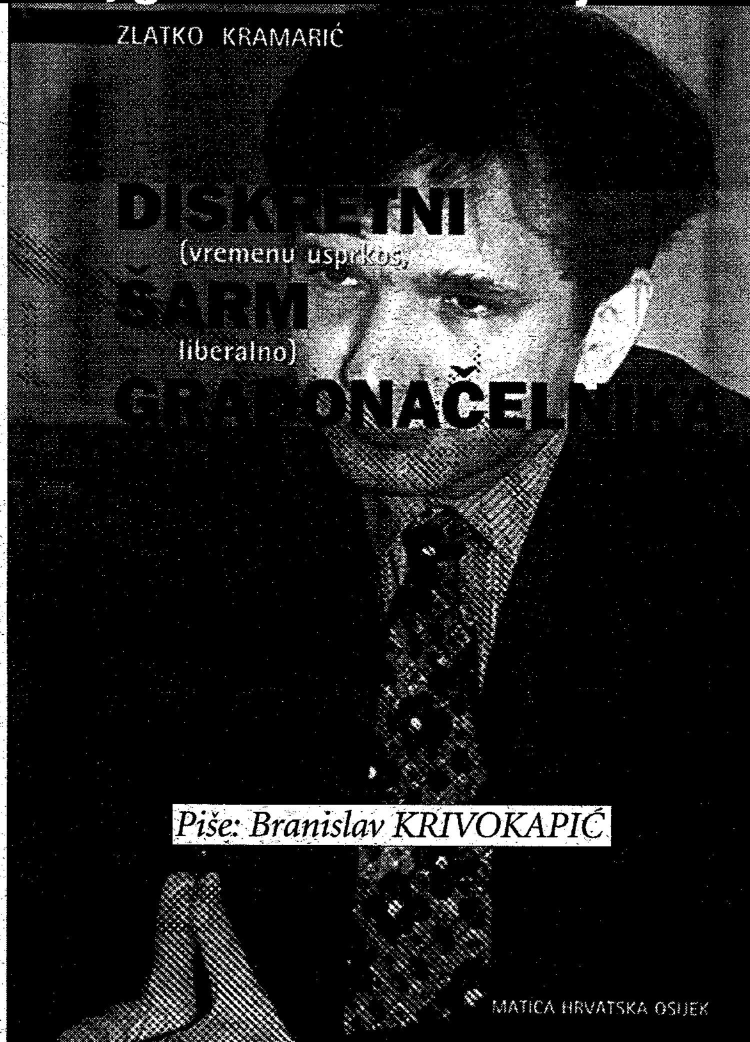
A kad smo već kod Infa, spomenimo i zbivanja na Interliberu. Osim Antibarbarusa koji je donio i svoje Corto Maltese albume, zajednički štand imali su izvori i Bookglobe (ne, "Pirat" još nisam dobio), koji su izdali i zajednički katalog (u kojem se nalazi i "Leonardo"). Na štandu ste po regularnim cijenama mogli pokupiti stare i nove albume, ali i jedno ugodno iznenađenje - masovna, besplatna podjela prva dva (i jedina dva) Usagi yoimba. I onda se pitamo zašto se nije prodavao...

Jedna inozemna vijest - izašla nova številka "Stripburgera". Ja ga doduše nisam vidio ali priča se da ima oko 100 stranica, da u njemu opet ima stvari sa svih strana bivše Juge, da ima i nešto novijeg Macana i dosta dobrih informativnih tekstova te da baš lijepo izgleda. Štoviše, da bolji od prijašnjih čak! Probajte ga naručiti. Ne boli.

O Salonu još ništa novoga.

PEDRO GARMOBONZIA

Knjiga "Diskretni šarm gradonačelnika" dr Zlatka Kramarića, gradonačelnika Osijeka

Piše: Branislav KRIVOKAPIĆ

Iako Osijek, grad u prvoj ratnoj zoni, pokriven ciglama, daskama i vrećama pijeska, dočekuje kraj ove (možda) "godine raspleta" tiho i osluškujući detonacije s druge strane Drave, očekujući svoje konačno oslobođenje od neprijateljskog okruženja s tri strane. Iako su svi sadržaji života dobrano reducirani zbog takvih uvjeta preživljavanja, ipak se u kulturnom životu tog dostojanstvenog grada dogodi nekakav događaj koji može zaplijeniti svojom vrijednošću.

Poslastica

U mjesecu listopadu., mjesecu knjige gradu se dogodila knjiga njegovog gradonačelnika, dr Zlatka Kramarića pod naslovom "Diskretni šarm gradonačelnika". Odmah moramo reći da je ova knjiga prava poslastica za sve kojima je Kramarić simpatičan ili antipatičan, koji ga vole ili ne vole kao čovjeka, političara i pisca. Knjiga s koje u daljinu gleda Kramarićevo *baby lice* (ne mislim da je to kompliment, jer bejbi face nisu baš osvjedočene dobrim u povijesti) donosi nekoliko dijelova, manje ili više zanimljivih: njegove intervjue raznim novinama, neobjavljene govore, izmišljene intervjue, lirska razmišljanja o Osijeku, dnevničke zapise o gradu u godinama ratnih razaranja i nakon toga autorova razmišljanja o političkom

Dečko koji obećava

životu Hrvatske, strankama, ljudima s kojima je surađivao ili pak, nije.

Čovjek koji je postao neobično popularan u vrijeme kad je Osijek bio pod konstantnom topničkom paljbom i koji je svakodnevno svježe izbrijan izlazio pred domaće i strane novinare, smješkao se kao da se ništa ne događa i istodobno vodio duge i mučne pregovore s oficirima bivše JNA, često na neobičan i humoran način, zadobio je simpatije cijelog hrvatskog stanovništva, te postao svojevrsni sinonim za ovaj slavonski grad, ne samo u Hrvatskoj već i u svijetu. Najviše zahvaljujući njegovoj osobnosti i njegovom angažmanu ime Osijeka doprlo je do ušiju i očiju ljudi širom svijeta. Njegova idila s predsjednikom Tuđmanom, koju je on sam nazvao odnosom "otac-sin", pa zatim razlaz u dvije odvojene političke stranke, njihov optimizam i depresivnost koju je jednako otvoreno pokazivao bez skrivanja od svojih sugrađana, novinara i političara, učinili su ga najzanimljivijim i najneobičnijim gradonačelnikom u novoj, mladoj državi. Jednako takva je i ova knjiga, iskrena simpatična i humorna, počesto i depresivna.

Noćne more "njegove malenkosti"

Sklonost za javnim izražavanjem svojih osjećaja, Kramarić je pokazao odmah nakon što je s mjesta člana jedne male osječke stranke, liste za Osijek, uz podršku Hrvatske demokratske zajednice izabran za prvog gradonačelnika Osijeka. U samom početku počeo je pisati kolumnu za lokalni list *Glas Slavonije*, u kojoj je iznosio svoja viđenja dužnosti koju je obnašao, ali i svoja viđenja države, društva i ljudi u cijelini. Nerijetko, rekao bih obavezno, tekstovi su odisali humorom, cinizmom i onim što je nezaobilazno kada se govori o Kramarićevoj ličnosti: velikom narcisoidnošću. Kramarić je sebeljubljiv, dječje osjetljiv, voli biti u pravu, voli pobjeđivati i uživa u sebi kao misliocu, koji zna reći uvijek nešto neobično, poput pravog filozofa. I kad na pojedinim mjestima sve to zvuči toliko infatilno, ništa nije antipatično. Ako ništa drugo, bar je iskreno.

Tako je i u ovoj najnovijoj knjizi. Kramarić se ne libi priznati svoje greške, isticati svoja lažna obećanja, priznavati kako je uvijek naivan, odavati tko ga je sve prevario itd. Sve je to toliko simpatično da se čovjek mora najiskrenije nasmijati, kao što je to valjda Kramarić najiskrenije i ispisivao. U prvom dijelu knjige, gdje je sabrao nekoliko svojih intervjua za novine i jedan "fingirani", prikazuje se kao političar sklon meditacijii slojevitijem razmišljanju od velike većine svojih kolega. Taj je prvi dio nezanimljiviji od ostatka, jer se Kramarić u njemu ipak mora baviti svakodnevnom politikom, komentirati razne događaje iz političkog života, kao i svoju "noćnu moru" koju on tako svakako ne bi nazvao, župana osječko-baranjskog **Branimira Glavaša**. I obavezno spominjući *Glas Slavonije* u kojem mu Glavaš ne da pristupa već pune dvije godine (osim ako ga sam ne želi napasti zbog nečega).

No, i tu Kramarić pazi na vlastiti suptilni izričaj. Obavezno citira nekog od poznatih mislilaca iz povijesti kako čitatelj slučajno ne bi zaboravio njegovu veliku erudiciju, obavezno se obraća svojim "dragim čitateljima", kao što e na drugim mjestima u knjizi obraća i svojim "dragim sugrađanima". Piše u prvom licu, ali i u prvom množine, počesto se potpisujući i kao *"moja malenkost"*.

Vaclav naših dana

U ostatku knjige sve je apsolutno u skladu s naslovom. Nestašlucima dječjeg šarma potpuno osvaja čitatelja, tako da se gotovo povjeruje da je tvrda narcisoidnost prerasla u iskrenost. Dakako da iskrenost počesto ustupa mjesto lukavosti čovjeka koji se svim silama trudi održati image pametnog, načitanog i neobičnog čovjeka, umiljatog do te mjere da mu se svakoj riječi vjeruje. Zlatko Kramarić jednostavno hoće biti drag čovjek, čovjek kojeg će razumjeti domaćica i umirovljenik, profesor i čistač ulica. I, dakako, birač, jer Kramarić nikada ne zaboravlja da je do svojeg mjesta došao voljom birača kojima se dopao, pa se istina hoće dopadati i dalje. Njegovo inzistiranje na erudiciji, citatima i "nevoljnosti intelektualca", izraženoj i u kratkoj biografiji koju je sam napisao i u kojoj kaže da "nema običaj da s vremena na vrijeme - osluškujući dominantne glasove ulice - preinačuje svoju biografiju", svjedoči o snažnoj težnji poistovjećivanja s državnikom kojeg očito danas u današnjoj Europi najviše cijeni - češkim predsjednikom Vaclavom Havelom. Dobar uzor u svakom slučaju znači i pozitivan motiv, pa kad Kramarić govori o mogućnosti da bi eventualno u 21. stoljeću mogao biti predsjednik države, možemo samo dijeliti njegovo smozadovoljstvo. Kramarić je dečko koji se dopada i on se u svojoj knjizi zaista želi dopasti. I dopada se, moram priznati.

On se ne udvara čitatelju i sugrađaninu onom kierkegaardovskom hladnoćom i preciznošću s unaprijed ocrtanim ciljem odustajanja, već s najboljom idejom da mu se vjeruje i pođe za njim. Tu negdje, čini mi se, i stvaraju se vode. On uvijek daje na znanje kako je slab običan čovjek, kojem je Bog dao razum da ga koristi na svoj tihi, plahoviti, pastirski način. Kao što je plaho njegovo lice, tako je plaha njegova rečenica, u koju umeće zrnce humora ili cinizma ne bi li zabavio. Svojim je "vjernim" čitateljima stavio na znanje: da je profesor i da je odgajao generacije učenika i da je književnik i da je slab čovjek po Bogu i da je prepun sumnji i da je pravedan i pravičan. Pa vi sad vidite! I meditativan, prije svega.

Njegovi dnevnički zapisi pravi su biseri namjerne iskrenosti kojoj se ne može odoljeti. Njegova je rečenica krhka, često poletna i krležijanski složena, njegov je pesimizam upravo poletan. Hajdemo živjeti u jednom svijetu krhkog pojedinca, sumnjičavog u sebe i u sve oko sebe, jer tako ćemo otkriti točku iz koje ćemo poći putem spoznaje. Kramarić ne nudo spoznaju, ako je anticipira ciničkim dosjetkama. Navodeći na kraju knjige, narcisoidan kakav već jest, tekstove iz drugih listova koji ga punim ustima hvale, on potencira, i to snažno svoju suptilnu vlastitost.

Ne znam zašto, ali treba mu vjerovati, jer on je "dečko koji obećava".

KRSNIKOV KUTAK 1 PUBLICIKACIJE

RARO! #58
(Via Shiaparelli 11, I-00197 Roma, Italia)
Magazin za kolekcionare u ovom broju na 84 str formata A4 donosi japansku diskografiju Pink Floyda, recenzije te gomilu oglasa raritetnih diskova i vinila, Dream Theater intervju, vijesti i poneku 'zvijezdu' Sanremskog festivala (!?).

the TWILIGHT ZINE
(Swamp Monkey, P.O.Box 85581, Tucson, AZ 85754-5581, USA)
32 fotokopirane stranice A6. Kolaži, crteži, ilustracije, odbačena poezija, Taco-Hell dnevnik, dvadesetak opaski 'Things Suck When...' (npr. '...the same bird follows you around town and shits on your head over and over.') te odlična recenzija filma 'Return of the Living Dead, 3', tj. trideset zapažanja o zombijima ('a zombie only loves you for your brain', 'even minorities can become zombies'...).

the WOBBLER #V
(c/o Zion Train, P.O.Box 5059, London W12 7ZT, Engleska)
Zabavan potpuri na 16 štampanih A5 str. Dub-wizzards Zion Train printaju u svom zinu bizarne statistike tipa 'jeste li znali?', izjave poznatih osoba, objašnjenja neobičnih riječi, korisne eko- i human rights kontakte i tekstove.

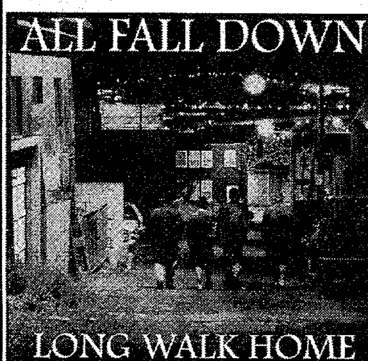
STRIPBURGER #6
(c/o Forum, Kersnikova 4, 61000 Ljubljana, Slovenija)
84 A4 str odličnih i vrlo dobrih kratkih i manje kratkih stripova za 400 SITa. Kordej, Mr. Jozo, Milan, Fleener, De Jure, Inktvis, Takakjian, Durham, Feniks, Obscurator, Wostok, Lola..., tj. dvadesetak autora iz raznih zemalja i sat-dva nadprosječno kvalitetne (art-) razonode.

RIF RAF #65
(Kerkstraat 110, B-2060 Antwerpen, Belgija)
Mjesečni tabloid na 72 str, besplatan u Belgiji, objavljuje intervjue s Jayhawks, PJ Harvey, Therapy?, Fear Factory, Benediction, Chrome Cranks, Tindersticks, Boo Radleys, Sponge, Burma Shave, itd., par stotina recenzija diskova i vinila, rubrike acid jazz, cyber... hyper, i najave festivala i koncerata u Beneluxu.

NEWS

KRSNIKOV DRUGI KUTAK RECENZIJE

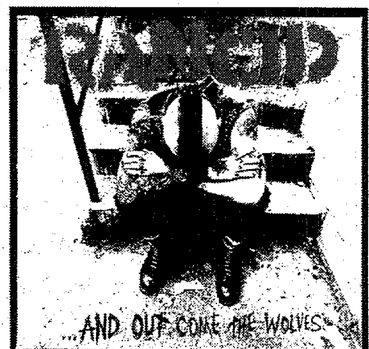

ALL FALL DOWN 'Long Walk Home' CD
(Kranepool, P.O.Box 7164, Capitol Station, Albany, NY 12224-0164, USA)
Vrlo vrlo ugodan i iskren brzi melodični punkcore. Ovako bi mogli zvučati i Overflow kad bi našli dobrog producenta.

BAD RELIGION 'All Ages' CD
(Epitaph, 6201 Sunset Blvd. suite 111, Hollywood, CA 90028, USA)
'Besramna eksploatacija back-kataloga može biti prekrasna stvar...' (iz press-kita) - nažalost, u ovom se slučaju zaista radi o bestidnoj podvali - osim što su songovi monotoni, neinventivni i preproducirani, ovdje nema ni jedne ranije neobjavljene pjesme, omot čine nabacani flyeri i posteri iz kojih se jasno vidi da su BR minoran band i u lokalnim okvirima, a u cijeli je projekt uloženo par no-sweat-sati truda te, eventualno, poneki dolar.

MEANIES '10% Weird' CD
(Subway, Vohwinkeler str. 154, D-42329 Wuppertal, Njemačka)
Nabrijan australski punkC (circa non-porno Hard-Ons) snimljen u Seattleu (Egg Studios) za njemačku anti-nazi kompaniju na nagovor Davea Thomasa (c/o Bored!) nakon bezbrojnih nastupa po Australiji, USA, Japanu i Europi te kao support za Bad Brains, Beastie Boys, Nirvana, Lemonheads, All, Superchunk, Pop Will Eat Itself, Pearl Jam...

RANCID '...and Out Come the Wolves' CD
(Epitaph Europe, Postbus 10574, NL-1001 EN Amsterdam, Nizozemska)
Solidne punk i ska pjesmice anglo prizvuka bez puno muda. Da nisu postojali Clash i Specials, Rancid bi možda bili zanimljivi.

SHITYRI 'Five Song EP' 7"
(Hass, c/o Cornelia Rosenfelder, Tannenstr. 2, D-45772 Marl, Njemačka)
SehrGut. Obećavajući bazični all-girl-punk garažne produkcije.

TRUSTY 'Goodbye, Dr. Fate' CD
(Dischord, c/o Southern S., P.O.Box 59, London N22 1AR, Engleska)
Ako su vam se novija Epitaphova izdanja konačno zgadila, provjerite ipak bandove s ostalih US-labela prije nego definitivno pohračkate cijelu tamošnju poppunk/softcore scenu. Trusty korektno isprepliću klasični UScore i Jam/Prisoners/anglo-sixties ugodaj te, iako nisu vanserijski band, uopće nisu gnjavež.

KONCERTI

9.11. STRANGLERS - Beč
PERE UBU - Salzburg
12.11. OI POLLOI - Beč (u pozadini)
14.11. CHROME CRANKS & BAMBI MOLESTERS - Ljubljana
LURKERS - Beč
19.11. CROWBAR & CATHEDRAL - Beč

17. RI Rock

Svi su pobjednici

publika kupovinom ulaznice postaje glasačko tijelo

Dopustite da vas izvjestimo o održavanju festivala RI ROCK 95
Ponosni smo što imamo Rock festival sa najdužom tradicijom u državi, a ove godine "RI ROCK" se održava 17. put.
Manifestacija se odigrava u riječkom klubu PALACH 23., 24. i 25. studenog 1995. godine i to svaki dan sa početkom u 18 h. Nakon dvije prošle godine, kada je RI ROCK imao natjecateljski karakter, festival se vraća u izvorno izdanje - revijalni karakter - i to sve sa ciljem jačanja riječke rock scene, i naravno pregleda napretka bendova u protekloj godini. Ipak, RI-ROCK prvenstveno služi kao poligon novim riječkim nadama. O jačini tradicije svjedoči i podatak da su gotovo svi najpoznatiji riječki rock glazbenici jedan od svojih prvih nastupa imali na svojedobnom RI-ROCK-u (PARAF, TERMITI, OGLEDALA, GRAD, LET 2, STUFF... nemoguće ih je više svih nabrajati).
Zanimljiv je ovogodišnji svojevrsni come back riječkih dinosaurusa punk-rocka: grupa PARAF koja gostuje na RI ROCKU u petak, 24. studenog, a TERMITI ALL STARS u subotu, 25. studenog 1995. g. U sklopu prvog dana festivala predviđen je nastup ovogodišnjeg pobjednika ART & MUSIC festivala - pazinske grupe VOKAL U GIPSU.
Raspored glazbenih urednika - D.J.-a za RI ROCK '95. u PALACHU je slijedeći: 23. četvrtak: D.J. Urban (LAUFER)
24. petak: D.J. Prlja (LET 3)
25. subota: D.J. Dean (PALACH)
Sva tri dana festivala su revijalna te predviđena isključivo za riječke bendove koji se prijave do 17.11.1995. g. (prijavnice se mogu podignuti u Palachu na šanku). Dakle, primljeni su svi koji se prijave, a pobjednika nema. - svi su pobjednici. Dodjeljuje se samo nagrada publike koja kupovinom ulaznice postaje glasačko tijelo. Cijena ulaznice u pretprodaji iznosi 25,00 kuna a na dan festivala 30,00 kuna, po danu.
Pozivamo vas na druženje, veselje, puno buke i FESTIVAL ROCK GLAZBE RI ROCK '95

INTERNET net. 10 kn
Vodič kroz WWW servere
Konačno Internet tulum i u Hrvatskoj
Kako i zašto se priključiti na mrežu

RECENZIJA

Danas, internet i u Hrvatskoj postaje stvarnost.??????
Danas u Hrvatskoj ima dovoljno internet-surfera????
PC interface!!!
PRVI HRVATSKI ČASOPIS ZA GLOBALNE KOMUNIKACIJE???

SAMO RECI NE!!!

"Šačica ljudi uništava cijelu naciju – uglavnom nekažnjeno – a prijeti i cijelome svijetu."
G.G.M.

WARNING: THEORY CAN SERIOUSLY DAMAGE YOUR MENTAL HEALTH!

bastard

PRILOG ARKZINA ZA KRITIČKU PUBLICISTIKU, No 4, XI. 1995.

> **Bastard ili povezivanje dvaju medija moment je istine spoznaje iz kojeg nastaje nova forma.**
> [McLuhan 1964]

autor: **Frank HARTMANN**

Ipak, pokušaji posredovanja nisu rijetki. Nasuprot *pisma* nudi se prije svega SLIKA, demokratizirajući efekt ikoničke komunikacije. Izvanredan primjer je koncentracija na slikovno statističke metode čime se dvadesetih godina u Beču bavio **Otto Neurath** i koji se pomoću toga nadao nastaviti impuls prosvijećenosti. Neki kulturnotehnički postupak, međutim, nipošto po sebi ne garantira i vrstu svoje primjene. **Ni jedan medij nije po sebi ni dobar ni loš.** Stoga su *public relations* s jedne, a **PROPAGANDA** s druge strane izumi dvadesetog stoljeća kojima se dosljedno nastavlja načelo javnosti. Što su se medijski sadržaji površnije

kulturnoj tehnici fonetski napisane riječi. Klasičnom projektu povlačenja granice između srednjeg i novog vijeka, odnosno moderne - kao poduhvatu kritike - odgovara **knjiga** kao medijska paradigma, jednako kao što postmodernoj potrazi za proširenjem svijesti i brisanjem granica odgovara telekomunikacijska mreža. U razdoblju svoje elektronske raspoloživosti naime, tekst tvori s onu stranu kulturno tehničkog dualizma pismo/slika jednu novu, hibridnu formu. Mi ne znamo danas ni kako će ta forma koja odgovara bastardu dvaju medija stvarno biti upotrebljena, ni kako bi se njezin spoznajni potencijal naposljetku mogao *dekodirati*.

Na kraju Gutenbergove galaksije trebalo bi zatvoriti onaj jaz koji je povučen između više i niže kulture. To je dakako relevantnije politički no *estetski*. Jer u svakoj

svega uvođenje u upotrebu električne struje najavili su KRAJ ZAPADNE VRIJEDNOSNE SKALE koja je bila izgrađena na **napisanoj** riječi. **McLuhan** je spoznao strah koji se skriva u toj medijskoj transpoziciji i koji je, premda ugrožava identitet, ujedno izraz i motor socijalnih promjena. Information society odnosno nova antropološka situacija medijske civilizacije dovela je do toga da se je s onu stranu klasnih, rasnih i spolnih ograda potencijalno demokratizirala ne samo kulturna tehnika nego i informacijsko stanje društva. To dakako zvuči kao nedjeljna prodika ali je činjenica da oni značenjski i opažajni sadržaji koji su, zajedno s drugim kulturnim tehnikama, potisnuti u apstraktnoj askezi pisma, iznova mogu doći na svoje. Tako je naznačena **kriza građanskog kulturnog modela i naviješćen kraj knjige. S time pada i središnja metafora prosvjetiteljske moderne.**

neverbalnog iskustvenog konsenzusa. Svatko je mogao iskusiti sebe ujedno kao sudionika i kao recipijenta, postajući medijski input a ne samo primatelj neke poruke - interaktivni impuls koji se ponovno razvija u fascinaciji INTERNETOM i koji, bez obzira koliko fragmentarno, novim sredstvima realizira autonomiju kao prosvjetiteljski zahtjev.

U svojem paraleliziranju i ukrštavanju klasični mediji razvijaju hibridnu energiju u čemu se vidi posljednja šansa knjige. **McLuhan**, filozof medija, radio je na toj granici i mnogi pokušaji hibridiziranja slijedili su njegov: većinom kao knjige koje su negirale svoju vlastitu formu. Isto su predstavljale već i tehnike literarne montaže - u Waltera Benjamina uzdignute do duhovnoznanstvene metode stvaranja konstelacija - nadalje sve knjige-kolaži koje su tek odveć svjesno pokušavale prekinuti s linearnošću literarnog. **McLuhan** i **Quentin Fiore** započeli su 1968. s

naslov:

Multimediatrix

Knjiga je klasični medij prosvijećenosti. Koncem osamnaestog stoljeća kampanje opismenjavanja prate zahtjev za slobodnom javnošću koju je **Immanuel Kant** izričito proklamirao kao garant javne upotrebe uma. Ipak, kako je medij uvijek ujedno i njegova vlastita poruka, knjiga posreduje jednodimenzionalnost kulturne tehnike obvezane restriktivnim idealom obrazovanja i ostaje indiferentna prema životnom obliku u kojem se ta tehnika primjenjuje.

Kako bi knjiga trebala promijeniti svijet u smislu prosvijećenosti?

Socijalni kontekst i medijsko načelo organizacije nisu međusobno posredovani: kao glas pojedinog autora knjiga predstavlja osamljeni subjekt moderne koji traži izgubljeni priključak.

zamjećivali, to je više izgledalo da se um pred drskim zahtjevima masovne kulture povlači u učeno područje **knjiške kulture**. Ipak, ovaj privid vara. Kao što pokazuje Hitlerov *Mein Kampf*, bestseller stoljeća, diktatori se, kako bi posredovali svoje ideje, rado služe "uvjerljivim" medijem knjige. Autentična snaga slike nije dovoljno jaka da bi probila njihovu mrežu laži. Kao dijalektika prosvijećenosti stoga se objavljuje perverzija prosvjećivanja naroda u smislu Göbbelsova propagandnog stroja, a potom perverzija "nacionalizma" koji prema **McLuhanu** jednako kao i konstrukt "materinjeg jezika" duguje svoj nastanak linearnoj

točki loma, a posebice u onoj medijskoj, gnijezdi se strah te tako nastaju *ressentiment* i politička reakcija. Jedno stoljeće nakon Kanta, **Nietzsche** primjerice nije više zahtijevao javnost, naprotiv: on se izdavao za dijagnostičara "historijske bolesti" identificirajući **novinarstvo** kao njen najupadljiviji simptom. Otada *elitisti* ne prestaju objavljivati svoj kulturnokritički rat egalitaristima. **Umberto Eco** je u tome otkrio "znake aristokratske netrpeljivosti" ispod koje, u pratnji apokaliptičke tužbalice nad raspadom kulturnih vrijednosti, huči nostalgija za epohom u kojoj su te vrijednosti još bile u nasljedstvu i posjedu jedne jedine klase i nisu bile slobodno dostupne svakomu. Iz tog razloga *elitisti* brane tekst videći u njemu nositelja i prikrivenog čuvara hijerarhijskog poretka i jednoznačnih struktura: oni time brane medij koji im nudi najvišu epistemološku uvjerljivost.

Privilegij intelektualaca kao proizvoditelja tekstova može se održati samo još uz veliki napor. Obvezatna kulturna tehnika nudi sigurnost jer se posredstvom nje uređuje pitanje pristupa društvenoj moći. Trajne komunikacijske veze devetnaestog stoljeća (1858. pušten je u pogon prvi transatlantski telegrafski kabel), a prije

Elektronski informacijski pokret kao navlastita revolucija dvadesetog stoljeća oslanja se na sinergetičke medijske efekte s onu stranu puko verbalnog posredovanja. Zajedno s interaktivnošću u tehničkom smislu ovo vodi **nelinearnoj**, nehijerarhijskoj medijskoj kulturi. Ovdje umjetnost, tamo subkultura: ova shema više ne funkcionira kada se stave izvan snage stanovite tehnike kodiranja i dekodiranja. Sloganom "Prekoračite granice, zavorite jaz", američki književni teoretičar **Leslie Fiedler** najavio je 1969. duhovnoznanstvenu postmodernu. Visoka i niska kultura sve se teže daju razlikovati. U **Woodstocku** nije samo jedna generacija odmetničkog protesta našla sebe, nego nego je ondje došao do izražaja i jedan, u zapadnoj kulturi neuobičajeni, oblik kolektivnosti i

persiflažom **The medium is the massage**, **Buckminster Fuller** nastavio je 1970. s *I seem to be a Verb*, da samo spomenemo dva primjera onoga što **Taylor** i **Saarinen** 1994. nasljeđuju u svojoj *Imagologiji*. Takvi pokušaji obećavali su ispunjenje protukulturnog zahtjeva za cjelinom. Za jednim iskustvenim konsenzusom koji uposljava sva osjetila ujedno ih pojedinačno ne uspavljujući: generacije "nakon 68" aktivno su se dale na traženje **Afrike u nama**. Energija koja je dakle trebala biti kulturno aktivirana, anarhične je

kraj knjige? tekst u razdoblju njegove elektronske raspoloživosti

Do you know what I hate about computers? The problem with computers is that there is not enough Africa in them.

BRIAN ENO, WIRED 05.95

vrste. Ona se formalno ustremljuje protiv kauzalne linearnosti dok u stvari cilja protiv tendencija ujednačavanja i hijerarhiziranja društvene moderne. Ta energija može biti oslobođena samo subverzivno, protukulturno. Na dosljedno svojevoljan način psiho-filozofski duo **Gilles Deleuze** i **Felix Guattari** svojom je shizo-strujom pisanja pokušao uteći "zastarjelom pismostroju". Paradoks je naime u tomu da je upravo jednom knjigom ponovno postavljen zahtjev za razbijanjem svakog referentnog okvira. Knjiga se denuncira kao hinjenje poretka zbog čega antiideološka pozicija traži samo još priznavanje labavih spojeva: knjiga *"je prestala biti mikrokozmos na klasičan i zapadni način. Knjiga nije slika svijeta, a još manje je označitelj"*. Njihovom rhizomu kao metafori za libidnu dekonstrukciju zapadnog kozmičkog poretka odgovara u političkom polju *grassroots*-načelo organizacije američkih boraca za građansko pravo ili, u estetskom području, interaktivni CD-ROM s na primjer **Peter Gabrielovom WORLD MUSIC**. Linearnost popušta pred mediatrixom, tkivom medijskih formi, kao što se *tekst* uklanja TEKSTURI. Hibridno povezivanje dvaju medija, primjerice fonetski napisanog teksta i elektronskog informativnog pokreta historijski je sretna zgoda: INTERNET je jedan takav medijski bastard u najistinitijem smislu riječi.

Tekst u vremenu njegove elektronske raspoloživosti izgubio je svoju svetu auru intelektualnosti i sveo se na jedno od mnogih načela kulturne organizacije. U *hypertekstu* definiran je samo još jedan novi značenjski ovir, a ne više nekakvo središte. Time su središnje instancije davanja smisla, religijske, političke ili estetičke vrste odslužile svoje. U *Projektu Gutenberg*, jednoj online-prezentaciji kanonskih tekstova kulture zapadnog svijeta, svjetski duh se asocira s medijem knjige samo još kroz prizmatski lom digitalnog pohranjivača, a to znači da se time relativira klasično konstrukcijsko načelo tekstualne javnosti jednako kao i tradicionalni građanski poduhvat enciklopedijskog popisivanja inventara: tekstovi koji se sada još pišu postaju sve koketniji jer više ne mogu uteći prisili da osvješćuju svoj vlastiti prezentacijski oblik kako bi istodobno vrebali na moguće medijske popratne efekte. Najnoviji primjer: *The Last Book You Will Ever Read*, **Franka Ogdena**. Neobično je samo to da se kompjutorom naposljetku ne zamjenjuje knjiga kao načelo organizacije kulturnog znanja, nego se tek drugačije organizira pitanje pristupa informaciji. Učenim ljudima prije razdoblja mehaničkog ideala - moguće je da je to naposljetku bila renesansa kao što se često tvrdi - čitavo kulturno dobro nudilo se kao neka vrsta hyperteksta. Demokratizirajući efekt novih medija upravo je taj način pristupa i do njega se može doći i bez dugotrajne obrazovne socijalizacije.

Autori i umjetnici budućnosti neće biti ni manje ni više mitski proizvođači slika od onih iz prošlosti - samo pojam autora ili umjetnika neće više biti povezan s nekom kulturtehničkom privilegijom kao što su pismo ili slika. Sve manje se radi o posredovanju sadržaja, a sve više o promjeni načina gledanja. Kao začetnici ideja, intelektualci (znanstvenici, autori, umjetnici...) ipak će morati priznati svoje dugovanje kolektivu iz kojeg njihove ideje kontekstualno potječu. Tek tada će neumjereni umišljaj genija ustuknuti pred opuštenom kreativnošću. A kreativna ponuda budućnosti više neće biti novi tekstovi nego sve noviji načini čitanja onoga što zovemo multimediatrix...

hartmann@fsf.adis.at

```
To: ARKZIN_ZG@PZ-ARKZ.ztn.apc.org
From: buden@ping.at
Date: Tu 24.10.95, 23:48 (received: 25.10.95)
Subject: bastard/krsic
```

pročitao i prikazao: **bastard**

Kompjutor, cyberspace i teorija virtualne klase

Koje je društveno značenje kompjutora i kompjutorske mreže? To pitanje ima dalekosežne implikacije i na njega nije lako odgovoriti. Već se **McLuhan** čudio nad činjenicom da se razmišljanje o novim medijima bavi uglavnom njihovom tehničkom stranom, dok se njihove psihičke i društvene posljedice gotovo uopće ne razmatraju - to se može pročitati u novom izdanju njegova slavnog klasičnog djela (1). Pitanje je da li između dvaju frontova, između konzervativnih kritičara s jedne i integriranih zagovornika s druge strane, uopće ostaje neki prostor za diferencirano razmišljanje o tom fenomenu.

[1] **Marshall McLuhan**: Understanding Media. The Extensions of Man; London: Routledge 1994.

Na temelju literature koja se posljednjih godina bavi ovom temom može se ustvrditi najprije to da smo se oslobodili utvare elektronskog mozga, što znači da kompjutor ne shvaćamo kao nekakvog konkurenta ljudskoj inteligenciji, nego kao potpuno integrirani, dakle sastavni dio društvenog života. O tomu u svojim publikacijama (2), kao angažirani promatrač, izvještava novinar i izdavač legendarnog *Whole Earth Review* **Howard Rheingold**. Fantazije o *Artificial Intelligence* povukle su se pred realističnijom perspektivom - pred (nekad vizionarskom) idejom uvećanja inteligencije, *Intelligence Augmentation*. Ovim izrazom koriste se kompjutorski tehničari kao što su **Douglas Engelbart** (pronalazač miša) ili **Frederick Brooks** (jedan od pionira *Virtual Reality*), čime se relativira onaj kulturni pesimizam koji kao sveprisutni orkestralni ton moralnog ogorčenja prati razvoj novih medija i potiče strah od gubitka *ljudskosti*. To što se nalazimo u prijelaznoj fazi nipošto ne olakšava ocjenu stanja, kao što s druge strane upotreba svake nove kulturne tehnike nužno unosi nesigurnost i ugrožava tradicionalne privilegije.

[2] **Howard Rheingold**: Virtual Reality; New York: Simon and Schuster 1991, - isti autor: The Virtual Community. Homesteading at the Electronic Frontier; New York: Harper Collins 1993, - isti autor kao izdavač: The Millennium Whole Earth Catalog. Access to Tools and Ideas for the Twenty-First Century; New York: Harper Collins 1994.

Na taj aspekt uvođenja novih medija ne bez ogorčenja osvrnuo se u svom najnovijem djelu (3) **Alan Wolfe**, upravitelj fakulteta za društvenu znanost pri *New School for Social Research*. Njegova u naslovu sadržana poruka u osnovi je prilično plitka: baš kao ekološka, sociobiološka odnosno postmoderna polazišta, i koncept umjetne inteligencije depotencira urođene ljudske sposobnosti. U cilju njihove obrane pokušava Wolfe sa svoje strane angažirati sav socijalno-filozofsko-humanistički arsenal. Ali, premda je borba protiv bihevioristčke dominacije u američkoj socijalnoj teoriji dobra zamisao, čini se nažalost da Wolfe ovdje jednako malo pogađa svog protivnika kao i u svojoj kritici antihumanizma "uvezenih" (francuskih) teorija. Zazivajući razliku *onog ljudskog* spram novih tehnologija Wolfeov tekst govori malo ili čak ništa o njihovom socijalnom značenju.

[3] **Alan Wolfe**: The Human Difference. Animals, Computers and the Necessity of Social Science; Berkeley, Oxford: Univ. of California Press 1993.

Primjer kako se ubrzani razvoj novih medija može kompetentno komentirati, daje nam **Nicholas Negroponte** svojom knjigom *Being Digital* (4). Autor, profesor medijske teorije i utemeljitelj/upravitelj MIT-ovog (*Massachusetts Institute of Technology*) "Media Lab", stvorio je sebi ime kao stalni kolumnist kultnog časopisa WIRED. Umjesto na teoriju, on stavlja težište na trendove i tendencije s kojima društvo mijenja svoj organizacijski oblik od materijalnog k imaterijalnom odnosno od "atomarnog" ka "digitalnom". On prije svega naglašava društvenu inovaciju stvaranja kompjutorske mreže: "Computing is not about computers anymore, it is about living." Također: "The true value of a network is less about information and more about community."

[4] **Nicholas Negroponte**: Being Digital, New York:Routledge 1995.

Tko se usprkos tomu želi baviti novim medijskim tehnologijama najbolje će učiniti ako se na početku informira o njihovu razvoju. Premda je vlastito *online*-iskustvo teško zamjenjivo, **Cottonov** i **Olivierov** leksikon o razvoju i primjeni medija (5) pruža veoma dobar prvi uvid. Fenomeni uključivanja u mrežu zahvaćeni su ponešto prekratko, ali riječ je vjerojatno o strelovitom razvoju do kojeg je na tom području došlo u posljednje dvije godine. Povijest i razvojne tendencije nove kompjutorske tehnologije pregnantno su obrađeni i popraćeni slikovnom građom i objašnjenjima brojnih akronima bez kojih se u tom području očigledno više ne može.

[5] **Bob Cotton, Richard Olivier**: Cyberspace Lexicon. An Illustrated Dictionary of Terms from Multimedia to Virtual Reality; London: Phaedon 1994.

Za početnike toplo preporučamo zbirku tekstova **Michaela Heima** o metafizici virtualne realnosti (6). Heim je u stanju reći zanimljive stvari već i o *Wordprocessoru*; ono simpatično kod američkih teoretičara je prema našem mišljenju to da se oni prema tom novom fenomenu okoline ispunjene kompjutorskim medijima odnose opuštenije od neurotičnih apokaliptičara iz evropskog akademskog konteksta koji odmah žele deducirati neku općevažeću teoriju. U tom smislu ovdje je manje riječ o "metafizici" novih medija, koliko o poviješću filozofije inspiriranim refleksijama o interfaceu, hypertekstu, cyberspaceu, virtualnoj realnosti, elektronskom c@féu kao i o podzemnim protukulturnim stremljenjima koja se ovdje mogu pronaći. Heimova poticajna razmišljanja o našem odnosu prema simbolima, jeziku, i ralnosti općenito imaju za cilj filozofijsko restituiranje **Heideggera** kojeg on veoma plakativno recipira. To nameće filozofiji jedan socijalni interpretacijski nivo čemu ona upravo kad je riječ o novim medijima zasigurno nije dorasla.

[6] **Michael Heim**: The Metaphysics of Virtual Reality; New York: Oxford Univ. Press 1993., - isti autor: Electric Language: A Philosophical Study of Word Processing, New York 1987.

Za daljnje početne korake koje društveni znanstvenici čine u pravcu cyberspacea od velike su koristi dva vodiča: zbirka tekstova koju je sastavio **Michael Benedikt** (7) i koja se u međuvremenu pojavila u šestom izdanju postavši standardni uvod u našu problematiku kao i kompilacija **Linde Harasim** posvećena globalnim mrežama (8). Benedikt strukturira svoje priloge slijedeći tri pravca koja se spajaju u predodžbi cyberspacea: mitološkom, u kojem se aktualiziraju stari rituali prekoračenja granica i evociraju kulturnoantropološki opisi, potom u biološko/fiziološkom pravcu s transformacijom na elektromagnetske i bežične nositelje informacija i na njihovu moć da potiču zajedništvo i napokon u pravcu kvazireligioznog nadilaženja realnosti u cyberspaceu. Cyberspace se shvaća kao privremeno konačni medijski proizvod, kao jedan mnogoplošni, kompjutorski generirani, kulturni prostor.

[7] **Michael Benedikt** (izd.): Cyberspace. First Steps; Cambridge: MIT Press 1994.

[8] **Linda M.Harasim** (izd.): Global Networks. Computer and International Communication; Cambridge: MIT Press 1993.

Linda Harasim u svojoj zbirci u prvi plan ističe svezu tehnološke politike i javnog interesa. Prikaz globalnih kompjutorskih mreža kao socijalnih fenomena i kulturnih resursa, proširen je brojnim primjerima iz školsko/akademskog područja kao i jednim gotovo vizionarskom pogledom na *Network Policies EFF-aktiviste* (*Electronic Frontier Foundation*). Svezak sadrži i praktične upute o tome kako se može ući u *Social Networlds* odnosno kako se dolazi do različitih adresa u mreži. On je i sam proizvod eksperimentalne aktivnosti u mreži njegovih autora i sastavljačice, označen kao *GAN-Global Authoring Network*, čiji način rada se također analizira.

Ponekad se stječe dojam da su socijalne implikacije promjena u komunikaciji bolje dohvaćene u beletristici nego u znanstvenoj literaturi. Ne želimo ovdje tematizirati žanr *cyberpunk* romana (za to postoje pogodniji mediji kao što je WIRED ili MONDO 2000) ali tim više valja ukazati na jedno novinarsko granično područje. Rheingoldovi izvještaji, temeljeni na osobnom iskustvu, o privatnim aktivnostima unutar mreže, u političkom smislu *Grassroots-Organising* dobro su poznati; katalog koji je izdao (2) nudi odličan pregled društvenih i subkulturnih trendova, tendencija i pripadnih publikacija visoko nadilazeći interese kompjutormanije. Slično Rheingoldu **David Rushkoff** (9) promatra novi medij kao bitno subkulturni fenomen: on se posvećuje prije svega zajednici hakera. *Cyberia* je virtualna tvorevina jednog kompjutorski generiranog prostora u kojem se kompjutorski haker susreće s narkomanskim freakom iz šezdesetih. Rushkoffvljev opis otvara jednu kulturkritičko/emancipativnu dimenziju nove tehnologije u kojoj protukulturna pobuna izgleda 'ukinuta' i kojom se s novim sredstvima nastavlja stara interkulturna tehnika proširenja svijesti.

[9] **Douglas Rushkoff**: Cyberia. Life in the Tranches of Hyperspace, San Francisco: Harper 1994.

Tomu nasuprot, **Arthur Kroker** i **Michael Weinstein** (10) snažno udaraju o postmoderni bubanj: teorija virtualne klase, nije naravno za njih nikakva stvarna teorija nego samo jedna aluzija. Knjiga Data Trash čita se kao da je **Nietzsche** kupio modem pomoću kojega šalje predugačke e-mailove Baudrillardu. Između ljuštura riječi zablista dakako poneka teza koja tjera na razmišljanje: data-highway kao ultimativna metafora 'digitalne volje za kapitalizmom', razaranje sveza između značenja i komunikacije, naopaka logika znaka koji pomiče značenje i prije svega socijalni pritisak da se sudjeluje u ideologiji virtualnosti - to sve su pitanja s kojima bi bilo korisno suočiti se i na razini primijenjena istraživanja. Za budućnost *virtual reality* autori ocrtavaju sliku gentehnički minipulirane zvijeri, programirane američkim softwareom, oboružane japanskim hardwareom i estetizirane evropskim wetwareom. Od današnje previsoko postavljene teorije do sutrašnje svakidašnje prakse često je veoma kratak put. Na tom putu neće nam mnogo pomoći upozorenja humanističke naravi. Daleko važnija je budna pozornost za ono u čemu je McLuhan jednom vidio moć tehnike da sama stvori potražnju za svojom vlastitom samozakonitošću.

[10] **Arthur Kroker, Michael A. Weinstein**: Data Trash. The Theory of the Virtual Class; New York: St. Martin's Press 1994.

prostor za vlastite bilješke:

Welche Leere ist das - was fehlt hier? [Kakva je to praznina - što ovdje nedostaje?]

Agentur Bilwet čita zapise **Klausa Manna** (*a famous son of a famous father*) o Njemačkoj neposredno nakon rata, svibnja 1945. Ovaj je odlučio posjetiti **Richarda Straussa**, tada 81-godišnjeg slavnog kompozitora. Strauss se žali na nacističku diktaturu koja je i za njega bila *"nesnosna"*. Eto, nedavno su htjeli u njegovu vilu smjestiti beskućnike, ljude kojima su u bombardiranjima srušeni domovi. *"Dajte si samo zamislite!"* zelen od ljutnje viče slavni kompozitor, *"Stranci - ovdje u mom domu!" "Umiri se tata"*, uskočila je snaha, *"to se ipak nije dogodilo". "Naravno, jer je rat već bio gotov!"* Da je bilo do toga Hitlera, kojemu je on osobno pisao, i on, **Richard Strauss**, bi se *"morao žrtvovati"*. Osim toga taj Hitler je imao loš glazbeni ukus. Preferirao je **Wagnera**. A onda one probleme koje je imao, on Richard Strauss zbog toga što je 1933. uglazbio jedan tekst **Stefana Zweiga**. Kao da je mogao znati da će se pojaviti zakoni o rasnoj čistoći! On nikada nije razmišljao o tome da napusti Njemačku. *"Ta ovdje sam ipak imao svoje prihode - i to znatne. Naposljetku, ovdje ima oko 80 opernih kuća"* Možda bi i napustio Njemačku da je bilo problema s hranom, ali ne - *"uvijek je dobro jeo u Trećem Reichu!"*. Uostalom imao je protekciju. Našao se jedan moćni zaljubljenik u njegovu glazbu. *"Jer znate, moja snaha, među nama rečeno, nije 'rasno savršena'. Čak mogu ustvrditi da je ona bila jedina slobodna Židovka u Velikoj Njemačkoj!"*

"Ali tatice - tako slobodna opet nisam bila! Zaboravljaš što sam sve prošla. Jesam li smjela na primjer ići u lov? Ne! Čak su mi na neko vrijeme zabranili jahati"...

Mann: *"Doviđenja gospodine i gospođo Strauss. Ne, hvala lijepa, nikakva fotografija s potpisom"*.

AB pita: "Kako se postiže tako nešto? Što čovjek mora iznutra napraviti sa sobom da bi mogao govoriti ovakve stvari ...? (...) Kakva je to praznina - što ovdje nedostaje?"

AB čita memoare **Leni Riefenstahl**, gleda njene filmove i pronalazi istu prazninu. Kao kod Straussa, tako i kod nje uočljiva je "... stanovita vrsta odsutnosti koja oduzima dah. Nešto što je drugdje potpuno samorazumljivo i što neupadljivo egzistira, ovdje najednom nedostaje. Neka unutarnja rezonanca, neka vrsta dirnutosti, neka prisutnost - kozmička pozadina jednostavno ne vibrira ovdje zajedno s čovjekom."

Slučaj **Richarda Straussa** i **Leni Riefenstahl** za AB nije moralni slučaj. Praznina koju naslućuju i za koju pitaju nije jednostavno odsutnost savjesti, nepostojanje javne odgovornosti - Bilwet se ne duri u pozi moralne indignacije, oni se pred društvenim zlom nisu uskokodakali: *J'accuse! J'accuse!* Bilwet ne dreyfusira! Ali ipak, na svoj način obavlja društvenu kritiku.

"Ali Leni ne prikriva ništa, nije ostalo ništa što bi mogla prikriti"

Na 900 stranica svojih memoara **Leni Riefenstahl** ne spominje nikakvu odgovornost. Ona ne dopušta mogućnost da je bila nešto drugo - "lažljivica, nacistički propagandist, uspaljena pička, kriminalka, sljedbenica režima, prljavica ..." Nema ni najednostavnije ograde, na primjer: *Tada mi to nije bilo jasno, ali kada se danas osvrnem na prošlost moram konstatirati da su Triumph des Willens i Olympia djelomice napravljeni u propagandne svrhe i u te svrhe također iskorišteni.* Ništa sličnoga nema u njenim memoarima! Oni se sastoje od sjećanja čovjeka koji aktivno zaboravlja. Nema nikakva razvoja. Leni u budućnosti postaje ono što je još 1932. morala biti. Njen život se odvio kao niz fascinacija. Najprije su to bile planine, potom se popalila za nacistima, pedesetih godina otkriva Afriku, fotografira crnce, i naposljetku sa 72. godine uči ronjenje i snima ribe. Bilwet: "Čitav njen život je jedan foto-safari." Neprestana potraga za autentičnostima: autentične planine, autentični muškarci, autentični nacisti (zapravo samo Hitler je jedno i drugo: za Leni su svi muškarci osim Hitlera obični šupci, mamini sinovi, velike gubice/mali kurci, seronje, kukavice, ... svi, od oca do kolega redatelja, od Afrikanaca do Goebbelsa), autentična Afrika, autentični crnci, autentične ribe. Leni mora uhvatiti autentični trenutak. 1936. u vrijeme Olimpijade, ona je oko Hitlera postavila čitavu bateriju kamermana: da okine "njegove najprirodnije poze". - Bilwet: "Ali upravo je to ono što su fotografija i film; unutarnja nužnost da se svijet zadrži u slici (da se njegovo kretanje zadrži u pokretnim slikama), a to znači, da se svijet oslobodi svoje unutarnjosti."

Leni Riefenstahl na snimanju Triumph des Willens, 1935.

... was ist das für eine Leere, was fehlt hier?

Ta praznina je praznina nepromjenjivosti. U slici se više ništa ne može promijeniti, sve je tako kako jest, u svako doba i na svakom mjestu ponovljivo, bez obzira na jezik, kulturu, užasnu prošlost - "bez posljedica i bez nastavka, uvijek sjećanje, uvijek sve više istoga."

Bilwet uspoređuje Memoare **Leni Riefenstahl** s Justine et Juliette **de Sadea**. Prema analizi **Monike Treut**, ondje je riječ o paradigmatskoj pripovjednoj formi. Djelo je sastavljeno od scena u kojima se s vremena na vrijeme sažimlje čitava pripovijest. Treut: "Svaka pojedina scena predstavlja totalitet osjetilnog i argumentativnog ekscesa koji izmiče svakom dosljednom pripovijedanju." Mit o postojanju neke kronike razoren je, nema više nikakvog epskog nizanja zbivanja, ne dolazi do izražaja nikakav teleološki proces koji bi išao na upotpunjenje, dovršenje - samo beskonačno odvijanje stalno istih predstava, surfanje od ekstaze do ekstaze u kojima se iskazuje integralna veličanstvenost suverenog čovjeka. (Lenin lov na autentične momente, surf, koji na koncu dovršava i doslovno na oceanu). Što je ta veličanstvenost u Leni Riefenstahl?

Bilwet: *"Ja sam veličanstvena, dakle ja jesam - ja sam veličanstvena, dakle ja jesam (mrtva), ja sam, ja sam veličanstvena ja sam mrtva ja sam veličastvena ja sam ja sam ja sam veličanstvena (mrtva). Ta čemu da čovjek dokazuje svoju egzistenciju osim da s njom okonča?"*

To je ta praznina - njeni Memoari su prikaz života koji je sebe u procesu aktivnog zaboravljanja isključio iz kroničnog tijeka, iz vremena, isjekao sebe iz priče, dakle, od svake prošlosti, od svake odgovornosti, od svakog mogućeg suočenja s posljedicama vlastita djelovanja, konzekvencama donijetih odluka. Njen svijet je doslovno svijet fotografije, filma, - na njemu se ništa ne može promijeniti, jer u mediju u kojem se odvija ne dopušta promjenjivost kao takvu. Prolaznost je ovdje radikalno odvojena od promjenjivosti. Ponovo fotografija, film - Bilwet: "Kamera je ekstenzija ljudske sposobnosti aktivnog zaboravljanja." Tako je, tu imamo obrat kroz medij **McLuhana**. Nisu za Bilwet mediji ekstenzije čovjeka, obrnuto, čovjek je ekstenzija medija. Memoari Leni Riefenstahl su njena samohistorizacija koja to nije. Oni su ahistorični jer su amemoari. Ne sjećanje, ne rekonstrukcija, ne kronični slijed, nego proces aktivnog zaboravljanja - "uništenje vlastitog pojma vremena, uništenje metamorfoze, uništenje procesa". Unutar tog medija ne može biti nikakve odgovornosti.

Treći Reich - what's that?

"Odsutnost koja oduzima dah", isto kao kod **Richarda Straussa**. I on je aktivno zaboravljao, zbacivao je sa sebe vrijeme, minutu po minutu, sistematski, otpočetka do kraja dok na koncu nije ostao on sam. *"Moj Œuvre je dovršen, za ostalo me briga ko za friško govno!"*

Autonomija od odgovornosti je autonomija od stvarnosti i vremena, autonomija od vlastite mijene, autonomija od pripovijesti - autonomija u umjetnosti. "Ali cilj je autentičnost na jednoj drugoj razini, jedinstvenost na metarazini (umjetnosti)."

Fotografija - medij **Leni Riefenstahl** - je autentičnost predviđena za masovno raspačavanje.

Bilwet: "Doživljaji koji mijenjaju njen život proizlaze u Leni uvijek iz nekog masovnog proizvoda. Kao što Leni mora svaki put iznova obnoviti svoj najunutarnjiji doživljaj kako bi ostala ista (planine, nacisti, crnci, morske dubine) tako se i masovni mediji moraju stalno iznova obnavljati (LP, tape, CD, pisaći stroj, PC, radio, TV, HD) kako bi ostali isti i dalje pokazivali isto". Ono međutim do čega se ne dolazi nikako je masovna metamorfoza. Naprotiv, jedini preostali put na kojem se može još metamorfozirati je - "onaj vlastiti, put vlastitoga tijela."

Agentur BILWET [= bevordering van de illegalen wetenschap = Agentura za pospješivanje ilegalnog znanja, engleski ADILKNO] **Grupa neakademskih teoretičara, iz Nizozemske, nastala ranih osamdesetih unutar tzv. autonomističkog pokreta. Objavljuju više knjiga koje postižu uspjeh u inozemstvu, ponajprije u Njemačkoj. Osim knjigama eseja svoju ilegalnu znanost šire, kako sami pišu, "nastupima, različitim kontaktima, radijskim programima, pismima, putovanjima, manifestima, telefonskim razgovorima, šetnjama i prijevodima".**

Agentur Bilwet

Medien Archiv, Bollmann Verlag, Bensheim und Düsseldorf, 1993

Der Daten Dandy, Über Medien, New Age und Technokultur, Bollmann, Manheim

Agentur Bilwet

Kako to radi Bilwet demonstrirat ćemo na jednom eseju iz Der Daten Dandy o slučaju slavne njemačke redateljke **Leni Riefenstahl**. Tekst nosi naslov This World Has Lost Its Glory

Bilwet je problem društvene i povijesne odgovornosti umjetnika odvojio od moralističkog diskursa i doveo ga u kontekst medija. To ne bi bilo moguće da Bilwet prethodno nije stvorio svoju "teoriju" novih medija. Esej o **Leni Riefenstahl** postaje u potpunosti razumljiv tek na pozadini Bilwetove knjige o medijima - **Medien Archiv**.

Dva citata: "Mediji su prazni objekt"; "U jesen medija slavi se odsutnost."

"If media is the answer, the question must be fucking stupid."

Koncept medija danas nije više u središtu Bilwetova zanimanja. [*'The short summer of media' now lies behind us*]. Mediji su za njih postali dio šireg kulturnog fenomena, "poput turizma, šopinga, sporta, trgovine i seksa". U svojoj ocjeni današnjeg stanja Bilwet se pridružuje onima koji težište interesa pomjeraju u pravcu kulturnih pojava. Upravo koncept "kulture" igra danas ključnu ulogu u dominantnoj ideologiji Zapada. Prema media-makerima i intelektualcima društveni konflikti više nisu determinirani ekonomski odnosno ideološki, nego kulturno. Bilwet slijedi ideje njemačkog pop teoretičara **Marka Terkessidisa** (ex SPEX) koji drži nužnim suvremenu medijsku kulturu sagledati u "materijalističkoj perspektivi". To znači da sporove i sukobe u području kulture, u glazbi, multimedijima, kompjutorskim mrežama itd., valja iznova smjestiti u njihov društveni, politički i ekonomski kontekst, dakako, ne žrtvujući pritom autonomiju kulture.

Welche Leere ist das - was fehlt hier?

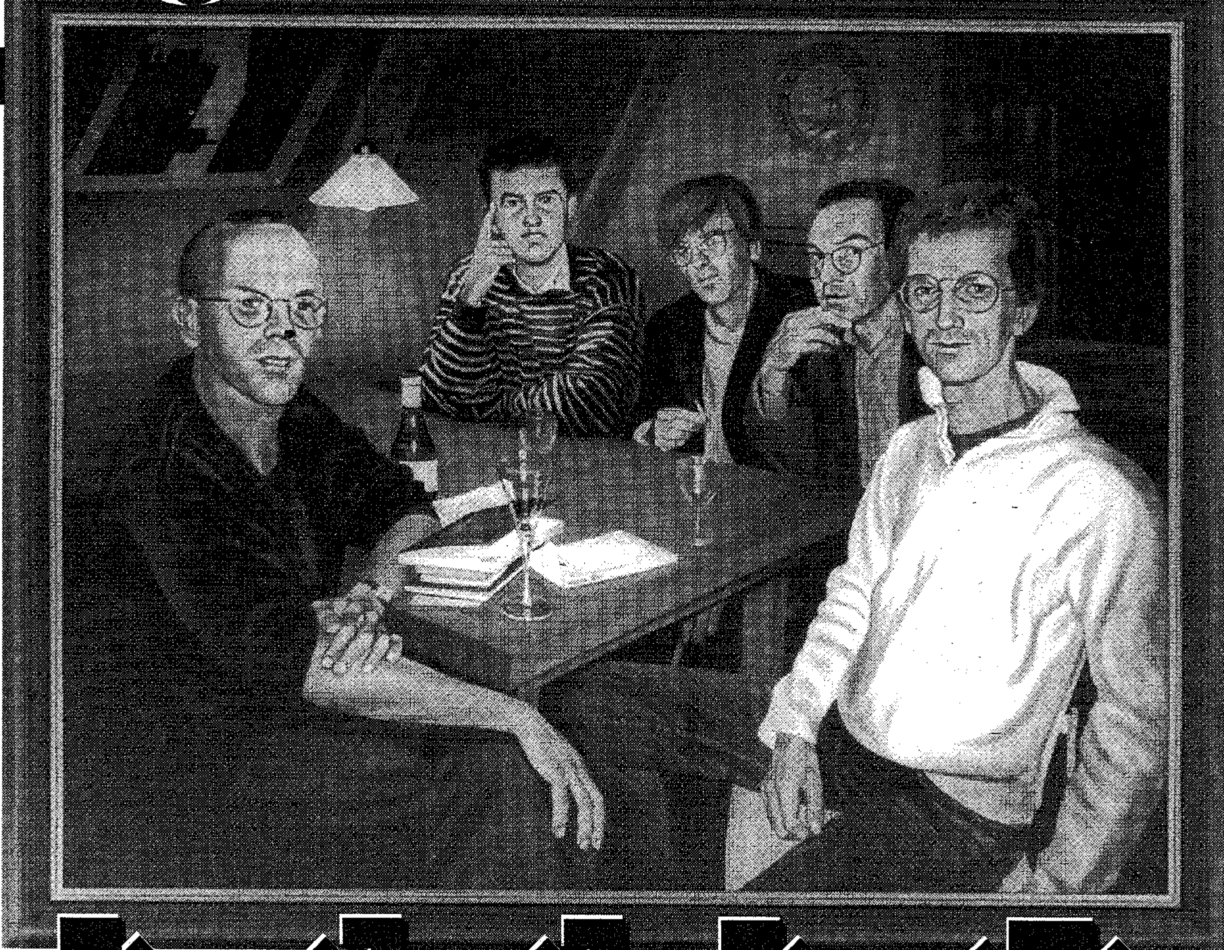
Bilwet na jednom predavanju u Montrealu, rujna ove godine: "Terkessidis identificira prazninu u kojoj su ljudi izgleda spremni pristati na sve. Upravo je to praznina koju Bilwet želi istraživati. On nastoji iza te praznine osjetiti jedno ekstremno desno, reakcionarno tijelo mišljenja u kojem je 'kultura' zamijenila 'rasu'."

Bilwet zaoštrava svoju kritiku i uzima za njen predmet političko, opće-društveno i kulturno stanje današnje Evrope. Ali ta Bilwetova Evropa danas je "the Europe of Bosnian genocide". Bilwet preuzima dijagnozu **Davida Rieffa** ("Slaughterhouse: Bosnia and the Failure of the West", NY, 1995) - nakon što je postala svjedokom genocida Evropa nije više "a civilized place" (Rieff: *"The defeat is total, the disgrace complete"*). Mentalni oklop Evropljana po prvi puta je pobijedio svakodnevno bombardiranje informacijama. Ništa se u Evropi nije pokrenulo. Vijesti, slike ratnog užasa otišle su u prazno. Kakva je to praznina - što nedostaje tu? Welche Leere ist das - was fehlt hier?

To je provala res in medias koja je za Bilwet ujedno označila *"the end of the age of media."* ●

To: ARKZIN_ZG@PZ-ARKZ.ztn.apc.org
From: buden@ping.at (boris buden)
Date: Sa 28.10.95, 18:01 (received: 30.10.95)
Subject: bilwet/intervju

AgenturBilwet

PERFORMAT

Pitanje prvo: *DA LI JE BILWET MEDIJ?*

...Da li je Bilwet medij?

BJ: Što kaže Arjen? Bilwet nije (U)druženje, ne zanima nas druželjubivost, otići jednom u cafe.

...Bilwet ostavlja razoran trag u medijima (svojevoljno ne i u Nizozemskoj), no, da li je sam Bilwet medij? Želi li Bilwet biti medij, ili, zapravo, radije ne?

BJ: To su pitanja o kojima mi, mislim, uopće ne razmišljamo.

...Upravo zbog toga ih i postavljam.

....(tišina)....

BJ: Mi u svakom slučaju koristimo medije, no, da li smo mi sami jedan takav medij... odmah se sjetim Jomande, ali to također nije točno.

Jomanda je najpopularnija živuća nizozemska proročica

...Zašto ne?

BJ: Mi ništa ne prenosimo. Nemamo neko stalno mjesto gdje bi ljudi mogli doći i platiti ulaznicu da budu preobraćeni.

...Nemate neku određenu poruku koju bi prenijeli? Odakle god ona (PORUKA) dolazila.

BJ: Mi hrpu stvari ne želimo, i to je najvažnije. Ne želimo postati bolji, ili zdraviji, preplanuli, ili što ja znam što. Dakle, sve što ljudi žele, mi ne želimo. Možda je Bilwet neki perverzni medij? 'Razoran medij' je također prihvatljivo.

LW: Mi nešto ne želimo, što ne znači da želimo kritiku. To je neka vrst apstinencije, promocija napuštanja svrstanosti. Mi preporučujemo apstinenciju od uključenosti.

BJ: Stvari čitamo pogrešno. Moj otac je postavio jednu keramičku pločicu na svoju roštilj-instalaciju u Francuskoj, i na toj pločici je bio crtež čovjeka pognutog nad grabljama, a ispod je pisalo: 'Ne bez muke'. Geert se strahovito živcirao zbog tog natpisa, sve dok mu nisam objasnio da je 'ne' zapravo glagol, dakle moraš bez muke *neti*. Tada je natpis postao prihvatljiv. Dakle, treba stvari čitati na takav, preokrenut način, tek tada možeš naprijed. To znači odbaciti balast, težiti ka udobnosti.

...Odustajanje od značenja?

BJ: Da, po mogućnosti.

...Vi ste, dakle, u biti dvoje: medij za medije, i, u tom slučaju, anti-medij?

LW: Neee, Bilwet je prije UPUTSTVO ZA UPOTREBU MEDIJA, ruka ispružena da bi te odande izvukla, ruka koja ih treba ugusiti. Nije riječ o *zappingu*, jer mi se čvrsto držimo određenih poruka, kako bi našu vlastitu poruku mislili s te pozicije. Logika medija nama ne znači ništa. Mi ne računamo na ispravno shvaćanje, točnu interpretaciju ili savršen prijem, dakle pitanje da li je Bilwet medij, ostavlja nas potpuno ravnodušnima, jer ono dolazi isključivo izvana, od ljudi koji nas po svaku cijenu žele vidjeti kao nešto.

ZAPPING - šaranje TV-kanalima pomoću daljinskog upravljača

BJ: Često nas tretiraju kao medij, ali mi smo u tom slučaju neka vrst klauna, ljudi se vole smijati Bilwetu. To je u svakom slučaju tipično nizozemski, jer, u inostranstvu nas shvaćaju vrlo ozbiljno.

...Da li vam to predstavlja problem?

BJ: Što se Nizozemske tiče da, jer nista ne možemo izdati, jer nismo zabavni. Ljudi misle da smo mi zabavni, ali to nije točno. Redovno dolazi do razočaranja. U Nizozemskoj je Bilwetov humor pretvoren u salonsku zabavu, dok u inozemstvu naš smisao za humor udvostručuje našu snagu.

...U čemu je izvorna snaga Bilweta?

....(tišina)....

LW: Da, izvorna snaga Bilweta je u tome da mi možemo nešto promišljati, bez da to i nađemo.

BJ: Mi si možemo neko mišljanje prisvojiti, preraditi i transformirati ga, da bi ga potom ponovo iznijeli sa svježim entuzijazmom.

...Ili ga iskorijeniti, svejedno je.

BJ: To je također u redu ako nešto možeš iskorijeniti. Iskonske sile su neka vrst motivacije, po mom mišljenju motiv je nešto ne prihvatiti onakvim kakvo to jest, dakle uvijek otpor, ilegalnost. O čemu se tu radi, to čovjek nikad ne zna, ali to prije svega nešto nije, tako otprilike.

LW: Bilwet nije ni nekakvo udruženje pisaca. Mi čitamo točno do onog trenutka kad sami počinjemo misliti...

...čekaj malo, što je s otporom prema svemu što miriši na angažman?

LW: Bez nametanja obveze recipijentu, bez obvezivanja.

...Neobavezno.

LW: Naš otpor nije početak nekog oslobodilačkog pokreta.

...Njegov kraj, moguće?

BJ: Nastavljanje jednog pokreta otpora koji je oduvijek bio tu, koji je sadržan u jeziku samom. Riječi se uvijek daju čitati na neki drugi način. Promješaj ih, i dobit ćeš nešto drugo, a radi se o istim riječima. Daj riječima slobodu, one to žele. Produkti našeg rada nisu rezultat našeg rada oni su načinjeni od strane samog jezika.

...Vi ste dakle medij jezika?

BJ: Da, tako bi se to moglo shvatiti.

...Jedan čisti medij, bez namjene, bez poruke, bez primaoca. Masturbacija jezika?

BJ: Pa, i to je također fino.

...Ili karcenogeno?

/igra riječi: 'lekker' (fino) 'kanker'(rak), op.prev./

BJ: Ako dokučiš zasto nešto radiš, onda je sve gotovo. Zbog toga mi ne možemo nikada točno reći koji je naš motiv, jer, čim ga spoznaš, poništavaš ga.

LW: Mi nismo ni pjesnici koji se kupaju u jeziku.

...Pjesnici imaju duboku dušu, Bilwet, na koncu, uopće nema duše?

BJ: Imamo mi dušu, ali ona je poput kolačića. Prvo ih pojedeš, a zatim kupiš nove. Gomila kolačića. Mi nismo jadnici koji traže sažaljenje.

...Bilwet objavljuje u Nizozemskoj još jedino digitalno, koliko je meni poznato.

BJ: Ooh, ne bih sad o tome...

...Ti imaš ponešto problematičan odnos s tehnologijom, ha?

BJ: Da. Zapravo, ja sam tehničar na području slikarstva. Nadalje, sasvim lijepo pišem.

...U čemu je onda problem?

BJ: U ovladavanju tehnologijom.

...Nalaziš sebe u tome?

BJ: Svakako.

Pitanje drugo: *IMA LI BILWET BUDUĆNOST?*

...Ima li Bilwet budućnost?

BJ: Radi se o apsolutno samostalnom pojmu. Ne možeš ga smjestiti unutar linearnog vremenskog toka. Budućnost je jedan od predmeta kojima se Bilwet bavi. Dakle, Bilwet ima budućnost.

...Bilwet jest budućnost?

LW: Bilwet piše u vremenu koje dolazi.

BJ: Također, i ja sam u to uvjeren, doći će vrijeme kad će Bilwet biti priznat i u Nizozemskoj. Dakle, i taj aspekt budućnosti je izvjestan.

...To baš i ne bi bilo najbolje.

BJ: Mi činimo zaista sve što je u našoj moći da to učinimo što težim. Netko će jednom diplomirati na temu 'Bilwet'. Zatim će tu osobu odvesti u ludnicu.

...To je također legitiman cilj. Bilwet kao uputnica?

LW: Bianco uputnica. Moguće je da se problem Bilweta sastoji u tome kako izbjeći da naši stručnjaci budu pohvatani od strane pokretnih ekipa službi za očuvanje duševnog zdravlja.

...Udruživanje radi sprječavanja budućnosti je također ilegalno.

BJ: Budućnosti ništa ne možeš, ona dolazi sama od sebe. Jedino što možeš planirati jest to da ona ipak ne dođe, ali to je već u startu beznadežan pokušaj.

...Čuo sam da je Bilwet pokušao s pisanjem utopije.

BJ: To nam je i uspjelo. Bio je to dobar tekst, ali ga je redakcija časopisa Krisis odbila. (filozofski časopis)

...Ispričaj mi nešto o toj utopiji.

BJ: Ja to nisam čitao, ja sam to napravio skupa s **Geertom i Arjenom**, ti (**Lex W.**) si također bio uključen. Nas četvorica smo se zezali oko te stvari. Radilo se o socijalističkim životinjama, sjećam se, a čovjeka nije bilo.

LW: Kozmički socijalizam, to je bila perspektiva što smo je ponudili zabrinutim filozofima, tim *Krisis*-misliocima.

BJ: Ideja je vrlo jednostavna. Kako pisati o utopiji? Odbaciš čovjeka i zadržiš zivotinje tek tada možeš ponovo pisati o utopiji, ali to nije bila namjera ljudi iz *Krisisa*. Oni su htjeli humanističku utopiju. Zbog toga je naša bila odbijena. Izgleda da nismo shvatili poantu.

...Čuo sam također da Lex nikada nije podnio molbu za primanje u radni odnos pri Bilwetu.

BJ: Nije. On nam se jednostavno javio.

...Zašto je onda Arjen morao podnijeti molbu?

BJ: To je bila tako dobra ideja, i on je to učinio, na naše veliko čuđenje.

...Da li rado čitaš tekstove Bilweta?

BJ: Da, uvijek. Ponekad ih ne razumijem, ali ih uvijek rado čitam.

...Što treba učiniti da bi se postalo članom Bilweta?

BJ: Paa-a, javiti nam se, nista više od toga.

...Javiti se gdje?

BJ: U Bilwet.

...Gdje je Bilwet?

BJ: Ti to znaš? Ima li Bilwet ADRESU? Nekoć smo imali telefon, ali nam je bio isključen dva tjedna nakon što smo štampali kartice. Ali, te su još uvijek dobre, možeš ih koristiti kao filtere za zabranjene cigarete.

LW: Papir za pisma možeš još uvijek dobiti, ali ni ta adresa više ne vrijedi.

...Mogu li se prijaviti i cure?

BJ: Dapače.

...Kako to misliš dapače?

BJ: Mi smo dosta učinili kako bi privukli cure; jednom je bila jedna koja je to jako željela, ali je odmah pobjegla u Pariz. Nikad je više nismo ni vidjeli, ni čuli.

...Zašto u Pariz?

BJ: Nešto u vezi **Baudrillarda**, ili **Lacana**, ili što ja znam zašto.

...U svakom slučaju, djevojke baš i ne navaljuju.

BJ: Ne.

...Kako ih privući?

BJ: Pojma nemam.

...Hoćemo njih pitati?

BJ: Cure? Da.

...Što tvoja cura misli o Bilwetu?

BJ: Poteškoća je u tome kako objasniti što je Bilwet. Uobičajni pristup je da kažeš kako je Bilwet objavljivao u Japanu, Kini, Sloveniji, Finskoj... da ne nabrajam dalje, sve te priče. Ali, toga toliko ima da zvuči nevjerojatno. Ono što ostavlja dojam je činjenica da smo bili na TV-u.

...Zamisli Bilwet dobije satelitsku antenu na poklon.

BJ: Što bi s njom?

LW: Satelit za osmatranje?

...Jedan od onih što odašilju signale.

LW: Imamo li mi nešto za odaslati?

BJ: Ja bih si jednu nabavio, ili se prikopčao na Internet. To mi se čini dobrom idejom. Volim posjedovati stvari, imati ih u privatnom vlasništvu. Dakle, ako Bilwet dobije satelitsku antenu na poklon, meni bi se to svidjelo.

LW: Satelit pri Bilwetu bi bio isto što i stari bicikl u staji, ne?

BJ: Ali, i to je lijepo jedan stari bicikl.

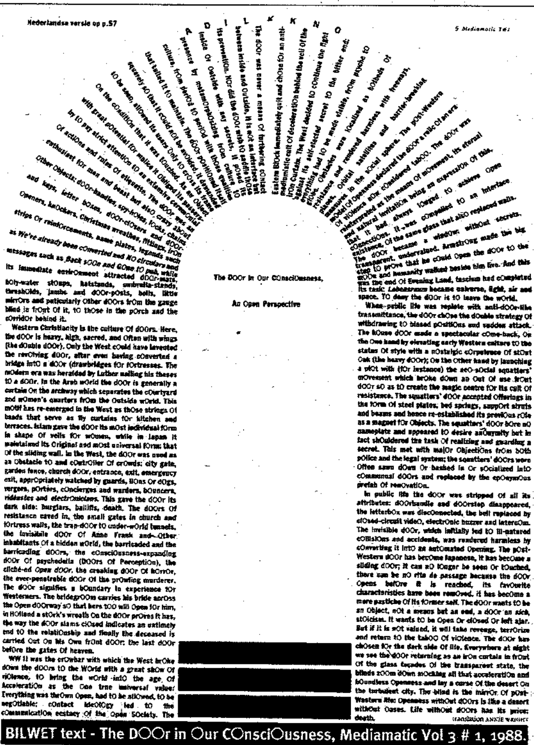
LW: Svakako ne bismo rekli ne.

...Kaže li Bilwet ikad 'ne'?

BJ: Naše 'da' je smrtonosnije. Ako se želiš riješiti ljudi, samo reci 'da'.

...'Ne' imaš, 'da' možeš dobiti.

BJ: 'Da' češ dobiti, 'ne' si možeš zadržati.

BILWET text - The DOOr in Our COnsciOusness, Mediamatic Vol 3 # 1, 1988.

Pitanje treće: KAKVIM TI SE ČINI LAIBACH I TE STVARI?

...Kakvim ti se čini LAIBACH i te stvari?

LW: Nešto od LAIBACHA mi se pričinilo ovdje u Nizozemskoj. U Paradisu, Posthoornkerku, Shaffy teatru. 1987, mislim.

...NL Centrum?

LW: Tamo nisam nikad bio. Način na koji je LAIBACH primljen u Nizozemskoj je vrlo sumnjiv. Mislim da ih je doveo netko tko ništa o svemu tome ne zna, neka vrst obožavatelja umjetnosti. Moglo se po publici vidjeti kako je to bilo shvaćeno.

BJ: Na umjetničkim akademijama, LAIBACH je neka vrst **Velvet Underground**, studenti obozavaju LAIBACH. To je kult. Ako voliš LAIAACH, onda si automatski i dobar student. Tako nešto.

...Ti, dakle, ipak nalaziš da je riječ o fašističkom performansu?

LW: Naravno, to jest fašistički, ali, s obzirom da se radi o željenom fašizmu, željenom u umjetničkom smislu, to se, naravno, ne može izjednačavati s političkim ili ideološkim fašizmom. Ono što je mene potaklo na razmišljanje je prijem tog spektakla, bombastičnost. To su s oduševljenjem prihvatili npr. politički fašisti, oni bi rado tako nešto doživjeli.

BJ: Mene se to dojmilo.

LW: Dojmljivo je i bilo.

BJ: Crna odjeća, napeta, glasna muzika.

Bum-bum-bum!

LW: Impresivna tehnika, ali sasvim proziran teatar. Playback je bio toliko očigledan, tako isforsirano ponavljanje izvornog playbacka da je to bilo gotovo smiješno gledati. Djelovali su kao svoj vlastiti karaoke. Tako-đer, bila je to prije svega proba, izlaganje umjetničke tehnike.

BJ: *James Last*. Što se mene tiče, LAIBACH i NSK su bitna karika u lancu između Bilweta i Balkana, između Zapada i Istoka, između postmoderne i moderne, da tako kažem.

LW: U vrijeme nastupa LAIBACHA ovdje, malo sam se više pozabavio Slovenijom i tom grupom, njihovim prijemom na Zapadu. NSK me je potakao da razmišljam prije svega o fašizmu; ja sam ih upotrijebio kao neku vrst otvarača, ključa za razumijevanje fašizma, fašističke estetike, estetizacije politike, preoblikovanja tijela i duha uz pomoć umjetničkih tehnika. Ne govorim o umjetničkoj kritici ili političkoj analizi. Meni je potpuno svejedno što NSK hoće, ili kako to protumačiti.

...Što si onda naučio od njih?

LW: Vrlo uvjerljivim mi je izgledao određeni psihosomatski aspekat njihove muzike, proizvođenje zvučnih i svjetlosnih efekata s namjerom da se što je moguće direktnije djeluje na tijelo, bombardiranje čula...

BJ: To je muzika koja meni odgovara. Dobar dio muzike je rađen s namjerom da bude slušana, ali ova muzika je hermetički zatvorena. To je suludo.

...Po čemu?

BJ: Po tome da ti zavrti duhom.

LW: Na mene nije uopće utjecala. Ja sam jednostavno ustanovio određene činjenice. Znao sam da sam bio podvrgnut bombardiranju, zatrpan lavinom zvuka.

...Ti se opireš svojim analitičkim duhom, i time si pomažeš, dok se BJ prepušta muzici, plovi s njom.

BJ: Primjetio sam da se prepuštam, i to mi je činilo veliko zadovoljstvo, ali nije točno da sam bio potpuno 'in'. Dakle, razmišljao sam: potpuno sam preobraćen i to mi se sviđa, ta, kako je to moguće?

...I onda ti je Lex objasnio?

BJ: Pa sad, mi se tada nismo sreli.

LW: Ja sam svemu tome kritički pristupio, i nalazim da nastup nije bio uspješan upravo zato što nije imao efekta. U smislu umjetničke prezentacije, sve je bilo ispod nivoa. Jednostavno, odrađivanje programa.

BJ: Kao da ne govorimo o istoj stvari.

LW: To nema veze. Ali, na dnu dvorane si mogao vidjeti i čuti 'art-ekipu' koja se međusobno došaptava, kao publika nista nije shvatila, i tome slično. Mlake reakcije. No, za ljude koji su znali što mogu očekivati, bio je to uspješan nastup grupe LAIBACH. Radi se o svođenju ljudi na receptore jedne određene poruke, ili kad je o LAIBACHU riječ jednog efekta.

...To je upravo ono čemu LAIBACH teži, probijanje opne fašistoidne estetike. i, tamo su se vratili, sad kad je duh nacionalizma izašao iz boce.

BJ: Dobri su, LAIBACH je dobar.

LW: To sam i ja ustvrdio, ali nastup je bio 'na krivoj strani'.

...Jako krivoj.

LW: Dakle, LAIBACH je proizveo upravo one efekte kojima misle da se igraju, ali to iskustvo je preneseno tek na ograničeni broj ljudi iz art kruga va i, možda, na neke klubove desno mislećih momaka.

...Može li on to iskoristiti?

LW: Tko?

...Taj pas neo-nacizma?

LW: Po mom mišljenju, sve je to bilo i previše složeno, i previše mutno, istovremeno. Moglo bi se usporediti s nogometom. Na stadionu također bivaju pobuđeni određeni osjećaji entuzijazam, masovno ushićenje, odabiranje strana, tuča, opijenost, identitet...

...OK. Do sad smo utvrdili kako LAIBACH smatra da su ponešto pogrešno protumačeni, a sad imamo i drugu teoriju po kojoj treba težiti ka državi bez nacista, neka vrst preokrenutog neo-realizma, ili nešto tome slično... Posljednji CD im se, na primjer, zove 'NATO'. Ali, pitanje je, čime se na neki način vraćamo na početak je li Bilwet u određenom trenutku pokušao medije učiniti neškodljivima? Kao što LAIBACH pokušava fašističku estetiku učiniti neškodljivom etablirajuci je.

BJ: Ali, postoji jedna bitna razlika između Bilweta i LAIBACHA a to je da mi ni na koji način ne investiramo u svoju vlastitu prezentaciju. Nema sistematskog...

LW: Mi ne nastojimo toliko učiniti medije neškodljivima, koliko pokazujemo da oni jesu neškodljivi. Dakle, ništa od recitacija koje su vrlo 'in' o tome koliko su mediji zla nanijeli, što sve nisu radili, itd...

...Ali, za LAIBBCH si ustvrdio da jesu štetni.

LW: Ne-e... taj zaključak je izvučen iz hipoteze da je to po sebi škodljivo, i onda je, dakle, škodljivo.

...Sad me već podsjećaš na Jomandu!

LW: Istina je, ali sam si to tražio. Ako su ti mediji toliko opasni, zašto onda pišeš o njima umjesto da jednostavno podmetneš bombu. No, mi o njima pišemo što implicira da nisu opasni. Koristimo se medijima.

...Da, jednom sam imao raspravu o Draškoviću, u vezi s onim demonstracijama u Beogradu, protiv državne televizije. On je tada u posljednji čas spriječio zauzimanje zgrade televizije. I to je, po mom mišljenju, bila greška.

BJ: Zašto?

...Svi ljudi iz opozicije u Beogradu za sve okrivljuju medije. Zatim se bore za svoje vlastite medije, što je jako zaobilazni put. Zaista je, u tom slučaju, bolje dići državne medije u zrak.

BJ: Da. Pod uvjetom da su u najmanju ruku opasni. Jer, iz onog mi nemamo svoje medije i to je strašno, njihovi mediji su grozni, dakle, mi hoćemo vlastite medije to se pretvori u nastojanje da se postane jednako 'važan' kao i mediji protiv kojih se, navodno, boriš.

...I jednako grozan.

BJ: Da. Jednostavno, reci mediji su nevažni, pišanje u vjetar. Pogledaj, recimo, TV nećeš postati nista pametniji.

...No, je li poanta u tome postati pametniji?

BJ: Neee. To je ako je o efektu riječ onda ne govorimo o političkom značaju, ili čemu god. Radi se o psiho-političkim učincima, njih možeš analizirati.

...Kao na primjer?

BJ: Ah, što ja znam, zašto tetka EO reže koitus iz dokumentaraca o prirodi. To jest zanimljivo svi EO dokumentarci o životinjama, bave se pitanjem razmnožavanja. Moraš se zapitati što stoji iza toga?

...Jednom sam, kao izvjestitelj, bio prisutan prilikom ilegalne akcije na nekoj Shellovoj pumpi. Malo sam gledao okolo po dućanu na pumpi, čega sve ima za kupiti, i tamo je također bilo ponuđeno mnoštvo filmova o prirodi. Radi se o istoj stvari, žar ne?

BJ: Može se reći da postoji određena veza, davanje legitimiteta nekom zlu.

...Neee, EO želi jednostavno podučiti, o razmnožavanju, dok Shell želi što više mušterija, da svi ti ljudi tankaju čim više...

BJ: To možeš analizirati i ne moraš se bojati da je sve tako strašno grozno, jer ti filmovi nisu uopće strašni...vječno naricati o značaju i moći medija, što sve nisu pokrenuli, to nije ništa drugo do li želja da se bude jednako toliko važan, želja da se isto tako sve promijeni.

...Dakle, Bilwet nije jedan takav 'selbstverneinend' medij? /sebeporicuci, op.prev./

LW/BJ: Da, tako je, da...

Nije. Da. Da.

...E-he...hvala vam lijepa.

s nizozemskog preveo bastard zoc
zoc@xs4all.nl

EO ('Evanelistische Omroep', evangelistička RTV produkcija, op.prev./

/'na krivoj strani' nizozemski 'fout', što doslovno znači 'greska'. U kontekstu interviewa ima preneseno značenje, tj. aludira na ljude koji su u Nizozemskoj u vrijeme Drugog svj. rata bili na 'krivoj strani', koji su surađivali s Nijemcima 'fout gezeten', op.prev./

/ona proročica nizozemska, op.prev.2/...

Iz The Medium is the Massage, Marshal McLuhan & Quentin Fiore, Penguin 1967

To: ARKZIN_ZG@PZ-ARKZ.ztn.apc.org
From: MIKULIC@iwm.univie.ac.at (Dr. Borislav Mikulic)
Date: Tu 31.10.95, 15:46 (received: 01.11.95)
Subject: KRSIC
Organiz.: Institute for Human Sciences

Res In Medias

naslov:

ili Slijepe mrlje medijacije

autor:
Borislav MIKULIĆ

1. Nulto vrijeme medijacije i problem povijesnosti

Zasluga suvremene prakse i teorije medijacije, u odnosu na kulturu tekstualnosti, jest pojmovno suženje medija na uređaje za elektronsku i digitalnu procesualizaciju verbalnih, slikovnih i zvučnih informacija. Od **McLuhanove** devize iz 60tih da je sam medij informacija do već klasičnih spekulacija postmodernističkih teoretičara poput **Virilioa** i **Baudrillarda**, jasno je da se odlučujući revolucionarni učinak novih procesa i uređaja za medijaciju sastoji u optimalizaciji brzine prijenosa sadržaja, informacije, odnosno, u minimalizaciji distance između forme i sadržaja i eliminacije starih, sporih medija. Time je osiguran uvjet za onaj efekt na kojem počiva digitalna procesualizacija informacijskih sadržaja: naime da medijska forma ima status realnog, eficijentnog, operabilnog. Taj je efekt moguć samo uz revolucioniranje vremenske stukture medija, i u tome jekonačno, u neposrednoj identičnosti medijske forme i sadržaja, sadržana arhajsko-magijska dimenzija novih medijacijskih sistema. Medijacija time ponovo postaje instantanim događajem, odnosno djelatnim činom. Novi (digitalni) mediji tehnološki ostvaruju Platonovu metaforu **noetičkog** prostora nastanjenog ideelnim predmetima (čistim geometrijskim shemama i aritmetičkim relacijama) i efektivno dovode u pitanje uvjerenje klasične moderne o povijesnom karakteru svih oblika medijacije na kojima počiva ljudska kultura, uključujući i ljudske perceptivne organe. Teza o "povijesnosti" perceptivnih procedura na bazi ljudskih osjetilnih organa (vid, sluh, njuh itd.) učinak je njemačke romantičke reinterpretacije spekulativne filozofije subjektivnosti. Teza se oslanja na Goetheove opservacije o postojanju "neurofizioloških boja" bez objektivnog referenta te na njegove interpretacije fenomena u tamnoj komori. Rezultat tih spoznaja jest revolucionarno shvaćanje da se zamjedba ne odvija kao jednokratni događaj recepcije, već kao produženi vremenski proces konstrukcije objekta na osnovi moći subjekta da interpretira. Oko nije **receptor** nego se ponaša kao medij! Vremenski faktor zamjedbe, kašnjenje objekta - poznat preko pojava poput "produžene percepcije" (viđenje boja nakon nestanka podražitelja), senzacija poput "nepostojećih boja", proizvodnje komplementarnih kromatskih suprotnosti (plavo-zeleno) itd. - čini osnovicu shvaćanja interpretacijskom odnosno povijesnom karaktera zamjedbe. Hermeneutičko protezanje kompleksa interpretivinosti na fiziologiju zamjedbe te povijesnosti na unutrašnje vrijeme percepcije, argumentira se historijskom spoznajom (cf. **Böhm**) da je svijest o procesualnosti čulne senzacije sa svoje strane kulturološko, povijesno otkriće; nadalje, da se povijesnost osjetila u hermeneutičkoj teoriji konstituira "kritikom osjetila" - primjerice slikarskim eksperimentima s bojama ili pak s drogama - koja je također povijesna. Svaki pojedinačni čin gledanja bazira se na povijesti gledanja vrste; gledanje je akt tradicije. Stvarnost je naša medijacija ("interpretacija") svijeta, kulturološki produkt. Ili drugim riječima, osjetilne senzacije su medijski procesi. Problem s takvom historicističkom teorijom zamjedbenog procesa javlja se otuda što se pod pojmom povijesnosti i subjektivnosti opisuje nešto što je samo neograničeno produživanje kromatskog toka, rijeke boja. Na podlozi veze vremenitost-procesualnost ona u fiziološko-perceptivnu proceduru neposredno projicira dva kulturološka argumenta, "svijest o povijesnosti" te "kritiku čula". Pobliže rečeno, sintetički oblik percepcije - istovremenost faktičkog (da vidim) i modalnog (kako vidim) - u hermeneutičkoj verziji potiskuje analitički ustanovljivu i kritički važnu razliku između modalnog i faktičkog. Faktor vremena jest univerzalni moment strukture ljudske zamjedbe, ali ništa ne može spriječiti da se perceptivni akt, upravo ukoliko je izraz subjektivne moći, autogeno produžuje u beskonačnost, t.j. de-strukturira, obezvremeni i izgubi svaki diskurzivni oblik. Stoga vrijeme kao faktor linearnosti zamjedbenog procesa, upravo kao faktor indiferentnosti, ne može biti osnovica povijesnosti. Isto tako, interpretativni karakter zamjedbe ne može biti zamišljen kao efekt kontinuiranog prijelaza između temporalnosti u povijesnosti zamjedbe. Drugim riječima, ono što strukturno uvjetovanu temporalnost zamjedbe čini "povijesnom" a akt percepcije historijskim činom, ne može biti zamišljeno kao subjektivno a da takva autogena medijacija - bez momenta stranog u sebi - ne postane samo beskonačni protok simbola bez značenja, proces logoreje ili stanje ludila. Hermeneutičko shvaćanje procesualnosti zamjedbe zapravo svodi perceptivne senzacije na čistu temporalnost. Drugim riječima, učinak je destrukturiranje percepcije. Nasuprot hermeneutici mora se pretpostaviti da uvjet za zamjedbeni akt da postane povijestan, t.j. da proizvede objekt, leži u tome da ukine vrijeme.

Gottfried Böhm: Hat das Sehen eine Geschichte? ("Ima li vid povijest?"), predavanje na Institutu za znanosti o čovjeku, Beč, 24. 10. 1995;
Hartmut Heuermann: Medien und Mythen. Die Bedeutung regressiver Tendenzen in der westlichen Medienkultur ("Mediji i mitovi. Značenje regresivnih tendencija u medijskoj kulturi Zapada"), München: Wilhelm Fink Verlag 1994;
Agentur Bilwet: Der DatenDandy. Über Medien, New Age, Technokultur ("DataDandy. O medijima, New Ageu, tehno-kulturi"), Mannheim: Bollmann Verlag (bez godine izdanja);

3. Medijski progres i psihološko nazadovanje

Time se poimanje medijacijskog procesa iznova komplicira. Niti su mediji samo stvar tehnološkog napredovanja u posredovanju gotovih, apriorno postojećih sadržaja, niti se iz procesa medijacije može isključiti pitanje "realnog" sadržaja. Razočaranje u suprotnom očekivanju može rezultirati samo beskonačnom (bilo progresivnom bilo regresivnom) potragom za autentičnijim oblicima medijacije, takvima koji će se bez ostatka približiti "samoj stvari", posredovati istinski sadržaj, nezavisan od medija, ili pak beskonačnim ispražnjenjem sadržaja. Najviši stupanj savršene medijacije, potpunog identiteta forme i sadržaja bez pukotine, nije ništa drugo nego barbarstvo medija moraju postati mitskim, t.j. moraju poništiti unutrašnju diferenciju između forme i sadržaja i regredirati na neposredni identitet medija i poruke. To znači: moraju postati upravo onim što suvremeni mediji jesu u uvjetima novih tehnologija. (Jedan od primjera totalne medijske prisutnosti jest tzv. elektronska ili "televangelička" crkva u SADu: djelotvornost televangeličke poruke nije toliko učinak suvremenih medija koliko su mediji implicirani moment njezine dogmatske prakse. Kao što je poznato, ona ne posjeduje nikakav kanonski nauk već se prakticira kao televizijski ritualno - spiritualni happening nadahnutog laika-showmana, dakle kroz medijski prijenos i sudjelovanje u njemu.)

ALL THAT'S FIT TO TRANSMIT

(cf. **Agentur Bilwet**). Na toj pozadini postaje uočljivo da fenomen bivalencije medija, njihov progresivni i regresivni kulturološki karakter, koje **H. Heuerman** (cf.) opisuje u smislu diskrepancije između tehnološke usavršenosti i nazadnosti sadržaja (npr. nacistička propaganda, totalna ekologija New Agea, kršćanski fundamentalizam itd.), nije toliko rezultat kulturološke neuroze i prirodne sklonosti čovjeka ka regresiji nasuprot psihofizičkom zamoru od progresu, kako to predlaže autor, već konstitutivni dio samog procesa medijacije. Problem regresivnosti suvremenih medija Heuermann prikazuje na nizu klasičnih kulturnih proizvoda (književnost: **W. Irwing, E. T. A. Hoffmann, J. Conrad**, glazbe: **R. Wagner, Heavy Metal**, religijskih učenja, tv, reklamnih plakata) kao nesrazmjer između racionalnosti novih dostignuća kulture i pada u mitske oblike kulturne prakse. Kulturni proces čovječanstva je postupak progresivne, iako mučne i nikako zajamčene racionalizacije historijskih stanja i procesa, proces individualnog i kolektivnog prihvaćanja historijskih dostignuća, kretanje ka racionaliziranoj holističkoj slici svijeta nasuprot mitskoj. Aktualni pluralizam perspektiva i vrijednosti, gubitak centrističke slike svijeta, autor odbacuje kao katastrofične i nihilističke produkte postmodernističkih teorija. Otuda ova klasična psihoanalitička dijagnoza regresivnosti u medijima, koja fenomen regresije analizira na nivou sadržaja, sama ispada više regresivna nego analitična! Da bi mediji odgovorili zahtjevu za proizvodnjom holističke slike svijeta, [illegible]

U Heuermannovoj knjizi paradigmatičan primjer regresije u mediju - ali ujedno i pokazatelj regresivnosti autorove znanstvene medijacije - jest analiza pripovjetke **Washingtona Irvinga** "Rip Van Winkle" (1819) o istoimenom holandskom naseljeniku sklonom dangubljenju, koji, pod pritiskom nelagode u koži svakodnevnog života (osobito pak zbog svoje čangrizave žene) bježi od kuće u slobodu divlje prirode. Tamo mu se dogodi da nabasa na bizarnu družinu s kojom se dosita nakugla i potom napije do besvijesti. Kad se probudio bijaše već posve sijed, brada do peta; vrativši se u svoje selo ništa više nije bilo kao prije, nikoga nije poznavao niti se njega itko više sjećao. Kao lutalica u eri otimačine za američke kolonije između Engleske i Holandije i političkih previranja, bude čak osumnjičen da je špijun engleskog kralja. U najopasnijem trenutku njegove nemoći da povrati socijalni identitet, sjeti se neka žena da je stvarno nekada davno nestao neki čudak, da se uvijek pričalo o nekim čudnovatim družinama u brdima. I stvarno, Rip Van Winkle bude prihvaćen kao živopisni svjedok davno prohujalih vremena. Što se desilo? Rip Van Winkle je pod neobjašnjivim okolnostima prespavao američku revoluciju, iako se samo htio spasiti čangrizave žene koja ga je tjerala na svakodnevne poslove, dok je on dane volio tratiti u kuglanju, pijuckanju i igrama s djecom.

Washington Irwing,
Rip Van Winkle
& The Legend of Sleepy Hollow,
u prijevodu Smiljane i Nikole Kršića,
Svjetlost Sarajevo, 1956. Kasnije još
nekoliko izdanja u biblioteci
Reč i misao, Rad, Beograd

4. Ambulantna refleksija

Kod **Irwinga** se vidi da je pitanje o istinitosti bizarne legende - pitanje koje se izričito postavlja na nivou naracije - konstitutivno i da je ono postavljeno na jedini mogući način. Otuda značenje pripovjesti postaje relevantnijim na razini narativne strategije i teorije medijacije nego psihoanalize kulture. Činjenica da se Rip Van Winkle "vraća" u selo koje više nije njegovo, da se ne sjeća nikoga niti se njega itko može sjetiti, u potpunosti isključuje mogućnost obostrane identifikacije a time i pitanje objektivne istine. Umjesto toga, identifikacija Ripa, a time i njegovo uključenje u zajednicu, odvija se kao objektivacija i integracija sjećanja, odnosno kao smještanje stranog "vremena", Ripa, u stvarnost novog sela. Drugim riječima, i upravo u tome je sadržan metamedijski aspekt (istina ili ideologija) priče, integracija Ripa u kolektiv novog sela ne događa se kao re-integracija na osnovi prepoznavanja već kao integracija ili priznanje u novi simbolički poredak onoga što se u realnoj svijesti bivšeg sela nije bilo moglo preraditi (dangubljenje, bezinteresno uživanje), što je bilo zazorno i čemu je pripadalo da bude nevidljivo - iza gora, iza svijesti. Činjenica pak da je taj isti sadržaj sad "odjednom" (nakon Ripovog odsustva u komi od nekoliko desetina godina!) postao vidljiv, znači da je postao prerađiv. Drugim riječima: Rip je, kao ostatak **radikalno drugog društva**, postao indikatorom napretka i "revolucije" novog društva. Štoviše, bez njegovog prisustva ne bi bilo ni jednog dokaza o tome. Da bi ga bilo, u kontinuitet i bezličnost samoidentiteta zajednice, mora stupiti neki strani element. Odatle postaje jasno da se kognitivni čin poput viđenja i prepoznavanja odvija u modusu "političkog viđenja", t.j. kao proces priznavanja stranog momenta. Ona pak leži u strukturi same medijacije, na mjestu diferencije između forme i sadržaja, u onom detalju koji sprečava prelijevanje jednog u drugo a time i totalizaciju medija (inače bi pripovjest bila puko obnavljanje legende). U Irwingovoj pripovjesti tu funkciju [illegible]

ograničenja ili unutrašnje kritike medija nosi pitanje o istini pripovjesti kao i narativna (medijacijska) strategija njegova postavljanja. Upravo to mjesto označava prekid u protoku medijacije i donosi iskok linearnog vremena u povijesnost događaja. Analiza i kritika medija može se stoga zamisliti samo onda kad i ukoliko se pokaže unutrašnja granica u strategiji medijacije. Ta granica ne leži dakako u kompleksu fikcije naspram "stvarnih" sadržaja, nego tamo gdje se pojavi trag otpora medijaciji, pukotina ili praznina medijacije. Ali artikulirati takvu poziciju programatski, znači ne moći izbjeći samoironiju... Faktički mora se pribjeći intermedijalnom kretanju, otkrivanju n a p u k l i n a u medijaciji, tematizaciji p r a z n i n a, traženju "kraja medija", sadržajnim identifikacijama te praznine zvane medij (cf. **Agentur Bilwet** = Akademija za ambulantne znanosti, Zaklada za unapređenje ilegalne znanosti, Centar za meta-realizam, Odsjek za turističku epistemologiju. Kontra-intuitivni komesarijat za politiku itd.) Riječ je o praksi kritike medija koja - onkraj dekonstruktivizma i semiotike, ali zahvaljujući word processingu - arbitrarnim metodološkim sredstvima na medijskim fenomenima traži veze i kontra-smislove koji prije nisu postojali: u knjigama za djecu o svijetu budućnosti, o totalnoj ekologiji, o novim tehnologijama, o tehno-tijelu, o novoj ljudskoj vrsti data-dandya što nadomješta esejiste, feljtoniste ili književni žanr dandya (zaljubljenike u naliv-pero ili stari pisaći stroj) itd. Ambulantna znanost ima u programu samo to da proširuje refleksivnu intervenciju. Zato je rubna (i ridikulna) pozicija **Agenture Bilwet** s obzirom na ozbiljni akademsko-znanstveni i feljtonističko-esejistički diskurs u Evropi također predmet samoironičnog prikaza: Bilwet se definira kao provizorna asocijacija kućne radinosti čiji cilj, suprotno očekivanju, nije njegovati alternativno mišljenje kao izvorno, već spriječiti intelektualno iskliznuće u ugodu etablirane kulturne disidencije.

IMPRESSUM: b a S ‡ a r d
PRILOG ARKZINA ZA KRITIČKU PUBLICISTIKU, No 4, studeni 1995.
koncept & glavni urednik: Boris BUDEN
graphic treatments: Dejan KRŠIĆ • assisted by Rutta
izdavač: Arkzin d.o.o.
adresa: arkzin, Republike Austrije 23/I, 10 000 Zagreb
tel / fax (01) 57 19 11; E-mail: arkzin_zg@zamir-zg.ztn.apc.org
pre-press Repro studio Žiljak, tisak: Novi list, Zvonimirova 20 a, Rijeka

Stephen E. Toulmin - danas filozof i povjesničar kulture, nekad fizičar i učenik Ludwiga Wittgensteina. Trenutno zaposlen na *University of Southern California* (Los Angeles), u Center of Multiethnic and Transnational Studies.

Toulminov AGRAM

U nas je sredinom osamdesetih časopis Gordogan u okviru bloka o Srednjoj Evropi opširno pisao o *Wittgenstein's Vienna*, knjizi koju je Toulmin 1973. objavio zajedno s Allanom Janikom. To je bilo vrijeme u kojem su se hrvatski kulturnjaci zanosili identitetom Srednje Evrope (mi Hrvati smo jedan Kulturvolk sa slavnom srednjoevropskom prošlošću, mi smo se u Jugoslaviju došetali direkt s beckog Ringa - tvrdnja koju, da bi imala smisla, uvijek treba dopuniti neizrečenim: za razliku od Srba, primitivnih balkanaca!). Stephen Toulmin kao autor recipiran je tako u nas kao kroničar jednog od najslavnijih razdoblja evropske kulturne povijesti, kojem smo i mi bezuvjetno htjeli pripadati. Izgledalo je kao da njegove ideje podupiru hrvatski identitet u njegovoj najsnažnijoj narcističkoj komponenti - iluziji kulturne posebnosti i stanovitog barem unutarjugoslavenskog kulturnog prestiža. Mitteleuropska nostalgija hrvatske malograđanske scene doimala se njenim tadašnjim protagonistima ne samo kulturno, nego i politički subverzivnom. U stvari, bila je to samo jedna od mnogih ersatz-tvorbi, zamjena za nikad politički izboreni građanski dignitet s jedne strane, ali također i panični bijeg pred nadmoći svjetske kulturne industrije - u čahuru superiorne (premda zapravo tuđe) kulturne prošlosti. Tek još jedno, reciklirano, izdanje hrvatskog kulturnog pesimizma, ziheraškog potezanja karte provjerenih starih vrijednosti, uvijek kada se na horizontu ukaže rizična neizvjesnost novih ideja. Tako je ondašnja srednjoevropska kulturna nostalgija upravo u svojoj pomodnosti iznijela na vidjelo neiskorijenjivi kulturni konzervativizam hrvatske malograđanštine. Njenu istinu danas, deset godina kasnije, pod drugim političkim okolnostima najbolje je izrazio jedan autor, Branimir Donat, koji je u spomenutom Gordoganovu mitteleuropskom tematu pisao o poslastičarskoj posebnosti Srednje Evrope. Danas u Vijencu isti svodi problem hrvatskog kulturnog identiteta na pravu hrvatsku mjeru: ***"Figa koju smo držali u džepu više nije potrebna, jer odsada kažiprst držimo na obaraču vlastite puške."***

S figom u džepu, u Gordoganu 1985. on je još pisao protiv privatnih slastičara u Zagrebu koji ***"... dolaze iz sredina bez srednjoevropskih tradicija, što je uočljivo ne samo u činjenici da šećer postaje glavni ingredijent svakog kolača (od svih sirovina on je najjeftiniji), nego i u načinu uređenja slastičarne nude svoj - barbarski stil."***

S tom svojom figom u džepu on je te 1985. javno predlagao sankcije protiv tih slastičarskih došljaka: ***"...a što mi preostaje kad znam da u ime demokracije u zagrebačke slastičarne prodire burek i kiselo mlijeko!"***

Danas, s kažiprstom na obaraču vlastite puške, ali ujedno i bez balasta ometajućeg faktora - demokracije - on restaurira u Hrvatskoj ... što? - carstvo srednjoevropskih kolača? Ne! autentično barbarski stil hrvatske kulture, golo krvološtvo kao ultima ratio kulturne fantazme hrvatske malograđanštine. S figom u džepu predlagao je antidemokratske sankcije. S kažiprstom na obaraču on ih danas krvavo provodi! S figom u džepu on je svoj esej završio rečenicom: ***"Strahujem od ruševina"***. S prstom na obaraču on danas veselo pleše na tim istim ruševinama. To je onda kulturni i civilizacijski napredak. U divljaka luk i strijela, u Hrvata kažiprst na obaraču!

Ali i to je bila Srednja Evropa, područje sukoba isključivih proturječja, rodno mjesto genijalnih humanista, ali i sumanutih masovnih ubojica, upravo neizdrživ paralelizam civilizacije i barbarstva, gradnje i razaranja, stvaranja ideja i ljepota, ali i njihova potpunog zatiranja, ... to Janik/Toulminova knjiga nije prešutjela, kao što je to prešutjela stupidna hrvatska mitteleuropska nostalgija. Nije onda čudo da je susret hrvatske kulture s kompleksom Srednje Evrope bio i ostao čisti nesporazum. Još je manje čudno da ideje koje je Toulmin zastupao u *Wittgenstein's Vienna* i koje je dalje razvijao danas stoje u izravnom proturječju s hrvatskom kulturnom i političkom stvarnošću. Ono na čemu je on gradio mi smo do temelja srušili. Zato između hrvatske intelektualne scene danas i ideja koje Toulmin prezentira u svom najnovijem djelu zjapi ponor. Ali to je ujedno i nepremostivi ponor između hrvatske kulture i svijeta. To Toulminovo djelo, o kojem će ovdje biti riječ, donijelo mu je napokon svjetsku slavu. U Beču, gradu bureka i kisela mlijeka, njegova predavanja otvaraju ministri, prijevod njegove knjige prate simpoziji na kojima sudjeluju najprominentiniji imena humanističkih znanosti. Drže da je Cosmopolis, tako se knjiga naime zove, "... jednostavno najbolja rasprava o moderni i post-moderni do koje se danas može doći." Pišu da ona "mijenja način na koji vidimo naš svijet" i da u vremenu nesigurnosti, kakvo je naše, ova "prekrasna knjiga daje nadu".

Portret Ludwiga Wittgensteina, uz recenziju knjige "Wittgenstein's Vienna", blok Pabirci uz temu - Srednja Evropa, Gordogan br. 17/18, 1985.

inter/view

Sa Stephenom Toulminom razgovarali smo ljeta 1995. u jednom bečkom Institutu.

bastard: Za nekoga tko dolazi s područja bivše Jugoslavije vaše ideje o kraju nacionalne države doimlju se u najmanju ruku neobično - s obzirom na stvarnost koju narodi na tom području žive, upravo kontrafaktički. Vi međutim ipak ne pišete političku raspravu, nego analizu tendencija u povijesti kulture i filozofije.

Toulmin: Da, kad sam počeo raditi na knjizi nisam predviđao koliko ću biti uvučen u diskusiju o problemu nacionalne države. Za mane je početna točka knjige čisto zbog moje profesionalne karijere bila nešto drugo: studirao sam filozofiju znanosti i ono što Nijemci nazivaju *Begrifsgeschichte* (povijest pojmova). Ipak znao sam i tada dok sam pisao knjigu da će intelektualne teme o kultu teorije i političke teme o kultu države biti blisko povezane. Otkad sam završio tu knjigu svake godine sam sve uvjereniji u potrebu da te teme treba tretirati u bliskom odnosu. Mislim da je do neke mjere uloga filozofskog racionalizma bila u tome da posluži kao opravdavajuća ideologija posebnoj koncepciji socijalne organizacije, dakle ideji suverene nacionalne države. To nije nešto što sam ja otkrio ali je nešto što se sve više osjećam prisiljenim reći

bastard: Vaša je ideja da će Liliputanci oličeni u sve bojnijim nevladinim organizacijama sputati na koncu Levijatana nacionalne države.

Toulmin: Evo, danas je objavljeno da Shell neće potopiti platformu u Atlantik. Zašto? Jer je javno mnijenje šire od bilo koje pojedinačne nacije. Jasno je da je zbog onoga što je bilo predloženo i zbog svijesti o zaštiti okoliša kao transnacionalnog fenomena, za Shell bilo nemoguće nastaviti ponašati se na isti način. Ljudi u Njemačkoj prestali su kod te kompanije kupovati benzin. To je primjer transnacionalne solidarnosti.

bastard: Je li to znak onoga što nazivate ekološki kozmopolis?

Toulmin: Na neki način jest. Danas su Ujedinjene nacije neka vrsta bojnog polja na kojem se odigrava sukob NGO koje predstavljaju ono što se prije mnogo vremena nazivalo savješću čovječanstva i predstavnika nacionalnih država koji službeno daju novac UN-u, ali to čine tako nevoljko da su ljudi stalno zaposleni u UN shvatili da su NGO njihovi saveznici i da borba NGO u duljem vremenskom razdoblju daje UN-sekretarijatu neku vrstu moći za kontrolu vlada nacionalnih država.

bastard: Vi razlikujete pojmove sile (*force*) i utjecaja (*influence*).

Toulmin: Da, točno, razlikujem. *Greenpeace* ima utjecaj iako je spreman da postane nasilniji nego na primjer Amnesty International kao što kažem u knjizi koja je početak tog tijeka misli. Jer Amnesty International, ako kupi jednu jedinu strojnicu izgubit će sav autoritet, ali *Greenpeace* tendira postati nešto agresivniji i ja znam mnogo ljudi koji ne vole *Greenpeace* i koji drže da se djelovanju *Greenpeace* može mnogo toga prigovoriti, a što se ipak ne može dokazati za Amnesty. Riječ je o razlikama koje postoje unutar NGO-fenomena. Ipak, strateški gledano, Amnesty i *Greenpeace* na dulji rok proizvest će istu vrstu rezultata. Mislim da je riječ o taktici. Povijesno gledano ljudi koji su osnovali Amnesty imaju drugu prošlost, drugu vrstu pozadine od onih koji su osnovali *Greenpeace*, ali za jedno tridesetak godina s novom generacijom u vodstvu možda neće biti te razlike.

bastard: Da li je suvremeni nacionalizam bio za vas iznenađenje? Kad ste završili knjigu, 1989, došlo je do velike demokratske revolucije na istoku Evrope, ali i provale nacionalizma.

Toulmin: Znao sam da je to jedna od mogućnosti. U mojoj knjizi ništa nije napisano u naravi predviđanja. Uvijek se brinem da kažem - ovo su mogućnosti koje se mogu dogoditi. Ja sam se nadao da će kolektivno vodstvo nakon Titove smrti ipak opstati. Sve je ipak postalo ireverzibilno i raspalo se. Drugi ljudi bi mogli ustvrditi da kolektivno vodstvo nije moglo preživjeti. Kao promatrač izvana potcijenio sam napetost između dovoljnog broja Hrvata i dovoljnog broja Srba. Postoje još uvijek ljudi koji misle da je ideja multinacionalne Jugoslavije bila veoma važna i da je bila vrijedna da ju se brani. Na nesreću postojala je ravnoteža moći i ljudi kao Mladić i Karadžić, a mogu reći i Tuđman, nalaze u tomu nešto za sebe.

bastard: Čini se da vam situacija na području bivše Jugoslavije nije nepoznata.

Toulmin: Kad god govorimo o propasti Jugoslavije moramo uzeti u obzir povijest. Eto prijatelji su mi pričali kako su razgovarali s Mihajlom Markovićem i prije nego su shvatili o čemu se radi on im je već pripovijedao o bitci na Kosovu polju što je preko 600 godina iza nas. Ja neću ići 600 godina unatrag, ali 300 bih morao. Dakle zbog ovog ili onog razloga narodi na području onoga što smo nazivali Jugoslavijom nisu bili uključeni u tridesetogodišnji rat, na način na koji su to bili Česi, Nijemci, Šveđani i u neku ruku Francuzi. Tako u to vrijeme nisu morali naučiti lekciju koju su narodi srednje i zapadne Evrope naučili iz tridesetogodišnjeg rata, a to znači - ne smiješ dozvoliti da te razlike postanu izgovor za ubijanje ljudi, za etničko čišćenje. Štogod se u Austriji osjećalo prema protestantizmu, kakav god bio u Francuskoj osjećaj prema Alzasu, Bretanji ili Korzici - generalno političko shvaćanje nakon 1650. glasi: dostatna mjera tolerancije, ne dovoljna za Voltairea, naravno, ali takva mjera tolerancije za Evropu je bila preduvjet njene rekonstrukcije nakon tih ratova. Jasno je da je za ljude kao što su Mihajlo Marković, Karadžić i Mladić ideja religijskog rata podnošljiva. Bio sam u mjestu Bila Hora nedaleko Praga gdje je 1620. Katolička liga u strašnoj bitci porazila češku ustaničku vojsku, što je za Čehe u to doba bila prava katastrofa. Danas se oni uopće ne osvrću na to. Ima tamo jedan mali spomenik u središtu ogromnog kukuruzišta i da bi čovjek došao do njega mora proći kroz taj kukuruz. Na Kosovu polju stvar stoji drugačije, zar ne? Česi su veoma pragmatični u svom odnosu prema prošlosti, oni znaju da se je to dogodilo, imaju različita mišljenja o tome, ali sve u svemu *it is not a big deal*.

Drugi aspekt je da ideja nacionalne države kakva je nastala u zapadnoj Evropi nije uvijek bila prikladna za Balkan jer je zasnovana na ideji da je nacija vezana za teritorijalni monopol i da nema načina na koji bi se teritoriji bivše Habsburške monarhije i bivšeg Otomanskog carstva mogli podijeliti racionalno na samodostatne teritorije, a da unutar svakog od njih vrijedi nacionalni monopol na teritorij. U stanovitoj mjeri krivim ljude koji su nakon prvog svjetskog rata stvarali mir 1919, zato što su dozvolili da se upotrijebe nemogući kriteriji za uspostavljanje novih država, mislim dakle na Versailles i na lude kriterije. Prava tragedija je u tome što su administrativne strukture habsburškog razdoblja bile u potpunosti razorene. Ne znam koje su bile alternative, ali da su sve one administrativne jedinice Monarhije, Češka, Slovačka, Mađarska, Hrvatska, Vojvodina, Bosna i Hercegovina itd., bile reorganizirane na konfederativnom načelu s institucionalnim mehanizmima koji bi posredovali sukob interesa među njima, onda bi se stvari drugačije razvijale. Ipak, to je *dream work now*.

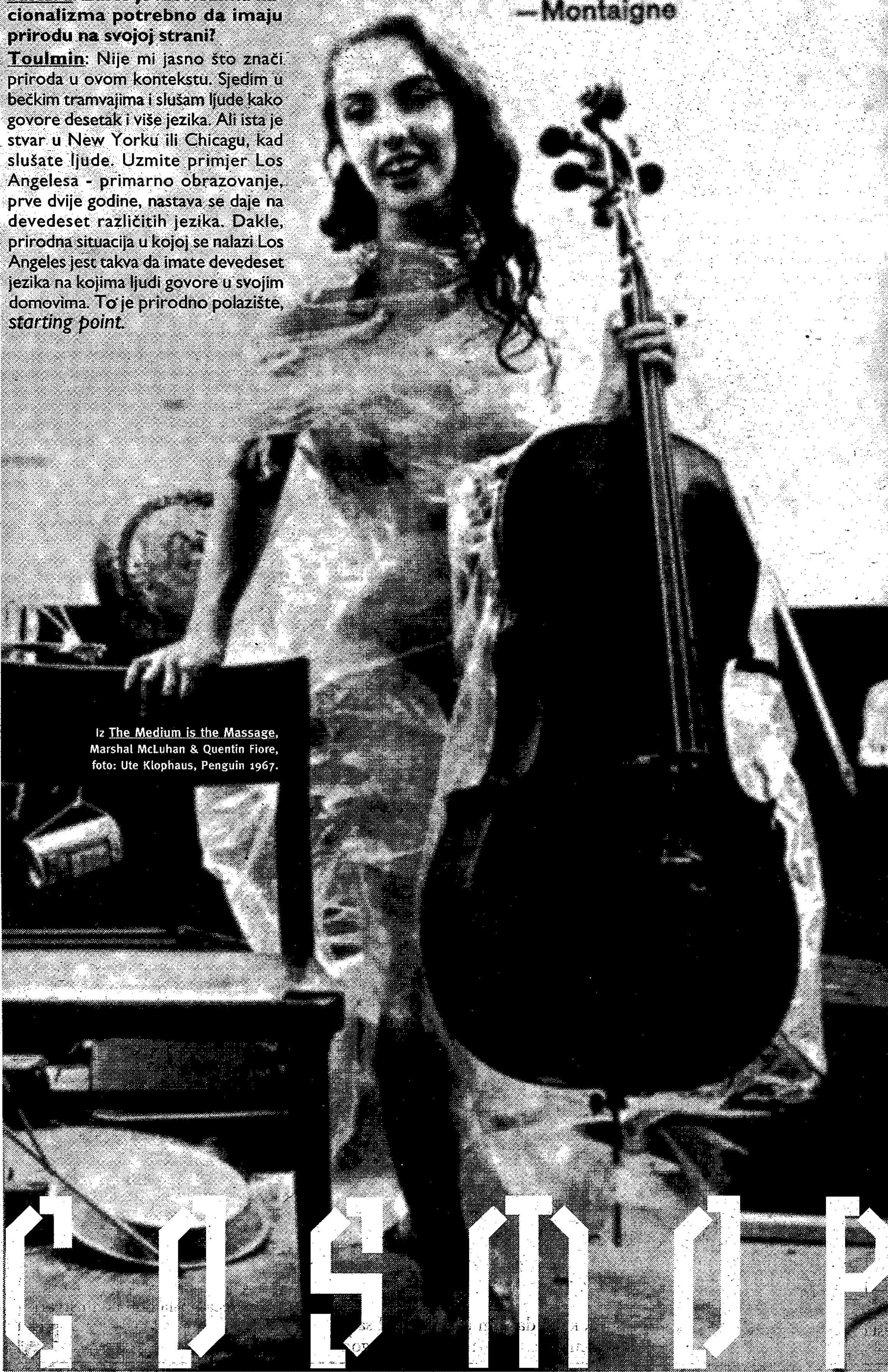
bastard: Intelektualni predstavnici nacionalnih pokreta u novim zemljama, u nas na primjer, kažu da su višenacionalne zajednice umjetne tvorevine, a da je jednonacionalna država, ona prirodna!?

Toulmin: Istina je upravo obrnuta. Sve što je društveno, umjetno je. Pitanje je samo je li ono dobro ili loše. Nacionalna država je jednako tako umjetna tvorevina kao i mnogonacionalna. Sve su države umjetne! Pitanje je koja funkcionira bolje, a to kako koja funkcionira ovisi o dijelu svijeta koji se promatra i o kojoj točki povijesti je riječ. Može se reći da je Habsburška monarhija bila umjetna tvorevina, ali je funkcionirala u mnogo pogleda veoma dobro.

Nacionalizam u obliku u kojem je tako destruktivan kao u bivšoj Jugoslaviji je pogrešna primjena modela, ideje koja je funkcionirala besprijekorno u Nizozemskoj recimo 1570. ili 1580, kad su Nizozemci odbacili vladavinu Španjolskih Habsburga. Nizozemci nisu rekli da je neprirodno za Nizozemsku da njome vladaju Španjolci. Oni su rekli nešto drugo: ovi ljudi iz Španjolske loše postupaju s nama, tjeraju nas da budemo katolici, a mi želimo biti protestanti i oni su zakazali u svim onim stvarima u kojima tradicionalni srednjovjekovni monarh mora uspjeti, dakle Filip II. je izgubio svoje pravo da bude naš suveren! Ljudi koji su to učinili govorili su nizozemski, pripadali su u većini jedinstvenoj lingvističko-kulturnoj zajednici, tako da je sukob u osnovi bio između Nizozemaca i Španjolca i to je primjer situacije u kojoj je funkcionirao elementarni nacionalizam, ali on nije bio pokretajuća snaga pobunjenih nizozemskih provincija.

bastard: Zašto je ideolozima nacionalizma potrebno da imaju prirodu na svojoj strani?

Toulmin: Nije mi jasno što znači priroda u ovom kontekstu. Sjedim u bečkim tramvajima i slušam ljude kako govore desetak i više jezika. Ali ista je stvar u New Yorku ili Chicagu, kad slušate ljude. Uzmite primjer Los Angelesa - primarno obrazovanje, prve dvije godine, nastava se daje na devedeset različitih jezika. Dakle, prirodna situacija u kojoj se nalazi Los Angeles jest takva da imate devedeset jezika na kojima ljudi govore u svojim domovima. To je prirodno polazište, *starting point*.

Iz The Medium is the Massage, Marshal McLuhan & Quentin Fiore, foto: Ute Klophaus, Penguin 1967.

Stephen Toulmin
Cosmopolis. The hidden Agenda of Modernity
The University of Chicago Press
Chicago 1990

René Descartes

This book chronicles a change of mind. Otkrića o kojima izvještavam jednako su osobna koliko i akademska...", ovim riječima **Toulmin** započinje *Cosmopolis* i odmah, na početku, demonstrira svoju metodu poznatu nam iz ***Wittgenstein's Vienna***: ideje se razmatraju uvijek unutar kulturnopovijesnog konteksta u kojem su nastale, kao i u svezi s osobnom sudbinom njihovih autora.

Slikom rođenja moderne znanosti i filozofije, slikom kakvu je Toulmin dobio od svojih učitelja na Cambridgeu odmah poslije II. svjetskog rata, dominirale su dvije figure: **Isaac Newton** i **René Descartes**. U pozadini ovih intelektualnih giganata pružao se pogled na 17. stoljeće, nad kojim je kroz tmurne oblake srednjeg vijeka upravo granulo sunce prosvjećenosti. Svanula je epoha modernizma. Racionalistički pristup obećavao je napredak ne samo u prirodnim znanostima, nego i u području morala, politike i društvene spoznaje. Ova sveprisutna slika 17. stoljeća nije međutim bila nimalo realistična. Još je pedesetih godina našeg stoljeća povjesničar **Roland Mousnier** upozorio na mračne sjene u pozadini velikih intelektualnih postignuća 17. stoljeća - na krvave religijske ratove koji su u to vrijeme potresali Evropu.

Toulminova osobna predodžba o počecima modernizma definitivno se mijenja šezdesetih - pod utjecajem burnih kulturnih i političkih zbivanja na evropskoj i američkoj sceni. No konačan obrat donosi lektira *Eseja* **Michaela de Montaignea**. U tog filozofa 16. stoljeća Toulmin je našao neočekivanu bliskost s idejama svoga učitelja **Ludwiga Wittgensteina**, posebice u problemima skepticizma. Postavio je jednostavno pitanje: zašto bi moderna filozofija nužno morala otpočeti Descartesovom metodičkom sumnjom? Zašto ne na primjer skeptičkim argumentima Montaignea? Toulmin preliminarno zaključuje: *"Odabirući kao ciljeve modernog doba onaj intelektualni i politički program koji je gurnuo u stranu tolerantni, skeptički stav humanista 16. stoljeća i koncentrirajući se na matematičku egzaktnost, logičku strogost, intelektualnu izvjesnost i moralnu čistoću, Evropa je krenula kulturnim i političkim smjerom koji ju je odveo ne samo do veličanstvenih tehničkih postignuća, nego i do najdubljih ljudskih promašaja."*

Toulminov *Cosmopolis* polazi od izvjesnosti da je projekt modernizma došao do svoga kraja. Stoga je pitanje o izvoru modernog mišljenja ujedno i pitanje o budućnosti - o programu koji bi mogao naslijediti modernizam. *Cosmopolis* je pokušaj ocrtavanja onoga što njemački filozofi nazivaju "Erwartungshorizonten" ("horizonti očekivanja"). Toulmin pita: "Kakvu intelektualnu poziciju bismo trebali zauzeti u suočavanju s budućnošću?" Ovo pitanje ima svoju izuzetnu težinu jer onaj koji odbija koherentno misliti o budućnosti ostavlja prostor nerealističnim, iracionalnim prorocima.

Ali kada je zapravo započeo modernizam čijeg kraja smo danas svjedoci? Standardna interpretacija, kojom počinje Toulminova analiza, datira početak modernizma između 1600. i 1650. Prijelaz na moderan način mišljenja i prakse zasnovan na racionalnoj metodi obilježili su **Galileo Galilei** u fizici, **René Descartes** u epistemologiji i nešto kasnije **Thomas Hobbes** u političkoj teoriji. U političkoj praksi prijelaz u modernizam značio je reorganizaciju evropskih država na nacionalnoj osnovi.

U ovom obratu Toulmin međutim ne vidi nužno i napredak. Najprije, spomenuta intelektualna postignuća koja markiraju prijelaz u modernizam nisu nastala u uvjetima blagostanja, u idili općedruštvenog napretka. (Standardna priča o "racionalnom" modernizmu i "modernoj" racionalnosti je mit.) Inovacije 17. stoljeća rezultat su krize. Nije riječ o revolucionarnom napretku, nego o defenzivnoj kontrarevoluciji u veoma lošim društvenim i političkim prilikama - od 1618. do 1648. bjesni veliki evropski vjerski rat. U to vrijeme Galilei i njegove ideje žrtva su klerikalne rigidnosti, dok se Koperniku za slično radikalne spoznaje 100 godina ranije nije dogodilo ništa. Napredak od srednjovjekovlja ka modernom dobu koji se odigrao u 17. stoljeću predstavlja ujedno i povlačenje s pozicija koje je dosegla renesansa. U tom smislu pomaci postaju dubiozni. Toulmin ih kvalificira ovako:

- **od oralnog ka pisanom** (*formal logic was in; rhetoric was out*)
- **od partikularnog ka univerzalnom** (*general principals were in, particular cases were out*)
- **od lokalnog ka generalnom** (*abstract axioms were in, concrete diversity was out*)
- **od vremenskog ka bezvremenom** (*the permanent was in, the transitory was out*).

Primjer: duh i tijelo u **Montaignea** nisu razdvojeni. On njihovu vezu razmatra na pitanju vlastite erekcije. Impotencija, za koju misli da je uzrokovana duhovnim (ambigvitet želje) momentom dokaz je za to. Seks i razmišljanje o njemu imaju za Montaignea filozofski dignitet. S **Descarteom** sve je postalo drugačije. Duh i tijelo se razilaze.

I naravno, upravo nastupajuća filozofija racionalizma, dakle ideje filozofa 17. stoljeća, imaju za cilj sva pitanja postaviti u pojmovima koji osiguravaju neovisnost o kontekstu. Toulminov postupak je dakako, obrnut - rekontekstualizacija!

Nakon tri stotine godina neosporne vladavine, racionalizam i njegov svijet modernizma sredinom 20. stoljeća napokon gube svoju snagu i popuštaju pred mijenama koje sobom nosi povijesni razvoj. Od 1945. do danas filozofija se vraća praktičnomu. Refleksija otkriva pitanja nuklearnog rata, medicinske tehnologije i problem okoliša. Toulmin bilježi uočljivi povratak onim osobinama mišljenja koje su napuštene s modernističkim obratom u 17. stoljeću: natrag k oralnomu, (jezik, komunikacija, retorika "discourse"); k partikularnomu ("case ethics", kazuistika); k lokalnomu (interes za antropologiju, etnologiju, povijest, kulturni i povijesni kontekst); k vremenskomu (dezinteresman za "mišljenje pod vidom vječnosti"). Ovi momenti označuju povratak predkartezijanskom humanizmu 16. stoljeća, **Erazmu** i **Montaigneu** i njihovoj spoznajnoj skromnosti i skepsi, svijesti da je nemoguće ostvariti sistematsku i izvjesnu spoznaju cjeline svijeta. Riječ je o napuštanju racionalističke iluzije kondenzirane u snu o Kozmopolisu u kojem (po uzoru na sunčev sistem) sve izgleda kao da je uređeno u nekom stabilnom sistemu tijela koja se kreću oko čvrstog središta svih sila. Newtonova fizika kao teorija središnjih sila ima svoj društveni pandan u sistemu u kojem se podanici "prirodno" grupiraju oko svoj "kraljasunca".

Ideja suverene nacionalne države kao temeljnog oblika političke organizacije također ima biti napuštena želimo li se suočiti s izazovima budućnosti. Toulmin u tom pogledu preuzima ideju **Petera Druckera** (*Landmarks for Tomorrow*) koji je stvorio pojam post-modernizma (još 1957.) da bi markirao limit nacionalne države: nacionalna država sa svojim zahtjevom za bezuvjetnom suverenošću nije više ona samostalna politička jedinica kakva je bila u 17. i 18. stoljeću! Hobbesov *Levijatan*, taj svemoćni monstrum, kao metafora moderne nacionalne države, više nema budućnosti. Toulmin vidi u različitim nevladinim organizacijama (**NGO**) i moralnim autoritetima ono što će dokrajčiti monstruma suverene nacionalne države - Levijatan kao politički image modernizma probudit će se jednoga dana sputan nebrojenim nitima, doživjet će sudbinu Gulivera među Liliputancima.

Nakon tri stotine godina evropska se povijest našla na sličnoj prekretnici kao na početku 17. stoljeća. Njenu putanju Toulmin slikovito uspoređuje s grčkim slovom omega [Ω]. Otvoreno je pitanje kojim će se smjerom krenuti. Onim koji je pospješio tehnički napredak, ali nije mogao izbjeći krvave ratove, ili onim koji će se nastaviti na renesansni humanizam, na skromno, skeptično mišljenje uvijek otvoreno prema praksi novoga. To pitanje za Toulmina nije pitanje sudbine, nego pitanje odluke.

buden@ping.at [boris buden]

C O S M O P O L I S

WARNING: THEORY CAN SERIOUSLY DAMAGE YOUR MENTAL HEALTH!

bastard

PRILOG ARKZINA ZA KRITIČKU PUBLICISTIKU, No4, XI. 1995.

Bastard ili povezivanje dvaju medija moment je istine spoznaje iz kojeg nastaje nova forma.

[McLuhan 1964]

autor: **Frank HARTMANN**

naslov:

Multimediatrix

Kraj knjige? tekst u razdoblju njegove elektronske raspoloživosti

Ipak, pokušaji posredovanja nisu rijetki. Nasuprot *pisma* nudi se prije svega SLIKA, demokratizirajući efekt ikoničke komunikacije. Izvanredan primjer je koncentracija na slikovno statističke metode čime se dvadesetih godina u Beču bavio **Otto Neurath** i koji se pomoću toga nadao nastaviti impuls prosvijećenosti. Neki kulturnotehnički postupak, međutim, nipošto po sebi ne garantira i vrstu svoje primjene. Ni jedan medij nije po sebi ni dobar ni loš. Stoga su *public relations* s jedne, a **PROPAGANDA** s druge strane izumi dvadesetog stoljeća kojima se dosljedno nastavlja načelo javnosti. Što su se medijski sadržaji površnije

Knjiga je klasični medij prosvijećenosti. Koncem osamnaestog stoljeća kampanje opismenjavanja prate zahtjev za slobodnom javnošću koju je **Immanuel Kant** izričito proklamirao kao garant javne upotrebe uma. Ipak, kako je medij uvijek ujedno i njegova vlastita poruka, knjiga posreduje jednodimenzionalnost kulturne tehnike obvezane restriktivnim idealom obrazovanja i ostaje indiferentna prema životnom obliku u kojem se ta tehnika primjenjuje. *Kako bi knjiga trebala promijeniti svijet u smislu prosvijećenosti?* Socijalni kontekst i medijsko načelo organizacije nisu međusobno posredovani: kao glas pojedinog autora knjiga predstavlja osamljeni subjekt moderne koji traži izgubljeni priključak.

zamjećivali, to je više izgledalo da se um pred drskim zahtjevima masovne kulture povlači u učeno područje knjiške kulture. Ipak, ovaj privid vara. Kao što pokazuje Hitlerov *Mein Kampf*, bestseller stoljeća, diktatori se, kako bi posredovali svoje ideje, rado služe "uvjerljivim" medijem knjige. Autentična snaga slike nije dovoljno jaka da bi probila njihovu mrežu laži. Kao dijalektika prosvijećenosti stoga se objavljuje perverzija prosvjećivanja naroda u smislu Göbbelsova propagandnog stroja, a potom perverzija "nacionalizma" koji prema **McLuhanu** jednako kao i konstrukt "materinjeg jezika" duguje svoj nastanak linearnoj

kulturnoj tehnici fonetski napisane riječi. Klasičnom projektu povlačenja granice između srednjeg i novog vijeka, odnosno moderne - kao poduhvatu kritike - odgovara knjiga kao medijska paradigma, jednako kao što postmodernoj potrazi za proširenjem svijesti i brisanjem granica odgovara telekomunikacijska mreža. U razdoblju svoje elektronske raspoloživosti naime, tekst tvori s onu stranu kulturno tehničkog dualizma pismo/slika jednu novu, hibridnu formu. Mi ne znamo danas ni kako će ta forma koja odgovara bastardu dvaju medija stvarno biti upotrebljena, ni kako bi se njezin spoznajni potencijal naposljetku mogao *dekodirati*.

Na kraju Gutenbergove galaksije trebalo bi zatvoriti onaj jaz koji je povučen između više i niže kulture. To je dakako relevantnije politički no *estetski*. Jer u svakoj točki loma, a posebice u onoj medijskoj, gnijezdi se strah te tako nastaju *ressentiment* i politička reakcija. Jedno stoljeće nakon Kanta, **Nietzsche** primjerice nije više zahtijevao javnost, naprotiv: on se izdavao za dijagnostičara "historijske bolesti" identificirajući **novinarstvo** kao njen najupadljiviji simptom. Otada *elitisti* ne prestaju objavljivati svoj kulturnokritički rat egalitaristima. **Umberto Eco** je u tome otkrio "znake aristokratske netrpeljivosti" ispod koje, u pratnji apokaliptičke tužbalice nad raspadom kulturnih vrijednosti, huči nostalgija za epohom u kojoj su te vrijednosti još bile u nasljedstvu i posjedu jedne jedine klase i nisu bile slobodno dostupne svakomu. Iz tog razloga *elitisti* brane tekst videći u njemu nositelja i prikrivenog čuvara hijerarhijskog poretka i jednoznačnih struktura: oni time brane medij koji im nudi najvišu epistemološku uvjerljivost.

Privilegij intelektualaca kao proizvoditelja tekstova može se održati samo još uz veliki napor. Obvezatna kulturna tehnika nudi sigurnost jer se posredstvom nje uređuje pitanje pristupa društvenoj moći. Trajne komunikacijske veze devetnaestog stoljeća (1858. pušten je u pogon prvi transatlantski telegrafski kabel), a prije svega uvođenje u upotrebu električne struje najavili su KRAJ ZAPADNE VRIJEDNOSNE SKALE koja je bila izgrađena na napisanoj riječi. **McLuhan** je spoznao strah koji se skriva u toj medijskoj transpoziciji i koji je, premda ugrožava identitet, ujedno izraz i motor socijalnih promjena. Information society odnosno nova antropološka situacija medijske civilizacije dovela je do toga da se je s onu stranu klasnih, rasnih i spolnih ograda potencijalno demokratizirala ne samo kulturna tehnika nego i informacijsko stanje društva. To dakako zvuči kao nedjeljna prodika ali je činjenica da oni značenjski i opažajni sadržaji koji su, zajedno s drugim kulturnim tehnikama, potisnuti u apstraktnoj askezi pisma, iznova mogu doći na svoje. Tako je naznačena **kriza građanskog kulturnog modela i naviješćen kraj knjige. S time pada i središnja metafora prosvjetiteljske moderne.**

Elektronski informacijski pokret kao navlastita revolucija dvadesetog stoljeća oslanja se na sinergetičke medijske efekte s onu stranu puko verbalnog posredovanja. Zajedno s interaktivnošću u tehničkom smislu ovo vodi nelinearnoj, nehijerarhijskoj medijskoj kulturi. Ovdje umjetnost, tamo subkultura: ova shema više ne funkcionira kada se stave izvan snage stanovite tehnike kodiranja i dekodiranja. Sloganom "Prekoračite granice, zavorite jaz", američki književni teoretičar **Leslie Fiedler** najavio je 1969. duhovnoznanstvenu postmodernu. Visoka i niska kultura sve se teže daju razlikovati. U **Woodstocku** nije samo jedna generacija odmetničkog protesta našla sebe, nego nego je ondje došao do izražaja i jedan, u zapadnoj kulturi neuobičajeni, oblik kolektivnosti i neverbalnog iskustvenog konsenzusa. Svatko je mogao iskusiti sebe ujedno kao sudionika i kao recipijenta, postajući medijski input a ne samo primatelj neke poruke - interaktivni impuls koji se ponovno razvija u fascinaciji INTERNETOM i koji, bez obzira koliko fragmentarno, novim sredstvima realizira autonomiju kao prosvjetiteljski zahtjev.

U svojem paraleliziranju i ukrštavanju klasični mediji razvijaju hibridnu energiju u čemu se vidi posljednja šansa knjige. **McLuhan**, filozof medija, radio je na toj granici i mnogi pokušaji hibridiziranja slijedili su njegov: većinom kao knjige koje su negirale svoju vlastitu formu. Isto su predstavljale već i tehnike literarne montaže - u Waltera Benjamina uzdignute do duhovnoznanstvene metode stvaranja konstelacija - nadalje sve knjige-kolaži koje su tek odveć svjesno pokušavale prekinuti s linearnošću literarnog. **McLuhan** i **Quentin Fiore** započeli su 1968. s persiflažom **The medium is the massage**, **Buckminster Fuller** nastavio je 1970. s *I seem to be a Verb*, da samo spomenemo dva primjera onoga što **Taylor** i **Saarinen** 1994. nasljeđuju u svojoj *Imagologiji*. Takvi pokušaji obećavali su ispunjenje protukulturnog zahtjeva za cjelinom. Za jednim iskustvenim konsenzusom koji upošljava sva osjetila ujedno ih pojedinačno ne uspavljujući: generacije "nakon 68" aktivno su se dale na traženje Afrike u nama. Energija koja je dakle trebala biti kulturno aktivirana, anarhične je

Do you know what I hate about computers? The problem with computers is that there is not enough Africa in them.

BRIAN ENO, WIRED 05.95

vrste. Ona se formalno ustremljuje protiv kauzalne linearnosti dok u stvari cilja protiv tendencija ujednačavanja i hijerarhiziranja društvene moderne. Ta energija može biti oslobođena samo subverzivno, protukulturno. Na dosljedno svojevoljan način psiho-filozofski duo **Gilles Deleuze i Felix Guattari** svojom je shizo-strujom pisanja pokušao uteći "zastarjelom pismostroju". Paradoks je naime u tomu da je upravo jednom knjigom ponovno postavljen zahtjev za razbijanjem svakog referentnog okvira. Knjiga se denuncira kao hinjenje poretka zbog čega antiideološka pozicija traži samo još priznavanje labavih spojeva: knjiga *"je prestala biti mikrokozmos na klasičan i zapadni način. Knjiga nije slika svijeta, a još manje je označitelj"*. Njihovom rhizomu kao metafori za libidnu dekonstrukciju zapadnog kozmičkog poretka odgovara u političkom polju *grassroots*-načelo organizacije američkih boraca za građansko pravo ili, u estetskom području, interaktivni CD-ROM s na primjer **Peter Gabrielovom WORLD MUSIC**. Linearnost popušta pred mediatrixom, tkivom medijskih formi, kao što se *tekst* uklanja TEKSTURI. Hibridno povezivanje dvaju medija, primjerice fonetski napisanog teksta i elektronskog informativnog pokreta historijski je sretna zgoda: INTERNET je jedan takav medijski bastard u najistinitijem smislu riječi.

Tekst u vremenu njegove elektronske raspoloživosti izgubio je svoju svetu auru intelektualnosti i sveo se na jedno od mnogih načela kulturne organizacije. U *hypertekstu* definiran je samo još jedan novi značenjski ovir, a ne više nekakvo središte. Time su središnje instancije davanja smisla, religijske, političke ili estetičke vrste odslužile svoje. U *Projektu Gutenberg*, jednoj online-prezentaciji kanonskih tekstova kulture zapadnog svijeta, svjetski duh se asocira s medijem knjige samo još kroz prizmatski lom digitalnog pohranjivača, a to znači da se time relativira klasično konstrukcijsko načelo tekstualne javnosti jednako kao i tradicionalni građanski poduhvat enciklopedijskog popisivanja inventara: tekstovi koji se sada još pišu postaju sve koketniji jer više ne mogu uteći prisili da osvješćuju svoj vlastiti prezentacijski oblik kako bi istodobno vrebali na moguće medijske popratne efekte. Najnoviji primjer: *The Last Book You Will Ever Read*, **Franka Ogdena**. Neobično je samo to da se kompjutorom naposljetku ne zamjenjuje knjiga kao načelo organizacije kulturnog znanja, nego se tek drugačije organizira pitanje pristupa informaciji. Učenim ljudima prije razdoblja mehaničkog ideala - moguće je da je to naposljetku bila renesansa kao što se često tvrdi - čitavo kulturno dobro nudilo se kao neka vrsta hyperteksta. Demokratizirajući efekt novih medija upravo je taj način pristupa i do njega se može doći i bez dugotrajne obrazovne socijalizacije.

Autori i umjetnici budućnosti neće biti ni manje ni više mitski proizvođači slika od onih iz prošlosti - samo pojam autora ili umjetnika neće više biti povezan s nekom kulturtehničkom privilegijom kao što su pismo ili slika.

Sve manje se radi o posredovanju sadržaja, a sve više o promjeni načina gledanja. Kao začetnici ideja, intelektualci (znanstvenici, autori, umjetnici...) ipak će morati priznati svoje dugovanje kolektivu iz kojeg njihove ideje kontekstualno potječu. Tek tada će neumjereni umišljaj genija ustuknuti pred opuštenom kreativnošću. A kreativna ponuda budućnosti više neće biti novi tekstovi nego sve noviji načini čitanja onoga što zovemo multimediatrix...

hartmann@fsf.adis.at

To: ARKZIN_ZG@PZ-ARKZ.ztn.apc.org
From: buden@ping.at
Date: Tu 24.10.95, 23:48 (received: 25.10.95)
Subject: bastard/krsic

pročitao i prikazao:
bastard

Kompjutor, cyberspace i teorija virtualne klase

Koje je društveno značenje kompjutora i kompjutorske mreže? To pitanje ima dalekosežne implikacije i na njega nije lako odgovoriti. Već se **McLuhan** čudio nad činjenicom da se razmišljanje o novim medijima bavi uglavnom njihovom tehničkom stranom, dok se njihove psihičke i društvene posljedice gotovo uopće ne razmatraju - to se može pročitati u novom izdanju njegova slavnog klasičnog djela (1). Pitanje je da li između dvaju frontova, između konzervativnih kritičara s jedne i integriranih zagovornika s druge strane, uopće ostaje neki prostor za diferencirano razmišljanje o tom fenomenu.

[1] **Marshall McLuhan**: Understanding Media. The Extensions of Man; London: Routledge 1994.

Na temelju literature koja se posljednjih godina bavi ovom temom može se ustvrditi najprije to da smo se oslobodili utvare elektronskog mozga, što znači da kompjutor ne shvaćamo kao nekakvog konkurenta ljudskoj inteligenciji, nego kao potpuno integrirani, dakle sastavni dio društvenog života. O tomu u svojim publikacijama (2), kao angažirani promatrač, izvještava novinar i izdavač legendarnog *Whole Earth Review* **Howard Rheingold**. Fantazije o *Artificial Intelligence* povukle su se pred realističnijom perspektivom - pred (nekad vizionarskom) idejom uvećanja inteligencije, *Intelligence Augmentation*. Ovim izrazom koriste se kompjutorski tehničari kao što su **Douglas Engelbart** (pronalazač miša) ili **Frederick Brooks** (jedan od pionira *Virtual Reality*), čime se relativira onaj kulturni pesimizam koji kao sveprisutni orkestralni ton moralnog ogorčenja prati razvoj novih medija i potiče strah od gubitka *ljudskosti*. To što se nalazimo u prijelaznoj fazi nipošto ne olakšava ocjenu stanja, kao što s druge strane upotreba svake nove kulturne tehnike nužno unosi nesigurnost i ugrožava tradicionalne privilegije.

[2] **Howard Rheingold**: Virtual Reality; New York: Simon and Schuster 1991, - isti autor: The Virtual Community. Homesteading at the Electronic Frontier; New York: Harper Collins 1993, - isti autor kao izdavač: The Millennium Whole Earth Catalog. Access to Tools and Ideas for the Twenty-First Century; New York: Harper Collins 1994.

Na taj aspekt uvođenja novih medija ne bez ogorčenja osvrnuo se u svom najnovijem djelu (3) **Alan Wolfe**, upravitelj fakulteta za društvenu znanost pri *New School for Social Research*. Njegova u naslovu sadržana poruka u osnovi je prilično plitka: baš kao ekološka, sociobiološka odnosno postmoderna polazišta, i koncept umjetne inteligencije depotencira urođene ljudske sposobnosti. U cilju njihove obrane pokušava Wolfe sa svoje strane angažirati sav socijalno-filozofsko-humanistički arsenal. Ali, premda je borba protiv biheviorističke dominacije u američkoj socijalnoj teoriji dobra zamisao, čini se nažalost da Wolfe ovdje jednako malo pogađa svog protivnika kao i u svojoj kritici antihumanizma "uvezenih" (francuskih) teorija. Zazivajući razliku *onog ljudskog* spram novih tehnologija Wolfeov tekst govori malo ili čak ništa o njihovom socijalnom značenju.

[3] **Alan Wolfe**: The Human Difference. Animals, Computers and the Necessity of Social Science; Berkeley, Oxford: Univ. of California Press 1993.

Primjer kako se ubrzani razvoj novih medija može kompetentno komentirati, daje nam **Nicholas Negroponte** svojom knjigom *Being Digital* (4). Autor, profesor medijske teorije i utemeljitelj/upravitelj MIT-ovog (*Massachusetts Institute of Technology*) "Media Lab", stvorio je sebi ime kao stalni kolumnist kultnog časopisa WIRED. Umjesto na teoriju, on stavlja težište na trendove i tendencije s kojima društvo mijenja svoj organizacijski oblik od materijalnog k imaterijalnom odnosno od "atomarnog" ka "digitalnom". On prije svega naglašava društvenu inovaciju stvaranja kompjutorske mreže: "Computing is not about computers anymore, it is about living." Također: "The true value of a network is less about information and more about community."

[4] **Nicholas Negroponte**: Being Digital, New York:Routledge 1995.

Tko se usprkos tomu želi baviti novim medijskim tehnologijama najbolje će učiniti ako se na početku informira o njihovu razvoju. Premda je vlastito *online*-iskustvo teško zamjenjivo, **Cottonov** i **Olivierov** leksikon o razvoju i primjeni medija (5) pruža veoma dobar prvi uvid. Fenomeni uključivanja u mrežu zahvaćeni su ponešto prekratko, ali riječ je vjerojatno o strelovitom razvoju do kojeg je na tom području došlo u posljednje dvije godine. Povijest i razvojne tendencije nove kompjutorske tehnologije pregnantno su obrađeni i popraćeni slikovnom građom i objašnjenjima brojnih akronima bez kojih se u tom području očigledno više ne može.

[5] **Bob Cotton, Richard Olivier**: Cyberspace Lexicon. An Illustrated Dictionary of Terms from Multimedia to Virtual Reality; London: Phaedon 1994.

Za početnike toplo preporučamo zbirku tekstova **Michaela Heima** o metafizici virtualne realnosti (6). Heim je u stanju reći zanimljive stvari već i o *Wordprocessoru*; ono simpatično kod američkih teoretičara je prema našem mišljenju to da se oni prema tom novom fenomenu okoline ispunjene kompjutorskim medijima odnose opuštenije od neurotičnih apokaliptičara iz evropskog akademskog konteksta koji odmah žele deducirati neku općevažeću teoriju. U tom smislu ovdje je manje riječ o "metafizici" novih medija, koliko o poviješću filozofije inspiriranim refleksijama o interfaceu, hypertekstu, cyberspaceu, virtualnoj realnosti, elektronskom c@féu kao i o podzemnim protukulturnim stremljenjima koja se ovdje mogu pronaći. Heimova poticajna razmišljanja o našem odnosu prema simbolima, jeziku, i ralnosti općenito imaju za cilj filozofijsko restituiranje **Heideggera** kojeg on veoma plakativno recipira. To nameće filozofiji jedan socijalni interpretacijski nivo čemu ona upravo kad je riječ o novim medijima zasigurno nije dorasla.

[6] **Michael Heim**: The Metaphysics of Virtual Reality; New York: Oxford Univ. Press 1993., - isti autor: Electric Language: A Philosophical Study of Word Processing, New York 1987.

Za daljnje početne korake koje društveni znanstvenici čine u pravcu cyberspacea od velike su koristi dva vodiča: zbirka tekstova koju je sastavio **Michael Benedikt** (7) i koja se u međuvremenu pojavila u šestom izdanju postavši standardni uvod u našu problematiku kao i kompilacija **Linde Harasim** posvećena globalnim mrežama (8). Benedikt strukturira svoje priloge slijedeći tri pravca koja se spajaju u predodžbi cyberspacea: mitološkom, u kojem se aktualiziraju stari rituali prekoračenja granica i evociraju kulturnoantropološki opisi, potom u biološko/fiziološkom pravcu s transformacijom na elektromagnetske i bežične nositelje informacija i na njihovu moć da potiču zajedništvo i napokon u pravcu kvazireligioznog nadilaženja realnosti u cyberspaceu. Cyberspace se shvaća kao privremeno konačni medijski proizvod, kao jedan mnogoplošni, kompjutorski generirani, kulturni prostor.

[7] **Michael Benedikt** (izd.): Cyberspace. First Steps; Cambridge: MIT Press 1994.

[8] **Linda M.Harasim** (izd.): Global Networks. Computer and International Communication; Cambridge: MIT Press 1993.

Linda Harasim u svojoj zbirci u prvi plan ističe svezu tehnološke politike i javnog interesa. Prikaz globalnih kompjutorskih mreža kao socijalnih fenomena i kulturnih resursa, proširen je brojnim primjerima iz školsko/akademskog područja kao i jednim gotovo vizionarskom pogledom na *Network Policies EFF-aktiviste* (*Electronic Frontier Foundation*). Svezak sadrži i praktične upute o tome kako se može ući u *Social Networlds* odnosno kako se dolazi do različitih adresa u mreži. On je i sam proizvod eksperimentalne aktivnosti u mreži njegovih autora i sastavljačice, označen kao *GAN-Global Authoring Network*, čiji način rada se također analizira.

Ponekad se stječe dojam da su socijalne implikacije promjena u komunikaciji bolje dohvaćene u beletristici nego u znanstvenoj literaturi. Ne želimo ovdje tematizirati žanr *cyberpunk* romana (za to postoje pogodniji mediji kao što je WIRED ili MONDO 2000) ali tim više valja ukazati na jedno novinarsko granično područje. Rheingoldovi izvještaji, temeljeni na osobnom iskustvu, o privatnim aktivnostima unutar mreže, u političkom smislu *Grassroots-Organising* dobro su poznati; katalog koji je izdao (2) nudi odličan pregled društvenih i subkulturnih trendova, tendencija i pripadnih publikacija visoko nadilazeći interese kompjutormanije. Slično Rheingoldu **David Rushkoff** (9) promatra novi medij kao bitno subkulturni fenomen: on se posvećuje prije svega zajednici hakera. *Cyberia* je virtualna tvorevina jednog kompjutorski generiranog prostora u kojem se kompjutorski haker susreće s narkomanskim freakom iz šezdesetih. Rushkoffvljev opis otvara jednu kultur-kritičko/emancipativnu dimenziju nove tehnologije u kojoj protukulturna pobuna izgleda 'ukinuta' i kojom se s novim sredstvima nastavlja stara interkulturna tehnika proširenja svijesti.

[9] **Douglas Rushkoff**: Cyberia. Life in the Tranches of Hyperspace, San Francisco: Harper 1994.

Tomu nasuprot, **Arthur Kroker** i **Michael Weinstein** (10) snažno udaraju o postmoderni bubanj: teorija virtualne klase, nije naravno za njih nikakva stvarna teorija nego samo jedna aluzija. Knjiga Data Trash čita se kao da je Nietzsche kupio modem pomoću kojega šalje predugačke e-mailove Baudrillardu. Između ljuštura riječi zablista dakako poneka teza koja tjera na razmišljanje: data-highway kao ultimativna metafora 'digitalne volje za kapitalizmom', razaranje sveza između značenja i komunikacije, naopaka logika znaka koji pomiče značenje i prije svega socijalni pritisak da se sudjeluje u ideologiji virtualnosti - to sve su pitanja s kojima bi bilo korisno suočiti se i na razini primijenjena istraživanja. Za budućnost *virtual reality* autori ocrtavaju sliku gentehnički minipulirane zvijeri, programirane američkim softwareom, oboružane japanskim hardwareom i estetizirane evropskim wetwareom. Od današnje previsoko postavljene teorije do sutrašnje svakidašnje prakse često je veoma kratak put. Na tom putu neće nam mnogo pomoći upozorenja humanističke naravi. Daleko važnija je budna pozornost za ono u čemu je McLuhan jednom vidio moć tehnike da sama stvori potražnju za svojom vlastitom samozakonitošću.

[10] **Arthur Kroker, Michael A. Weinstein**: Data Trash. The Theory of the Virtual Class; New York: St. Martin's Press 1994.

prostor za vlastite bilješke:

Agentur Bilwet

Kako to radi Bilwet demonstrirat ćemo na jednom eseju iz Der Daten Dandy o slučaju slavne njemačke redateljke Leni Riefenstahl. Tekst nosi naslov This World Has Lost Its Glory

Welche Leere ist das - was fehlt hier? [Kakva je to praznina - što ovdje nedostaje?]

Agentur Bilwet čita zapise **Klausa Manna** (*a famous son of a famous father*) o Njemačkoj neposredno nakon rata, svibnja 1945. Ovaj je odlučio posjetiti **Richarda Straussa**, tada 81-godišnjeg slavnog kompozitora. Strauss se žali na nacističku diktaturu koja je i za njega bila *"nesnosna"*. Eto, nedavno su htjeli u njegovu vilu smjestiti beskućnike, ljude kojima su u bombardiranjima srušeni domovi. *"Dajte si samo zamislite!"* zelen od ljutnje viče slavni kompozitor, *"Stranci - ovdje u mom domu!" "Umiri se tata"*, uskočila je snaha, *"to se ipak nije dogodilo"*. *"Naravno, jer je rat već bio gotov!"* Da je bilo do toga Hitlera, kojemu je on osobno pisao, i on, **Richard Strauss**, bi se *"morao žrtvovati"*. Osim toga taj Hitler je imao loš glazbeni ukus. Preferirao je **Wagnera**. A onda one probleme koje je imao, on Richard Strauss zbog toga što je 1933. uglazbio jedan tekst **Stefana Zweiga**. Kao da je mogao znati da će se pojaviti zakoni o rasnoj čistoći! On nikada nije razmišljao o tome da napusti Njemačku. *"Ta ovdje sam ipak imao svoje prihode - i to znatne. Naposljetku, ovdje ima oko 80 opernih kuća"* Možda bi i napustio Njemačku da je bilo problema s hranom, ali ne - *"uvijek je dobro jeo u Trećem Reichu!"*. Uostalom imao je protekciju. Našao se jedan moćni zaljubljenik u njegovu glazbu. *"Jer znate, moja snaha, među nama rečeno, nije 'rasno savršena'. Čak mogu ustvrditi da je ona bila jedina slobodna Židovka u Velikoj Njemačkoj!"*

"Ali tatice - tako slobodna opet nisam bila! Zaboravljaš što sam sve prošla. Jesam li smjela na primjer ići u lov? Ne! Čak su mi na neko vrijeme zabranili jahati"...

Mann: *"Doviđenja gospodine i gospođo Strauss. Ne, hvala lijepa, nikakva fotografija s potpisom"*.

AB pita: "Kako se postiže tako nešto? Što čovjek mora iznutra napraviti sa sobom da bi mogao govoriti ovakve stvari ...? (...) Kakva je to praznina - što ovdje nedostaje?"

AB čita memoare **Leni Riefenstahl**, gleda njene filmove i pronalazi istu prazninu. Kao kod Straussa, tako i kod nje uočljiva je "... stanovita vrsta odsutnosti koja oduzima dah. Nešto što je drugdje potpuno samorazumljivo i što neupadljivo egzistira, ovdje najednom nedostaje. Neka unutarnja rezonanca, neka vrsta dirnutosti, neka prisutnost - kozmička pozadina jednostavno ne vibrira ovdje zajedno s čovjekom."

Slučaj **Richarda Straussa** i **Leni Riefenstahl** za AB nije moralni slučaj. Praznina koju naslućuju i za koju pitaju nije jednostavno odsutnost savjesti, nepostojanje javne odgovornosti - Bilwet se ne duri u pozi moralne indignacije, oni se pred društvenim zlom nisu uskokodakali: *J'accuse! J'accuse!* Bilwet ne dreyfusira! Ali ipak, na svoj način obavlja društvenu kritiku.

"Ali Leni ne prikriva ništa, nije ostalo ništa što bi mogla prikriti"

Na 900 stranica svojih memoara **Leni Riefenstahl** ne spominje nikakvu odgovornost. Ona ne dopušta mogućnost da je bila nešto drugo - "lažljivica, nacistički propagandist, uspaljena pička, kriminalka, sljedbenica režima, prljavica ..." Nema ni najednostavnije ograde, na primjer: *Tada mi to nije bilo jasno, ali kada se danas osvrnem na prošlost moram konstatirati da su Triumph des Willens i Olympia djelomice napravljeni u propagandne svrhe i u te svrhe također iskorišteni.* Ništa sličnoga nema u njenim memoarima! Oni se sastoje od sjećanja čovjeka koji aktivno zaboravlja. Nema nikakva razvoja. Leni u budućnosti postaje ono što je još 1932. morala biti. Njen život se odvio kao niz fascinacija. Najprije su to bile planine, potom se popalila za nacistima, pedesetih godina otkriva Afriku, fotografira crnce, i naposljetku sa 72. godine uči ronjenje i snima ribe. Bilwet: "Čitav njen život je jedan foto-safari." Neprestana potraga za autentičnostima: autentične planine, autentični muškarci, autentični nacisti (zapravo samo Hitler je jedno i drugo: za Leni su svi muškarci osim Hitlera obični šupci, mamini sinovi, velike gubice/mali kurci, seronje, kukavice, ... svi, od oca do kolega redatelja, od Afrikanaca do Goebbelsa), autentična Afrika, autentični crnci, autentične ribe. Leni mora uhvatiti autentični trenutak. 1936. u vrijeme Olimpijade, ona je oko Hitlera postavila čitavu bateriju kamermana: da okine "njegove najprirodnije poze". - Bilwet: "Ali upravo je to ono što su fotografija i film: unutarnja nužnost da se svijet zadrži u slici (da se njegovo kretanje zadrži u pokretnim slikama), a to znači, da se svijet oslobodi svoje unutarnjosti."

Leni Riefenstahl na snimanju Triumph des Willens, 1935.

... was ist das für eine Leere, was fehlt hier?

Ta praznina je praznina nepromjenjivosti. U slici se više ništa ne može promijeniti, sve je tako kako jest, u svako doba i na svakom mjestu ponovljivo, bez obzira na jezik, kulturu, užasnu prošlost - "bez posljedica i bez nastavka, uvijek sjećanje, uvijek sve više istoga."

Bilwet uspoređuje Memoare **Leni Riefenstahl** s Justine et Juliette **de Sadea**. Prema analizi **Monike Treut**, ondje je riječ o paradigmatskoj pripovjednoj formi. Djelo je sastavljeno od scena u kojima se s vremena na vrijeme sažimlje čitava pripovijest. Treut: "Svaka pojedina scena predstavlja totalitet osjetilnog i argumentativnog ekscesa koji izmiče svakom dosljednom pripovijedanju." Mit o postojanju neke kronike razoren je, nema više nikakvog epskog nizanja zbivanja, ne dolazi do izražaja nikakav teleološki proces koji bi išao na upotpunjenje, dovršenje - samo beskonačno odvijanje stalno istih predstava, surfanje od ekstaze do ekstaze u kojima se iskazuje integralna veličanstvenost suverenog čovjeka. (Lenin lov na autentične momente, surf, koji na koncu dovršava i doslovno na oceanu). Što je ta veličanstvenost u Leni Riefenstahl?

Bilwet: *"Ja sam veličanstvena, dakle ja jesam - ja sam veličanstvena, dakle ja jesam (mrtva), ja sam, ja sam veličanstvena ja sam mrtva ja sam veličanstvena ja sam ja sam ja sam veličanstvena (mrtva). Ta čemu da čovjek dokazuje svoju egzistenciju osim da s njom okonča?"*

To je ta praznina - njeni Memoari su prikaz života koji je sebe u procesu aktivnog zaboravljanja isključio iz kroničnog tijeka, iz vremena, isjekao sebe iz priče, dakle, od svake prošlosti, od svake odgovornosti, od svakog mogućeg suočenja s posljedicama vlastita djelovanja, konzekvencama donijetih odluka. Njen svijet je doslovno svijet fotografije, filma, - na njemu se ništa ne može promijeniti, jer u mediju u kojem se odvija ne dopušta promjenjivost kao takvu. Prolaznost je ovdje radikalno odvojena od promjenjivosti. Ponovo fotografija, film - Bilwet: "Kamera je ekstenzija ljudske sposobnosti aktivnog zaboravljanja." Tako je, tu imamo obrat kroz medij **McLuhana**. Nisu za Bilwet mediji ekstenzije čovjeka, obrnuto, čovjek je ekstenzija medija. Memoari Leni Riefenstahl su njena samohistorizacija koja to nije. Oni su ahistorični jer su amemoari. Ne sjećanje, ne rekonstrukcija, ne kronični slijed, nego proces aktivnog zaboravljanja - "uništenje vlastitog pojma vremena, uništenje metamorfoze, uništenje procesa". Unutar tog medija ne može biti nikakve odgovornosti.

Treći Reich - what's that?

"Odsutnost koja oduzima dah", isto kao kod **Richarda Straussa**. I on je aktivno zaboravljao, zbacivao je sa sebe vrijeme, minutu po minutu, sistematski, otpočetka do kraja dok na koncu nije ostao on sam. *"Moj Œuvre je dovršen, za ostalo me briga ko za friško govno!"*

Autonomija od odgovornosti je autonomija od stvarnosti i vremena, autonomija od vlastite mijene, autonomija od pripovijesti - autonomija u umjetnosti. "Ali cilj je autentičnost na jednoj drugoj razini, jedinstvenost na metarazini (umjetnosti)." Fotografija - medij **Leni Riefenstahl** - je autentičnost predviđena za masovno raspačavanje.

Bilwet: "Doživljaji koji mijenjaju njen život proizlaze u Leni uvijek iz nekog masovnog proizvoda. Kao što Leni mora svaki put iznova obnoviti svoj najunutarnjiji doživljaj kako bi ostala ista (planine, nacisti, crnci, morske dubine) tako se i masovni mediji moraju stalno iznova obnavljati (LP, tape, CD, pisaći stroj, PC, radio, TV, HD) kako bi ostali isti i dalje pokazivali isto". Ono međutim do čega ne dolazi nikako je masovna metamorfoza. Naprotiv, jedini preostali put na kojem se može još metamorfozirati je - "onaj vlastiti, put vlastitoga tijela."

Bilwet je problem društvene i povijesne odgovornosti umjetnika odvojio od moralističkog diskursa i doveo ga u kontekst medija. To ne bi bilo moguće da Bilwet prethodno nije stvorio svoju "teoriju" novih medija. Esej o **Leni Riefenstahl** postaje u potpunosti razumljiv tek na pozadini Bilwetove knjige o medijima - **Medien Archiv**.

Dva citata: "Mediji su prazni objekt"; "U jesen medija slavi se odsutnost."

"If media is the answer, the question must be fucking stupid."

Koncept medija danas nije više u središtu Bilwetova zanimanja. [*'The short summer of media' now lies behind us*]. Mediji su za njih postali dio šireg kulturnog fenomena, "poput turizma, šopinga, sporta, trgovine i seksa". U svojoj ocjeni današnjeg stanja Bilwet se pridružuje onima koji težište interesa pomjeraju u pravcu kulturnih pojava. Upravo koncept "kulture" igra danas ključnu ulogu u dominantnoj ideologiji Zapada. Prema media-makerima i intelektualcima društveni konflikti više nisu determinirani ekonomski odnosno ideološki, nego kulturno. Bilwet slijedi ideje njemačkog pop teoretičara **Marka Terkessidisa** (ex SPEX) koji drži nužnim suvremenu medijsku kulturu sagledati u "materijalističkoj perspektivi". To znači da sporove i sukobe u području kulture, u glazbi, multimedijima, kompjutorskim mrežama itd., valja iznova smjestiti u njihov društveni, politički i ekonomski kontekst, dakako, ne žrtvujući pritom autonomiju kulture.

Welche Leere ist das - was fehlt hier?

Bilwet na jednom predavanju u Montrealu, rujna ove godine: "Terkessidis identificira prazninu u kojoj su ljudi izgleda spremni pristati na sve. Upravo je to praznina koju Bilwet želi istraživati. On nastoji iza te praznine osjetiti jedno ekstremno desno, reakcionarno tijelo mišljenja u kojem je 'kultura' zamijenila 'rasu'."

Bilwet zaoštrava svoju kritiku i uzima za njen predmet političko, opće-društveno i kulturno stanje današnje Evrope. Ali ta Bilwetova Evropa danas je "the Europe of Bosnian genocide". Bilwet preuzima dijagnozu **Davida Rieffa** ("Slaughterhouse: Bosnia and the Failure of the West", NY, 1995) - nakon što je postala svjedokom genocida Evropa nije više "a civilized place" (Rieff: *"The defeat is total, the disgrace complete"*). Mentalni oklop Evropljana po prvi puta je pobijedio svakodnevno bombardiranje informacijama. Ništa se u Evropi nije pokrenulo. Vijesti, slike ratnog užasa otišle su u prazno. Kakva je to praznina - što nedostaje tu? Welche Leere ist das - was fehlt hier?

To je provala res in medias koja je za Bilwet ujedno označila *"the end of the age of media."*

Agentur BILWET [= bevordering van de illegalen wetenschap = Agentura za pospješivanje ilegalnog znanja, engleski ADILKNO] Grupa neakademskih teoretičara, iz Nizozemske, nastala ranih osamdesetih unutar tzv. autonomističkog pokreta. Objavljuju više knjiga koje postižu uspjeh u inozemstvu, ponajprije u Njemačkoj. Osim knjigama eseja svoju ilegalnu znanost šire, kako sami pišu, "nastupima, različitim kontaktima, radijskim programima, pismima, putovanjima, manifestima, telefonskim razgovorima, šetnjama i prijevodima".

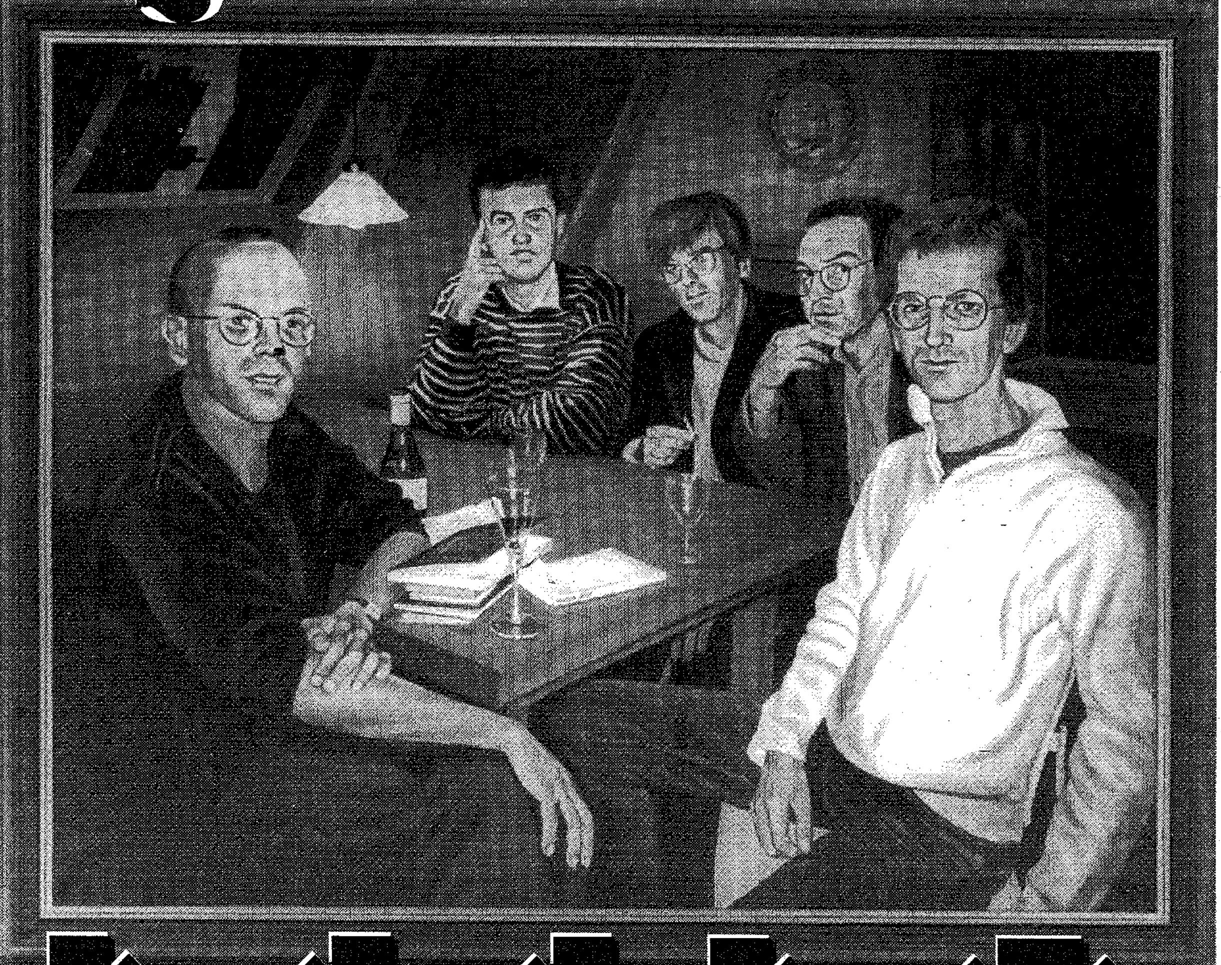
Agentur Bilwet

Medien Archiv, Bollmann Verlag, Bensheim und Düsseldorf, 1993

Der Daten Dandy, Über Medien, New Age und Technokultur, Bollmann, Manheim

To: ARKZIN_ZG@PZ-ARKZ.ztn.apc.org
From: buden@ping.at (boris buden)
Date: Sa 28.10.95, 18:01 (received: 30.10.95)
Subject: bilwet/intervju

AgenturBilwet

PERFORMAT

Pitanje prvo: *DA LI JE BILWET MEDIJ?*

...Da li je Bilwet medij?

BJ: Što kaže Arjen? Bilwet nije (U)druženje, ne zanima nas druželjubivost, otići jednom u cafe.

...Bilwet ostavlja razoran trag u medijima (svojevoljno ne i u Nizozemskoj), no, da li je sam Bilwet medij? Želi li Bilwet biti medij, ili, zapravo, radije ne?

BJ: To su pitanja o kojima mi, mislim, uopće ne razmišljamo.

...Upravo zbog toga ih i postavljam.

....(tišina)....

BJ: Mi u svakom slučaju koristimo medije, no, da li smo mi sami jedan takav medij... odmah se sjetim Jomande, ali to također nije točno.

Jomanda je najpopularnija živuća nizozemska proročica

...Zašto ne?

BJ: Mi ništa ne prenosimo. Nemamo neko stalno mjesto gdje bi ljudi mogli doći i platiti ulaznicu da budu preobraćeni.

...Nemate neku određenu poruku koju bi prenijeli? Odakle god ona (PORUKA) dolazila.

BJ: Mi hrpu stvari ne želimo, i to je najvažnije. Ne želimo postati bolji, ili zdraviji, preplanuli, ili što ja znam što. Dakle, sve što ljudi žele, mi ne želimo. Možda je Bilwet neki perverzni medij? 'Razoran medij' je također prihvatljivo.

LW: Mi nešto ne želimo, što ne znači da želimo kritiku. To je neka vrst apstinencije, promocija napuštanja svrstanosti. Mi preporučujemo apstinenciju od uključenosti.

BJ: Stvari čitamo pogrešno. Moj otac je postavio jednu keramičku pločicu na svoju roštilj-instalaciju u Francuskoj, i na toj pločici je bio crtež čovjeka pognutog nad grabljama, a ispod je pisalo: 'Ne bez muke'. Geert se strahovito živcirao zbog tog natpisa, sve dok mu nisam objasnio da je 'ne' zapravo glagol, dakle moraš bez muke *neti*. Tada je natpis postao prihvatljiv. Dakle, treba stvari čitati na takav, preokrenut način, tek tada možeš naprijed. To znači odbaciti balast, težiti ka udobnosti.

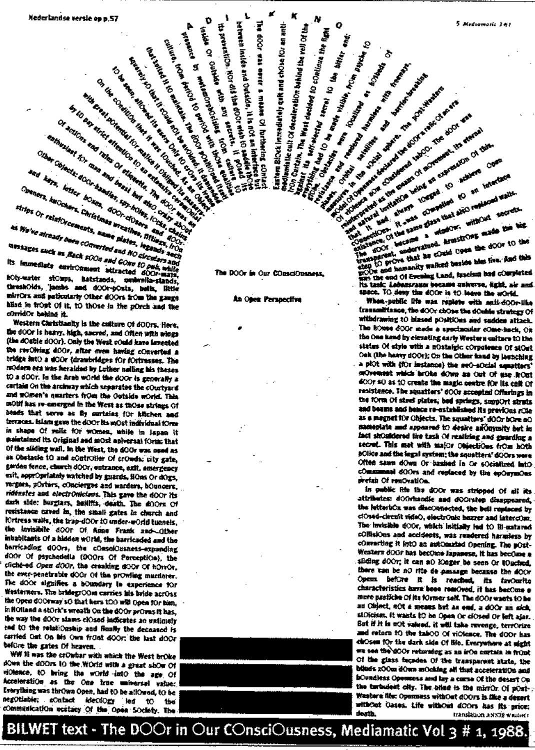
...Odustajanje od značenja?

BJ: Da, po mogućnosti.

...Vi ste, dakle, u biti dvoje: medij za medije, i, u tom slučaju, anti-medij?

LW: Neee, Bilwet je prije UPUTSTVO ZA UPOTREBU MEDIJA, ruka ispružena da bi te odande izvukla, ruka koja ih treba ugušiti. Nije riječ o *zappingu*, jer mi

ZAPPING - šaranje TV-kanalima pomoću daljinskog upravljača

BILWET text - The DOOr in Our COnsciOusness, Mediamatic Vol 3 # 1, 1988.

se čvrsto držimo određenih poruka, kako bi našu vlastitu poruku mislili s te pozicije. Logika medija nama ne znači ništa. Mi ne računamo na ispravno shvaćanje, točnu interpretaciju ili savršen prijem, dakle pitanje da li je Bilwet medij, ostavlja nas potpuno ravnodušnima, jer ono dolazi isključivo izvana, od ljudi koji nas po svaku cijenu žele vidjeti kao nešto.

BJ: Često nas tretiraju kao medij, ali mi smo u tom slučaju neka vrst klauna, ljudi se vole smijati Bilwetu. To je u svakom slučaju tipično nizozemski, jer, u inostranstvu nas shvaćaju vrlo ozbiljno.

...Da li vam to predstavlja problem?

BJ: Što se Nizozemske tiče da, jer nista ne možemo izdati, jer nismo zabavni. Ljudi misle da smo mi zabavni, ali to nije točno. Redovno dolazi do razočaranja. U Nizozemskoj je Bilwetov humor pretvoren u salonsku zabavu, dok u inozemstvu naš smisao za humor udvostručuje našu snagu.

...U čemu je izvorna snaga Bilweta?

....(tišina)....

LW: Da, izvorna snaga Bilweta je u tome da mi možemo nešto promišljati, bez da to i nađemo.

BJ: Mi si možemo neko mišljanje prisvojiti, preraditi i transformirati ga, da bi ga potom ponovo iznijeli sa svježim entuzijazmom.

...Ili ga iskorijeniti, svejedno je.

BJ: To je također u redu ako nešto možeš iskorijeniti. Iskonske sile su neka vrst motivacije, po mom mišljenju motiv je nešto ne prihvatiti onakvim kakvo to jest, dakle uvijek otpor, ilegalnost. O čemu se tu radi, to čovjek nikad ne zna, ali to prije svega nešto nije, tako otprilike.

LW: Bilwet nije ni nekakvo udruženje pisaca. Mi čitamo točno do onog trenutka kad sami počinjemo misliti...

...čekaj malo, što je s otporom prema svemu što miriši na angažman?

LW: Bez nametanja obveze recipijentu, bez obvezivanja.

...Neobavezno.

LW: Naš otpor nije početak nekog oslobodilačkog pokreta.

...Njegov kraj, moguće?

BJ: Nastavljanje jednog pokreta otpora koji je oduvijek bio tu, koji je sadržan u jeziku samom. Riječi se uvijek daju čitati na neki drugi način. Promješaj ih, i dobit ćeš nešto drugo, a radi se o istim riječima. Daj riječima slobodu, one to žele. Produkti našeg rada nisu rezultat našeg rada oni su načinjeni od strane samog jezika.

...Vi ste dakle medij jezika?

BJ: Da, tako bi se to moglo shvatiti.

...Jedan čisti medij, bez namjene, bez poruke, bez primaoca. Masturbacija jezika?

BJ: Pa, i to je također fino.

...Ili karcenogeno?

/igra riječi: 'lekker' (fino) 'kanker'(rak), op.prev./

BJ: Ako dokučiš zasto nešto radiš, onda je sve gotovo. Zbog toga mi ne možemo nikada točno reći koji je naš motiv, jer, čim ga spoznaš, poništavaš ga.

LW: Mi nismo ni pjesnici koji se kupaju u jeziku.

...Pjesnici imaju duboku dušu, Bilwet, na koncu, uopće nema duše?

BJ: Imamo mi dušu, ali ona je poput kolačića. Prvo ih pojedeš, a zatim kupiš nove. Gomila kolačića. Mi nismo jadnici koji traže sažaljenje.

...Bilwet objavljuje u Nizozemskoj još jedino digitalno, koliko je meni poznato.

BJ: Ooh, ne bih sad o tome...

...Ti imaš ponešto problematičan odnos s tehnologijom, ha?

BJ: Da. Zapravo, ja sam tehničar na području slikarstva. Nadalje, sasvim lijepo pišem.

...U čemu je onda problem?

BJ: U ovladavanju tehnologijom.

...Nalaziš sebe u tome?

BJ: Svakako.

Pitanje drugo: IMA LI BILWET BUDUĆNOST?

...Ima li Bilwet budućnost?

BJ: Radi se o apsolutno samostalnom pojmu. Ne možeš ga smjestiti unutar linearnog vremenskog toka. Budućnost je jedan od predmeta kojima se Bilwet bavi. Dakle, Bilwet ima budućnost.

...Bilwet jest budućnost?

LW: Bilwet piše u vremenu koje dolazi.

BJ: Također, i ja sam u to uvjeren, doći će vrijeme kad će Bilwet biti priznat i u Nizozemskoj. Dakle, i taj aspekt budućnosti je izvjestan.

...To baš i ne bi bilo najbolje.

BJ: Mi činimo zaista sve što je u našoj moći da to učinimo što težim. Netko će jednom diplomirati na temu 'Bilwet'. Zatim će tu osobu odvesti u ludnicu.

...To je također legitiman cilj. Bilwet kao uputnica?

LW: Bianco uputnica. Moguće je da se problem Bilweta sastoji u tome kako izbjeći da naši stručnjaci budu pohvatani od strane pokretnih ekipa službi za očuvanje duševnog zdravlja.

...Udruživanje radi sprječavanja budućnosti je također ilegalno.

BJ: Budućnosti ništa ne možeš, ona dolazi sama od sebe. Jedino što možeš planirati jest to da ona ipak ne dođe, ali to je već u startu beznadežan pokušaj.

...Čuo sam da je Bilwet pokušao s pisanjem utopije.

BJ: To nam je i uspjelo. Bio je to dobar tekst, ali ga je redakcija časopisa Krisis odbila. (filozofski časopis)

...Ispričaj mi nešto o toj utopiji.

BJ: Ja to nisam čitao, ja sam to napravio skupa s **Geertom** i **Arjenom**, ti (**Lex W.**) si također bio uključen. Nas četvorica smo se zezali oko te stvari. Radilo se o socijalističkim životinjama, sjećam se, a čovjeka nije bilo.

LW: Kozmički socijalizam, to je bila perspektiva što smo je ponudili zabrinutim filozofima, tim *Krisis*-misliocima.

BJ: Ideja je vrlo jednostavna. Kako pisati o utopiji? Odbaciš čovjeka i zadržiš životinje tek tada možeš ponovo pisati o utopiji, ali to nije bila namjera ljudi iz *Krisisa*. Oni su htjeli humanističku utopiju. Zbog toga je naša bila odbijena. Izgleda da nismo shvatili poantu.

...Čuo sam također da Lex nikada nije podnio molbu za primanje u radni odnos pri Bilwetu.

BJ: Nije. On nam se jednostavno javio.

...Zašto je onda Arjen morao podnijeti molbu?

BJ: To je bila tako dobra ideja, i on je to učinio, na naše veliko čuđenje.

...Da li rado čitaš tekstove Bilweta?

BJ: Da, uvijek. Ponekad ih ne razumijem, ali ih uvijek rado čitam.

...Što treba učiniti da bi se postalo članom Bilweta?

BJ: Paa-a, javiti nam se, nista više od toga.

...Javiti se gdje?

BJ: U Bilwet.

...Gdje je Bilwet?

BJ: Ti to znaš? Ima li Bilwet ADRESU? Nekoć smo imali telefon, ali nam je bio isključen dva tjedna nakon što smo štampali kartice. Ali, te su još uvijek dobre, možeš ih koristiti kao filtere za zabranjene cigarete.

LW: Papir za pisma možeš još uvijek dobiti, ali ni ta adresa više ne vrijedi.

...Mogu li se prijaviti i cure?

BJ: Dapače.

...Kako to misliš dapače?

BJ: Mi smo dosta učinili kako bi privukli cure; jednom je bila jedna koja je to jako željela, ali je odmah pobjegla u Pariz. Nikad je više nismo ni vidjeli, ni čuli.

...Zašto u Pariz?

BJ: Nešto u vezi **Baudrillarda**, ili **Lacana**, ili što ja znam zašto.

...U svakom slučaju, djevojke baš i ne navaljuju.

BJ: Ne.

...Kako ih privući?

BJ: Pojma nemam.

...Hoćemo njih pitati?

BJ: Cure? Da.

...Što tvoja cura misli o Bilwetu?

BJ: Poteškoća je u tome kako objasniti što je Bilwet. Uobičajni pristup je da kažeš kako je Bilwet objavljivao u Japanu, Kini, Sloveniji, Finskoj... da ne nabrajam dalje, sve te priče. Ali, toga toliko ima da zvuči nevjerojatno. Ono što ostavlja dojam je činjenica da smo bili na TV-u.

...Zamisli Bilwet dobije satelitsku antenu na poklon.

BJ: Što bi s njom?

LW: Satelit za osmatranje?

...Jedan od onih što odašilju signale.

LW: Imamo li mi nešto za odaslati?

BJ: Ja bih si jednu nabavio, ili se prikopčao na Internet. To mi se čini dobrom idejom. Volim posjedovati stvari, imati ih u privatnom vlasništvu. Dakle, ako Bilwet dobije satelitsku antenu na poklon, meni bi se to svidjelo.

LW: Satelit pri Bilwetu bi bio isto što i stari bicikl u staji, ne?

BJ: Ali, i to je lijepo jedan stari bicikl.

LW: Svakako ne bismo rekli ne.

...Kaže li Bilwet ikad 'ne'?

BJ: Naše 'da' je smrtonosnije. Ako se želiš riješiti ljudi, samo reci 'da'.

...'Ne' imaš, 'da' možeš dobiti.

BJ: 'Da' ćeš dobiti, 'ne' si možeš zadržati.

Pitanje treće: KAKVIM TI SE ČINI LAIBACH I TE STVARI?

...Kakvim ti se čini LAIBACH i te stvari?

LW: Nešto od LAIBACHA mi se pričinilo ovdje u Nizozemskoj. U Paradisu, Posthoornkerku, Shaffy teatru. 1987, mislim.

...NL Centrum?

LW: Tamo nisam nikad bio. Način na koji je LAIBACH primljen u Nizozemskoj je vrlo sumnjiv. Mislim da ih je doveo netko tko ništa o svemu tome ne zna, neka vrst obožavatelja umjetnosti. Moglo se po publici vidjeti kako je to bilo shvaćeno.

BJ: Na umjetničkim akademijama, LAIBACH je neka vrst **Velvet Underground**, studenti obozavaju LAIBACH. To je kult. Ako voliš LAIACH, onda si automatski i der, bila je to prije svega proba, izlaganje umjetničke tehnike.

BJ: *James Last*. Što se mene tiče, LAIBACH i NSK su bitna karika u lancu između Bilweta i Balkana, između Zapada i Istoka, između postmoderne i moderne, da tako kažem.

LW: U vrijeme nastupa LAIBACHA ovdje, malo sam se više pozabavio Slovenijom i tom grupom, njihovim prijemom na Zapadu. NSK me je potakao da razmišljam prije svega o fašizmu; ja sam ih upotrijebio kao neku vrst otvarača, ključa za razumijevanje fašizma, fašističke estetike, estetizacije politike, preoblikovanja tijela i duha uz pomoć umjetničkih tehnika. Ne govorim o umjetničkoj kritici ili političkoj analizi. Meni je potpuno svejedno što NSK hoće, ili kako to protumačiti.

BJ: Pa sad, mi se tada nismo sreli.

LW: Ja sam svemu tome kritički pristupio, i nalazim da nastup nije bio uspješan upravo zato što nije imao efekta. U smislu umjetničke prezentacije, sve je bilo ispod nivoa. Jednostavno, odrađivanje programa.

BJ: Kao da ne govorimo o istoj stvari.

LW: To nema veze. Ali, na dnu dvorane si mogao vidjeti i čuti 'art-ekipu' koja se međusobno došaptava, kao publika nista nije shvatila, i tome slično. Mlake reakcije. No, za ljude koji su znali što mogu očekivati, bio je to uspješan nastup grupe LAIBACH. Radi se o svođenju ljudi na receptore jedne određene poruke, ili kad je o LAIBACHU riječ jednog efekta.

...To je upravo ono čemu LAIBACH teži, probijanje opne fašistoidne estetike. I, nešto tome slično... Posljednji CD im se, na primjer, zove 'NATO'. Ali, pitanje je, čime se na neki način vraćamo na početak je li Bilwet u određenom trenutku pokušao medije učiniti neškodljivima? Kao što LAIBACH pokušava fašističku estetiku učiniti neškodljivom etablirajući je.

BJ: Ali, postoji jedna bitna razlika između Bilweta i LAIBACHA a to je da mi ni na koji način ne investiramo u svoju vlastitu prezentaciju. Nema sistematskog...

LW: Mi ne nastojimo toliko učiniti medije neškodljivima, koliko pokazujemo da oni jesu neškodljivi. Dakle, ništa od recitacija koje su vrlo 'in' o tome koliko su mediji zla nanijeli, što sve nisu radili, itd...

...Ali, za LAIBACH si ustvrdio da jesu štetni. mediji protiv kojih se, navodno, boriš.

...I jednako grozan.

BJ: Da. Jednostavno, reci mediji su nevažni, pišanje u vjetar. Pogledaj, recimo, TV nećeš postati nista pametniji.

...No, je li poanta u tome postati pametniji?

BJ: Neee. To je ako je o efektu riječ onda ne govorimo o političkom značaju, ili čemu god. Radi se o psiho-političkim učincima, njih možeš analizirati.

...Kao na primjer?

BJ: Ah, što ja znam, zašto tetka EO reže koitus iz dokumentaraca o prirodi. To jest zanimljivo svi EO dokumentarci o životinjama, bave se pitanjem razmnožavanja. Moraš se zapitati što stoji iza toga?

...Jednom sam, kao izvjestitelj, bio prisutan prilikom ilegalne akcije na nekoj Shellovoj pumpi. Malo sam gledao okolo po dućanu na pumpi, čega sve ima za kupiti, i tamo je također bilo ponuđeno mnoštvo filmova o prirodi. Radi se o istoj stvari, žar ne?

BJ: Može se reći da postoji određena veza, davanje legitimiteta nekom zlu.

...Neee, EO želi jednostavno podučiti, o razmnožavanju, dok Shell želi što više mušterija, da svi ti ljudi tankaju čim više...

BJ: To možeš analizirati i ne moraš se bojati da je sve tako strašno grozno, jer ti filmovi nisu uopće strašni...vječno naricati o značaju i moći medija, što sve nisu pokrenuli, to nije ništa drugo do li želja da se bude jednako toliko važan, želja da se isto tako sve promijeni.

...Dakle, Bilwet nije jedan takav 'selbstverneinend' medij? /sebeporicuci, op.prev./

LW/BJ: Da, tako je, da... Nije. Da. Da.

...E-he...hvala vam lijepa.

EO ('Evanelistische Omroep', evangelistička RTV produkcija, op.prev./

/'na krivoj strani' nizozemski 'fout', što doslovno znači 'greška'. U kontekstu interviewa ima preneseno značenje, tj. aludira na ljude koji su u Nizozemskoj u vrijeme Drugog svj. rata bili na 'krivoj strani', koji su suradivali s Nijemcima 'fout gezeten', op.prev./

/ona proročica nizozemska, op.prev.2/

dobar student. Tako nešto.

...Ti, dakle, ipak nalaziš da je riječ o fašističkom performansu?

LW: Naravno, to jest fašistički, ali, s obzirom da se radi o željenom fašizmu, željenom u umjetničkom smislu, to se, naravno, ne može izjednačavati s političkim ili ideološkim fašizmom. Ono što je mene potaklo na razmišljanje je prijem tog spektakla, bombastičnost. To su s oduševljenjem prihvatili npr. politički fašisti, oni bi rado tako nešto doživjeli.

BJ: Mene se to dojmilo.

LW: Dojmljivo je i bilo.

BJ: Crna odjeća, napeta, glasna muzika.

Bum-bum-**bum**!

LW: Impresivna tehnika, ali sasvim proziran teatar. Playback je bio toliko očigledan, tako isforsirano ponavljanje izvornog playbacka da je to bilo gotovo smiješno gledati. Djelovali su kao svoj vlastiti karaoke. Tako-

...Što si onda naučio od njih?

LW: Vrlo uvjerljivim mi je izgledao određeni psihosomatski aspekat njihove muzike, proizvođenje zvučnih i svjetlosnih efekata s namjerom da se što je moguće direktnije djeluje na tijelo, bombardiranje čula...

BJ: To je muzika koja meni odgovara. Dobar dio muzike je rađen s namjerom da bude slušana, ali ova muzika je hermetički zatvorena. To je suludo.

...Po čemu?

BJ: Po tome da ti zavrti duhom.

LW: Na mene nije uopće utjecala. Ja sam jednostavno ustanovio određene činjenice. Znao sam da sam bio podvrgnut bombardiranju, zatrpan lavinom zvuka.

...Ti se opireš svojim analitičkim duhom, i time si pomažeš, dok se BJ prepušta muzici, plovi s njom.

BJ: Primjetio sam da se prepuštam, i to mi je činilo veliko zadovoljstvo, ali nije točno da sam bio potpuno 'in'. Dakle, razmišljao sam: potpuno sam preobraćen i to mi se sviđa, ta, kako je to moguće?

...I onda ti je Lex objasnio? tamo su se vratili, sad kad je duh nacionalizma izašao iz boce.

BJ: Dobri su, LAIBACH je dobar.

LW: To sam i ja ustvrdio, ali nastup je bio 'na krivoj strani'.

...Jako krivoj.

LW: Dakle, LAIBACH je proizveo upravo one efekte kojima misle da se igraju, ali to iskustvo je preneseno tek na ograničeni broj ljudi iz art krugova i, možda, na neke klubove desno mislećih momaka.

...Može li on to iskoristiti?

LW: Tko?

...Taj pas neo-nacizma?

LW: Po mom mišljenju, sve je to bilo i previše složeno, i previše mutno, istovremeno. Moglo bi se usporediti s nogometom. Na stadionu također bivaju pobuđeni određeni osjećaji entuzijazam, masovno ushićenje, odabiranje strana, tuča, opijenost, identitet...

...OK. Do sad smo utvrdili kako LAIBACH smatra da su ponešto pogrešno protumačeni, a sad imamo i drugu teoriju po kojoj treba težiti ka državi bez nacista, neka vrst preokrenutog neo-realizma, ili

LW: Ne-e... taj zaključak je izvučen iz hipoteze da je to po sebi škodljivo, i onda je, dakle, škodljivo.

...Sad me već podsjećaš na Jomandu!

LW: Istina je, ali sam si to tražio. Ako su ti mediji toliko opasni, zašto onda pišeš o njima umjesto da jednostavno podmetneš bombu. No, mi o njima pišemo što implicira da nisu opasni. Koristimo se medijima.

...Da, jednom sam imao raspravu o Draškoviću, u vezi s onim demonstracijama u Beogradu, protiv državne televizije. On je tada u posljednji čas spriječio zauzimanje zgrade televizije. I to je, po mom mišljenju, bila greška.

BJ: Zašto?

...Svi ljudi iz opozicije u Beogradu za sve okrivljuju medije. Zatim se bore za svoje vlastite medije, što je jako zaobilazni put. Zaista je, u tom slučaju, bolje dići državne medije u zrak.

BJ: Da. Pod uvjetom da su u najmanju ruku opasni. Jer, iz onog mi nemamo svoje medije i to je strašno, njihovi mediji su grozni, dakle, mi hoćemo vlastite medije to se pretvori u nastojanje da se postane jednako 'važan' kao i

s nizozemskog preveo bastard zoc
zoc@xs4all.nl

To: ARKZIN_ZG@PZ-ARKZ.ztn.apc.org
From: MIKULIC@iwm.univie.ac.at (Dr. Borislav Mikulic)
Date: Tu 31.10.95, 15:46 (received: 01.11.95)
Subject: KRSIC
Organiz.: Institute for Human Sciences

naslov:

Res In Medias ili Slijepe mrlje medijacije

autor:
Borislav MIKULIĆ

1. Nulto vrijeme medijacije i problem povijesnosti

Zasluga suvremene prakse i teorije medijacije, u odnosu na kulturu tekstualnosti, jest pojmovno suženje medija na uređaje za elektronsku i digitalnu procesualizaciju verbalnih, slikovnih i zvučnih informacija. Od **McLuhanove** devize iz 60tih da je sam medij informacija do već klasičnih spekulacija postmodernističkih teoretičara poput **Virilioa** i **Baudrillarda**, jasno je da se odlučujući revolucionarni učinak novih procesa i uređaja za medijaciju sastoji u optimalizaciji brzine prijenosa sadržaja, informacije, odnosno, u minimalizaciji distance između forme i sadržaja i eliminacije starih, sporih medija. Time je osiguran uvjet za onaj efekt na kojem počiva digitalna procesualizacija informacijskih sadržaja: naime da medijska forma ima status realnog, eficijentnog, operabilnog. Taj je efekt moguće samo uz revolucioniranje vremenske stukture medija, i u tome jekonačno, u neposrednoj identičnosti medijske forme i sadržaja, sadržana arhajsko-magijska dimenzija novih medijacijskih sistema. Medijacija time ponovo postaje instantanim događajem, odnosno djelatnim činom. Novi (digitalni) mediji tehnološki ostvaruju Platonovu metaforu **noetičkog** prostora nastanjenog ideelnim predmetima (čistim geometrijskim shemama i aritmetičkim relacijama) i efektivno dovode u pitanje uvjerenje klasične moderne o povijesnom karakteru svih oblika medijacije na kojima počiva ljudska kultura, uključujući i ljudske perceptivne organe. Teza o "povijesnosti" perceptivnih procedura na bazi ljudskih osjetilnih organa (vid, sluh, njuh itd.) učinak je njemačke romantičke reinterpretacije spekulativne filozofije subjektivnosti. Teza se oslanja na Goetheove opservacije o postojanju "neurofizioloških boja" bez objektivnog referenta te na njegove interpretacije fenomena u tamnoj komori. <u>Rezultat tih spoznaja jest revolucionarno shvaćanje da se zamjedba ne odvija kao jednokratni događaj recepcije, već kao produženi vremenski proces konstrukcije objekta na osnovi moći subjekta da interpretira.</u> Oko nije **receptor** nego se ponaša kao **medij**! Vremenski faktor zamjedbe, kašnjenje objekta - poznat preko pojava poput "produžene percepcije" (viđenje boja nakon nestanka podražitelja), senzacija poput "nepostojećih boja", proizvodnje komplementarnih kromatskih suprotnosti (plavo-zeleno) itd. - čini osnovicu shvaćanja interpretacijskom odnosno povijesnom karaktera zamjedbe. Hermeneutičko protezanje kompleksa interpretivnosti na fiziologiju zamjedbe te povijesnosti na unutrašnje vrijeme percepcije, argumentira se historijskim spoznajom (cf. **Böhm**) da je svijest o procesualnosti čulne senzacije sa svoje strane kulturološko, povijesno otkriće; nadalje, da se povijesnost osjetila u hermeneutičkoj teoriji konstituira "kritikom osjetila" - primjerice slikarskim eksperimentima s bojama ili pak s **drogama** - koja je također povijesna. Svaki pojedinačni čin gledanja bazira se na povijesti gledanja vrste; **gledanje je akt tradicije**. Stvarnost je naša <u>medijacija</u> (<u>"interpretacija"</u>) svijeta, <u>kulturološki produkt</u>. Ili drugim riječima, osjetilne senzacije su medijski procesi. Problem s takvom historicističkom teorijom zamjedbenog procesa javlja se otuda što se pod pojmom povijesnosti i subjektivnosti opisuje nešto što je samo neograničeno produživanje kromatskog toka, rijeke boja. Na podlozi veze vremenitost-procesualnost ona u fiziološko-perceptivnu proceduru neposredno projicira dva kulturološka argumenta, "svijest o povijesnosti" te "kritiku čula". Pobliže rečeno, sintetički oblik percepcije - istovremenost faktičkog (**da vidim**) i modalnog (**kako vidim**) - u hermeneutičkoj verziji potiskuje analitički ustanovljivu i kritički važnu razliku između modalnog i faktičkog. Faktor vremena jest univerzalni moment strukture ljudske zamjedbe, ali ništa ne može spriječiti da se perceptivni akt, upravo ukoliko je izraz subjektivne moći, autogeno produžuje u beskonačnost, t.j. de-strukturira, obezvremeni i izgubi svaki diskurzivni oblik. Stoga vrijeme kao faktor linearnosti zamjedbenog procesa, upravo kao faktor indiferentnosti, ne može biti osnovica povijesnosti. Isto tako, interpretativni karakter zamjedbe ne može biti zamišljen kao efekt kontinuiranog prijelaza između temporalnosti u povijesnosti zamjedbe. Drugim riječima, ono što strukturno uvjetovanu temporalnost zamjedbe čini "povijesnom" a akt percepcije historijskim činom, ne može biti zamišljeno kao subjektivno a da takva **autogena medijacija - bez momenta stranog u sebi** - ne postane samo beskonačni protok simbola bez značenja, proces logoreje ili stanje ludila. Hermeneutičko shvaćanje procesualnosti zamjedbe zapravo svodi perceptivne senzacije na čistu temporalnost. Drugim riječima, učinak je destrukturiranje percepcije. Nasuprot hermeneutici mora se **pretpostaviti da uvjet za zamjedbeni akt da postane povijestan, t.j. da <u>proizvede objekt</u>, leži u tome da <u>ukine vrijeme</u>.**

Gottfried Böhm: <u>Hat das Sehen eine Geschichte?</u> ("Ima li vid povijest?"), predavanje na Institutu za znanosti o čovjeku, Beč, 24. 10. 1995;
Hartmut Heuermann: <u>Medien und Mythen. Die Bedeutung regressiver Tendenzen in der westlichen Medienkultur</u> ("Mediji i mitovi. Značenje regresivnih tendencija u medijskoj kulturi Zapada"), München: Wilhelm Fink Verlag 1994;
Agentur Bilwet: <u>Der DatenDandy. Über Medien, New Age, Technokultur</u> ("DataDandy. O medijima, New Ageu, tehno-kulturi"), Mannheim: Bolimann Verlag (bez godine izdanja);

3. Medijski progres i psihološko nazadovanje

Time se poimanje medijacijskog procesa iznova komplicira. Niti su mediji samo stvar tehnološkog napredovanja u posredovanju gotovih, apriorno postojećih sadržaja, niti se iz procesa medijacije može isključiti pitanje "realnog" sadržaja. Razočaranje u suprotnom očekivanju može rezultirati samo beskonačnom (bilo progresivnom bilo regresivnom) potragom za autentičnim oblicima medijacije, takvima koji će se bez ostatka približiti "samoj stvari", posredovati istinski sadržaj, nezavisan od medija, ili pak beskonačnim ispražnjenjem sadržaja. Najviši stupanj savršene medijacije, potpunog identiteta forme i sadržaja bez pukotine, nije ništa drugo nego **barbarstvo medija** moraju postati **mitskim**, t.j. moraju poništiti unutrašnju diferenciju između forme i sadržaja i regredirati na neposredni identitet medija i poruke. To znači: moraju postati upravo onim što suvremeni mediji jesu u uvjetima novih tehnologija. (Jedan od primjera totalne medijske prisutnosti jest tzv. elektronska ili "televangelička" **crkva** u SADu: djelotvornost televangeličke poruke nije toliko učinak suvremenih medija koliko su mediji implicirani moment njezine dogmatske prakse. Kao što je poznato, ona ne posjeduje nikakav kanonski nauk već se prakticira kao televizijski ritualno - spiritualni happening nadahnutog laika-showmana, dakle kroz medijski prijenos i sudjelovanje u njemu.)

ALL THAT'S FIT TO TRANSMIT

(cf. **Agentur Bilwet**). Na toj pozadini postaje uočljivo da fenomen bivalencije medija, njihov progresivni i regresivni kulturološki karakter, koje **H. Heuerman** (cf.) opisuje u smislu diskrepancije između tehnološke usavršenosti i nazadnosti sadržaja (npr. nacistička propaganda, totalna ekologija New Agea, kršćanski fundamentalizam itd.), nije toliko rezultat kulturološke neuroze i prirodne sklonosti čovjeka ka regresiji nasuprot psihofizičkom zamoru od progresu, kako to predlaže autor, već konstitutivni dio samog procesa medijacije. Problem regresivnosti suvremenih medija Heuermann prikazuje na nizu klasičnih kulturnih proizvoda (književnost: **W. Irwing, E. T. A. Hoffmann, J. Conrad**, glazbe: **R. Wagner, Heavy Metal**, religijskih učenja, tv, reklamnih plakata) kao nesrazmjer između racionalnosti novih dostignuća kulture i pada u mitske oblike kulturne prakse. Kulturni proces čovječanstva je postupak progresivne, iako mučne i nikako zajamčene racionalizacije historijskih stanja i procesa, proces individualnog i kolektivnog prihvaćanja historijskih dostignuća, kretanje ka racionaliziranoj holističkoj slici svijeta nasuprot mitskoj. Aktualni pluralizam perspektiva i vrijednosti, gubitak centrističke slike svijeta, autor odbacuje kao katastrofične i nihilističke produkte postmodernističkih teorija. Otuda ova klasična psihoanalitička dijagnoza regresivnosti u medijima, koja fenomen regresije analizira na nivou sadržaja, sama ispada <u>više regresivna nego analitična</u>! Da bi mediji odgovorili zahtjevu za proizvodnjom holističke slike svijeta, oni [illegible]

U Heuermannovoj knjizi paradigmatičan primjer regresije u mediju - ali ujedno i pokazatelj regresivnosti autorove znanstvene medijacije - jest analiza pripovjetke **Washingtona Irvinga** "<u>Rip Van Winkle</u>" (1819) o istoimenom holandskom naseljeniku sklonom dangubljenju, koji, pod pritiskom nelagode u koži svakodnevnog života (osobito pak zbog svoje čangrizave žene) bježi od kuće u slobodu divlje prirode. Tamo mu se dogodi da nabasa na bizarnu družinu s kojom se dosita nakugla i potom napije do besvijesti. Kad se probudio bijaše već posve sijed, brada do peta; vrativši se u svoje selo ništa više nije bilo kao prije, nikoga nije poznavao niti se njega itko više sjećao. Kao lutalica u eri otimačine za američke kolonije između Engleske i Holandije i političkih previranja, bude čak osumnjičen da je špijun engleskog kralja. U najopasnijem trenutku njegove nemoći da povrati socijalni identitet, sjeti se neka žena da je stvarno nekada davno nestao neki čudak, da se uvijek pričalo o nekim čudnovatim družinama u brdima. I stvarno, Rip Van Winkle bude prihvaćen kao živopisni svjedok davno prohujalih vremena. Što se desilo? Rip Van Winkle je pod neobjašnjivim okolnostima prespavao američku revoluciju, iako se samo htio spasiti čangrizave žene koja ga je tjerala na svakodnevne poslove, dok je on dane volio tratiti u kuglanju, pijuckanju i igrama s djecom.

Washington Irving, <u>Rip Van Winkle & The Legend of Sleepy Hollow</u>, u prijevodu Smiljane i Nikole Kršića, <u>Svjetlost</u> Sarajevo, 1956. Kasnije još nekoliko izdanja u biblioteci <u>Reč i misao</u>, Rad, Beograd

4. Ambulantna refleksija

Kod **Irwinga** se vidi da je pitanje o istinitosti bizarne legende - pitanje koje se izričito postavlja na nivou naracije - konstitutivno i da je ono postavljeno na jedini mogući način. Otuda značenje pripovjesti postaje relevantnijim na razini narativne strategije i teorije medijacije nego psihoanalize kulture. Činjenica da se <u>Rip Van Winkle</u> "vraća" u selo koje više nije njegovo, da se ne sjeća nikoga niti se njega itko može sjetiti, u potpunosti isključuje mogućnost obostrane identifikacije a time i pitanje objektivne istine. Umjesto toga, identifikacija Ripa, a time i njegovo uključenje u zajednicu, odvija se kao objektivacija i integracija sjećanja, odnosno kao smještanje stranog "vremena", Ripa, u stvarnost novog sela. Drugim riječima, i upravo u tome je sadržan metamedijski aspekt (istina ili ideologija) priče, integracija Ripa u kolektiv novog sela ne događa se kao re-integracija na osnovi prepoznavanja već kao integracija ili priznanje u novi simbolički poredak onoga što se u realnoj svijesti bivšeg sela nije bilo moglo preraditi (dangubljenje, bezinteresno uživanje), što je bilo zazorno i čemu je pripadalo da bude nevidljivo - iza gora, iza svijesti. Činjenica pak da je taj isti sadržaj sad "odjednom" (nakon Ripovog odsustva u komi od nekoliko desetina godina!) postao vidljiv, znači da je postao preradiv. Drugim riječima: Rip je, kao ostatak **radikalno drugog društva**, postao indikatorom napretka i "revolucije" novog društva. Štoviše, bez njegovog prisustva ne bi bilo ni jednog dokaza o tome. Da bi ga bilo, u kontinuitet i bezličnost samoidentiteta zajednice, mora stupiti neki strani element. Odatle postaje jasno da se kognitivni čin poput viđenja i prepoznavanja odvija u modusu "**političkog viđenja**", t.j. kao proces priznavanja stranog momenta. Ona pak leži u strukturi same medijacije, na mjestu diferencije između forme i sadržaja, u onom detalju koji sprečava prelijevanje jednog u drugo a time i totalizaciju medija (inače bi pripovjest bila puko obnavljanje legende). U Irwingovoj pripovjesti tu funkciju [illegible]

ograničenja ili unutrašnje kritike medija nosi pitanje o istini pripovjesti kao i narativna (medijacijska) strategija njegova postavljanja. Upravo to mjesto označava prekid u protoku medijacije i donosi iskok linearnog vremena u povijesnost događaja. Analiza i kritika medija može se stoga zamisliti samo onda kad i ukoliko se pokaže unutrašnja granica u strategiji medijacije. Ta granica ne leži dakako u kompleksu fikcije naspram "stvarnih" sadržaja, nego tamo gdje se pojavi trag otpora medijaciji, pukotina ili praznina medijacije. Ali artikulirati takvu poziciju programatski, znači ne moći izbjeći **samoironiju**... Faktički mora se pribjeći intermedijalnom kretanju, otkrivanju **n a p u k l i n a** u medijacijji, tematizaciji **p r a z n i n a**, traženju "kraja medija", sadržajnim identifikacijama te praznine zvane medij (cf. **Agentur Bilwet** = Akademija za ambulantne znanosti, Zaklada za unapređenje ilegalne znanosti, Centar za meta-realizam, Odsjek za turističku epistemologiju. Kontra-intuitivni komesarijat za politiku itd.) Riječ je o praksi kritike medija koja - onkraj dekonstruktivizma i semiotike, ali zahvaljujući **word processingu** - arbitrarnim metodološkim sredstvima na medijskim fenomenima traži veze i kontra-smislove koji prije nisu postojali: u knjigama za djecu o svijetu budućnosti, o totalnoj ekologiji, o novim tehnologijama, o tehno-tijelu, o novoj ljudskoj vrsti <u>data-dandya</u> što nadomješta esejiste, feljtoniste ili književni žanr dandya (zaljubljenike u naliv-pero ili stari pisaći stroj) itd. Ambulantna znanost ima u programu samo to da proširuje refleksivnu intervenciju. Zato je rubna (i ridikulna) pozicija **<u>Agenture Bilwet</u>** s obzirom na ozbiljni akademsko-znanstveni i feljtonističko-esejistički diskurs u Evropi također predmet samoironičnog prikaza: Bilwet se definira kao provizorna asocijacija kućne radinosti čiji cilj, suprotno očekivanju, nije njegovati alternativno mišljenje kao izvorno, već **spriječiti intelektualno iskliznuće u ugodu etablirane kulturne disidencije.**

IMPRESSUM: bastard
PRILOG ARKZINA ZA KRITIČKU PUBLICISTIKU, No 4, studeni 1995.
koncept & glavni urednik: Boris BUDEN
graphic treatments: Dejan KRŠIĆ • assisted by Rutta
izdavač: Arkzin d.o.o.
adresa: arkzin, Republike Austrije 23/I, 10 000 Zagreb
tel / fax (01) 57 19 11; E-mail: arkzin_zg@zamir-zg.ztn.apc.org
pre-press Repro studio Žiljak, tisak: Novi list, Zvonimirova 20 a, Rijeka

Stephen E. Toulmin - danas filozof i povjesničar kulture, nekad fizičar i učenik Ludwiga Wittgensteina. Trenutno zaposlen na *University of Southern California* (Los Angeles), u Center of Multiethnic and Transnational Studies.

Toulminov AGRAM

U nas je sredinom osamdesetih časopis Gordogan u okviru bloka o Srednjoj Evropi opširno pisao o *Wittgenstein's Vienna*, knjizi koju je Toulmin 1973. objavio zajedno s Allanom Janikom. To je bilo vrijeme u kojem su se hrvatski kulturnjaci zanosili identitetom Srednje Evrope (mi Hrvati smo jedan Kulturvolk sa slavnom srednjoevropskom prošlošću, mi smo se u Jugoslaviju došetali direkt s bečkog Ringa - tvrdnja koju, da bi imala smisla, uvijek treba dopuniti neizrečenim: za razliku od Srba, primitivnih balkanaca!). Stephen Toulmin kao autor recipiran je tako u nas kao kroničar jednog od najslavnijih razdoblja evropske kulturne povijesti, kojem smo i mi bezuvjetno htjeli pripadati. Izgledalo je kao da njegove ideje podupiru hrvatski identitet u njegovoj najsnažnijoj narcističkoj komponenti - iluziji kulturne posebnosti i stanovitog barem unutarjugoslavenskog kulturnog prestiža. Mitteleuropska nostalgija hrvatske malograđanske scene doimala se njenim tadašnjim protagonistima ne samo kulturno, nego i politički subverzivnom. U stvari, bila je to samo jedna od mnogih ersatz-tvorbi, zamjena za nikad politički izboreni građanski dignitet s jedne strane, ali također i panični bijeg pred nadmoći svjetske kulturne industrije - u čahuru superiorne (premda zapravo tuđe) kulturne prošlosti. Tek još jedno, reciklirano, izdanje hrvatskog kulturnog pesimizma, ziheraškog potezanja karte provjerenih starih vrijednosti, uvijek kada se na horizontu ukaže rizična neizvjesnost novih ideja. Tako je ondašnja srednjoevropska kulturna nostalgija upravo u svojoj pomodnosti iznijela na vidjelo neiskorjenjivi kulturni konzervativizam hrvatske malograđanštine. Njenu istinu danas, deset godina kasnije, pod drugim političkim okolnostima najbolje je izrazio jedan autor, Branimir Donat, koji je u spomenutom Gordoganovu mitteleuropskom tematu pisao o poslastičarskoj posebnosti Srednje Evrope. Danas u Vijencu isti svodi problem hrvatskog kulturnog identiteta na pravu hrvatsku mjeru: *"Figa koju smo držali u džepu više nije potrebna, jer odsada kažiprst držimo na obaraču vlastite puške."*

S figom u džepu, u Gordoganu 1985. on je još pisao protiv privatnih slastičara u Zagrebu koji *"... dolaze iz sredina bez srednjoevropskih tradicija, što je uočljivo ne samo u činjenici da šećer postaje glavni ingredijent svakog kolača (od svih sirovina on je najjeftiniji), nego i u načinu uređenja slastičarne nude svoj - barbarski stil."*

S tom svojom figom u džepu on je te 1985. javno predlagao sankcije protiv tih slastičarskih došljaka: *"...a što mi preostaje kad znam da u ime demokracije u zagrebačke slastičarne prodire burek i kiselo mlijeko!"*

Danas, s kažiprstom na obaraču vlastite puške, ali ujedno i bez balasta ometajućeg faktora - demokracije - on restaurira u Hrvatskoj ... što? - carstvo srednjoevropskih kolača? Ne! autentično barbarski stil hrvatske kulture, golo krvološtvo kao ultima ratio kulturne fantazme hrvatske malograđanštine. S figom u džepu predlagao je antidemokratske sankcije. S kažiprstom na obaraču on ih danas krvavo provodi! S figom u džepu on je svoj esej završio rečenicom: *"Strahujem od ruševina"*. S prstom na obaraču on danas veselo pleše na tim istim ruševinama. To je onda kulturni i civilizacijski napredak. U divljaka luk i strijela, u Hrvata kažiprst na obaraču!

Ali i to je bila Srednja Evropa, područje sukoba isključivih proturječja, rodno mjesto genijalnih humanista, ali i sumanutih masovnih ubojica, upravo neizdrživ paralelizam civilizacije i barbarstva, gradnje i razaranja, stvaranja ideja i ljepota, ali i njihova potpunog zatiranja, ... to Janik/Toulminova knjiga nije prešutjela, kao što je to prešutjela stupidna hrvatska mitteleuropska nostalgija. Nije onda čudo da je susret hrvatske kulture s kompleksom Srednje Evrope bio i ostao čisti nesporazum. Još je manje čudno da ideje koje je Toulmin zastupao u *Wittgenstein's Vienna* i koje je dalje razvijao danas stoje u izravnom proturječju s hrvatskom kulturnom i političkom stvarnošću. Ono na čemu je on gradio mi smo do temelja srušili. Zato između hrvatske intelektualne scene danas i ideja koje Toulmin prezentira u svom najnovijem djelu zjapi ponor. Ali to je ujedno i nepremostivi ponor između hrvatske kulture i svijeta. To Toulminovo djelo, o kojem će ovdje biti riječ, donijelo mu je napokon svjetsku slavu. U Beču, gradu bureka i kisela mlijeka, njegova predavanja otvaraju ministri, prijevod njegove knjige prate simpoziji na kojima sudjeluju najprominentinija imena humanističkih znanosti. Drže da je Cosmopolis, tako se knjiga naime zove, "... jednostavno najbolja rasprava o moderni i post-moderni do koje se danas može doći." Pišu da ona "mijenja način na koji vidimo naš svijet" i da u vremenu nesigurnosti, kakvo je naše, ova "prekrasna knjiga daje nadu".

Portret Ludwiga Wittgensteina, uz recenziju knjige "Wittgenstein's Vienna", blok Pabirci uz temu - Srednja Evropa. Gordogan br. 17/18, 1985.

inter/view

Sa Stephenom Toulminom razgovarali smo ljeta 1995. u jednom bečkom Institutu.

bastard: Za nekoga tko dolazi s područja bivše Jugoslavije vaše ideje o kraju nacionalne države doimlju se u najmanju ruku neobično - s obzirom na stvarnost koju narodi na tom području žive, upravo kontrafaktički. Vi međutim ipak ne pišete političku raspravu, nego analizu tendencija u povijesti kulture i filozofije.

Toulmin: Da, kad sam počeo raditi na knjizi nisam predviđao koliko ću biti uvučen u diskusiju o problemu nacionalne države. Za mane je početna točka knjige čisto zbog moje profesionalne karijere bila nešto drugo: studirao sam filozofiju znanosti i ono što Nijemci nazivaju *Begrifsgeschichte* (povijest pojmova). Ipak znao sam i tada dok sam pisao knjigu da će intelektualne teme o kultu teorije i političke teme o kultu države biti blisko povezane. Otkad sam završio tu knjigu svake godine sam sve uvjereniji u potrebu da te teme treba tretirati u bliskom odnosu. Mislim da je do neke mjere uloga filozofskog racionalizma bila u tome da posluži kao opravdavajuća ideologija posebnoj koncepciji socijalne organizacije, dakle ideji suverene nacionalne države. To nije nešto što sam ja otkrio ali je nešto što se sve više osjećam prisiljenim reći

bastard: Vaša je ideja da će Liliputanci oličeni u sve bojnijim nevladinim organizacijama sputati na koncu Levijatana nacionalne države.

Toulmin: Evo, danas je objavljeno da Shell neće potopiti platformu u Atlantik. Zašto? Jer je javno mnijenje šire od bilo koje pojedinačne nacije. Jasno je da je zbog onoga što je bilo predloženo i zbog svijesti o zaštiti okoliša kao transnacionalnog fenomena, za Shell bilo nemoguće nastaviti ponašati se na isti način. Ljudi u Njemačkoj prestali su kod te kompanije kupovati benzin. To je primjer transnacionalne solidarnosti.

bastard: Je li to znak onoga što nazivate ekološki kozmopolis?

Toulmin: Na neki način jest. Danas su Ujedinjene nacije neka vrsta bojnog polja na kojem se odigrava sukob NGO koje predstavljaju ono što se prije mnogo vremena nazivalo savješću čovječanstva i predstavnika nacionalnih država koji službeno daju novac UN-u, ali to čine tako nevoljko da su ljudi stalno zaposleni u UN shvatili da su NGO njihovi saveznici i da borba NGO u duljem vremenskom razdoblju daje UN-sekretarijatu neku vrstu moći za kontrolu vlada nacionalnih država.

bastard: Vi razlikujete pojmove sile (*force*) i utjecaja (*influence*).

Toulmin: Da, točno, razlikujem. *Greenpeace* ima utjecaj iako je spreman da postane nasilniji nego na primjer Amnesty International kao što kažem u knjizi koja je početak tog tijeka misli. Jer Amnesty International, ako kupi jednu jedinu strojnicu izgubit će sav autoritet, ali *Greenpeace* tendira postati nešto agresivniji i ja znam mnogo ljudi koji ne vole *Greenpeace* i koji drže da se djelovanju *Greenpeace* može mnogo toga prigovoriti, a što se ipak ne može dokazati za Amnesty. Riječ je o razlikama koje postoje unutar NGO-fenomena. Ipak, strateški gledano, Amnesty i *Greenpeace* na dulji rok proizvest će istu vrstu rezultata. Mislim da je riječ o taktici. Povijesno gledano ljudi koji su osnovali Amnesty imaju drugu prošlost, drugu vrstu pozadine od onih koji su osnovali *Greenpeace*, ali za jedno tridesetak godina s novom generacijom u vodstvu možda neće biti te razlike.

bastard: Da li je suvremeni nacionalizam bio za vas iznenađenje? Kad ste završili knjigu, 1989, došlo je do velike demokratske revolucije na istoku Evrope, ali i provale nacionalizma.

Toulmin: Znao sam da je to jedna od mogućnosti. U mojoj knjizi ništa nije napisano u naravi predviđanja. Uvijek se brinem da kažem - ovo su mogućnosti koje se mogu dogoditi. Ja sam se nadao da će kolektivno vodstvo nakon Titove smrti ipak opstati. Sve je ipak postalo ireverzibilno i raspalo se. Drugi ljudi bi mogli ustvrditi da kolektivno vodstvo nije moglo preživjeti. Kao promatrač izvana potcijenio sam napetost između dovoljnog broja Hrvata i dovoljnog broja Srba. Postoje još uvijek ljudi koji misle da je ideja multinacionalne Jugoslavije bila veoma važna i da je bila vrijedna da ju se brani. Na nesreću postojala je ravnoteža moći i ljudi kao **Mladić** i **Karadžić**, a mogu reći i **Tuđman**, nalaze u tomu nešto za sebe.

bastard: Čini se da vam situacija na području bivše Jugoslavije nije nepoznata.

Toulmin: Kad god govorimo o propasti Jugoslavije moramo uzeti u obzir povijest. Eto prijatelji su mi pričali kako su razgovarali s **Mihajlom Markovićem** i prije nego su shvatili o čemu se radi on im je već pripovijedao o bitci na Kosovu polju što je preko 600 godina iza nas. Ja neću ići 600 godina unatrag, ali 300 bih morao. Dakle zbog ovog ili onog razloga narodi na području onoga što smo nazivali Jugoslavijom nisu bili uključeni u tridesetogodišnji rat, na način na koji su to bili Česi, Nijemci, Šveđani i u neku ruku Francuzi. Tako u to vrijeme nisu morali naučiti lekciju koju su narodi srednje i zapadne Evrope naučili iz tridesetogodišnjeg rata, a to znači - ne smiješ dozvoliti da te razlike postanu izgovor za ubijanje ljudi, za etničko čišćenje. Štogod se u Austriji osjećalo prema protestantizmu, kakav god bio u Francuskoj osjećaj prema Alzasu, Bretanji ili Korzici - generalno političko shvaćanje nakon 1650. glasi: dostatna mjera tolerancije, ne dovoljna za Voltairea, naravno, ali takva mjera tolerancije za Evropu je bila preduvjet njene rekonstrukciju nakon tih ratova. Jasno je da je za ljude kao što su **Mihajlo Marković, Karadžić** i **Mladić** ideja religijskog rata podnošljiva. Bio sam u mjestu Bila Hora nedaleko Praga gdje je 1620. Katolička liga u strašnoj bitci porazila češku ustaničku vojsku, što je za Čehe u to doba bila prava katastrofa. Danas se oni uopće ne osvrću na to. Ima tamo jedan mali spomenik u središtu ogromnog kukuruzišta i da bi čovjek došao do njega mora proći kroz taj kukuruz. Na Kosovu polju stvar stoji drugačije, zar ne? Česi su veoma pragmatični u svom odnosu prema prošlosti, oni znaju da se je to dogodilo, imaju različita mišljenja o tome, ali sve u svemu *it is not a big deal.*

Drugi aspekt je da ideja nacionalne države kakva je nastala u zapadnoj Evropi nije uvijek bila prikladna za Balkan jer je zasnovana na ideji da je nacija vezana za terirorijalni monopol i da nema načina na koji bi se teritoriji bivše Habsburške monarhije i bivšeg Otomanskog carstva mogli podijeliti racionalno na samodostatne teritorije, a da unutar svakog od njih vrijedi nacionalni monopol na teritorij. U stanovitoj mjeri krivim ljude koji su nakon prvog svjetskog rata stvarali mir 1919, zato što su dozvolili da se upotrijebe nemogući kriteriji za uspostavljanje novih država, mislim dakle na Versailles i na lude kriterije. Prava tragedija je u tome što su administrativne strukture habsburškog razdoblja bile u potpunosti razorene. Ne znam koje su bile alternative, ali da su sve one administrativne jedinice Monarhije, Češka, Slovačka, Mađarska, Hrvatska, Vojvodina, Bosna i Hercegovina itd., bile reorganizirane na konfederativnom načelu s institucionalnim mehanizmima koji bi posredovali sukob interesa među njima, onda bi se stvari drugačije razvijale. Ipak, to je *dream work now.*

bastard: Intelektualni predstavnici nacionalnih pokreta u novim zemljama, u nas na primjer, kažu da su višenacionalne zajednice umjetne tvorevine, a da je jednonacionalna država, ona prirodna!?

Toulmin: Istina je upravo obrnuta. Sve što je društveno, umjetno je. Pitanje je samo je li ono dobro ili loše. Nacionalna država je jednako tako umjetna tvorevina kao i mnogonacionalna. Sve su države umjetne! Pitanje je koja funkcionira bolje, a to kako koja funkcionira ovisi o dijelu svijeta koji se promatra i o kojoj točki povijesti je riječ. Može se reći da je Habsburška monarhija bila umjetna tvorevina, ali je funkcionirala u mnogo pogleda veoma dobro.

Nacionalizam u obliku u kojem je tako destruktivan kao u bivšoj Jugoslaviji je pogrešna primjena modela, ideje koja je funkcionirala besprijekorno u Nizozemskoj recimo 1570. ili 1580, kad su Nizozemci odbacili vladavinu Španjolskih Habsburga. Nizozemci nisu rekli da je neprirodno za Nizozemsku da njome vladaju Španjolci. Oni su rekli nešto drugo: ovi ljudi iz Španjolske loše postupaju s nama, tjeraju nas da budemo katolici, a mi želimo biti protestanti i oni su zakazali u svim onim stvarima u kojima tradicionalni srednjovjekovni monarh mora uspjeti, dakle Filip II. je izgubio svoje pravo da bude naš suveren! Ljudi koji su to učinili govorili su nizozemski, pripadali su u većini jedinstvenoj lingvističko-kulturnoj zajednici, tako da je sukob u osnovi bio između Nizozemaca i Španjolca i to je primjer situacije u kojoj je funkcionirao elementarni nacionalizam, ali on nije bio pokretajuća snaga pobunjenih nizozemskih provincija.

"The thing of it is, we must live with the living."
—Montaigne

bastard: Zašto je ideolozima nacionalizma potrebno da imaju prirodu na svojoj strani?

Toulmin: Nije mi jasno što znači priroda u ovom kontekstu. Sjedim u bečkim tramvajima i slušam ljude kako govore desetak i više jezika. Ali ista je stvar u New Yorku ili Chicagu, kad slušate ljude. Uzmite primjer Los Angelesa - primarno obrazovanje, prve dvije godine, nastava se daje na devedeset različitih jezika. Dakle, prirodna situacija u kojoj se nalazi Los Angeles jest takva da imate devedeset jezika na kojima ljudi govore u svojim domovima. To je prirodno polazište, *starting point.*

Stephen Toulmin
Cosmopolis, The hidden Agenda of Modernity
The University of Chicago Press
Chicago 1990

René Descartes

This book chronicles a change of mind. Otkrića o kojima izvještavam jednako su osobna koliko i akademska...", ovim riječima **Toulmin** započinje *Cosmopolis* i odmah, na početku, demonstrira svoju metodu poznatu nam iz ***Wittgenstein's Vienna***: ideje se razmatraju uvijek unutar kulturnopovijesnog konteksta u kojem su nastale, kao i u svezi s osobnom sudbinom njihovih autora.

Slikom rođenja moderne znanosti i filozofije, slikom kakvu je Toulmin dobio od svojih učitelja na Cambridgeu odmah poslije II. svjetskog rata, dominirale su dvije figure: **Isaac Newton** i **René Descartes**. U pozadini ovih intelektualnih giganata pružao se pogled na 17. stoljeće, nad kojim je kroz tmurne oblake srednjeg vijeka upravo granulo sunce prosvjećenosti. Svanula je epoha modernizma. Racionalistički pristup obećavao je napredak ne samo u prirodnim znanostima, nego i u području morala, politike i društvene spoznaje. Ova sveprisutna slika 17. stoljeća nije međutim bila nimalo realistična. Još je pedesetih godina našeg stoljeća povjesničar **Roland Mousnier** upozorio na mračne sjene u pozadini velikih intelektualnih postignuća 17. stoljeća - na krvave religijske ratove koji su u to vrijeme potresali Evropu.

Toulminova osobna predodžba o počecima modernizma definitivno se mijenja šezdesetih - pod utjecajem burnih kulturnih i političkih zbivanja na evropskoj i američkoj sceni. No konačan obrat donosi lektira *Eseja* **Michaela de Montaignea**. U tog filozofa 16. stoljeća Toulmin je našao neočekivanu bliskost s idejama svoga učitelja **Ludwiga Wittgensteina**, posebice u problemima skepticizma. Postavio je jednostavno pitanje: zašto bi moderna filozofija nužno morala otpočeti Descartesovom metodičkom sumnjom? Zašto ne na primjer skeptičkim argumentima Montaignea? Toulmin preliminarno zaključuje: *"Odabirući kao ciljeve modernog doba onaj intelektualni i politički program koji je gurnuo u stranu tolerantni, skeptički stav humanista 16. stoljeća i koncentrirajući se na matematičku egzaktnost, logičku strogost, intelektualnu izvjesnost i moralnu čistoću, Evropa je krenula kulturnim i političkim smjerom koji ju je odveo ne samo do veličanstvenih tehničkih postignuća, nego i do najdubljih ljudskih promašaja."*

Toulminov *Cosmopolis* polazi od izvjesnosti da je projekt modernizma došao do svoga kraja. Stoga je pitanje o izvoru modernog mišljenja ujedno i pitanje o budućnosti - o programu koji bi mogao naslijediti modernizam. *Cosmopolis* je pokušaj ocrtavanja onoga što njemački filozofi nazivaju "Erwartungshorizonten" ("horizonti očekivanja"). Toulmin pita: "Kakvu intelektualnu poziciju bismo trebali zauzeti u suočavanju s budućnošću?" Ovo pitanje ima svoju izuzetnu težinu jer onaj koji odbija koherentno misliti o budućnosti ostavlja prostor nerealističnim, iracionalnim prorocima.

Ali kada je zapravo započeo modernizam čijeg kraja smo danas svjedoci? Standardna interpretacija, kojom počinje Toulminova analiza, datira početak modernizma između 1600. i 1650. Prijelaz na moderan način mišljenja i prakse zasnovan na racionalnoj metodi obilježili su **Galileo Galilei** u fizici, **René Descartes** u epistemologiji i nešto kasnije **Thomas Hobbes** u političkoj teoriji. U političkoj praksi prijelaz u modernizam značio je reorganizaciju evropskih država na nacionalnoj osnovi.

U ovom obratu Toulmin međutim ne vidi nužno i napredak. Najprije, spomenuta intelektualna postignuća koja markiraju prijelaz u modernizam nisu nastala u uvjetima blagostanja, u idili općedruštvenog napretka. (Standardna priča o "racionalnom" modernizmu i "modernoj" racionalnosti je mit.) Inovacije 17. stoljeća rezultat su krize. Nije riječ o revolucionarnom napretku, nego o defenzivnoj kontrarevoluciji u veoma lošim društvenim i političkim prilikama - od 1618. do 1648. bjesni veliki evropski vjerski rat. U to vrijeme Galilei i njegove ideje žrtva su klerikalne rigidnosti, dok se Koperniku za slično radikalne spoznaje 100 godina ranije nije dogodilo ništa. Napredak od srednjovjekovlja ka modernom dobu koji se odigrao u 17. stoljeću predstavlja ujedno i povlačenje s pozicija koje je dosegla renesansa. U tom smislu pomaci postaju dubiozni. Toulmin ih kvalificira ovako:

- **od oralnog ka pisanom** (*formal logic was in; rhetoric was out*)
- **od partikularnog ka univerzalnom** (*general principals were in, particular cases were out*)
- **od lokalnog ka generalnom** (*abstract axioms were in, concrete diversity was out*)
- **od vremenskog ka bezvremenom** (*the permanent was in, the transitory was out*).

Primjer: duh i tijelo u **Montaignea** nisu razdvojeni. On njihovu vezu razmatra na pitanju vlastite erekcije. Impotencija, za koju misli da je uzrokovana duhovnim (ambigvitet želje) momentom dokaz je za to. Seks i razmišljanje o njemu imaju za Montaignea filozofski dignitet. S **Descarteom** sve je postalo drugačije. Duh i tijelo se razilaze.

I naravno, upravo nastupajuća filozofija racionalizma, dakle ideje filozofa 17. stoljeća, imaju za cilj sva pitanja postaviti u pojmovima koji osiguravaju neovisnost o kontekstu. Toulminov postupak je dakako, obrnut - rekontekstualizacija!

Nakon tri stotine godina neosporne vladavine, racionalizam i njegov svijet modernizma sredinom 20. stoljeća napokon gube svoju snagu i popuštaju pred mijenama koje sobom nosi povijesni razvoj. Od 1945. do danas filozofija se vraća praktičnomu. Refleksija otkriva pitanja nuklearnog rata, medicinske tehnologije i problem okoliša. Toulmin bilježi uočljivi povratak onim osobinama mišljenja koje su napuštene s modernističkim obratom u 17. stoljeću: natrag k oralnomu, (jezik, komunikacija, retorika "discourse"); k partikularnomu ("case ethics", kazuistika); k lokalnomu (interes za antropologiju, etnologiju, povijest, kulturni i povijesni kontekst); k vremenskomu (dezinteresman za "mišljenje pod vidom vječnosti"). Ovi momenti označuju povratak predkartezijanskom humanizmu 16. stoljeća, **Erazmu** i **Montaigneu** i njihovoj spoznajnoj skromnosti i skepsi, svijesti da je nemoguće ostvariti sistematsku i izvjesnu spoznaju cjeline svijeta. Riječ je o napuštanju racionalističke iluzije kondenzirane u snu o Kozmopolisu u kojem (po uzoru na sunčev sistem) sve izgleda kao da je uređeno u nekom stabilnom sistemu tijela koja se kreću oko čvrstog središta svih sila. Newtonova fizika kao teorija središnjih sila ima svoj društveni pandan u sistemu u kojem se podanici "prirodno" grupiraju oko svoj "kraljasunca".

Ideja suverene nacionalne države kao temeljnog oblika političke organizacije također ima biti napuštena želimo li se suočiti s izazovima budućnosti. Toulmin u tom pogledu preuzima ideju **Petera Druckera** (*Landmarks for Tomorrow*) koji je stvorio pojam post-modernizma (još 1957.) da bi markirao limit nacionalne države: nacionalna država sa svojim zahtjevom za bezuvjetnom suverenošću nije više ona samostalna politička jedinica kakva je bila u 17. i 18. stoljeću! Hobbesov *Levijatan*, taj svemoćni monstrum, kao metafora moderne nacionalne države, više nema budućnosti. Toulmin vidi u različitim nevladinim organizacijama (**NGO**) i moralnim autoritetima ono što će dokrajčiti monstruma suverene nacionalne države - Levijatan kao politički image modernizma probudit će se jednoga dana sputan nebrojenim nitima, doživjet će sudbinu Gulivera među Liliputancima.

Nakon tri stotine godina evropska se povijest našla na sličnoj prekretnici kao na početku 17. stoljeća. Njenu putanju Toulmin slikovito uspoređuje s grčkim slovom omega [Ω]. Otvoreno je pitanje kojim će smjerom krenuti. Onim koji je pospješio tehnički napredak, ali nije mogao izbjeći krvave ratove, ili onim koji će se nastaviti na renesansni humanizam, na skromno, skeptično mišljenje uvijek otvoreno prema praksi novoga. To pitanje za Toulmina nije pitanje sudbine, nego pitanje odluke.

buden@ping.at [boris buden]

Iz The Medium is the Massage, Marshal McLuhan & Quentin Fiore, foto: Ute Klophaus, Penguin 1967.

COSMOPOLIS